

KOROŠKI

svižinar

RAZGLEDI RAVENSKIH ŽELEZARJEV

Leto XXIX

Ravne na Koroškem, 25. aprila 1979

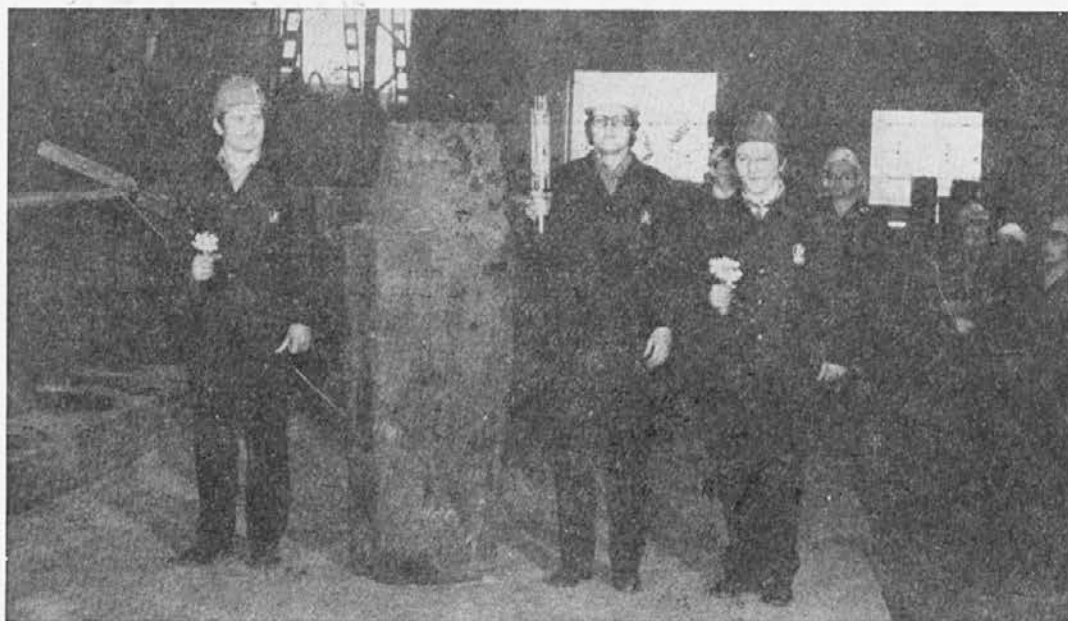
Št. 2

Vso srečo
dragi naš
tovariš Tito

KOROŠKA
TITU

KOROŠKA TITU

Od Raven na Koroškem do Beograda! Kjer plemenito jeklo je vzkipelo tam začetek je plemenitih želja za rojstni dan našega prvega državljana

Železarji Titu

Pri portirju so jo prevzeli najmlajši

24. marec 1979! Dan Raven na Koroškem! Vse oči Jugoslovanov so bile uprte v to mlado Koroško mesto, ki je po vojni v svobodni, socialistični in samoupravni Titovi Jugoslaviji dosegla nesluten razmah.

Začelo se je ob 11. uri v novi topilnici, pri šarži, ki bo šla v zgodovino. Plemenito jeklo je visoko vzvalovilo, kot srca ravenških železarjev, ki so svoje plemenite želje za našega Tita združili v štafeti, ki so jo sami izdelali in jo poslali na pot po svojih mladih nosilcih Jožetu Juraku, Maksu Kragelniku in Vinku Krajncu.

Iz rok v roke so si jo podajali pionir, tabornik, vojak, delavec, brigadir, mladinec, teritorialec, kovinar... skupaj z globokimi in iskrenimi željami za zdravje in srečo našega maršala.

Zvončki so jo spremljali v park telesne kulture, kjer jo je prevzela učenka tretjega letnika ravenške gimnazije Alenka Kolmanič in jo prinesla na osrednjo slovesnost v čudovito in enkratno okolje, kjer jo je pričakala množica ljudi, ki so prišli od blizu in daleč, da bi s svojo prisotnostjo obogatili in počastili svečanost ob odhodu štafete mladosti na pot po Jugoslaviji.

Ko so jo športniki na čelu z Majo Rodič pri Dularju predali mladim iz Slovenj Gradca in ji še enkrat zaželeli srečno pot po domovini vse tja do Beograda, se je v Koroških srcih vedno bolj utrjevala iskrena želja:

vso srečo tovariš Tito!

☆ ☆ ☆

Tovariš moj!
Drugar!
Druže moj!
Prijatelj moj!
Shoku im!
Amico mio!
Barâtom!

Brat, prijatelj, druže moj!
To deželo si poglej!
In silne korenine v njej...
Da boš čutil tisto moč, moč,
ki roko podala je do brata,
tovariša,
prijatelja!
To zemljo poglej,
da sejal boš svetle misli
tu, kjer zate, zame in za nas
zorane so poti...

Tod blizu je vrh, nekdanj pojem s trpljenjem, ponižanjem, krivicami, prepojen in razbolen, kakor je bila polna bolečine vsa zemlja, kjer se je oglašal gospodovalni bič Karničnikov. Pa se je dvignil na tem vrhu samorastnik, silen in širok. V njegovih koreninah je zorel novi čas, zorel je z močjo upornika, zorel je z mislijo in besedo Prežihovega Voranca, z njegovo Hudabivniško Meto, »ki je vedela, da mora sprejeti trpljenje kot neizogibni boj proti krivici in da mora v tem, čeprav neenakem boju, tudi zmagati.«

KOROŠKA TITU

»Z vami je tako: vi niste kakor drugi otroci — vi ste samorastniki. Vi se niste odzibali po zibelkah, vaše zibelke so razgorni, brazde, zare, kjer vas je žgalo sonce in vas je močil dež. Ob teh zibelkah so vam popevale tutujke in prepelice, svetila vam je strela, budil vas je grom... Zato ste ko samorastniki! Sami ste se izlevili, brez goje, kot izgubljena samorastna setev v razgonu. Kakor se samorastnik zgrabi z okolico, tako se morate tudi vi, Hudabivniki, zgrabit z življenjem. Kjer stojite, poženite korenike. Ne dajte se teptati od drugih, ne prenašajte ponižno krivic. Zdaj po meni vas je devet, čez petdeset let vas bo lahko že sto, čez sto let vas bo petkrat, desetkrat toliko. Potem si boste združeni lahko priborili svojo enakovrednost, svoje pravice...«

'NMAU ČEZ IZARO

'Nmau čez izaro,
'nmau čez gmajnico,
kjer je ljubi dom
z mojo zibelko.
Kjer so me zibali mamica moja,
in prepevali hajli, hajlo!

Samorastnikov ni zlomila niti krivica, ne ponižanje, ne zaslužnjevanje. Rasli so v knape, fužinarje, drvarje, v neusahljive in ponosne proletarce na vseh koncih, rasli so v mislece in umetnike te dežele, rasli so v narod, dovolj močan in odločen, da si lahko piše sodbo sam. Rasli so skozi največji vihar v zgodovini človeštva in zrasli v ljudi, ki bodo sposobni uresničiti svetle ideale miroljubnega človeštva. Tu smo, da krepimo naše življenje, da ga še močneje pretkemo s socializmom, da še zavzeteje samoupravno snujemo naš delovni dan, da v svetu budimo željo po miru, po enakopravnosti slehernega človeka in vseh narodov.

JUGOSLAVIJA

Si svobode luč, resnice sjaj,
čez morja in planine k nam nazaj
naj se ve da tu smo mi,
da tu živi svobodna Jugoslavija.
Grej, ljubezni žar, grej vse ljudi,
otrok dežele moje si mir želi,
toda puško v roki ima
ko kliče ga svobodna Jugoslavija.

Poj mladost, naj čuje ves svet
glas dežele slavne.
Ljubim te in kličem te spet!
Jugoslavija, moj svet!

Svoboda...!
Kaj vidiš v njej, brat moj?
Kaj čutiš v njej, prijatelj moj?
Še veš, drugar moj,
da svobode ni podaril nihče!
Tudi tega ne, kar je vzniklo
in zraslo v njej.
Še znaš, prijatelj moj,
dvigniti svojo neusahljivo moč?

Mi smo Titovi — Tito je naš

Od Vardarja do Triglava (bilo nas je 15.000)

Zadnja predaja v občini

TITO NA RAVNAH

Kje je udarjal tvoj kramp?
 Na progi Brčko-Banovići.
 Na cesti Bratstva in enotnosti.
 V kamen za tovarno Ivo Lola-Ribar.
 Gde su tvoju ruku otvrdnuli žuljevi?
 Na cesti Ljubljana—Zagreb.
 Na progi Nikšič—Titograd.
 Tu na Ravnah, pri gradnji gimnazije.
 Kje so se stkale tvoje vezi bratstva, to-
 varištva, prijateljstva...?
 Pri gradnji mesta mladosti Nove Gorice.
 Ob ruševinah v Skopju.
 Na ruševinama u Posočju.
 Na delovnih akcijah Kozjansko.
 Na radnim akcijama Šamac—Sarajevo.

PESEM IZGRADNJE

Mišice in krepka volja
 novi skupni dom grade.
 Čudeže razum ustvarja,
 čudotvorne so roke.
 Domovino prenovimo.
 vstani, zgani se mladost.
 Ob naporih skupnih raste plavž,
 tovarna, cesta, most. Hej!

Urne roke, vroča srca.
 Pesem dviga se čez plan.
 Čudež naš se že začinja,
 noč spreminja v svetel dan.
 Srp in kladivo sta eno,
 čvrst in skladen njun je zven.
 Sen spreminja se v resnico,
 a resničnost bo kot sen. Hej!

Jugoslovanska mladina je od osvoboditve do danes prispevala okrog 80 milijonov prostovoljnih dni, na delovnih akcijah pa je sodelovalo kar 2 milijona mladih. Zgradili so: ... ne, to še niso zadnji kilometri železniških prog, niti zadnje lopate na drugih gradbiščih, kajti kakor je rekel predsednik Tito:

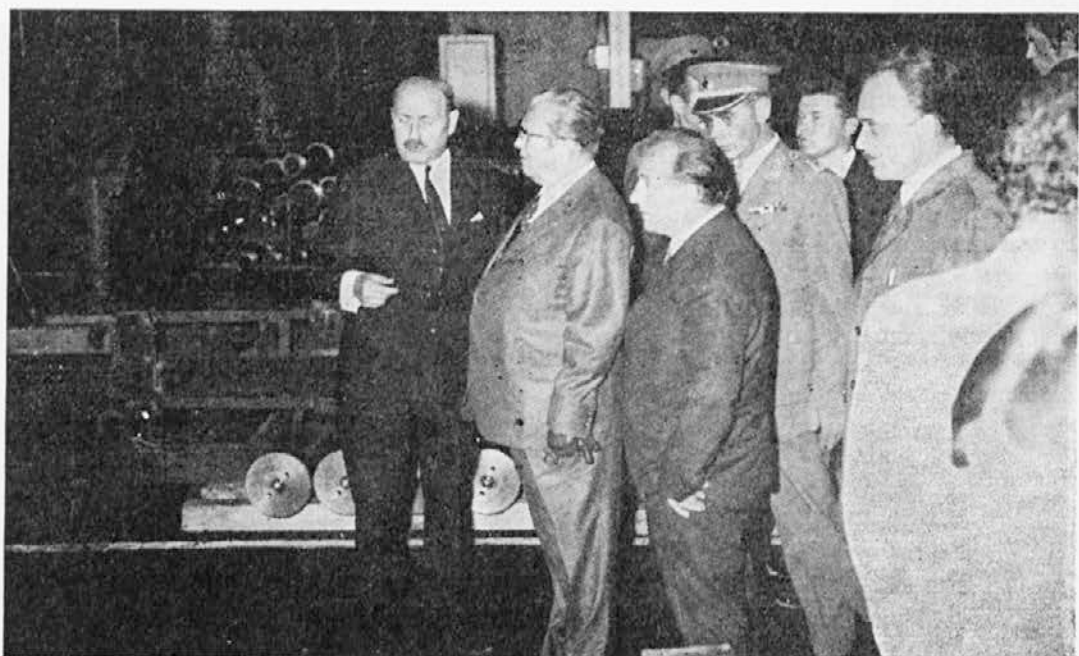
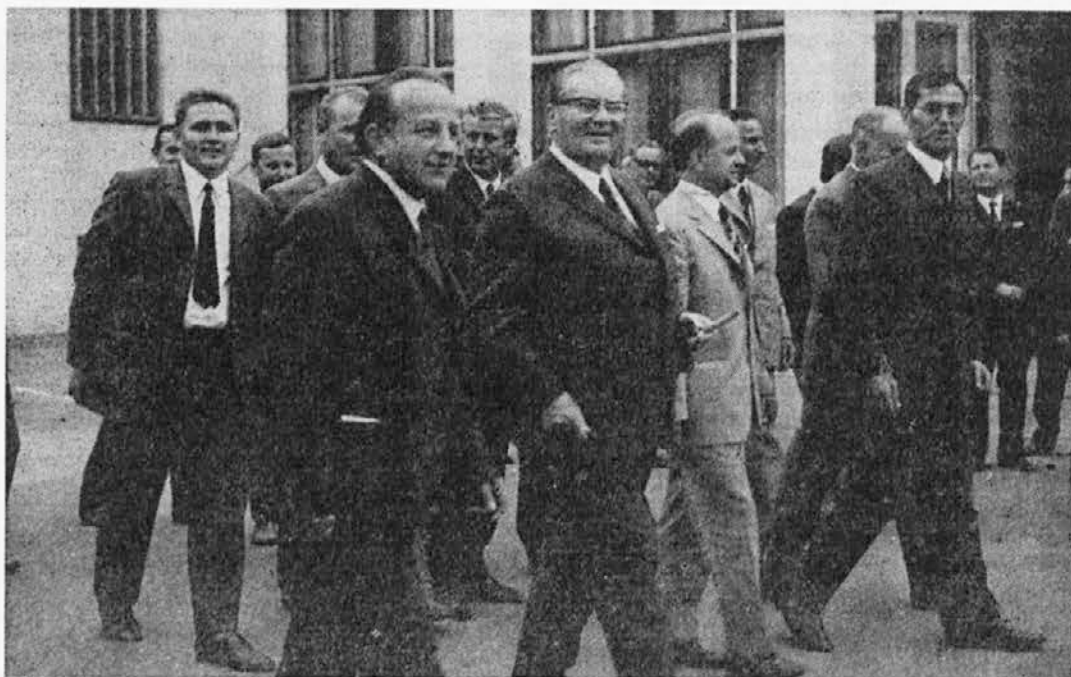
»Naša mladina se razlikuje od mladine v mnogih drugih državah po tem, da ne sprejema nalog po nekakšnem ukazu, ampak jih sama išče, in to najtežje: gradi objekte, ki jih je najbolj zahtevno graditi in ki se gradijo najdlje. Naj nam kdo pokaže v kateri državi tako množično, tako enotno mladina nastopa in vlaga vse svoje sposobnosti, umske in telesne, da bi pomagala pri gradnji srečne prihodnosti, tako zase kot za prihodnje rodove.«

OGENJ, JEKLO, UPANJE

Ogenj, jeklo, upanje,
 za nas, ki svetu dobro hočemo.
 Imamo ogenj, jeklo, upanje,
 otroci sonca smo, k soncu gremo.

Ogenj, jeklo, upanje,
 za nas, ki sočloveka cenimo.
 Imamo ogenj, jeklo, upanje,
 glasniki sreče smo, k sreči gremo.

Ogenj, jeklo, upanje,
 za nas, ki v srečne dni verjamemo.
 Imamo ogenj, jeklo, upanje,
 ljudje ljubezni smo, k njej zdaj gremo.

Z obiska predsednika Tita na Ravnah leta 1971

TITO NA RAVNAH

Ogenj, jeklo, upanje,
nikjer nas nič ne bo ustavilo.
Imamo ogenj, jeklo, upanje,
in vedno več nas bo, kamor gremo.

Ogenj bo znal zagoreti,
tudi jeklo zapelo bo v nas.
Upanje znalo bo tleti
neskončno kot čas.

Naša prihodnost ni neznanka, naše upanje ni utvara, naši cilji niso brezupni, kajti poznamo korak v jutrišnji dan.

Vemo, da to kar imamo, ne smemo in nočemo izgubiti, da hočemo in moremo braniti vse, zavoljo česar je naša mladost srečna mladost, in naše življenje — lepo in svobodno življenje.

TITO

Tam nekje med svobodnimi polji
kjer iz zemlje klije mlada rast,
njemu, ki vodnik nam je najbolji
smo zložili pesem to na čast.

Tito, naša svetla bojna slava,
Tito, naša dika in naš vzor,
koder vodi tvoja nas zastava,
za teboj pojoč gremo navzgor!

TITO

Kar je tlelo pod pepelom
v srcih nam globoko skrito,
v svetel plamen je zanel
naš tovariš Tito.

Torej tudi ti, tovariš
dvigni pest, iz jekla vlito,
in za njim do konca pojdi
z vzklikom Tito, Tito, Tito!

U TITOVOJ ZEMLJI

U Titovoj zemlji pjesma se glasi,
u tuzi staroj gubi se trag.
Radosnom rukom prozor se krasi,
i kuda kreneš bratski je prag.
U Titovoj zemlji korak je velik
i čovjek pjeva zanosni zov.
Brate se ovdje srce i čelik,
i sretan cvjeta život nam nov.

Glej, jaz dajem srce,
v katerem šele zori poletje,
dajem roko,
dajem pesem,
dajem mladost.
Izgovarjam in zapisujem
najenostavnejše besede,
da ostanejo za vedno v naših
življenjih.
Pišem: samoupravljanje,
bratstvo in enotnost,
skupnost, odgovornost,
besede,
ki niso primerne za pesem,
vendar so se naselile v srcih ljudi.
Pišem jih z ljubeznijo,
da bi naši otroci in otroci njih
otrok verjeli v to,
kar smo naredili.
Dvigamo glas,
tako kot delavci dvigajo kladivo
časa.

Z obiska predsednika Tita na Ravnah leta 1971

Da čimprej odrastemo,
da nas zvok oplemeni,
da se dotaknemo našega stvarnega,
bodočega,
že znanega obraza!

Dragi naš Tito!

V eno se stekajo misli vseh mladih med Peco in Pohorjem, kot plamen se razplamteva naš ponos, ko prvi spremljamo na pot štafeto mladosti in z njo najlepše želje Tebi, ki si na čelu naše Partije, narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije v eno povezal vse jugoslovanske narode in narodnosti; ki si povzdignil svojo deželo v domovino ponosnih, svobodnih in srečnih ljudi; ki si z idejo neuvrščenosti obogatil svet z novimi, prej neslutnimi možnostmi in svetlejšimi perspektivami.

Prežet z idejami socializma, humanizma in z neomajno vero v človeka, si s svojimi tovariši ustvaril najhumanejšo družbo svobodnih samoupravljalcev.

Z vsakim Tvojim velikim, pomembnim dejanjem se v svetu poveča tudi ugled naše socialistične skupnosti, katere simbol si Ti. Sprašujemo se, kako naj se Ti dostojno zahvalimo in kaj naj Ti podarimo za Tvojo veliko ljubezen, za Tvoje herojsko življenje in nesebični trud.

Podarjamo Ti prešerni smeh svojega otroštva in mladosti, svojo svobodno pesem, vsa ustvarjalna leta, ki so pred nami, in podarjamo Ti svojo ljubezen.

Ko stopamo po poti, ki si nam jo začrtal, želimo še dolgo dolgo čutiti Tvojo bližino in ustvarjalno moč, si želimo Tvojih nenadomestljivih spodbud in nasvetov. Ob-ljubljamo Ti, da bo vsakdo izmed nas upravičil Tvoje zaupanje v mlade in izpolnil vse svoje obveznosti do naše socialistične samoupravne skupnosti svobodnih, enakopravnih narodov in narodnosti.

Ravne na Koroškem, 24. marca 1979

OD VARDARA DO TRIGLAVA

Od Vardarja pa do Triglava
in od Đerdapa do Jadrana
kot ogrlica, ki se blešči
na Balkanu, v svobodi
in pod soncem srečna bodi!
Jugoslavija! Jugoslavija!

Širom svjeta put me vodio
sa sudbom sam svojom hodio
u srcu sam tebe nosio.
Uvijek si mi draga bila
domovino moja, mila
Jugoslavijo! Jugoslavijo!

Za tebe ta krv se prolila,
borbata te naša rodila,
rabotnička ruka stvorila,
živej srekno vo sloboda,
Tito napred neka vodi!
Jugoslavijo! Jugoslavijo!

Rad imam te hribe in gore,
tvoja polja, reke in morje.
Rad imam ljudi ponosne
vse vojake in pastirje
ki jih pesem naj združuje!
Jugoslavija! Jugoslavija!

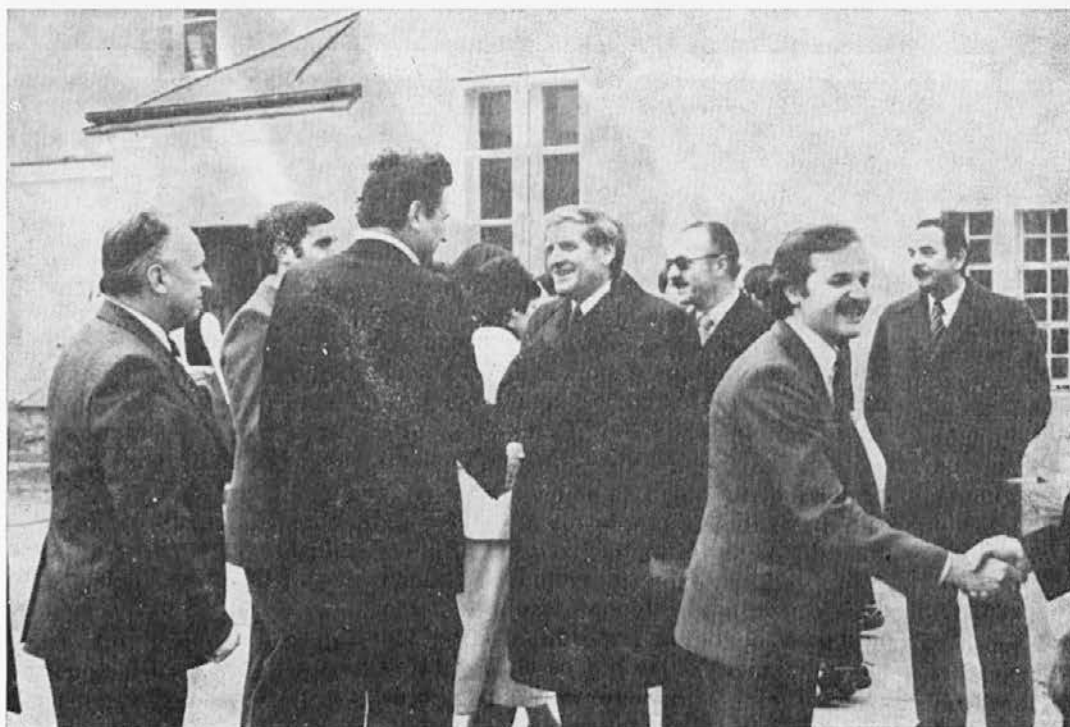

Ob odhodu Titove štafete z Raven je bil med nami tudi France Popit

PREDSIEDNIKU TITU

Štafeta mladosti s pozdravi, najboljšimi in iskrenimi željami predsedniku Titu ob njegovem 87. rojstnem dnevu, odhaja na pot z delavskih Raven na Koroškem. Na pot, ki bo dolga več tisoč kilometrov. Obkrožila bo skoraj sleherno večje mesto, vas v Jugoslaviji; ob njeni poti se bo zbirala mladina, zbirali se bodo delovni ljudje in občani. Vsi bomo želeli našemu Titu še dolgih in zdravih let. Štafeta palica bo prehajala iz rok v roke, iz rok livarjev bo

šla v roke kovačev, brigadirjev, pionirjev, kmetov, vojakov, študentov... ni ga v čigar rokah bi se ne zadržala vsaj za hip. Tako kot se vedno želimo zgrinjati okrog Tita, se hočemo vsaj za trenutek pomuditi ob štafeti, vedoč, da smo s tem naše odkritosrčne, najboljše želje združili v skupno čestitko, ki jo bomo na Dan mladosti izročili Titu za rojstni dan. Na pot gredo čestitke tovarišu Titu, ki vedno izraža zaupanje v mlade. Njegovo zaupanje in pre-

Dr. Anton Vratuša je bil 24. 4. tudi na Ravnah

pričanje sloni na boju mladih generacij v dneh šestojanuarske diktature, marčevskih protifašističnih demonstracijah, v času narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije, enotnega odpora proti inform-birojevskemu pritisku, liberalističnim, etatističnim in nacionalističnim težnjam; sloni torej na mladini, ki je vedno znala slediti in zagovarjati našo skupno, revolucionarno pot razvoja bolj humane, lepše in srečnejše socialistične samoupravne družbe. Mlada generacija je bila in je vedno povezana z idejami in delom tovariša Tita ter Zveze komunistov, ki sta pri snovanju svoje politike in programa družbenega razvoja ne le poznala življenjske interese in potrebe mladih, temveč sta hkrati ustvarjala objektivne in subjektivne možnosti za resnično vključevanje mladih v vse tokove in procese družbenega odločanja.

V letošnjem letu si prizadevamo dati Štafeti mladosti še posebno svečan prizvok. Poteka namreč v letu, ko praznujemo 60-letnico ustanovitve KPJ, organiziranih delavskih sindikatov, socialističnega ženskega gibanja in praznujemo 60-letnico revolucionarnega mladinskega gibanja. 10. oktobra 1919. leta je bila ustanovljena Zveza komunistične mladine Jugoslavije, torej organizacija, ki je v revolucionarni boj povedla mladino Jugoslavije in povezala boljše prihodnost mladine s skupno borbo delavskega razreda pod vodstvom Komunistične partije Jugoslavije.

V tej skupni borbi vseh naprednih organiziranih sil je ZSM, po besedah tovariša Edvarda Kardelja, bila eden izmed najbolj učinkovitih odredov revolucije. Sestavljali so jo mladi ljudje, ki so bili v obdobjih najhujšega preganjanja pripravljani žrtvovati svoje življenje. To so bili mladi, ki so prebili vrsto let v ječah, ljudje, ki so zamenjali udobnost in varnost konformizna z borbo in žrtvami, ki jo zahteva revolucionarna zavest. Toda tudi v tistih trenutkih, ko so pojili zemljo s svojo krvjo in ko je življenje ugašalo v njihovih očeh, so ti mladi ljudje vedeli, da z istim žarom in poletom, ki jih je prežemal, stopajo na njihova mesta novi borci, revolucionarji.

V zgodovini SKOJ posebno mesto pripada tudi Ravnam na Koroškem, saj sta nedaleč odtod, v Kefrovem mlinu, potekala 2. in 3. kongres SKOJ. Medtem, ko je 2. kongres leta 1923 posvetil posebno pozornost ekonomskemu boju delavske mladine, nujnosti sistematičnega dela med kmečko mladino, protimilitarističnemu in protifašističnemu delovanju vse mladine, pripravam na 1. kongres Zveze delavske mladine Jugoslavije, ustalitvi sistema vzgojnega dela prek legalnih in ilegalnih oblik, sprejetju novega Statuta SKOJ ter Resoluciji o prosvetnem delu SKOJ, je 3. kongres leta 1926 obravnaval in razpravljaval o ustanavljanju organizacij SKOJ na vasi, v podjetjih in med vaje-niško mladino, dopolnil Statut SKOJ in naložil svojim kadrom, da bodo skrbeli za lastno ideološko vzgojno graditev. Akcijsko geslo 3. kongresa se je glasilo: »Na delo v množice! Za množično zvezo delavske in kmečke mladine!«

V naslednjih dveh letih je bilo aretiranih več skojevskih voditeljev. Ne glede na to, kako močan je bil teror in kolikšne so

bile žrtve, SKOJ ni prekinil svojega revolucionarnega delovanja, pa čeprav je zaradi prezgodnjih oboroženih akcij padlo sedem sekretarjev SKOJ: Janko Mišič, Mijo Oreški, Pajo Marganovič, Josip Kolumbo, Pero Popović-Aga, Zlatko Šnajder, Josip Debeljak.

V teku dveh let je padlo sedem zavzetih borcev za ideale delavskega razreda, sedem mladincev, najmlajšemu je bilo 23 let, najstarejšemu 29 let, ki so šli skozi težko in surovo šolo življenja in boja za zmago socializma v naši deželi. Padli so v dneh najbolj krvavega terorja, v dneh brez zakonov, brezumja, strahu in panike policijskih organov režima monarhistične diktature predvojne Jugoslavije.

V narodnoosvobodilni borbi in revoluciji, v najusodnejših dneh naših narodov, so mladi komunisti ponovno potrdili svojo visoko zavest in zgodovinsko vlogo svoje generacije, hkrati pa tudi sposobnost in vitalnost svoje organizacije. Pri tem je treba vedeti, da se skojevci niso borili samo za razredne interese, ampak so se povezovali z vsemi, ki so imeli v srcu interes naroda, napredek človeštva in humanizem.

Zato ni čudno, da so bili mladi najštevilčnejši v narodnoosvobodilnem gibanju, saj se je preko 75 odstotkov celokupnega borbenega sestava regrutiralo iz vrst mlade generacije. Mladi so naši osvobodilni borbi in revoluciji dali dinamiko ustvarjalnosti, revolucionarno vitalnost, polet in moč nepremagljivosti. Zato ravno množični heroizem mladih predstavlja eno od osnovnih karakteristik narodnoosvobodilne vojne in revolucije.

Tovarišice in tovariši!

Današnja slovesnost je posvečena človeku, revolucionarju, s katerim je povezano eno najbolj dramatičnih in najslavnejših obdobj naše zgodovine. Človeku, našemu tovarišu in prijatelju, ki vselej najde čas, da mladini svetuje in se z njo pogovarja. Vsak njegov nastop pomeni neprecenljivo pomoč, da se lahko mladi lotevamo tistih nalog, ki so najpomembnejše in poiščemo tiste poti za njihovo uresničitev, ki so najbolj učinkovite. Titove besede namenjene mladim preveva njegova ljubezen in skrb za mladino, njegova dejanja so usmerjena v to, da bi se problemi kar najuspešnejše rešili. Tako je v usodnih mejnikih razvoja mladinskega revolucionarnega gibanja bil prav Tito tisti, ki je nakazoval najboljše poti za povezovanje mladine z delavci in vsemi delovnimi ljudmi. Že v letu 1937, ob prihodu na čelo KPJ, se je Tito zavzel za oblikovanje enotnega gibanja mladih in njegovo revolucioniranje pod vplivom KPJ, za delo za razvoj in utrditev vseh demokratičnih, naprednih in kulturnih organizacij, za delo v prid sodelovanja vseh naprednih mladinskih organizacij, za vzgojo mladine v duhu boja proti fašizmu, za demokracijo, napredek in mir ter za varovanje legalnosti vseh mladinskih organizacij. Na tej osnovi so bila ustvarjena močna oporišča SKOJ in KPJ, ki so napredno usmerila največji del jugoslovanske mladine. To je pokazala narodnoosvobodilna borba in odločilni prispevek mladine v boju za nacionalno in socialno

osvoboditev, za bratstvo in enotnost narodov in narodnosti, za enakopravnost, svobodo in srečo ljudskih in delovnih množic.

V pravkar osvobojenem Beogradu je že leta 1944 z besedami: »Vi ste naša nova armada, armada dela, ki bo ustvarila sebi in prihodnjim rodovom boljše in srečnejšo prihodnost«, stotisoče mladih usmeril v obnovo razrušene domovine, v graditev materialne baze prihodnjega razvoja, v utrjevanje ljudske in socialistične oblasti. Takšnih revolucionarnih Titovih vzpodbud v razvoju mladinske organizacije in dejavnosti mladih je bilo še veliko. Vse so kazale Titov občutek za usmerjanje razpoloženja mladine, za želje, probleme, potrebe in interese mladih. Zato tudi njegove kritične besede, kadar jih napoti mladim, sprejmemo kot tovariško kritiko in vzpodbudo, ne pa kot klasični odnos starejšega do mladih. Tudi od tod izvira ugled in pristno priznanje Titu, revolucionarju — marksistu, ki mu ga mladina izkazuje s svojim prizadevanjem in delom in z mladostnim elanom pri opravljanju pomembnih nalog v vseh delovnih okoljih.

Tovarišice in tovariši!

Lahko rečemo; vseh šestdeset let revolucionarnega mladinskega gibanja od Zveze komunistične mladine Jugoslavije do današnje Zveze socialistične mladine, se kot rdeča nit vleče zavzetost mladih v boju za revolucionarno spreminjanje družbe. Tako kot je bila v tem boju Zveza komunistične mladine Jugoslavije eden izmed najbolj učinkovitih odredov revolucije, tako si tudi danes mlade generacije v Zvezi socialistične mladine prizadevajo dati odločilni prispevek h graditvi naše samoupravne socialistične družbe, v kateri delavski razred in vsi delovni ljudje odločajo o pogojih in rezultatih svojega dela, h krepitvi bratstva in enotnosti narodov in narodnosti ter neuvrščene Jugoslavije.

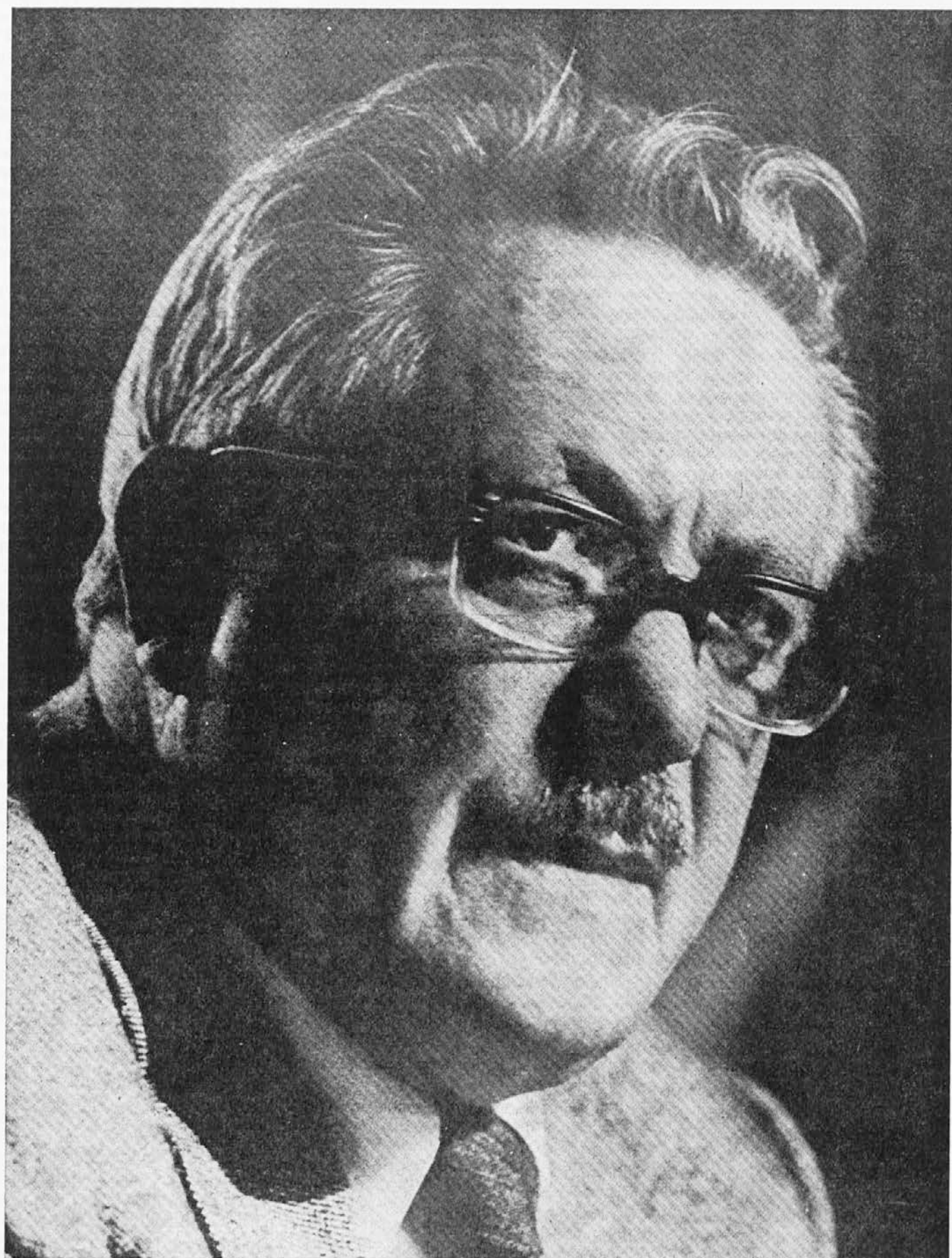
Seveda pa si Zveza socialistične mladine prizadeva, da vključi široke množice mladine v sistem socialistične samoupravne demokracije, da zajema ustvarjalne pobude mladine v vseh oblikah njenega delovanja s celovito notranjo povezano akcijo, v kateri mladi skupaj z drugimi socialističnimi silami pozitivno spreminjajo pogoje življenja in dela ter družbene odnose.

Tovarišice in tovariši!

Prepričan sem, da izražam enotno mnenje mladine in vseh delovnih ljudi Slovenije, ko izražam posebno zadovoljstvo ob priložnosti, ko letos Štafeta mladosti s pozdravi in najboljšimi željami tovarišu Titu odhaja iz Slovenije, z naših delavskih Raven na Koroškem.

V našem skupnem imenu želim, da štafeta izrazi vse naše najtoplejše čestitke tovarišu Titu in srčne želje, da nas še dolgo vodi na poti graditve socializma, s tem pa človekove sreče.

Govor predsednika Republiške konference Zveze socialistične mladine Slovenije tov. Borisa Bavdka

Umrl je velik človek — njegova dela bodo vedno živila

Gregor Klančnik

DEDIŠČINA, KI OBVEZUJE

Februarja 1979 je ugasnilo ustvarjalno življenje vizionarja in svetovnega usmerjevalca procesov v brezizkoriščevalno družbo Edvarda Kardelja. V imenu slovenskega železarstva sem v nedeljo, 11. februarja, v žalnem programu televizije Ljubljana rekel:

»Globoko nas je železarje pretresla vest, ko smo zvedeli, da nas je za vedno zapustil naš vzor Edvard Kardelj, velikan slovenskega naroda, tvorec jugoslovanske samoupravne, humane izgradnje socializma, učitelj delavskega gibanja in prerok pravičnega reševanja nacionalnih in socialnih problemov vseh ras, narodov in narodnosti sveta.

S posebno pozornostjo je Kardelj spremljal razvoj jugoslovanske črne metalurgije. Rad je obiskoval tovarne in se pogovarjal z železarji, prispeval pa je tudi velik delež pri integraciji in razvoju slovenskih železarn, uveljavljanju namenskega združevanja in dohodkovnega nalaganja sredstev ter pri oblikovanju koncepta dohodkovne verige organizacij združenega dela od izdelave do predelave jekla v končne izdelke. Prvi je bil med tistimi, ki so se dvignili proti zmoti, da je Slovenija geografsko opredeljena le za razvoj trgovine, gostinstva in turizma, saj je vedel, da je lastna proizvodnja jekla pogoj vsake razvite nacionalne ekonomije.

Kardelj je visoko cenil tudi bogastvo narave. Opozarjal nas je na bolezen potrošniške družbe, ki zlasti z vikendaštvom posega v naravo in omejuje prostor, ki je last vsega ljudstva, na najlepših predelih naše domovine. S svojim dostojanstvom, neutrudljivim ustvarjalnim delom, dostopnostjo in skromnostjo je predstavljal najbolj zlahtne vrline človeka.

Edvarda Kardelja ni več med nami. Ostali pa so njegov glas, posnet na magnetoskopskih trakovih, in bogastvo zapisanih misli, ki bodo za nas in poznejše rodove zvezda vodnica, tirnica miru in sporazumevanja, po kateri naj bi hodili v še lepšo prihodnost človeštva.

Iz te izjave sledi, da nas bogata dediščina, ki nam jo je zapustil Edvard Kardelj, obvezuje, da njegove izrečene ter napisane besede pretvorimo v nove umske in materialne dobrine. Celoten svet ceni, spoštuje in s pridom izkorišča dela Edvarda Kardelja, v prvi vrsti pa moramo njegova teoretska izhodišča uresničevati predvsem sami.

RAZVIJAJTE SLOVENSKO ŽELEZARSTVO

Edvard Kardelj je poleg analiziranja, raziskav in dognanj samoupravne izgradnje socializma neposredno spremljal tudi materialni razvoj našega gospodarstva, zanimal se je za gradnjo jugoslovanske črne metalurgije in večkrat tudi obiskal slovenske železarne. Na Ravnah je bil leta 1955 in 1958, obiskal je železarno Jesenice, leta 1970 je z železarji na Jesenicah obravnaval vsebino ter cilje združitve slovenskih

železarn, leta 1975 je v Ljubljani s predstavniki naše sestavljene organizacije združenega dela razpravljal o razvoju, dohodkovnih odnosih ter o vertikalni reprodukcijski verigi izdelave in predelave jekla. Osebo sem imel več priložnosti govoriti s Kardeljem v skupščinah, na raznih sprejemih in v naravi in tako sem še bolj spoznal njegove človeške vrline.

Na Pokljuki sem ga na primer 30. novembra 1975 srečal v Šport hotelu, ko je v slabem vremenu kot navaden državljani čakal na svoje vnuke, ki so smučali. V pristrnem in tovariškem pogovoru z njim sem se takrat dodatno obogatil s spoznanji o vlogi Jugoslavije v mednarodnih odnosih, o nujnosti večjega blagovnega prometa Slovenije s tujino, o pomembnosti industrijske cone na jugoslovansko-italijanskem obmejnem območju. Menil je, da morajo slovenske železarne pogumno razvijati svoj koncept proizvodnje ter predelave jekla, s plodnim sodelovanjem pa upoštevati pogoje, ki jih imajo za razvoj črne metalurgije v drugih republikah.

Pomemben za razvoj našega samoupravnega sistema je bil tudi pogovor s Kardeljem 1. avgusta 1977 na sedežu Ljubljanske banke. Med drugim sem takrat zabeležil naslednje Kardeljevo stališče o internih bankah:

»Interne banke v resnici niso banke, temveč finančne službe, ki nimajo stika z Narodno banko in nimajo emisijske funkcije. Interne banke naj bodo v sozidih, ne pa tudi v delovnih organizacijah.

V internih bankah bodo OZD združevale sredstva in delo za optimiziranje uporabe razpoložljivih finančnih virov, za tekoče poslovanje in za razvoj, varovanje likvidnosti DO in združeno delo urejeno pove-

zovale s temeljnimi bankami. Upravljanje v internih bankah naj ne pomeni glomazne toge strukture, izdvojene iz teženj in zahtev tozdov.« Kardelj se je celo začudil zakonskemu določilu, ki zahteva, da morajo interne banke imeti lastne poslovodne in samoupravne strukture. Po ugotovitvi problema je prevladalo mišljenje, da je upravljanje v internih bankah treba kar najbolj približati notranjemu delegatskemu sistemu.

Taka ocena o ustanavljanju internih bank se je uveljavila tudi v praksi zlasti v sozidu Slovenske železarne, kjer deluje že od leta 1972, lansko leto pa je interna banka postala registrirana denarna institucija Slovenskih železarn s potencialom blizu dveh milijard dinarjev.

Kardelj nam je posredoval tudi širša napotila za uveljavljanje slovenskega železarstva, svetoval vlogo in zgradbo sestavljene organizacije združenega dela, kar smo zatem vključili v samoupravni sporazum o združitvi delovnih organizacij v Slovenske železarne.

BILANCA JUBILEJA

Letos poteka deset let, odkar so se delavci železarn Jesenice, Ravne in Štore na referendumu 15. septembra 1969 izrekli za združitev v Združeno podjetje slovenske železarne. V tem jubilejnem letu lahko ugotovimo, da je združitev dela in sredstev dala dobre rezultate. Nismo dosegli vsega, kar smo si na startu želeli; zlasti na tržišču smo ostali preveč razbita vojska; specializacija proizvodnje, usklajevanje poslovanja, optimizacija izkoriščanja finančnih virov, enotno usmerjanje razvoja in skupen

Edvard Kardelj v spremstvu Borisa Kraigherja in Franca Leskoška — Luka v Železarni Ravne avgusta leta 1955

nastop v republiških in zveznih institucijah sistema družbenega planiranja so nam pospešili ozdravitev, izboljšanje ekonomskega položaja v vseh združenih delovnih organizacijah in v sestavljeni organizaciji

kot celoti. To dokazujejo tudi zaključni računi za leto 1978.

V letu 1978 je sestavljena organizacija združenega dela Slovenske železarnice v primerjavi z letom 1969 dosegla naslednje:

	1969	1978	Indeks 78/69
— surovo jeklo	626.437 ton	787.845 ton	126
— blagovna proizvodnja	517.259 ton	801.797 ton	155
— realizacija	1.522 mio din	10.885 mio din	715
— akumulacija, povečana z amortizacijo	123 mio din	1.463 mio din	1180
— izvoz	6,123.000 \$	40,943.000 \$	665
— zaposleni	11.818 delavcev	17.705 delavcev	148

Slovenske železarnice so ta veliki skok dosegle s povečevanjem ter strukturalnim spreminjanjem proizvodnje, z ekonomiziranjem poslovanja, s pridruženjem predelovalnih delovnih organizacij Verige Lesce, Plamena Kropa, Tovila Ljubljana, Žične Celje in Metalurškega inštituta Ljubljana leta 1973, pri vrednosti pa je svoje dala tudi inflacija. Trije tozdi so sicer lansko leto izkazali skupaj 25 milijonov dinarjev izgube, pomembno za sozd Slovenske železarnice pa je, da tudi leta 1978 nobena delovna organizacija kot celota ni zaključila z izgubo. Sozd je prvič preskočil meje: v blagovni proizvodnji 800 tisoč ton, v realizaciji 10 milijard dinarjev, v amortizaciji 1 milijardo dinarjev, v akumulaciji 600 milijonov dinarjev in na koncu leta mejo 18 tisoč zaposlenih.

S temi dosežki so Slovenske železarnice prve med organizacijami združenega dela v republiki in so lahko ponosne na uspeh.

Razumljivo je, da je velik napredek napravljen tudi v primerjavi z letom 1977, in sicer v realizaciji za 27 %, v sredstvih za osebne dohodke, ki jih je bilo bruto razdeljenih 1.846 milijonov din, za 25 %, v čistem dohodku z dosežkom 2.828 milijonov din, za 39 % in v akumulaciji, doseženi s 601,5 milijona din, pa celo za 94 %. Ob tem se je število zaposlenih povečalo le za 3 %, kar pomeni, da se je produktivnost povečala fizično in zlasti po doseženi vrednosti proizvodnje.

NAJDONOSNEJŠA ŽELEZARNA RAVNE

V letu 1978 je najbolj napredovala železarna Štore, v donosnosti pa je na čelu železarna Ravne. To pričajo naslednji podatki:

V primerjavi z dosežki leta 1969 je železarna Štore napredovala:

	1978	Indeks 78/69	Delež v SŽ od na	
— surovo jeklo	96.540 ton	242	6,3	12,2
— blagovna proizv.	179.042 ton	260	13,1	22,3
— realizacija	1.983 mio din	1290	10,6	18,3
— izvoz	8,505.000 \$	1830	8,5	20,8
— število zaposlenih	3.378 delavcev	154	18,5	19,1

Napredek je pomemben zlasti zaradi tega, ker se je medtem sozd povečal s predelovalnimi delovnimi organizacijami.

Železarna Ravne je imela leta 1978 v sozdu Slovenske železarnice naslednji položaj:

Dosegla je:		delež v SŽ %
— surovo jeklo	207.300 ton	26,3
— blagovna proizvodnja	139.600 ton	17,4
— realizacija	2.812 mio din	25,8
— čisti dohodek	984,2 mio din	34,7
— izvoz	16,400.000 \$	40
— akumulacija	281,7 mio din	46,7
— število zaposlenih	4.936 delavcev	27,8

Komentar k tem podatkom ni potreben. Ob tem, ko je po fizičnem obsegu prispevala le šestino blagovne proizvodnje, jo je v vrednosti presešla za četrtno, v akumulaciji pa kljub temu, da je z dosežkom 6.498 din na zaposlenega po osebnem dohodku na prvem mestu in za 7,8 % nad povprečjem Slovenskih železarn, je v akumulaciji sozda udeležena skoraj s polovico.

Zavidljivi ekonomski uspehi železarnice Ravne so plod sistematičnega izboljševanja proizvodnega programa, stalnega plemenitenja proizvodnje, pravilnega odnosa do kupcev, izvozne orientacije, skladnega vlaganja v tovarniške naprave, objekte družbene ter življenjske ravni ter zlasti v delovnega človeka in ponosa zaradi pripadnosti delovni skupnosti.

VROČINA SLABI SPOSOBNOST

Ob vseh teh gospodarskih uspehih so v železarni Ravne z ihto hoteli doseči tudi celotno transformacijo razmerij po zakonu o združenem delu, sprejeli so 37 lastnih samoupravnih sporazumov in pri tem galopiranj natrgali stik z bazo. Nobena stvar se ne sme prehitovati, najmanj pa oblikovanje čistih medsebojnih odnosov. In tako se je zgodilo, da je bila vez temeljnih organizacij združenega dela načeta, da višina osebnih prejemkov ni bila dovolj odvisna od rezultatov individualnega dela, uspeha delovne skupine in tozda, da so zadržani kupoprodajni odnosi med tozdi povzročili prelivanje dohodka, skupne službe pa so postale prevelike. Enostavno povedano: v samoupravnih sporazumih lepo napisana določila so bila premalo prebavljena, notranji krči pa logična posledica tega.

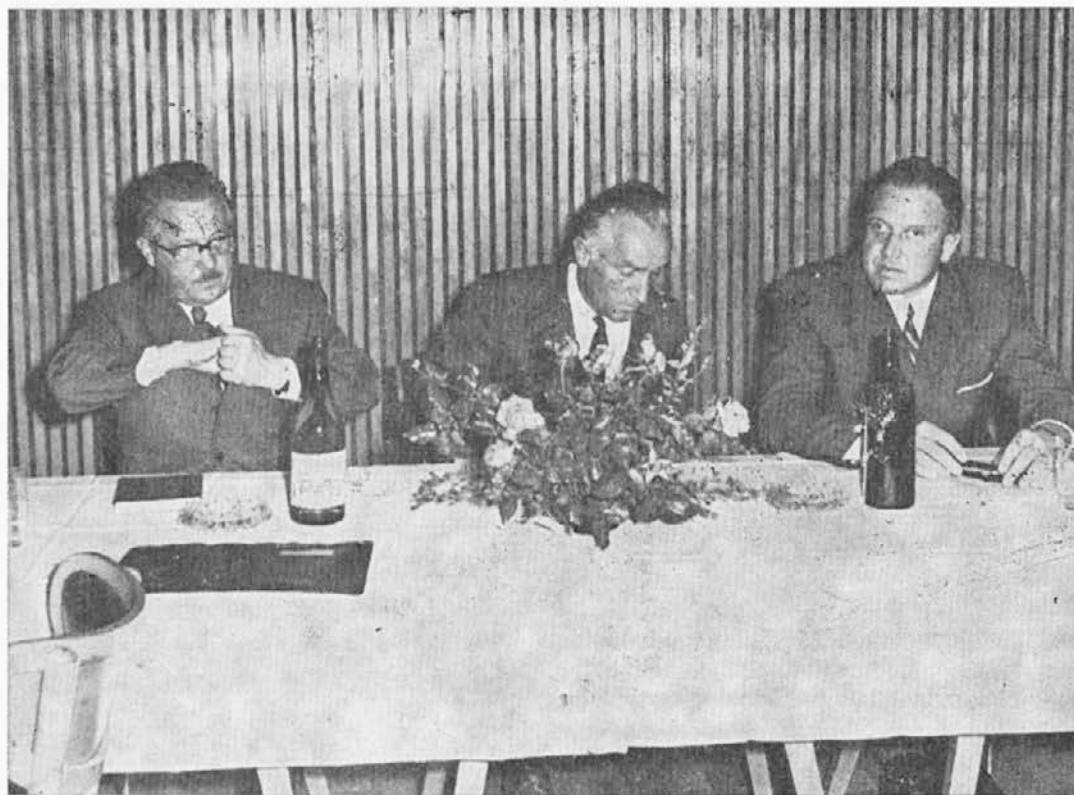
Delovna organizacija, sposobna za zahtevne poslovne odločitve, je prepočasi reagirala na notranje probleme, da bi se že po prvi vročini pošteno preznojila in februarjska zunanja intervencija je bila neizbežna. Ni vredno razpravljati, ali je posredovana diagnoza realna slika odnosov, recept je bil napisan.

Organizem železarnice Ravne je dovolj močan, da se brez tujih preparatov z lastno terapijo prepoti in ozdravi. Zagotovila so: delovna vnema, hotenje za krepitev, sposobnost delavcev in zlasti jasno začrtana perspektiva razvoja in vizija lepše prihodnosti žlahtnih jekel iz koroških fužin. Brnenje buldozerjev na zahodu že oznanja jutrišnji dan, ko bo belo poslopje skupnih služb vgrajeno v tovarno in bo postalo srce, ki bo brez infarkta obojestransko pretakalo krvotok informacij in pravočasno reagiralo na glas delovnega ustvarjalca.

Delavci železarnice Ravne morajo biti ponosni na to, kar so naredili, imeti pa morajo tudi trdno vero, da bodo dosegli tisto, kar so si zasnovali za prihodnost. Leto 1979 je za koroške fužine odločilnega pomena.

V ČETRTEM LETU PETLETKE

Sozd Slovenske železarnice predvideva za letošnje leto, ki je že četrto v srednjeročnem obdobju 1976 do 1980, naslednje dosežke:

Edvard Kardelj in Franc Popit v razgovoru z železarji leta 1970

		indeks 79/78
— surovega jekla	815.000 ton	103
— blagovne proizvodnje	820.340 ton	102
— realizacije	13,4 milijarde din	123
— izvoza	62 mio \$	151

Za razvoj pa investicijski načrt predvideva okrog 2,3 milijarde din naložb v osnovna sredstva. S tako investicijsko politiko naj bi delovne organizacije ulovile korak petletnega razvoja in v naslednje

srednjeročno obdobje stopile močnejše in proizvodno sposobnejše.

Železarna Ravne ima v gospodarskem načrtu za leto 1979 pomembno mesto. Načrtuje:

		indeks 79/78
— surovega jekla	213.000 ton	103
— blagovne proizvodnje	145.065 ton	104
— realizacije	3,4 milijarde din	122
— izvoza	20 mio \$	122
— zaposlenih	5.133 delavcev	104

Ta delovna organizacija predvideva v letošnjem letu nov korak v povečevanju proizvodnje. Na načrtovano povečanje števila zaposlenih najbolj vpliva pridružitve kovinarstva Ljubno kot dodatnega proizvodnega tozda v železarni Ravne. Znatno pomembnejši od načrtovane proizvodnje za leto 1979 pa je za železarno Ravne investicijski načrt. Ta predvideva skoraj za milijardo dinarjev naložb v osnovna sredstva, kar je 44 % celotnih naložb sozda Slovenske železarne. Pri tem bo morala pomembno vlogo odigrati interna banka.

Interna banka sozda Slovenske železarne je prva leta v glavnem skrbela za financiranje tekočega poslovanja, v sedanjem srednjeročnem obdobju pa se preusmerja na dolgoročno delovanje. Iz njenega načrta se vidi, da bo v letu 1979 v naložbah delovnih organizacij sozda SŽ sodelovala s 320 milijoni dinarjev, kar je 13 % celotnih načrtovanih naložb v osnovna sredstva.

Pomembno je pri tem to, da bodo delovne organizacije, združene v Slovenske železarne, za odobrene razvojne projekte same namensko združile 233 milijonov dinarjev in tako zavezale celotno finančno konstrukcijo investicijskega načrta za leto 1979. Železarna Ravne bo zaradi velikih naložb v letu 1979 v interni banki združila 60 milijonov din, dobila pa bo 142 milijonov din investicijskih sredstev. V prihodnjih letih se bo ta odnos seveda obrnil.

ETAPA VELIKEGA RAZVOJA

Železarna Ravne bo v letu 1979 nadaljevala povečevanje kovačnice, pričela bo graditi jeklolivarno, posodabljalati novo jeklaro, graditi obrat nerjavnih armatur na Muti, novi obrat pnevmatskega orodja na Ravnah, razširila bo tozd Ljubno, odpravila ozka grla v valjarni in razširila predelovalne zmogljivosti strojegradnje. Železar-

na Ravne je tako prva, ki je na široko vstopila v novo veliko etapo razvoja, ki ji bo zagotovila povečanje zmogljivosti na skoraj četrt milijona ton žlahtnih vrst surovega jekla, 35.000 ton kovanega blaga, 15.000 ton jeklenih ulitkov in znatno povečanje končne proizvodnje. Z realizacijo teh projektov bo železarna Ravne podvojila sedanjo vrednost izdelanega in prodanega blaga. Razvojno politiko bo imela naravnano že za prihodnje petletno obdobje. Velika prednost teh načrtov je v tem, da železarna Ravne celotno proizvodnjo naslanja na lastno proizvodnjo jekla.

Za delovno vnemo in lastne poslovne uspehe je pomembna motivacija. Delavce koroških fužin spodbuja začrtana pot v bližnjo prihodnost. Ta bo s posodabljanjem proizvodnih postopkov ob manjših fizičnih naporih dajala višjo in kakovostnejšo proizvodnjo, boljše prejemke zaposlenih in višjo akumulacijo. Pogumno in vzajemno morajo zato korakati delavci koroških fužin v prihodnost.

Nič ni takega, kar bi zaposleni, samoupravljalci, poslovodni ter strokovni delavci železarne ne mogli sami rešiti. Vsa nasprotja je potrebno urejevati znotraj delovne skupnosti, manjšati izostanke od dela, povečati učinkovitost delovne prisotnosti, izločiti nedelo in neplodno medsebojno zaposlovanje, utrditi vzajemnost in izboljšati človeške odnose. Trne, ki bodejo in zagnojijo, mora delovna skupnost sama sproti izdreti.

Duh Edvarda Kardelja, vzora naše samoupravne graditve socializma, naj bo na tej poti vodilo, oporoka, ki jo je zapustil, pa obveza za gradnjo lepše prihodnosti naših otrok.

Lojzi Grabner

UMRL JE MOŽ

V soboto je televizija objavila vest: »Umril je Edvard Kardelj.« Ta strašna novica me je prizadela še toliko bolj, ker sem tovariša Kardelja srečal pri nas doma.

Bil je deževen jesenski dan. Z bratom sva se igrala v najini sobi, ko sva zaslišala glasove. Radovedna sva planila po stopnicah navzdol. Na stopnicah sva skoraj trčila v mamo, ki se je pogovarjala z neznanim možem. Vprašala me je: »Ali poznaš tega tovariša?« Obraz se mi je zdel precej znan, toda niti na misel mi ni prišlo, kdo bi to mogel biti. »Vidiš, to je pa tovariš Edvard Kardelj,« je rekla mama. Vzelo mi je sapo, kar verjeti nisem mogel. Mama ga je povabila v dnevno sobo. Spočetka smo imeli precej treme, ki pa je ob njegovi domačnosti kmalu izginila. Nikoli ne bom pozabil, kako prisrčno se je pogovarjal z nami o šoli. Zanimalo ga je prav vse o našem življenju na kmetih. Pri nas se je zadržal okoli dve uri. Ko se je odpeljal, sem dolgo zrl za njim in premišljeval: To je imeniten človek. Vse na njem priča, da je velik človek.

Zdaj pa ga ni več. Kruta bolezen je prehitro končala njegovo plodno življenje, toda njegova dela bodo večna. Kažipot bodo in vodilo nam in poznejšim rodovom.

Ivan Kokal-Imre

OB SMRTI EDVARDA KARDELJA

Ugasnilo je plodno življenje velikana revolucije, enkratnega državnika, neutrudljivega misleca in teoretika, učitelja ter, poleg tovariša Tita, najvidnejšega tvorca samoupravne socialistične Jugoslavije. Prehodil je trnovo pot revolucionarnega boja, ki je bila dolga več kot pet desetletij.

Edvard Kardelj pa ni bil samo tvorec naše socialistične revolucije, temveč tudi tvorec mednarodnega delavskega in svetovnega neuvrčenega gibanja. Edvard Kardelj se je z ramo ob rami z generalnim sekretarjem komunistične partije Jugoslavije, Josipom Brozom-Titom, boril, da bo samoupravni socializem v državi. Skupno sta se borila v delavskih vrstah, iz katerih izhajata, za ideje Marxa, Engelsa in Lenina, ki sta jih oblikovala in prilagodila razmeram naše dežele ter tako uvedla red v državi.

Izguba narodnega heroja in dvakratnega junaka socialističnega dela, Edvarda Kardelja, člana predsedstva centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije, je velikanska in nenadomestljiva, tako za našo Jugoslovansko socialistično skupnost, za vse narode in narodnosti naše države, za vse delovne ljudi in občane Jugoslavije, ki žalujemo za njim. Deseti februar 1979 bo v kroniki slovenskega in jugoslovanskega naroda zapisan s črnimi črkami. Umrl je Edvard Kardelj.

Rad bi osvežil spomin na mojega učitelja Edvarda Kardelja.

Jeseni leta 1934, ko sem bil že dve leti slušatelj Komunistične univerze narodnih manjšin zapada »KUNMZ« v Moskvi, je iz domovine pripotoval v Moskvo tovariš Edvard Kardelj-Birk. Predstavil se nam je kot aspirant političnih ved. Slovenski slušatelji smo se mladega pedagoga političnih ved močno razveselili, saj smo podano učno snov laže in hitreje dojemali v svojem materinskem jeziku. Kolikor kdo izmed slušateljev snovi ni razumel, mu je rade volje, po uri, še posebej razložil, tega pa sem bil deležen tudi jaz. Bodril me je, naj vztrajam, kajti na študij sem prišel s pomankljivim znanjem, kot tovarniški delavec, zato sem težko sledil vsemu učnemu programu, ki pa je bil zgoščen. Prav moralni opori in pomoči predavatelja Edvarda Kardelja in Božidarja Maslariča ter Ivana Regenta gre moja velika zahvala, da sem vztrajal in končal študij na »KUNMZ«.

Edvard Kardelj se me je še prav dobro spominjal iz časov, ko me je Lovro Kuhar-Prežihov Voranc kot skojevca poslal v Ptuj (avgusta leta 1929) na sestanek mladinske organizacije. Tega sestanka se je udeležilo devet tovarišev pokrajinskega komiteja, da bi vsak v svoj kraj ponesli nove smernice za delo v mladinski organizaciji, ki je zaradi šestojanuarske diktature utrpela precejšnjo izgubo. Na tem se-

stanku nam je govoril Edvard Kardelj o novem načinu dela, da moramo v organizacijo zajeti kar največ mladine iz vseh slojev: delavsko, kmečko, študentsko in žensko mladino, se vrniti v njihove vrste in jih pridobiti za napredno revolucionarno dejavnost. Pri tem množičnem pritegovanju mladine v napredno gibanje pa je imela pomembno vlogo specifičnost posameznih predelov naše dežele. Tako je bilo v mestih vključenih največ študentske mladine, med njo je bilo veliko žensk, v industrijskih predelih je bilo veliko delavske mladine, na podeželju pa je bilo mladino težje pridobiti v naše vrste, ker je bila več ali manj pod vplivom zastarele miselnosti. Sestanka v Ptujju leta 1929, kjer nam je Edvard Kardelj govoril o važnih nalogah in težkem delu, ki stoji pred nami, so se udeležili tudi: Tone Žnidaršič, Dušan Kveder, Mendaš, Potrč idr.

Tudi po vojni sem se nekajkrat srečal in govoril z Edvardom Kardeljem. Lani (1978. leta), pa mi je v Ljubljani čestital in stisnil

roko, ko sem prejel odlikovanje Osvobodilne fronte.

Slava, trikrat slava velikemu junaku, Edvardu Kardelju!

Spoštovani tovariš

Edvard Kardelj,

Ljubljana.

Ob 35. obletnici rojstva naše republike prejmite moje iskrene čestitke!

Dovolite mi, da se vas s hvaležnostjo spominjam, ko ste nam v Moskvi na »KUNMZ« predavali dialektični materializem v slovenskem jeziku in nas vsestransko bodrili. Tako smo sicer težko snov v materinščini laže razumeli.

Istočasno vam želim srečno in zdravo novo leto 1979!

Ravne, 27. novembra 1978

Vaš koroški samorastnik
Ivan Kokal-Imre

Edvard Kardelj,
Franc Leskovšek —
Luka in Boris Kraigher
v železarni
Ravne avgusta leta
1955

Pavle Žaucer-Matjaž

Koroški muzej revolucije v Slovenj Gradcu

Priprave za novo ureditev muzeja revolucije v Slovenj Gradcu so v zaključni fazi. Na seji muzejskega sveta dne 13. marca letos so sklenili, da bo slovesna otvoritev prostorsko razširjenega, vsebinsko obogatene in organizacijsko preosnovanega muzeja v nedeljo, 20. maja 1979.

Slovenjgraški muzej sodi med starejše muzeje NOB in ljudske revolucije v Sloveniji. Muzejsko gradivo iz NOB so začeli zbirati že prva leta po vojni. Po občasnih razstavah tega gradiva na povojnih koroških kulturnih festivalih je bil 27. aprila 1951. leta ustanovljen okrajni muzej NOB, ki je imel prostor v eni sami skromni sobici. V tem obdobju pa je muzej prirejal občasne razstave v različnih krajih treh dolin. Najpomembnejša je bila razstava ob 10-letnici ustanovitve I. koroškega bataljona, ob proslavi in prvem večjem srečanju koroških partizanov v Mežici, aprila 1953. leta. Leta 1954, ob proslavi »Štajerska v borbi«, je bilo gradivo muzeja NOB razstavljeno v Celju.

Leta 1955 je muzej dobil nove, večje in primernejše prostore v stavbi nekdanje mestne hiše. V drugem nadstropju so uredili razstavne prostore, v pritličju pa sta bila dva prostora za delo in za shranjevanje arhivov, muzeali in dokumentacije. S tem je bil ustvarjen osnovni pogoj za normalno muzejsko delo in za razmah te pomembne kulturne ustanove v koroški regiji. Maja 1956 je bila otvoritev stalne muzejske razstave v novih prostorih. Hkrati so zbirali muzejsko gradivo o NOB na Koroškem, na Pohorju in na Kobanskem ter o naprednem delavskem in revolucionarnem gibanju med obema vojnama v treh dolinah, v Mežiški, Mislinjski in v gornji Dravski dolini. Muzej je tako prerasel v muzej ljudske revolucije koroške regije in je bil aprila 1959 tudi preimenovan v »Muzej ljudske revolucije v Slovenj Gradcu«. Ob 10-letnici muzeja je bila 4. junija 1961 odprta strokovno preurejena, vsebinsko in tehnično izboljšana stalna razstava, ki je bila na ogled obiskovalcem vse do oktobra 1977. leta.

Muzej v Slovenj Gradcu je postal v teh letih ena najpomembnejših kulturnih ustanov na območju koroške regije. Zbranega je bilo veliko arhivskega gradiva, partizanskega tiska, različnih muzealov in muzejskih eksponatov. Razpadu, uničenju in pozabi je bilo iztrgano, arhivirano, ohranjeno in restavrirano mnogo dragocenega gradiva naše zgodovinske in kulturne dediščine. S stalno razstavo, s številnimi občasnimi razstavami in z zanimivimi predavanji je muzej v Slovenj Gradcu opravil pomembno poslanstvo popularizacije NOB in ljudske revolucije ter prispeval k patriotski vzgoji in kulturni zavesti mladih v naših obmejnih predelih. Mladi rod se je

navdihoval ob tradicijah nedavne preteklosti, da se je laže s pionirsko vnemo vključeval v povojno socialistično graditev. Izjemno veliko število obiskovalcev muzeja, okrog četrta milijona, ne le iz koroške regije, temveč tudi iz širše domovine in zamejske Koroške, prepričljivo kaže na veliko zanimanje ljudi za našo zgodovino, opozarja na odmevnost muzejske dejavnosti ter opravičuje obstoj in potrebo tovrstne ustanove. Da je bilo v koroški regiji v preteklih letih opravljeno tako pomembno družbeno, pionirsko delo v zgodovinsko-muzejski dejavnosti, gre priznanje predvsem prvemu ravnatelju slovenjgraškega muzeja — Bogdanu Žolnirju.

V svetu, pa tudi pri nas, v zadnjem desetletju ugotavljamo, da raste zanimanje ljudi za razstave, za galerije in umetniške paviljone, za vsakovrstno muzejsko dejavnost. Neverjetno se je razmahnilo ljubiteljsko zbiranje različnih predmetov, kar tudi predstavlja neke vrste muzejsko delovanje. Sodobni turizem žanje uspehe v dobri meri zaradi enakovrednega zanimanja ljudi za zgodovinske in umetniške znamenitosti, kakor zaradi uživanja naravnih lepot in iskanja ugodnih gostinskih storitev. Nekdaj so bili muzeji in galerije tihi kottički za redke navdušence, ki so gasili svojo umetniško in ljubiteljsko žejo v zbranem ogledovanju razstavljenih predmetov. Danes, v dobi potrošniške miselnosti in živce utrujajočega in ubijajočega tempa življenja, pa se ljudje vse bolj množično obračajo v sfero miru in razmišljanja, spokoja in tihote ter kulturnega uživanja. Na drugi strani pa se ljudje navdušujejo za potovanja, za odkrivanje neznanega in za uživanje v spremenjenem načinu življenja. Vsak pač na svoj način išče polnost življenja in po svoje izkorišča svoj prosti čas.

Slike, dokumenti in muzealije s kratkim napisom pa skice in grafikoni postajajo vse bolj prepričevalen, uspešen in vsestranski način ter sredstvo posredovanja človekovih hotenj, dognanj, spoznanj in stvaritev. Neki ameriški znanstvenik za družbeno komuniciranje je že pred leti ugotovil, da velja pogosto ena sama slika ali ponazoritev več kakor sto pisanih ali izrečenih besed. Zato postajajo razstave, muzeji, galerije in umetnostni paviljoni vse bolj tudi vzgojno-izobraževalne institucije, še posebno tiste, ki z novodobnimi tehničnimi pripomočki, avdiovizualnimi sredstvi, z nazornimi predavanji in razgovori skušajo z najmodernejšimi prijemi približati ljudem svoje eksponate, jim bogatiti znanje in njihovo splošno ali interesno razgledanost. Nekdaj je bila šola skoraj izključen posrednik in oblikovalec človekovega znanja in izobrazbe, danes pa se vse bolj uveljavljajo kot pomembni dejavniki vzgoje in izobraževanja tudi druga

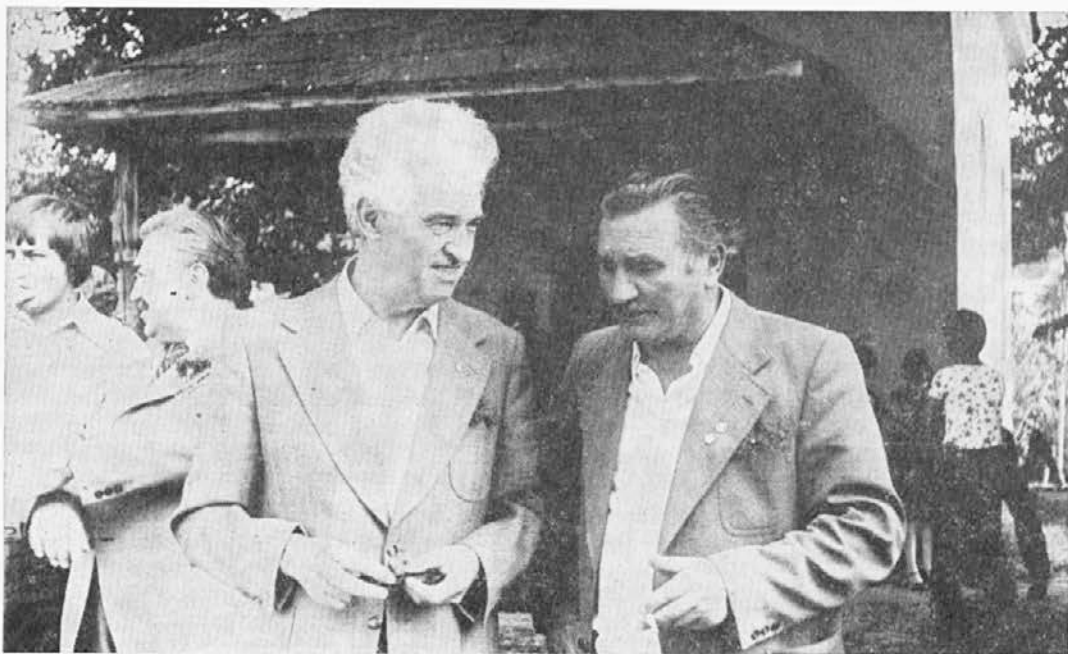
sredstva — televizija, radio, muzeji, razstave in druge oblike posredovanja znanja in izobrazbe. Pri nas je še vse premalo uveljavljeno in družbeno priznано spoznanje, da je uspešna splošna in družbenopolitična vzgoja ter izobraževanje komponenta mnogih družbenih dejavnikov od družine, šole, okolja in številnih družbenih ustanov. V zvezi s prizadevanji, da naj vzgoja, izobraževanje in kultura postanejo splošne in vsem dostopne splošne dobrine, se pri nas bistveno spreminja tudi poimenovanje družbene vloge muzejev, še prav posebno muzejev NOB in revolucije. Le-ti se uveljavljajo pri družbenopolitični in patriotski vzgoji mladine in dobivajo izjemno pomembno mesto in vlogo v mreži vzgojno-izobraževalnih ustanov.

V muzejih revolucije se obiskovalci seznanjajo z dogodki in s potekom revolucije in revolucionarnega dela. Delo, napor in podvigi, trpljenje, skušnje in preizkušnje revolucionarjev navdihujejo mlade za ljubezen do domovine, za spoštovanje naše preteklosti, za razumevanje naše stvarnosti, za vrednotenje današnjih uspehov in dosežkov, ki so plod tudi prehojene poti in minulega dela revolucionarja. Ob tem se mladi navajajo na pravilno vrednotenje lastnega dela, na potrebo družbene aktivnosti in na samoupravno odločanje na vseh pomembnih družbenih področjih.

Odbor koroških partizanov je ob dolgoletnih uspehih slovenjgraškega muzeja v koroški regiji že pred leti nakazoval potrebo, da bi se njegova dejavnost še v večji meri usmerjala in razširjala na zamejsko Koroško. Koroška regija, predvsem krajan Mežiške doline, naj vidi v tem svoj poseben dolg in prispevek, kot obmejni del matičnega naroda, borbi koroških Slovencev za uresničitev njihovih narodnostnih pravic. V Sloveniji smo dolžni zagotoviti možnost, da se bo koroško partizanstvo — tudi z dela avstrijske Koroške, muzejsko in zgodovinsko-politično celovito prikazalo in enotno obravnavalo. Vedeti moramo, da takega prikaza koroškega partizanstva na avstrijskem Koroškem najbrž zlepa ne bomo doživeli.

Koroško partizanstvo je bilo organska sestavina in del narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda, zato je bilo bistvena prvina narodnoosvobodilne, oborožene partizanske borbe jugoslovanskih narodov. Navdihovali in vodili sta ga OF in KP Slovenije. Koroški partizani smo se od vsega začetka zavedali in smo bili ponosni, da smo vojska, ki jo je vodil naš legendarni komandant Tito.

Na avstrijskem Koroškem pa vsa povojna leta ni prenehala strupena gonja proti partizanstvu, proti oboroženemu protinacističnemu boju, ki je za koroške Slovence pomenil prerod narodnega življenja, po

Spomin na srečanje borcev v Šentanelu 1978

vojni pa jim je vzor odločnosti in navdih vztrajnosti v njihovem boju za narodnostne pravice. Protipartizanska in protislovenska gonja pa je bila v avstrijskem zveznem parlamentu kronana z zanikanjem obstoja koroškega partizanstva nasploh. Zato je toliko bolj nujno potrebno verno in nazorno prikazati oboroženi boj koroških Slovencev, boj, ki je navdihoval tudi redke avstrijske antifašiste za skupen boj proti okupatorju Avstrije. Iz zavesti, da je 7. člen avstrijske državne pogodbe pridobitev tega boja, na eni strani izhaja odločnost in vztrajnost koroških Slovencev v borbi za uveljavitev pravic iz teh določil, na drugi strani pa so vse osti protislovenskega preganjanja uperjene prav proti tem, od Avstrije sprejetim in mednarodno potrjenim obveznostim avstrijske države do koroških Slovencev in gradiščanskih Hrvatov. Zato je naš odbor pred leti predlagal, naj se slovenjgraški muzej preuredi v koroški pokrajinski muzej NOB, v katerem bi našli prostor za gradivo in celovit prikaz koroškega partizanstva. V muzeju naj bi bil tudi dokumentacijski center za vse gradivo o koroškem protifašističnem boju, ki je zdaj raztreseno po različnih ustanovah v Sloveniji, na Koroškem in v Avstriji.

Ta vsebinski aspekt nakazuje, da je treba slovenjgraški muzej revolucije spremeniti v koroški pokrajinski muzej revolucije in NOB. Tu je zbranega največ gradiva o koroškem partizanstvu, zato ima muzej že značilnost koroškega pokrajinskega muzeja NOB. Geografska lega Slovenj Gradca je tudi primerna za ožjo povezanost s Slovenci na avstrijskem Koroškem, za redno in tesno medsebojno sodelovanje, za možnost množičnega obiska koroških Slovencev v muzeju ter za ogled in za proučevanja NOB na Koroškem na podlagi razstavljenega in arhiviranega zgodovinskega gradiva v slovenjgraškem muzeju. Obiskovalcem muzeja iz koroške regije, iz vse Slovenije in drugih krajev Jugoslavije, pa tudi tujcem, bo omogočeno, da spoznajo velik prispevek koroških Slovencev v protifašističnem boju in da vidijo njihov delež, ki je vgrajen v temelje nove avstrijske republike.

Celovito prikazati koroško partizanstvo in boj avstrijskih protifašistov na Koroškem v slovenjgraškem muzeju — to je osnova za trajno razvijanje in negovanje svetlih tradicij skupnega boja iz tega obdobja.

Osnovna, vsebinsko izhodiščna značilnost slovenjgraškega muzeja za pridobitev statusa pokrajinskega muzeja je torej povsem podana. S časovnim obsegom treh obdobij, naprednega delavskega gibanja med obema vojnama, NOB na Koroškem, povojne socialistične revolucije in graditve v koroški regiji, kar je že v pripravi, bo slovenjgraški muzej pričevalca najslavnejše dobe in najpomembnejših dogodkov v zgodovini teh krajev. V teritorialnem pogledu in po svojem izjemnem pomenu pa se bo slovenjgraški muzej uvrščal med znamenite muzejske in kulturne ustanove v Sloveniji.

Tudi drugi pogoj, ki ga za status pokrajinskega muzeja zahteva republiška kulturna skupnost, primerni muzejski prostori, je z razširitvijo in s preureditvijo urejen. Glede zadostne zasedbe strokovnih kadrov in rednih virov financiranja pa je muzejski svet že ukrepal, da bosta izpolnjena tudi tadva, za uspešno delo pokrajinskega muzeja bistvena pogoja.

Jeseni 1977. leta so začeli reševati prostorsko problematiko muzeja, ko so dodelili muzeju še celo nadstropje v sosednji stavbi. Skupščina občine Slovenj Gradec, samoupravna stanovanska skupnost in tovarna usnja v Slovenj Gradcu so zagotovile 4 nadomestna stanovanja za preselitev dotodanjih stanovalcev v dodeljenih prostorih. Prej je imel muzej okoli 160 m², po razširitvi in preureditvi pa bo na voljo muzeju skoraj 400 m² razstavnih površin in še 44 m², namenjenih za delovne prostore muzealcev ter 17 m² za arhiv in dokumentacijo. Tudi število prostorov se je podvojilo. Njihov novi razpored bo dosti primernejši za muzejske namene, kot je bil prejšnji. Ustreznost prostorov bo po velikosti in po razporeditvi zelo ugodna.

Finančna sredstva za preureditev prostorov — za instalacije ogrevanja in elektrike — ter za novo razstavno opremo, so zagotovile delno skupščine občin koroške

regije v znesku 520.000 dinarjev, kulturna skupnost Slovenije pa je iz različnih namenskih virov — tudi za postavitve razstav — v dveh letih prispevala znesek 566.000 dinarjev.

Muzejski svet bo moral še letos zagotoviti primerne finančne vire za bodočo redno dejavnost muzeja. Temeljna kulturna skupnost Slovenj Gradec je zagotovila denar za OD novemu kustosu, Ristu Stojanoviću, sedanjemu ravnatelju osnovne šole Franjo Vrnč v Slovenj Gradcu, ki se bo zaposlil v muzeju 1. septembra letos. Vsaj do novega leta bo treba zagotoviti denar za sodelavca s srednjo ali višjo izobrazbo, ki bo opravljal naloge vodnika po razstavah, predavatelja v muzeju in po šolah, tehničnega operaterja za avdiovizualna sredstva, fotografa ter dokumentarista. Za kustosa v muzeju je tudi predviden študent zgodovine 2. letnika univerze, ki že prejema kadrovske štipendije. S temi kadri bo muzej zadostil zahtevi o kadrovski zasedbi in če bo z dogovorom z občinami in z združenim delom v koroški regiji zadovoljivo rešen problem financiranja, bodo izpolnjeni vsi pogoji, ki jih predpisuje republiška kulturna skupnost za priznanje statusa pokrajinskega muzeja.

Za uspešno delo v koroškem pokrajinskem muzeju se bo treba najtesneje povezovati z Zvezo koroških partizanov in s Slovenskim znanstvenim inštitutom v Celovcu pa tudi z dokumentacijskim arhivom avstrijskega odporniškega gibanja na Dunaju. S strokovno koordinacijo in kooperacijo dela s sorodnimi ustanovami v Avstriji bo muzej tudi prispeval k prijateljskemu sodelovanju in mirnemu sožitju dveh sosednjih narodov v Avstriji in zблиževanju med dvema sosednjima državama. To pa bo tudi njegovo posebno in odgovorno poslanstvo, ki ga drugi muzeji v Sloveniji nimajo.

Osrednji odbor koroških partizanov v Ljubljani in področni odbor na Ravnah bosta tudi v prihodnje prizadevno skrbela za rast in bosta pomagala pri uspešnem razvoju te naše pomembne ustanove. Delegati organizacij ZZB v muzejskem svetu se bomo trudili za uskladitev in za uresničevanje pobud in predlogov, ki se bodo sproževale iz partizanskih vrst.

Strokovno bo muzej v Slovenj Gradcu skrbel tudi za stalno spominsko razstavo v bivši gestapovski mučilnici v Dravogradu ter za razstavo partizanske sanitete pri obnovljeni partizanski bolnišnici, v eni izmed Pavčkovih bolnišnic pod Kopami na Pohorju. Tudi za dve šolski razstavi NOB v Šentilju pod Turjakom in na Paškem Kozjaku bo strokovno skrbel slovenjgraški muzej.

Slovenjgraški muzej je sedaj samostojna enota z muzejskim svetom v zavodu za kulturo v Slovenj Gradcu. Drugi dve enoti tega zavoda sta Umetnostni paviljon in knjižnica Franca Ksaverja Meška. V tesni delovni povezavi in s skupnimi akcijami bosta paviljon in muzej tudi v prihodnje opravljala veliko kulturno poslanstvo ne le v koroški regiji, temveč tudi na širšem območju, predvsem v zamejski Koroški. Že z dosedanjim plodnim delom sta ti dve ustanovi Slovenj Gradcu ustvarili in pridobili sloves pomembnega slovenskega kulturnega središča in žarišča.

Slovesna otvoritev prenovljenega muzeja in razstava bo torej 20. maja, po 20 letih, odkar se imenuje Muzej ljudske revolucije in 28 let od njegove ustanovitve. Trije pomembni datumi v obstoju in razvoju slovenjgraškega muzeja so vezani na 27. april, na obletnico ustanovitve OF slovenskega naroda.

Slovesna otvoritev muzeja bo nov kulturni dogodek, spremljan še z dvema kulturnima prireditvama — s koncertom priljubljenega Partizanskega pevskega zbora iz Ljubljane in z otvoritvijo likovne razstave v novi galeriji. Tu bo tudi slovesna otvoritev muzeja, ker je le v tem prostoru mogoče prirediti množično slavlje.

Na likovni razstavi bodo dela dveh slovenskih slikarjev — talcev, Franca Goloba

in Lojzeta Šušmelja. Njuna življenjska pot in umetniški opus sta usodno povezana s Koroško, s Kobanskim in z vsemi tremi dolinami koroške regije. Razen njunih del bodo razstajali še Ivan Seljak-Čopič, borec, udeleženec pohoda XIV. divizije na Štajersko, Vladimir Lakovič, akademski slikar, borec slavnega Kranjčevega bataljona na pohodu čez Koroško, in Božidar Jakac, častni občan občine Slovenj Gradec.

S tremi tako eminentnimi kulturnimi prireditvami, z otvoritvijo muzeja, s koncertom in z likovno razstavo, bomo dostojno proslavili letošnjo obletnico ustanovitve OF in 35. obletnico ustanovitve Koroške grupe odredov, najvišje formacije koroškega partizanstva.

Katar, Galeb, Ela, Milena, Korošec, Zdravko, Brzi. Ponoči so partizani obiskovali domove, govorili ljudem o ciljnih OF, o delu in nalogah partije, SKOJ, o odborih OF in mladine v boju proti okupatorju.

Naša hiša je imela izredno ugodno lego, saj sega gozd prav do poslopja. Vsi člani družine smo bili aktivisti OF in drug pred drugim nismo imeli kaj skrivati. Da so lahko partizani varni in v miru opravljali svoje poslanstvo, se odpočili in najedli, smo se domači menjavali na straži. Zato sem bil ponosen, da lahko pomagam in prispevam svoj delež v boju za svobodo, čeprav sem bil takrat star komaj dobrih 16 let. Partizani so mi dajali veliko literature, iz katere sem se učil in spoznaval marksizem, program OF, naloge partije in SKOJ. Zelo veliko pa so razlagali o revoluciji vseh jugoslovanskih narodov, o partizanski vojski, ki jo vodi Tito, o družbenem redu, ki ga bomo postavili po osvoboditvi in v katerem si bo ljudstvo vladalo samo. Peli so partizanske pesmi, katerih smo se hitro naučili, saj so nam bile zelo všeč. Pesmi smo se učili tudi iz partizanskih pesmaric.

Sestajali smo se tudi podnevi, toda takrat v gozdu. Stalni »logar«, kot smo imenovali določeno mesto v gozdu, smo imeli nad Rutnikom. Tu smo se pogovarjali, ocenjevali položaj in načrtovali naloge, ki jih bomo opravili.

Ko je sekretarka SKOJ Milena ocenila, da sem se že primerno vzgojil in da sem sposoben za določene naloge, me je sprejela v mladinsko organizacijo. Kot organiziran mladinec sem dobival določene naloge in zadolžitve. Med drugim sem moral pridobiti mladince, da smo lahko ustanovili svojo mladinsko organizacijo. Najprej sem pridobil Blatnikovo Pepco-Darinko in Štrasarjevo Erno-Zmago. Mi trije smo prvi sestavljali mladinsko organizacijo, jaz pa sem postal njen sekretar.

Uspešno smo nadaljevali delo in vključili v mladinsko organizacijo več zavednih mladincev, kot so bili: Cesnikova Trezika, Blatnikova Emika, Kotnikov Stanko in drugi. Mladinska organizacija je svoj teren povsem obvladovala in dosledno izpolnjevala naloge. Skoraj vsi mladinci, ki niso bili člani naše mladinske organizacije, so bili simpatizerji OF in pripravljeni so bili pomagati izvrševati določene naloge. Naloge mladinske organizacije so bile predvsem: pridobivati simpatizerje in vključevati ljudi v delo OF, obveščevalna služba, zbiranje obutve, obleke, denarja, sanitetnega materiala, tobaka, trosilne akcije (peterokrake zvezde, lepaki, letaki) ipd. S tem propagandnim materialom smo ljudstvo obveščali o okupatorjevih zločinih ter izdajalcih lastnega ljudstva, pojasnjevali cilje OF, budili zavest in pozivali na upor.

Prav dobro se spomnim trosilne akcije, ki sem jo izvedel sam neko soboto ponoči v maju 1944. leta. Natrosil sem rdeče peterokrake zvezde in letake po cesti od Blatnika do Guštanja in v Guštanju okrog cerkve. Na vrata cerkve pa sem obesil velik plakat. Naslednje jutro sem šel z drugimi v cerkev in se skupaj z njimi čudil, kako je OF dobro organizirana in da ima povsod svoje privrženice. Ta akcija mi je ostala posebej v spominu, ker je takrat nemška propaganda trdila, da je bila z desantom na Drvar 25. 5. 1944 partizanska

Čevnikov Franci-Rado

Delo skojevcev na Tolstem vrhu in v Dobrijah med NOB

S svojim prispevkom bi rad oživil spomine na delo mladine med okupacijo. Da je partija resnično organizirala vsesplošno prebujenje ljudstva, vstajo in borbo za osvoboditev, naj dokazuje tudi delo nas, takratnih mladincev in skojevcev Tolstega vrha in Dobrij.

Partizanski aktivisti so dali moji — Čevnikovi — domačiji na Tolstem vrhu partizansko ime pri »Čebelnjaku«. Moj oče Ivan Čevnik je bil napreden človek. Veliko se je naučil v Rusiji, kjer je bil kot avstro-ogrski vojak med prvo svetovno vojno ujet. Tu je spoznal cilje, za katere se je beril ruski proletariat, doživljal je oktobrsko revolucijo in dobro vedel, da komunizem ni sovražnik ljudstva, kakor so ga kler in politične stranke v bivši Jugoslaviji imenovali in strašili pred rdečo nevarnostjo. Veliko nam je otrokom o tem pripovedoval in nas vzgojil v naprednem duhu. Ni čudno, da so se s tako družino med prvimi povezali aktivisti osvobodilne fronte.

Tolsti vrh je bil težko dostopen in tudi nevaren za umik. Od partizanskega zaledja (Pohorje, Uršlja gora, Savinjska itd.) sta ga ločevali dve naravni prepreki, reki Drava in Meža. Ob Meži pa potekata še vse od Dravograda do Poljane cesta in železnica. Slednjo so Nemci še posebej varovali, saj je bila za njih izredno pomembna preskrbovalna žila. Progo so imeli stalno pod nadzorstvom. Zlasti ponoči so po progii hodile močne patrulje, na mostovih pa so imeli stalno stražo. Vse to pa zato, da bi preprečili rušenje proge in napade na transporte.

Ko so se začele partizanske akcije v tem kraju, leta 1943, sta bila stalno zavarovana železniška mostova pod Mališnikom in pri Blatniku. Vojaki pa so bili nekaj časa nastanjeni tudi pri Kumru. Kljub takemu zavarovanju smo mladinci delali in dihali za revolucijo in vodili borbo proti okupatorju.

V letu 1943 so aktivisti prihajali v naš kraj samo občasno. Naslednje leto, pa vse do osvoboditve, aktivisti niso več zapustili teh krajev. To jim je omogočilo njihovo

Čevnik Franjo (posnetek izpred 33 let)

uspešno delo z ljudmi, ki so narodnoosvobodilno borbo vsestransko podpirali.

Omejil se bom le na del Tolstega vrha in Dobrij, oziroma na domačije Blatnik, Spodnji Lečnik, Šteharik, Lipovnik, Eberle, Zagrznik, Čevnik, Rutnik, Kumer, Sveti, Johan, Cesnik, Štraser, Jurič, Županc in Jug. Na tem območju je danes že mnogo novih hiš in, razumljivo, tudi prebivalcev. To območje je tako zaokroženo, da smo se vsi med seboj poznali. Posebnih presenečenj ni bilo pričakovati, saj smo se ogibali tistim, ki jim nismo mogli v celoti zapupati. Od aktivistov za okraj Dravograd so bili za opisano območje zadolženi predvsem

vojska uničena, da so zajeli glavni štab s Titom vred. O tem so veliko razpravljali zlasti moški, ki so se zadrževali med mašo bolj zunaj cerkve. Beseda je tekla tudi o zvezdah in letakih, najdenih okrog cerkve. Rdeče zvezde in letaki so dokazovali, da partizanska vojska ni uničena, da je ni mogoče uničiti, ker je povsod, ker je ljudska vojska, ki živi in dela na celotnem teritoriju okupirane domovine in da so njeni borci povsod, tudi med zbranimi v cerkvi.

Mladinci Tolstega vrha smo opravili več trosilnih akcij in izpolnili smo vse naloge, ki smo jih dobivali od funkcionarjev OF. Bil sem zadolžen, da skrbno zbiram vse podatke o okupatorju, o premikih vojaških in drugih oboroženih enot, o številu vojakov, oborožitvi, nastanitvi, skratka o vsem, kar se je dogajalo na našem terenu in v takratnem Guštanju, o tem, kaj se prevaža po cestah in železnici med Dravogradom in Prevaljami itd. Dragocene in sveže podatke mi je dajal moj oče, ki je bil železniški čuvaj na mostu pod Mališnikom. Tu je lahko sam videl vse transporte, deloma pa je o tem zvedel tudi od vojakov, ki so čuvali most. Nekaj podatkov sem zbral sam, nekaj pa so mi jih zbrali ostali mladinci.

O zbranih podatkih sem moral sestavljati pismena poročila in jih nositi na posebej določeno mesto v gozdu pod Šteharinovo domačijo. Tu je podatke oziroma poročila prevzemal Šteharški Tini in jih nosil naprej. Ta poročila sem pošiljal dvakrat tedensko. Med nami je morala vladati stroga »konspiracija« zaradi morebitne izdaje; če bi poročila prestregli Nemci, bi lahko odkrili celo mrežo. Tako pa jaz nisem vedel, komu je poročila izročal Šteharški Tini, pa tudi on ni vedel, od koga jih jaz prejmem. Tudi spraševali nismo nič o tem.

Zaradi aktivnega dela sem bil 15. junija 1944 sprejet v SKOJ, zatem pa še Blatnikova Pepca in Štrasarjeva Erna. Postal sem tudi sekretar skojevske organizacije. V SKOJ me je sprejela Milena. Tega dogodka in njenih besed ne bom nikoli pozabil. »To je veliko priznanje in nagrada za delo,« mi je govorila. Na članstvo v SKOJ naj bom ponosen, naj se nikdar ne izneverim žrtvam in ciljem, za katere se borimo pod vodstvom komunistične partije Jugoslavije, naj mi bosta tovarištvo in človek sveta stvar, ostati moram zvest revoluciji, biti pripravljen na vse žrtve in izpolnjevati naloge, ki mi jih bosta naložili skojevska organizacija in partija. Ni mogoče opisati, kako sem bil ponosen, da sem užival toliko zaupanja. Se trdneje sem sklenil, da se tej pravičini in pošteni stvari ne bom nikdar izneveril. Še bolj sem se zagrizel v delo, se izobraževal s prebiranjem literature, ki so mi jo prinašali, in jo širil med druge. Zaradi take dejavnosti sem se že precej kompromitiral in postalo je nevarno, da me aretirajo, ali pa vsaj pošljejo na »arbeitsdienst«, čemur sem se enkrat z zdravniškim spričevalom že izognil.

Galeb mi je vse razložil in rekel: »Prišel je čas, da greš v partizane.« Dogovorili smo se, da pridejo 2. avgusta 1944 zvečer po mene. Dva dni pred odhodom sem povedal staršem, da grem v partizane. Skupaj smo pripravljali nahrbtnik in se posvetovali, kako bomo ostali v zvezi. Oče mi je dal še nekaj vojaških nasvetov. Hrabri so bili

moji starši, ki niso kazali znakov posebne skrbi, ko jim odhaja v gozd edini sin, še skoraj otrok, saj še nisem imel sedemnajst let. Vse to šele danes lahko v celoti dojamem, ko sem sam oče. Kako je moralo staršem krvaveti srce, saj jim je ostalo le upanje, da se vrnem živ. Toda v tej krvavi vojni ni bilo sentimentalnosti, le z borbo, ki zahteva ogromne žrtve, je mogoče doseči svobodo.

Že v mraku je prišla skupina partizanov z Galebom na čelu. Ker sem bil pripravljen, smo lahko takoj krenili. Najprej smo se napatili po puško, ki so jo Rutnikovi fantje skrili ob neslavnem koncu bivše jugoslovanske vojske pod previs skale v grabnu med Rutnikom in Spodnjim Lečnikom. Oborožen z »mavzerico«, sem še to noč nastopil dolžnost partizana stražarja. Mobilizirali smo sposobne moške za partizane, kolikor niso bili že poprej mobilizirani v nemško vojsko. Vse smo imeli natančno vnaprej pripravljeno. Tako smo pri Svetiju mobilizirali Franca Morija, Svetijevega Korla, pri Johanu Ludvika, ki je bil že prej obvešččen. Šli smo tudi čez Mežo na Dobrije, kjer smo mobilizirali Jurjevega Stanka. Ta je bil mladinec, tudi vnaprej obvešččen, in nas je že čakal. Naj mi bo oproščeno, če sem katero ime izpustil, ker je od tedaj minilo že 35 let. Po vojni živim vseskozi v drugem kraju, zato tudi nisem imel priložnosti, da bi z osebnimi pogovori vse podrobnosti utrjeval. Posebej moram poudariti, da smo mobilizirali večinoma navidezno, da so domači mobilizacijo lahko prijavili nemškim oblastem. Naročili smo, kdaj lahko gredo prijaviti, to pa zato, da smo se mi lahko umaknili na varno. Če ne bi bilo take navidezne

mobilizacije, bi se Nemci nad družino krvavo maščevali.

S to akcijo sem kot ilegalec, mladinec in skojevec opravil svojo nalogo. Moja prva zadolžitev v partizanih je bila — aktivist OF za okraj Dravograd. Zdaj sem opravljal delo kot skojevec-partizan. Naj omenim le še moji najožji sodelavki Darinko in Zmago, ki sta ostali dobri skojevki, zvesti in dosledni načelom naše borbe, obe sta kasneje vstopili tudi v partizane.

Res navidez skromen prispevek k osvoboditvi in zmagi nad fašizmom. Glede na pogoje, možnosti in voljo pa vendarle velik za naše območje. Predvsem sem skušal preprosto pojasniti sistem našega dela, sistem dela partije, kako je znala mobilizirati in vključevati ljudi v delo OF in v boj zoper okupatorja. Če je vsak opravil svoje navidez še tako majhno in nepomembno delo, če so te naloge organizirane in povežane, je celota opravila ogromno dela. To naj bo nam še posebej za primer, kako organizirati splošni ljudski odpor in družbeno samozaščito danes. Poiščimo današnje naloge za samozaščito našega krvavo priborjenega družbenega reda, samoupravnega socializma, pokažimo na cilje in nevarnosti, ki nam grozijo, ter določimo vsakomur svojo nalogo. Zaupajmo tudi mladim funkcije in odgovornosti, prepričan sem, da jih bodo prav tako častno in vestno izvrševali, kot smo jih mi v času NOB.

Ker letos praznujemo 60-letnico partije in SKOJ, sem napisal ta članek, ki naj bo dokaz o organiziranem delu SKOJ tudi na deželi. Vesel bom, če se bo kateri od mojih bivših sodelavcev oglasil s prispevkom in me dopolnil; na ta način bomo kar najboljše dokumentirali naš boj v času NOB na naših koroških tleh.

IZ PARTIZANSKE TORBE KURIRJA TINIJA

BUNKER PRI BODEŽU

V gozdu pri Bodežu-Škofu na Lokovici so si naredili partizani svoj bunker (stanico 15), v katerem so prezimovali pozimi 1944—45. V bunkerju so prebivali kurirji: Rudi, Lipš, Ožbi, Tini in Stane. Vsak dan so prenašali pošto po kurirski poti, ki je vodila od Šentanela čez Lom v Podpeco, kjer so predali pošto na naslednji kurirski postaji. Na pot so morali tudi, če ni bilo nobene pošte. Najteže je bilo v zimskem času, ko je bilo snega do pasu.

Partizan Tini pravi: »Nekega dne smo v visokem snegu omagali. Na tla smo položili smrekove veje, se zavili v koce in cerade ter zaspali. Ponoči je napadlo precej snega. Zjutraj so bile iz snega vidne samo luknjice, skozi katere smo dihali. Pod snegom je bilo prijetno ležati, ker je bilo toplo.

Iz bunkerja na Bodeževem smo hodili h kmetu Škofu, Desatniku, Boglu in drugim. Povsod so nas prijazno sprejeli in nam dajali hrano. Vedeli so celo, kje je naš bunker, in ga ni nihče izdal.

Boglovi otroci so nam prinesli sporočilo, da je bunker izdan. Bunker smo zapustili in na posebne liste napisali ceno predmetov, ki smo jih pustili Nemcem. Čez ne-

kaj dni so Nemci res prišli in našli prazen bunker.«

V BRUSNIJI NAD LIBUČAMI

Od Bodeža so partizani odšli in si napravili bunker v Brusniji nad Libučami, od koder so videli policijsko postajo in celo policijo, kadar je odšla na hajko za partizane.

Zima se je nagibala na pomlad. Partizani so se greli na prvih toplih spomladanskih sončnih žarkih in si čistili orožje. Nepričakovano se je pred bunker pripeljal nemški policist. Partizani so bili iznenadeni, ker niso pričakovali takšnega obiska in tudi policist je bil presenečen, tako da ni vedel, kaj bi napravil. Policista so partizani zadržali in spoznali, da ni nevaren. Pred odhodom jim je obljubil, da jim bo prinašal strelivo in jih o vsem obveščal, tudi kdaj in kam bo šla policija na hajko.

Zaradi varnosti so morali kurirji bunker zapustiti. Policist pa je redno prihajal k njim na javke in jim prinašal razne predmete in sporočila. Kadar je bila nevarnost, je dvakrat ustrelil s puško.

Po tem dogodku so morali bunker zapustiti, čeprav je bil zelo dobro maskiran.

Do njega se je dalo priti samo po vodi. Do jarka, kjer je bilo korito, pa je kmet vsako jutro gnal napajat živino in tako za partizani zabrisal vsako sled.

PARTIZANI V PLIBERKU

Zvečer so se partizani odpravili v Pliberk. Spotoma so od obveščevalcev zvedeli, da se nahaja skupina oboroženih landvahovcev v gostilni sredi Pliberka. Takoj so naredili načrt, da jih razorožijo.

Z naperjeno brzostrelko je stopil v gostilno Ožbi, za njim je stal kurir Rudi. Landvahovci so pili vino. Partizani so jih tako iznenadili, da so brez odpora dvignili roke. Poleg landvahovcev sta sedeli Košakova Marija in Rozmanova gospa, ki sta onemeli. Toda partizanov se nista bali, ker sta jih dobro poznali in partizani njiju tudi.

Partizani so landvahovcem zaplenili dve brzostrelki, tri pištole in odlično lovsko puško ter plašče. Med landvahovci sta bila Lojko in Možina, ki sta sodelovala s partizani, in zloglasni zagrizeni nemčur Metnic, ki so ga partizani že dolgo iskali in ga hoteli dobiti v svoje pesti, toda niso ga poznali.

Natakarico so vprašali, če je Metnic v gostilni. Ona jim je rekla, da ga ni. Po dokumentih, ki so jih našli v plašču, so kasneje ugotovili, da je Metnic bil v gostilni.

Zaplenjeno orožje in plašče so partizani odnesli in skrili v gozdu za gradom ter odšli naprej na naslednjo akcijo.

V HOMCU — V NUNČE VESI

Navdušeni zaradi uspeha v Pliberku so partizani odšli v Nunčo vas — Božji grob. Hoteli so razorožiti landvaho, ki je imela svoj sedež v šoli.

V šoli je v zgornjem nadstropju stanovala tudi učiteljica, ki je slučajno pogledala skozi okno in jih opazila ter začela na vse grlo vpiti:

»Hilfe, hilf! Banditen, banditen...!«
Landvahovci niso streljali. Partizani pa niso mogli izvesti nepričakovanega napada, zato so vrgli proti učiteljicinemu oknu bombo in se umaknili.

POLICIJA JIM SLEDI

Še isto noč so spotoma zvedeli, da je prišel na dopust mož hitlerjanske družine. Sklenili so, da mu bodo vzeli orožje. Žena tega hitlerjanca je bila vsa hudičeva. Vrata jim je odprla, ker so ji rekli, da so policisti. Ko je Ožbi dejal, da hočejo moža, je spoznala, da so partizani. V trenutku se je zakadila v njega, da se je komaj ubranil.

V tem hipu je zunaj na dvorišču zaklical stražar:

»Policija!«

Hitro so se umaknili na temno dvorišče. Čez travnik so se pomikale proti hiši temne sence. Takoj so ugotovili, da se jim približuje policija v strelcih in da so verjetno obkoljeni. Hitro so skočili v potok, ki je tekel mimo hiše in se potuhnili za grmovje. Nepremično so stali skoraj do kolena v vodi in čakali, kaj bo. Policisti, ki so šli mimo njih, jih niso opazili, partizani pa so začeli streljati za njimi. Policisti so se v trenutku od presenečenja razbežali na vse strani.

Partizani so pohiteli v hišo po svoje nahrbtnike in se napotili proti Pliberku za grad po orožje in ostalo opremo, ki so jo zadeponirali ponoči.

Težko obloženi so se vračali v taborišče. Pri nekem kmetu so se še gredoč ustavili in se pogovarjali z mladino, ki je imela zabavo.

Na vzhodu se je že svitalo, ko so se partizani, obloženi z orožjem in zaplenjenimi predmeti, vrnili v svoj bunker.

V PONIKVAH

Ponikve so manjši kraj na Koroškem. Partizanom je primanjkovalo sladkorja. Neka ženska jim je zaupala, da ga imajo v gostilni v Ponikvi precej. Sladkor je bil za partizane vaba kakor med za muhe. Ponoči so se odpravili v Ponikvo. Ožbi in Tini sta šla po cesti na vsaki strani tik ob hišah. Za njima so šli v primerni razdalji njuni tovariši in še nekaj kurirjev s stanice 13. Nekaj partizanov je ostalo v zaščiti.

V bližini gostilne nenadoma nekdo zakliče:

»Halt!«

»Dok«

V tem trenutku zapoje rafal. Mitraljezec 13. stanice, ki je bil v zaščiti, je začel streljati, da sta se Tini in Ožbi lahko umaknili. Cela skupina se je umikala čez razmočeno zorano njivo. Komaj so dvigovali noge, ker so se jim ugrezale globoko v blato. Za njimi je zapel rafal. Kričejeva Micka je od strahu obležala. Vsi so bili trdno prepričani, da je ranjena. Ožbi je skočil nazaj in jo naložil na hrbet ter jo nesel do gozda, kjer jo je položil na tla. K njej so pritekli ostali partizani, da ji obvežejo rane.

»Saj mi ni nič,« je govorila Micka in vstala. »Samo noge so mi otrpnile, da nisem mogla teči naprej.«

Partizani so se nasmejali in odhiteli po gozdu naprej. Na račun Micke so se še dolgo šalili.

NA STELJERAJI PRI ROGLU

V mraku so prišli partizani k Roglu na Holmcu. Iz hiše so se slišali prijetni zvoki harmonike. Pri Roglu so imeli steljerajo.

Partizani so stopili v hišo in celo noč rajali in se veselili z ostalimi. Rogel pa jim je dal pijače in jedače, kolikor so hoteli.

V bližini Rogla sta bili dve policijski postojanki, ena v šoli, ki je imela nalogo, da lovi in uničuje partizane, druga pa pri Kralju — ta je čuvala železniški predor.

Toda nihče ni šel partizanov prijaviti. Izza Pohorja se je že začelo svitati, ko so partizani mimo Kralja krenili čez železniško progo. Na progih jih je opazila vojaška patrolja. Hitro so se pognali čez progo v gozd na drugi strani ter se vzpenjali po pobočju vedno više in više proti Obramu. Vojaška patrolja je ves čas streljala za partizani. Strelji pa so padali vedno više nad njimi v gozd, kar jih je celo zabavalo.

NARAVNOST V NEMŠKI BUNKER

Predor na Holmcu je bil močno zavarovan z vojaštvom. Po progah so redno vsako noč hodile nemške vojaške patrolje. Neko jutro so šli kurirji iz Šentanela proti Holmcu. Morali so prečkati železniško progo. Povsod je ležala izredno gosta megla, zato je bilo zjutraj temno kakor v rogu.

Partizani so se pomikali naprej, kakor da so slepi. Nenadoma so zaslišali v bližini glasove. Ko so se ozrli, so zagledali ogenj, ki se je svetlikal iz nemškega bunkerja in ob njem vojake, ki so brez moči zrlili proti njim. Partizani so se obrnili in odšli naprej. Če bi samo eden vrgel bombo v bunker, bi bili vsi mrtvi. Nemci so verjetno to vedeli, zato niso streljali za partizani, ki so že zginili v meglo.

Partizani so nadaljevali pot čez Malinjek in naprej proti kmetu Gradišniku, kjer so jim večkrat prinesli jesti v hlev.

NOČ V TOMAŽEVI KOČI NA PECI

V Tomaževi koči na Peci so partizani večkrat prenočili. Bila je huda zima. Zmučeni kurirji so ponoči priganili po globokem snegu do Tomaževe koče. Zakurili so v štedilniku in ga pokrili s termitnimi ploščami.

Prijetna toplota jih je premagala, kmalu so zadremali in trdno zaspali. Nenadoma je začelo pokati. V trenutku so bili vsi pokonci, prijeli so za orožje in tekli ven, ker so bili prepričani, da so jih napadli švabi. Toda zunaj je bilo vse tiho. Nato so se vrnili v bajto in ugotovili, da so jih prestrašile termitne plošče, ki so začele od vročine pokati.

Vseeno se jim ni dalo več spati, ker so se od nepričakovanega pokanja popolnoma zdramili. Oprtali so si nahrbtnike in se odpravili naprej...

PARTIZAN OŽBI

Ožbi je prišel v partizane iz nemške vojske. Ničesar se ni bal. Bil je izredno korajžen. Kadar so se kurirji spopadli z Nemci, se ni nikoli kril. Navadno je stal in stoje streljal. Zaradi njegove drznosti je bila cela skupina kurirjev v nevarnosti,

ker so se bali, da jih bodo Nemci nekega dne obkolili in pobili.

Ožbiju se ni zdel nobena akcija prenevarna, čeprav je bila drzna.

Partizan Tini je vedno pravil, ko je videl, kaj počenja Ožbi:

»Previdno, fantje! Bodimo previdni!«

Neko jutro pa so se partizani Tiniju smejali, češ da je v spanju govoril: »Bodimo previdni, fantje! Bodimo previdni!«

Z NEMCI V STRELCIH

Lipš in Tini sta nesla pošto z Brusnija, čez Lom in se po pobočju spustila v dolino pri Torčevi elektrarni.

Nebo so pokrivali oblaki, zato je bila precej temna noč. Posebno temno je bilo v dolini med gozdovi. Prekoračila sta Mežo in na drugi strani prispela na travnik, ki se je širil proti gozdu, ki se je vzpenjal po strmih pobočju Volinjaka.

Čez travnik so se pomikale proti njima temne sence v strelcih. Takoj sta ugotovila, da so Nemci. V temi sta se partizana znašla. Obrnila sta se v smer, kamor so šli Nemci in se vključila v njihove strelce do gozda. Tam sta jih hitro zapustila in nadaljevala kurirsko pot.

PRI ADAMU NA LOMU

Dež je lil kot iz škafa. Nihče ni pričakoval, da bi v takem vremenu Nemci rinili v hribe. Partizani so se pri Adamu na Lomu razkometili in zaklali prašiča. Gospodinja jim je naredila izdatno večerjo. Nato so napolnili nahrbtnike in se odpravili na pot.

Po dolgem temnem hodniku so prišli do vežnih vrat. Zunaj je še vedno lilo. Ko so vrata odprli, je na dvorišču mrgolelo vse polno Nemcev. V temi so se partizani pomešali med njimi in nadaljevali pot ter tako srečno prispeli v gozd, od koder so čez dobro uro prispeli do svojega bunkerja. Še več dni po tem dogodku so se pogovarjali, kakšno srečo so imeli, da jih Nemci niso prepoznali.

KRI NA PLATU

Zaradi varnosti so kurirji svoja bivališča stalno menjavali, da jih ne bi mogli izdajalci izdati in Nemci presenetiti. Tako so imeli nekaj časa svoj bunker blizu cerkve v Javorju.

Iz Javorja so nosili pošto na Strojno. Pri Predovniku so jih pogostili z moštom. Gospodarja ni bilo doma, ker je odpeljal plohe v Mežico na žago. Preden so odšli, se je vrnil. Vprašali so ga, če je morda videl policijo. Odgovoril je, da ni opazil ničesar sumljivega, zato so brezskrbno nadaljevali pot.

Ko pridejo do Danielovega travnika na Platu, udari po njih policija z dumdukami. Trobejev Franci se je zgrudil, ker je bil ranjen v koleno. Ostali pa so se opraskani od dumduk umaknili proti Lešam, mimo Papeža in na Poljani čez reko Mežo. Most so osvetljevali z baterijami in ugotavljali, če je že šel čezenj Trobejev Franci, ker niso vedeli, kaj se je z njim zgodilo. Nazaj niso šli, ker so menili, da jim Nemci sledijo.

Trobejevega Francija ni bilo od nikoder, zato so ga šli čez nekaj dni iskat. Pri vseh kmetih na Platu so vpraševali, če ga je kdo videl. Toda nihče jim ni vedel kaj povedati o njem. Od obveščevalcev so tu-

di zvedeli, da ga Nemci niso ujeli. Potem so ga šli iskat v gozd pod Danielovim travnikom, kjer so ga našli. Z dumdukom je bil ranjen v koleno in je izkravel, ker mu nihče ni nudil prve pomoči.

Nekdo se je bal maščevanja partizanov. Ves je trepetal, ko so ga srečali v Podjuni, toda niso hoteli ponovno prelivati krvi.

PARTIZANI PEKLI KRAPE

Bilo je v pozni jeseni 1944. leta. Partizani v Bodeževem so si zaželeli krapov. Tini, ki je bil navadno za kuharja, kadar so bili v bunkerju, je hotel ustreči želji svojih tovarišev. Priskrbel je potrebne začimbe, moko, kvas in mleko. Partizani so ga s strani opazovali, ko je Tini mesil testo za krape. Testo je tako močno stegal, da se je zraven potil. Glasno je govoril:

»Bolj bodo pretepeni, bolj bodo dobri!«

»To je res,« se je pošalil Rudi, »tudi Nemce bo treba pošteno pretepesti, da bodo dobri!«

»Če bi jih tako preteпали, kakor jaz preteparam testo,« se je nasmejal Tini, »potem bi jih gotovo srečala pamet!«

Tini je metal krape v vročo mast, postajali so vedno bolj rumeni in vse lepši, ostali partizani pa so se približevali in zrlji v kozico.

»Lepi bodo,« se je zadovoljno nasmehnil Tini, »celo vence imajo!«

»Tini, ti si res specialist!« ga je pohvalil Ožbi.

Na večer so prišli v bunker Brančurnik, Ledinekov Toni in Trnovkov Toni, ki so se vračali iz Solčave, kjer je bila nemška ofenziva v največjem razmahu. Niso se mogli načuditi, ko so jih kurirji pogostili s krapci.

NA OHOM

Tini in Lipš sta morala nesti važno pošto naravnost v bunker na Ohom na Starotrško planino, kjer je bil sedež okrožja za Mežiško dolino. Nikdar še nista hodila tam.

Ponoči sta prispela na Starotrško planino in v temi po gozdu iskala bunker.

Anton Ikoč

Hodila sta in hodila, nenadoma zaslišita govorjenje, šla sta v to smer in prišla točno na bunker. Na straži je stal Lubasov Julko, ki je bil mutast. Ko je v temi zagledal dve postavi, je spustil tako strašen glas, da sta se kurirja prestrašila. Člani okrožja so takoj zgrabili za orožje, ker so mislili, da so jih izsledili Nemci.

Kurirja sta se vlegla na tla in čakala, kaj bo. Šele čez nekaj minut so se sporazumeli, da sta njihova človeka. Ko sta prišla v bunker, so ju hoteli ustreliti, češ, da sta nemška vohuna. S težavo sta razložila sekretarju, kako sta našla bunker okrožja.

Gotovo bi jima šlo trdo za nohte, če bi ju nekateri od članov okrožja ne poznali, kot so bili Karel Aberšek, partizanka Trezika in še nekateri, ki so vedeli, da sta zanesljiva in da so lahko brez skrbi.

»TIHO BODI, HUDIČ!«

V bližini Rašešnika so partizani pod cesto, ki vodi na Strojno naredili bunker. Rašešnik je partizane sproti obveščal o prihodu Nemcev. Pri tej hiši so bili partizani vedno dobrodošli in vedno postreženi. Nekega dne so partizane pogostili z izredno dobrimi štruklji, zato so rekli tej hiši Pri štruklju.

Nemci so naredili na Strojno in bližnjo okolico veliko hajko. Z vseh strani so prihajali na Strojno. Kolona Nemcev je šla tudi po cesti, ki je vodila nad bunkerjem pri Rašešniku. Partizani so bili v bunkerju in nestrpnost čakali, kaj se bo zgodilo, ali jih bodo Nemci odkrili ali ne. V bunkerju sta bila tudi kmet Žaže in njegova ljubica Gela. Žaže je začel od strahu glasno moliti:

»Tiho bodi, hudič!« je siknil eden izmed partizanov, »če ne boš tiho, te ustrelim!«

Žaže in Gela sta utihnili. Nemci so šli v koloni nad bunkerjem, in jih niso odkrili...

Po pripovedovanju kurirja
Tinja napisal
Zvonko Robar

Spomini

ŠERCERJEVA BRIGADA PRI HADERLAPU V KOPRIVNI

Bilo je že proti večeru 25. februarja 1944, ko je Tone Vidmar-Luka prispel s 1. in 4. bataljonom Šercerjeve brigade. Okrog 150 jih je ostalo pri Haderlapu, ostali (morda 80) pa so odšli v zaščito k spodnjemu kmetu Janžku in tudi pri Hedu so ostali.

Bataljon je pri Haderlapu zaklal junca in kostruna ter pripravil izdatno večerjo. Haderlapova družina jim je nudila vse, kar je imela. Odstopili so vse prostore, sami pa so vzeli nekaj slame in si pred kletjo postlali ter tam prenočili.

Zgodaj zjutraj, ko se je vrnila zaščita s kmetij Janžk in Hed, sta bataljona odšla proti Solčavi čez Robnikov vrh. Pri Haderlapu so pustili dva ranjenca. Čez dva dni je ponju prišel Šiman Golob, p. d. Slemški, ki je pomagal zbirati ranjence, in

ju odpeljal v Rob. Tudi na kmetiji Janžk je ostal en ranjenec, vendar so ga Nemci, ki so bili še v zasedi pri Lipoldu v Koprivni, ujeli, gnali bosega in ga pri Črnem studencu nad Črno ustrelili.

Neki funkcionar je mobiliziral tudi Haderlapovo kobilo, ki jo je kupil na Preštrovem v Lučah. Stara je bila že dvajset let. Ko jo je prijezdil na Štitarjevo v Citrijo — sedaj Podolševa, jo je spustil na vodo misleč, da ga bo že počakala. Kobila pa jo je ucvrla naravnost v svoj hlev na Haderlapju.¹

Nemška vojska je bila utrujena in njena udarnost je očitno popuščala. Nič več ni bilo upanja, da bi ostanke Štirinajste zajeli v zadnji obroč, zakaj partizani so se razbili v manjše skupine, katerih gibanja

¹ Justin Verdel, p. d. Haderlap

ni bilo več moči zanesljivo zasledovati. Vse to pa je pomenilo, da je hajka končana.

Sercerjeva brigada je 26. februarja 1944 nadaljevala pot; ni vedela, da se je že pretokla iz okoliša, ki ga je zajemala zadnja faza nemške hajke.² V Robu so se prvi ustavili že zgodaj dopoldne. Kmet Urban jim je dal kravo, ki so jo ubili, razkosali in skuhali. Dobili so tudi drugo hrano. 26. in 27. februarja 1944 so bili pri Urbanu vsi kotički zasedeni. Spali so tudi v hlevu, na hlevu, v slami in senu.

Urban Plesnik se spominja, da je bil pri njem v hiši tudi načelnik štaba Mirko Prodnik, s katerim sta pri topli peči dalj časa kramljala. Urban je že prvi dan trikrat zapovrstjo odšel čez hrib k Prosencu in pomagal oslabeledim in ranjenim borcem, da jih je spravil na svoj dom. Tudi drugi dan je odšel ter pobiral za njimi razno opremo, puške, mitraljez itn. Pri zbiranju ranjencev in oslabeledih je Urbanu pomagal tudi Šiman Golob, ki je borce spravljajal do Robnikovega vrha, od tam naprej pa jih je vodil Urban. Šiman je prihajal še tri dni v Rob po mleko in ga odnašal ranjencem, ki so še ostali pri Prosencu.³

MOČ ŽIVLJENJA

Lambert Kotnik-Frank, vodja prve čete prvega bataljona Vzhodnokoroškega odreda, je 26. maja 1944 dobil od komandanta 1. bataljona Dragotina nalogo, da ugotovi, kaj je s tovariši, ki so prejšnji večer odšli h kmetu Podhovniku (staremu) v Podkraj nad Prevaljami. Bataljon je tega dne taboril na Selah nad Slovenjgradcem pri Lesniku. Preden je Frank odšel, ga je komandant opozoril na nevarnosti. Frank je pot poznal, zato je komandantu pojasnil, da bo hodil po gozdu in obraščenem terenu, kjer se ne bo izpostavljajal v nevarnost. Za spremljevalca si je izbral Cvetka — prijatelja iz svoje vasi. V gozdu pod Jurčkom sta naletela na gozdne delavce. Enega od njih je Frank poznal in poklical ga je k sebi. Delavec mu je zagotovil, da ni bilo slišati ničesar o Nemcih. Opozoril ga je samo na Janetovo puščo, kjer se nemške patrulje večkrat zadržujejo. Prav mimo te pušče pa je vodila pot tudi Franka in Cvetka.

Bil je sončen in soparen dan. V gozdu in na zelenih livadah je opojno dišalo po dehtenih cveticah. Ves čas ju je spremljalo žvrgolenje ptičev. Tu in tam sta prepodila srno ali zajca. Najbolj sta se jezila na gozdne obveščevalke šoje, ki so ju opazile in nagnale tak vrišč, da je vsak poznavalec gozdne skrivnosti takoj vedel, da je v gozdu tuje bitje. Zato sta bila še bolj oprezna na vsak skrivnostni glas. Blizu ceste je Frank pustil Cvetka nekoliko za seboj, da ne bi oba hkrati prišla iz zavetja in morda oba hkrati padla v nemško zasedo. Nekaj časa sta opazovala okolico in cesto. Ker nista ugotovila nevarnosti, se je prvi pognal na cesto Frank. Z druge strani se je pred njim nenadoma pojavil nemški mitraljezec s celo kolono Nemcev. Drug drugega sta tako iznenadila da ni nihče ne zavpil ne streljal. Frank se je pognal v beg proti gozdu. Tedaj je za njegovim hrbtom zaropotalo. Toča krogel se je usula mimo

Frankove glave, ki se je pod okriljem drevja in grmovja umikal. Ko je bil že iz najhujšega, ga je zaskelilo med rebri in v prsni. Pred očmi se mu je stemnilo in opotekajoč se je zgrudil. Skozi nos in usta se mu je pocedila kri. Le s težavo se je spet dvignil. Cvetka ni bilo nikjer. Za hip je obstal in pogledal, kam je bil ranjen. Človek v takem trenutku, ko se bori za življenje, niti ne čuti vseh bolečin. Obleka je bila raztrgana, kot bi jo razcefrala strela. Ugotovil je, da je ranjen tudi v levo nogo in v desno roko — nadlaket. Zaradi izgube krvi se ga je lotevala slabost. S težavo si je z raztrgano obleko obvezal le rani na nogi in roki, ki nista bili tako veliki, na prsi pa si je tiščal roko, da bi zadržal kri. Skrbelo ga je za Cvetka. Morda leži kje v kakem goščavju. Težko bi bilo verjeti, da

Haderlapova družina iz Koprivne

se je brez prask izmazal. Toda, če se je, zakaj ga ne pride iskat? S težavo, ki se je ne da opisati, je Frank lezel naprej, dokler je še imel kaj moči in krvi. Vsak korak je bil težji. Po štirih urah je prilezel v bataljon. Tam je bil tudi komandant odreda Ivan Uranič-Drago, ki je Franka s pomočjo bolničarke Zofke takoj preobvezal in ga spravil v posteljo. Komandantu je moral tudi poročati, kako je prišlo do napada in kje je ostal Cvetko. Medtem so že prispeli z novico, da se je vrnil tudi Cvetko. Drug drugega sta se razveselila. Ker je tudi Cvetko šepal, ga je Frank vprašal, če je ranjen, pa mu je odgovoril, da ga je samo čevelj tako močno obžulil. Drug drugemu kar nista mogla verjeti, da sta zopet skupaj.

Kljub ranam in bolečinam bi najraje ostal kar v bataljonu. Človek, ki si v najtežjih dnevih najde prijatelje in tovariše, se težko loči od njih. Ker so rane Franka močno ovirale pri pohodu, so ga poslali v

partizansko bolnišnico, ki je bila takrat na sektorju Logarske doline. Pot je bila težavna. S Frankom je odšlo do štaba odreda še petintrideset neoboroženih novincev, ki so jih prejšnjo noč mobilizirali v Mežiški dolini. Za spremstvo pa je bilo še sedem borcev. Novinci, ki niso bili vajeni dolgih pohodov, so začeli negotovati. Eni so tožili, da jih bolijo noge, drugi, da so lačni. Z namestnikom komandirja Lukom, ki je bil v spremstvu, sta se domenila, da se bodo ustavili v gozdu, v bližini kmetije Permanšek-Srnjak na Ludranskem vrhu, kjer bodo poskusili dobiti nekaj hrane. Ko so se približali kmetiji, so slišali močno eksplozijo, ki bi naj bila na kmetovem dvorišču, zato so spremenili smer proti »Petelinu«. V tem času sta že pobegnili dva novincev. Pri »Petelinu« so jim zaklali ovce in dali še nekaj krompirja. V dobrih dveh urah počitka je bila pripravljena tudi večerja, ki je vsem dobro teknila. Po večerji so odšli in se ustavili nad Pudgarjevo domačijo, ki je bila požgana. Tam so si poiskali zavetje in ležišče, ter od naporne poti kmalu zaspali. Zjutraj so zopet ugotovili, da manjkajo trije novinci, ostali pa so zahtevali takoj zajtrk. Frank in ostali borci so jim dopovedovali, da se bo treba v partizanih večkrat odreči zajtrkom in ostalim obrokom. Razložili so jim, v kakšnih razmerah živijo partizani, in jim tako vsaj malo potolažili razvajene želodce. Okrog enajste ure so prispeli v Bistro. Frank je Luki naročil, naj gre k bližnjemu kmetu po kruh. Vrnil se je praznih rok, ker kmet Osojnik Luke ni poznal, zato se tudi pogovorjati ni hotel z njim, ker ga je imel za nemškega ovaduha. Nato je odšel Frank, ki ga je kmet poznal, in prinesel tri hlebe kruha. Kmet mu je naročil, naj k njemu nikar ne pošiljajo nepoznanih partizanov, če hočejo dobiti kaj za pod zob. Tudi pri sosedu Prevrženu so se oglasili in se okrepčali s prežganko in kruhom. Tako so z novimi močmi nadaljevali pot proti Solčavi. Ker so se bali, da bi jih dezertarji izdali in bi jim Nemci postavili zasedo, so hiteli naprej in srečno prispeli na solčavsko stran do kmeta Robnika, kjer je taboril štab odreda. Iz štaba odreda so poslali novince v razne enote. Tako je Frank po šestih dneh 1. junija 1944 prispel v Logarsko dolino in se pri Plesniku pridružil pacientom bolnišnice.

PRIBOD V BOLNIŠNICO

Po težavni poti je Frank prispel v bolnišnico (če jo lahko tako imenujemo). Bolnišnico so namreč predstavljali bolniško osebje, tj. Krn, bolničarka Pepca, komisar Janez ter nekaj tovarišev, ki so imeli nalogo, da skrbijo za bolnišnico, ter nekaj lažjih bolnikov. Med njimi je bila tudi mlada Poljakinja Anica z zlomljeno roko. Vsi so bili pokretni. Vse skupaj je Frank našel v Plestju pri kmetu Plesniku v Logarski dolini. Pravo bolnišnico, ki je bila v Matkovem kotu, so nekaj dni prej našli Nemci in jo požgali. Zato so se začasno zadrževali na omenjenem mestu.

Ko je Frank vstopil med tovariše, so ga vsi radovedno spraševali, kaj se mu je zgodilo in kako je v operativnih enotah. Ni utegnil odgovoriti na vsa vprašanja, ker ga je takoj vzela v roke bolničarka Pepca. Videla je, da je do kraja izmučen in da je potreben okrepčila in počitka. Previla mu

² Pohod XIV., str. 237, 244

³ Urban Plesnik

je rane, ki so bile že precej gnojne, in ni čudno, da se mu je med čiščenjem in previjanjem ran večkrat stemnilo. Ko je bilo previjanje gotovo, so vsi skupaj večerjali. Po večerji so se začeli spravljati spat. Imeli so eno samo stražarsko mesto. Z začudenjem je Frank gledal, ko so si ostali začeli pripravljati ležišča kar v sobi na podu. Ni mu šlo v glavo, kako se lahko počutijo tako varne pri samo enem stražarju. Čeravno so mu vsi govorili, da je obveščevalna služba zelo budna in da bodo o vsaki nevarnosti pravi čas obveščeni, se ni mogel sprijazniti s tem, da bi spal v sobi — mislil je namreč: vrag nikoli ne počiva. Tako se je odločil, da gre spat v hlev. Tu si je našel mesto, s katerega je imel odprte tri izhode (planke so bile namreč odtrgane). V primeru nevarnosti bi samo skočil skozi odprtino in tako bi bil hitro v gozdu. Res je bila noč mirna. Naslednji dan so se mnogo pogovarjali, ker je tovariše, ki so bili v bolnici, zanimalo, kako je v operativi. Opoldne so se vsedli h kosilu. Videti je bilo zelo dobro. To je Frank ugotovil že po mastni juhi, ki je bila odlična. Vendar pa niso pojedli niti juhe, ko je že prišlo obvestilo, da so v Logarsko dolino prispeli Nemci.* Da ne bi postavili v nevarnost še domačih in seveda tudi sami sebe, so takoj pustili kosilo in se umaknili v gozd. Od tod so krenili v breg in visoko v gozdu pod Brložnico so se ustavili pri neki gozdni bajti. To je bila majhna baraka, narejena iz smrekovih skorij (skorjevka) in je služila gozdnim delavcem za zavetje pred dežjem in tudi za prenočišče. Tu so si začeli urejevati ležišča. Vsak je delal, kolikor je pač mogel, bolničarka Pepca, ki je bila tudi kuharica, pa je pripravila koruzni močnik.

Bilo je 2. junija 1944. Pepca in Poljakinja Anica sta prali in pripravljali drva. Iz doline je prišel Evald, ki je bil v črni SS uniformi. V bližini skorjevke je zagledal Poljakinjo Anico in hotel se je malo preveč pošaliti z njo, pa ji je zaklical: »Halt!« Anica, ki je mislila, da so Nemci, je skočila v kočjo in napravila tak alarm in paniko, da so vsi bosji in brez opreme leteli iz kočje v gozd. Frank in Lavrič sta jo ucvrla kar v spodnjih hlačah in bosa. Orožja za obrambo niso imeli. Frank in Skala sta imela le »gazarja« z nekaj naboji. Frank, Anica in Lavrič so prišli v skale in na neki prepad, od koder ni bilo umika, zato so sklenili, da bodo poskakali v prepad, če jim bodo Nemci sledili, ker živih ne smejo dobiti. Čudili so se, ker za njimi ni počil noben strel. Evald, ki je takoj uvidel, kaj je napravil, je prihitel za njimi ter že od daleč klical, naj se vrnejo, ker ni nič nevarnega. Čuli so njegove klice in tudi poznali njegov glas, vendar niso bili gotovi, mislili so si, da je to lahko prevara. Mogoče so Nemci Evalda ujeli in ga prisilili, da jih naj pokliče. Skala in Pepca sta bila pri studencu, ko sta slišala Evaldov glas. Prepoznala sta ga in ugotovila, da je sam in tako so se vsi vrnili v kočjo ter se spravili nad Evalda. Tako so ga skritizirali, da se je razjokal in obljubil, da podobnih šal ne bo nikoli več uporabljaj. Prosil jih je, naj tega ne povedo drugim, ker bi bil za to kaznovan. Zato so vsi molčali.

Po končani kritiki in debati sta Evald in Lavrič odšla v dolino po hrano. V Plestje pa so pripeljali novega ranjenca Milana Kodriča, ki je čakal na odhod v bolnišnico.

PRI MRAVLJAKU

Proti koncu maja 1944 je I. bataljon VKO taboril na območju Olševe. Dobil je nalog za mobilizacijo in komandant I. bataljona Dragotin je razporedil čete. Prva — Gorazdova, v kateri je bil Karel Mlačnik, je dobila nalogo, da mobilizira v okolici Črne na Koroškem. Najprej so odšli mobilizirati na Pristavo, k Miheli žagi in zjutraj v Heleno. Pričakali so rudarje, ki so prišli na delo, in one, ki so se vračali iz jame. Tu so jih mobilizirali največ. Po končani mobilizaciji je četa odšla proti Topli. Na

Haderlap

Florinovem travniku je počivala, medtem pa so pripravili kosilo. Med tem sta dva mobiliziranca že dezertirala. Pri elektrarni v Topli sta srečala Nemce s kamioni, ki so bili namenjeni v hajko na partizane. Dezerterja sta jih obvestila o smeri pohoda prve čete. Zato so se Nemci takoj razdelili v dve skupini. Polovica nemške kolone je odšla v Toplo, druga polovica pa je pri Pucu zavila v hrib proti Mravljaku. Medtem pa je prva četa že prispela na Mravljakov vrh. Med njimi je bil tudi novomobiliziranec Mravljakov Falenti-Pečnik, ki se je želel oglasiti doma pri sestri, da bi se preoblekel in dobil kaj za pot. Ker do Mravljakove domačije ni bilo daleč, sta odšla z njim tudi komandir Gorazd in Karel. Da bi izvedela, v katero smer so odšli Nemci, je komandir Falentu ukazal, naj poskuša dobiti pri Pucu potrebne informacije. Na Mravljakovem dvorišču so se ustavili in gospodinjo prosili za vodo. Gospodinja jih je povabila v hišo, in dejala, da ima več mleka kot vode. Prinesla jim ga je na mizo in vsak ga je popil po eno zajemalko. Takrat pa so se odprla vrata in Nemec z naperjeno brzostrelko je zakričal: »Halt!« Istočasno je tudi že zapokalo. Karel je s puško udaril po oknu in ga zdrobil, nato pa sta z Gorazdom skočila skozi okno. Falent je bil smrtno zadet in je obležal na mestu. Zunaj so ju pričakali Nemci in ponovno vžgali po njiju. Gorazd je bil ra-

njen v nogo, vendar mu je še uspelo, da se je po trebuhu splazil po strmini in se ustavil za neko smreko. Ker je videl, da Nemcem ne more več pobegniti, si je s pištolo vzel življenje. Karlu je kljub sedmim ranam — ena krogla mu je šla celo skozi pljuča, uspelo pobegniti po jarku do Bogataja. Pred hišo so bili Bogatajevi otroci in mati. Karel jih je prosil za vodo, nato pa se je takoj odpravil nazaj v hrib in se stisnil pod košato smreko, kajti začelo je deževati, kot bi lilo iz škafa. Ko je bil Karel že v gozdu, je za njim prihitel Bogatajev Maksi in mu prinesel lonec vode. Stisnil se je h Karlu pod smreko in ko je prenehalo deževati, je Karlu pomagal v star čebelnjak, ki je bil na travniku vrh klanca. Dobrih potdeset metrov pod čebelnjakom je bila cesta, kamor je bil od čebelnjaka lep razgled. Komaj se je Karel skrtil, je pod seboj že zagledal kolono Nemcev. Natančno je tudi razločil, da so nesli komandirjeve reči: brzostrelko, daljnogled, karto, ki jo je vedno nosil na prsih, in ostalo. Karel se je še bolj stisnil k tlom in zdelo se mu je, da je s podom vred zlezl nekoliko v zemljo. Na srečo ga Nemci niso opazili. Noč se mu je zaradi hudih bolečin zdela strašno dolga.

Zjutraj je prišel Maksi iz rudnika v Helenu, kjer je delal, in mu rekel, da se mora takoj umakniti, ker je izdan. Nekdo ga je opazil od Čarfove domačije, od koder je lep razgled na travnik s čebelnjakom, in ga prijavil. Maksi je toliko časa stražil pri cesti, da jo je Karel prečkal in prilezel v Rožijo, od tam pa je po stezi z zadnjimi močmi prispel na Jankovo. Normalne hoje je morda pol ure, Karel pa je potreboval kar tri ure in pol. Poklical je Jankarskega Anzija, da bi ga skrtil v bunker, ki ga je imel. Ker pa sta takrat prispela dva partizana, Bitenc in neki Franček iz Ribnice, sta Karla spravila do Feka. Tam je legel na klop, kajti zaradi naporov in izgube krvi je bil tako izčrpan, da ni mogel nikamor več. Partizana sta potem Karla nesla na »tragah« (nosila, ki jih na kmetih uporabljajo pri kolinah) do Heda »Golaža«. Tudi partizana sta tam omagala, zato je eden odšel v odred po pomoč. Prišli so štirje in Karla nosili in vozili vso noč do Haderlapa, ki je samo pol ure oddaljen od Heda. Šele naslednji dan okrog desetih so ga prinesli v odred, ki je bil takrat v Robu. Prevezali so mu rane in ga odnesli v Prodnikovo bajto k Maksu Krumpačniku, od tam pa ga je petega junija 1944 Anton Štifter na vozu peljal v Solčavo in naprej proti Logarski dolini.

Krn in njegov kurir Dorko sta bila 5. junija v Logarski dolini, ko je prispelo obvestilo, da čaka v Globaši težko ranjen Karel Mlačnik iz Koprivne. Krn in Dorko sta odšla takoj na pot in pri Ičanovi žagi sta že srečala voznika z ranjencem. Krn je voznika usmeril nazaj proti Solčavi, ker so medtem bolnišnico z ranjenci evakuirali iz Logarske doline čez Rožni vrh v Robanov kot. Pri Johanu je Krn izročil ranjenca Dorka, ki ga je odpeljal k Robanu. Takoj nato je Dorko odšel v Planino in bolničarka Pepca obvestil, da mora takoj k ranjencu. Proti večeru sta bolničarka Pepca in spremljevalec Ludvik že prišla k Robanu. Pepca je prevezala rane, nato pa ga je Robanov Franc na koleslju prepeljal

* Obvestilo je prinesla Logarjeva služkinja.

do Robanovega travnika in ga skrnil v čebeljak, ki je bil nekoliko vstran v gozdu. Tu je Karel ostal še pet dni, potem so ga prenesli drugam.

PARTIZANKA DUNJA

Pozimi, bilo je novembra ali decembra 1944, je neko popoldne z obirske strani prišlo mlado, majhno dekle. Na nogah je imelo privezane kratke deske, ki naj bi nadomestile krplice. S temi deskami se je pripeljala prav za hišo k Štoku na Staro goro ali k »Citram«.

Franc, ki je bil tedaj zunaj, jo je začuden pogledal, ker ni vedel, kaj naj bi tam delalo to mlado dekle. Ko je prišla do Franca, sta se pozdravila. »Ali sem prišla prav, ali je tu pri Štoku?« je vprašala. Ko je dobila pritrdilen odgovor, je še dejala: »Kje je OK OF Velikovec za Koroško?« Franc jo je debelo pogledal in dejal, da nič ne ve. Takrat pa je že prispel tudi kurir Fric, ki je povedal, da jo pošilja Kranjc; tu bo ostala do nadaljnjega. Šele tedaj je Franc vedel, da ji lahko pove, kje bo dobila člane OK OF Velikovec. Povedala mu je, da ji je ime Dunja. Ko je kurir Fric odšel, je Dunja ostala pri Štoku do večera, da so prišli člani OK OF Velikovec. Z njimi je odšla tudi Dunja. Pozneje se je pri Štoku še večkrat oglasila.

PRI BRKU NA STARI GORI POD OBIRJEM

Lepega, sončnega februarskega dne leta 1945 so se ustavili pri Francu Oprčanu-Brku, p. d. Štoku ali po partizansko »Pri citrah« na Stari gori pod Obirjem obveščevalci: Peter-Skala iz Slovenj Gradca, Grabnarjev Vester-Tomi iz Črne na Koroškem in Janko iz Maribora. Bilo je veliko snega. Pred hišo pod kuhinjo je bila lesena klop, kamor so posedli. Franc jih je povpraševal, če je kaj novega v dolini. Peter pa mu je odgovoril: »Ni kaj hudega, samo okrog petdeset policistov se hajka tod okoli, a tu gor jih gotovo ne bo.« Franc pa je trdil, da bodo gotovo prišli, ker je že dobil obvestilo od Beračnika. Ta je imel že sedemdeset let. Poleti je pasel živino na Stari gori. Bil je tudi lovec. Francu je vedno prinesel pošto, če je kaj zvedel o kaki nevarnosti. Imel je pogoste stike s policijo in tako je marsikaj zvedel.

Janko je odšel pod hlev na stražo, Franc pa je sedel na ograji verande in se pogovarjal s Petrom in Tomijem. Tedaj pa je Franc slišal hrustanje snega in ko se je ozrl, je zagledal tik pod verando policista z naperjeno brzostrelko in v tem je policist že zavpil: »Halt! Hände hoch!« in sprožil proti Petru in Tomiju. Toda bila sta hitrejša, da sta se v istem trenutku sklonila in zgrabila svoji brzostrelki, ki sta ju imela prislonjeni pri zidu. Nemec je bil gotovo tako presenečen, da je rafal spustil previsoko skozi vrata v kuhinjo. Tedaj pa sta tudi Peter in Tomi napadla. Policist je bil na mestu mrtev, drugi pa je bil ranjen. Ko so ostali policisti popadali v sneg in se zakrili, sta se Peter in Tomi pognala po bregu navzdol.

Francetova hčerka Pavla, ki je bila takrat stara devet let, je bila v tem trenutku pod hlevom pri stražarju Janku. Ko je zaropotalo, je tudi Janko skočil. Najprej pa je potisnil Pavlo pod stopnice, ki so vodile na hlev, da bi jo prikril. Ko je

pokalo vse naokoli, je bilo Pavlo seveda strah. Stekla je po globoki gazi najprej do stranišča, ki je bilo nekoliko vstran. Ker sta Peter in Tomi tekla mimo stranišča, so Nemci ogenj usmerili vanj. Stranišče je bilo čisto prestreljeno, vendar Pavli ni bilo nič. Vsa v strahu je pritekla iz stranišča med policiste pred hišo. Ker je jokala, ji je eden izmed policistov, ki je bil Rus in je nosil mitraljez, dejal: »Nič se ne jokaj, saj so vsi ušli.« Smrtno ranjenega policista so pobasali na sanke. Tudi Franc je moral pomagati. Tedaj je bil policist še živ, vendar v zadnjih zdihljajih. Ko ga je Franc prijel za noge, da bi ga s policistom položila na sanke, je Franca še brenil v brado, nato pa izdihnil. Pri Francu so policisti pobrali tudi hrano in obleko, Franca pa odgnali na policijo v Železno Kaplo. Hoteli so ga obdolžiti, da so bili partizani že dalj časa pri njem. Vendar je neki policist govoril Francu v dobro in je dejal, da so šli policisti po sveži sledi za partizani, ki so ravnokar prišli k Štoku. Poklicali so tudi župana Drekslerja, da je prisostvoval zaslišanju. Tudi župan se je zavzel za Franca. Na policiji so ga zadržali dva dni. Ker mu niso mogli ničesar dokazati, so ga izpustili. Meso in ostalo hrano pa so obdržali z izgovorom, da so pobrali iz partizanskega bunkerja.

Mrtvi policist je bil baje Hrvat in ko je bila policija na pohodu za partizani pri kmetu Zajcu, so se hoteli ostali z oficirjem vrniti v Železno Kaplo, pa je ta policist dejal, da hoče še ta dan priti do banditov.

Milan Ferk

Kurirska postaja sto metrov pod zemljo

Pogosto se spominjam našega kurirskega životarjenja v zadnjih petih mesecih pred osvoboditvijo. Najbolj se spominjam kurirjev s postaje TV 0-5, s katerimi smo globoko pod zemljo skupno preživljali najtežje dni v pričakovanju na neprecenljive svobode naših narodov. To je bila postaja, katere komandir sem bil od prvih dni januarja 1945 pa do osvoboditve 9. maja.

Sovražna ofenziva meseca decembra 1944 v Zgornji Savinjski dolini je povzročila delne spremembe, v koroških enotah in celo na TV zvezah na obeh straneh Koroške. Z mnogimi vezisti poveljstva VKO sem to ofenzivo s precejšnjimi posledicami (ozeblinami na nogah, ki sem jih nekaj imel že poprej, in na rokah) preživel vse od pohoda iz Solčave do Luč ter dalje v Podvolovljek, na Malo in Veliko planino in seveda dalje v objem močnih sovražnikovih zased v Kamniški Bistrici, kjer smo v eni sami noči trikrat padli v zasedo in imeli tudi izgube. Zato smo se morali vrniti na Veliko planino. Zaradi civilnega prebivalstva iz Guč in Solčave, ki smo ga vodili s seboj, po večini so bile ženske in otroci, smo se morali še tisti dan tudi z Velike planine umakniti, ker smo komaj ušli veliki, močno oboroženi sovražni koloni, ki je po vsem sodeč imela namen stisniti obroč na Veliki planini. Prebijali smo se po planinah nad Lučami nazaj na Bivšakovo planino in v Robanov kot. Zame pa še tu ni bilo počit-

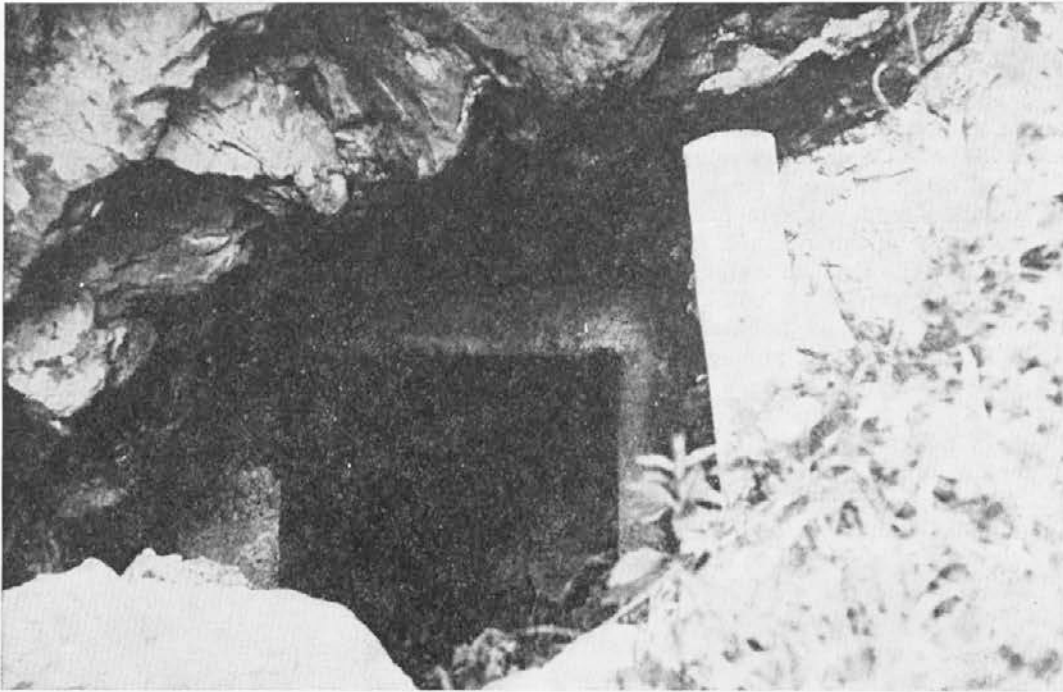
Mlačnik Karel

Prišel je pred kratkim z bolniškega dopusta, ko je bil ranjen nekje v Jugoslaviji, in si je hotel priboriti železni križec, a namesto železnega je dobil lesenega.

(Zadnja dva prispevka sem napisal po Brkovi pripovedi I. K.)

ka, saj sem moral že naslednji dan nadaljevati pot v Železno Kaplo (tja sem šel po hrano), in nato dalje s posebno nalogo še v Rož. Ko sem se čez nekaj dni vrnil, sem poveljstvo VKO srečal že pod Šajdo nad Selami. Zato sem moral z odredom nazaj čez Sele do kmeta Košutnika pod goro Košuto. Od tod pa smo se vrnili pod Olševo h kmetoma Macesniku ter Ošlovniku. Ob vseh teh pohodih in dogodkih, ki bi jih lahko preživel le človek s srečno usodo, mi je bilo ob tem, da sem bil sedaj v vodu za zveze pri poveljstvu VKO, skoro »švedska«, kam me še razporedijo. Toda, ko se je štab odreda odločil, da me pošljejo nazaj na avstrijsko Koroško, me je ta vest le nekoliko potrla. Bil sem prepričan, da sem si kot malce starejši borec in kot vezist s podoficirsko šolo, zaslužil kaj več kot same kurirske naloge. No, kljub tem neprijetnim občutkom mi je bilo hkrati naklonjeno naključje, da je bil tedaj v štabu odreda tudi šef odseka za zveze KGO (Koroške grupe odredov), ki se z mojo razporeditvijo ni strinjal. In kot šef odseka za zveze je bil za zveze trenutno najbolj odgovoren. Zato me je določil za drugo funkcijo, in sicer za komandirja TV postaje 0-5 v Podpeci. Šef odseka za zveze KGO je bil takrat Franc Reberšek-Dane, doma iz Žalca v Savinjski dolini.

Čprav pravi star pregovor, da naglica nikjer in nikoli ni dobra, se tokrat na to

Vhod v zapuščen rov, v katerem je bila od oktobra 1944 do marca TV postaja 0-5

nisem oziral, kajti lahko bi si kdo mimogrede premislil in bilo bi prepozno. Zato sem še istega dne krenil na pot v Podpeco. Do bajt na Pikovem me je vodil kontrolor linije, sedaj že pokojni Jože Delalut-Pepi. Ko sva tu srečala prva kurirja, ki sta pravkar prihajala iz zveze, me je Pepi z dodatnimi navodili zapustil ter se vrnil po svojih dolžnostih. Kurirja sta me vodila v opuščeni rudarski rov še kakšen poldrugi kilometer od Pikovih bajt proti Šumahovemu vrhu. Tu sem spoznal tudi ostale tovariše.

Ob prihodu v rov sem bil malce presečen, ker so si kurirji za prezimovališče izbrali prav ta rov, čeprav je bilo više proti vrhu dovolj gostega gozda za ureditev zemljanke ali česa podobnega. In tako je torej ta, že skoraj pozabljeni rudarski rov, zopet oživel, toda s to razliko, da je tokrat postal simbol partizanskih kurirjev. Puška in karbidovka pa sta zamenjali rudarsko orodje.

Ko so me kurirji seznanili tudi s konspiracijo v zvezi s tem rovom, sem se koj zavedal, da je opuščeni rov kljub nekaterim dobrim lastnostim za celotno posadko zelo nevarna kletka, iz katere bi zlahka ne bilo srečne rešitve. Ko sem malce pozneje ugotavljal še druge negativnosti te odročne postaje 0-5, sem spoznal, da je spričo vseh teh okoliščin moč dobro opravljati »komandirsko« dolžnost le s hrabrimi in nad vse zanesljivimi kurirji. Zato bom vse tovariše postaje TV 0-5 tudi zaporedoma imenoval. Po mojem spominu je bil najstarejši Štefan Novak, potem Ivan Permanšek-Anzi, najmlajši pa je bil Mirko Steržej-Štefi, star le malo več kot 15 let. Vsi ti dobri tovariši so bili doma pri Pikovih bajtah (Pikovem). Tu sta bila še Jurij Jezernik, doma s Prevalj, Maks Potočnik, doma iz Zgornje Jamnice, p. d. pri Črešniku. Kljub različnim starostim smo se razumeli kot najboljši tovariši. Najprej bom opisal delovanje TV zveze Topla—Podpeca—Zg. Jamnica in nazadnje pa se bom povrnil bolj k zasebnemu življenju kurirjev v rovu in sodelovanju s svojci.

Kako in po kakšnem terenu je torej delovala naša TV zveza prek naše zelo od-

ročne postaje 0-5, od kar je bila ob koncu meseca oktobra 1944 vzpostavljena? Sedanja zveza je bila nekakšen nadomestek bivše TV zveze, ki je prej in bolj naravnost, to je, iz Tople čez Rišperg, blizu Št. Jurja med Hrustom in sedanjo vojaška karavlo na Holmcu in čez Komelj pri Žvabeku pa čez reko Dravo na Svinjsko planino v prostovoljni Koroški bataljon, ki se je običajno boril na pobočjih Svinjske planine. Ta zveza pa je bila prekinjena, ko je bila 12. 10. 1944 uničena tamkajšnja kurirska četa. Hkrati pa je bila tamkajšnja zveza prav verjetno izdana že poprej še na drugih mestih. Predvsem na Rišpergu, kjer so kurirji padli v zasede ter izgubili življenje. Po uničenju tamkajšnje zveze se je seveda postaja TV 0-32, ki jo je vse do osvoboditve vodil Jurij Bojanovič, priključila na našo novo TV zvezo. Le-ta je potem vzdrževala zvezo čez Dravo na Svinjsko planino.

Našo postajo omenjam kot zelo »odročno« zato, ker je tekla nova zveza sedaj zelo daleč naokrog, na Pikove bajte; v rov ter šele potem zopet nazaj nad Pikovimi bajtami proti bivši jugoslovanski karavli nad Stengami, ter dalje po frati nad Potočnikovo domačijo pod Rehtom do Pušnika, kjer je bila v bližini v gozdu začasna javka. Že pri bivši karavli smo imeli večkrat težave, kajti ta karavla je bila nekakšna lesena kalupa, ki je bila prav toliko prostorna, kot dobra za bivanje močne policijske patrulje. Najbolj nevarno je bilo tod vračanje kurirjev, ker ni bilo možnosti umika ne desno ne levo, ampak samo nazaj po čistini. Tudi pri Rehtu so bile pogosto patrulje ali zasede mežiške ali celo libuške policije. Zato pa smo imeli pri Pušnikovi kajži zvestega zaupnika, ki nas je po možnosti pravočasno obveščal o nevarnostih. To je bil Karel Perše, ki je že več let tu stanoval. Doma pa je bil s Holmca, p. d. Desatnikov, sin zavedne partizanske družine. Zveza pa je od tod dalje potekala skozi nekakšno pušo, imenovano Brusnije, ter dalje na Navrški in Amunov vrh, kjer je bila glede zased najbolj aktivna libuška policija. Neredko pa tudi mežiška. Prekoračiti ta vrh ali ga obiti malce niže je bilo najbolj nevarno v zimskih dneh, ker je bila takrat precej gosta megla, včasih tako, da sovražnika v belem plašču nisi opazil niti na 7 metrov. Pot pa nas je vodila naprej na kmeta Zarednika in mimo Gradišnika na Holmcu. Tudi k temu kmetu je najbolj prihajala libuška policija, ki je patroljirala na vse strani. Zato smo bili pri tem kmetu z domačo hčerjo domenjeni za varnostne znake. Če je bila tam policija, je hčerka Štefka, najmlajša hči, vsaj nekaj korakov pred ograjo gorice čez cesto položila lesen drog (ostrvo). Ako pa je bilo to nemogoče, je gospodar izpustil iz hleva konje in jih potem lovil okrog po gorici ter zunaj tako dolgo, da je uspel položiti dogovorjeni znak. Tudi pri kmetu Zaredniku, kjer so takrat živele v večini starejše ženske, smo včasih le dobili kakšno informacijo o nevarnostih.

Železniški prehod na Holmcu, kjer so helenski in jamniški kurirji prečkali progo. Prav bi bilo, da bi tam stalo ustrezno obiležje!

Zelo dobro se spominjam, da smo prišli h kmetu Gradišniku okrog 23. ure prav na pustni dan. Libuška policija je komaj odšla. Bila sva z Jurijem Jezernikom in verjetno je bil z nama tudi Mirko Steržej-Štefi. Mogoče pa je bil le Maks Potočnik iz Jamnice. Domači so bili zaradi policije nekam v skrbeh, zato so nam na hitro postregli z nekaj krapki in mošta ter nam svetovali, naj se čimprej oddaljimo od kmetije. Kurirska pot je bila dalje povezana z najbolj tragično situacijo, ki se ji je bilo večkrat zelo težko izogniti.

Od Gradišnika dalje, vzdolž hriba in globeli, je bilo treba prehoditi še kakšen kilometer glavne ceste, vse do razpotja runik — Dolga brda. Cesta na Dolgo brdo pa nas je od tod vodila naravnost čez železniški prehod pri Gerdiju, kar je nekako sredi med obema predoroma. Kolikor smo na tem prehodu prispeli skozi kakšnih 800 m čistine srečno, smo bili vedno vsi zares srečni. Tu na Dolgi brdi smo imeli potem dve možnosti. Lahko smo hodili mimo kmeta Močilnika ali pa na Porijska, p. d. Obera, ter dalje na Plodrov mlin in po Reki do Zgornje Jamnice. Navadno smo se s kurirji postaje 0-32 ali pa tudi z obveščevalci in minerji sestajali pri kmetu Zvoniku-Gašperju. Včasih pri Mikelnu, Korosu ali Gradišniku-Majulki. Naj omenim še to, da je Jurij Bojanovič vodil postajo 0-32, po uničenju kurirske čete, z zelo majhnim številom kurirjev, kar je bilo za normalno vzdrževanje zveze čez Dravo zdaleč premalo. Kajti za prehod čez Dravo je bila obvezna močna kurirska zaščita, ki pa je nikoli ni bilo. Jurij Bojanovič živi sedaj s svojo družino v Vojniku. Nas, nekdanje kurirje, zelo rad obišče.

Kot sem že prej poudaril, je bila glavna cesta, še bolj pa prehod čez železnico, za vse nas na celotni poti najbolj problematična. Kot so se partizani na nekaterih pohodih svetlih (mesečnih) noči veselili, tako smo kurirji na teh prehodih le-te najbolj sovražili. Kajti, logično je bilo, da nas je sovražna patrolja ali zaseda po takšni čistini že od daleč opazila. Ob železniškem prehodu je bila najmanj kakšnih 400 m na vsaki strani proge sama čistina. Nič bolje pa ni bilo ob glavni cesti, kjer so bile možnosti za umik zelo majhne. Ker je bila pri kmetu Kralju na Holmcu stalna vojaška postojanka s 40 do 60 možmi, je bila progla med obema predoroma pod stalnim nadzorstvom patrolj, ki so štejele 6 do 12 mož in so se križale blizu prehoda skoro vsakih 20 minut. Zato nam med tem, ko so se patrolje menjavale, ni preostalo več kot 5 do 10 minut časa za prehod. Neštetokrat se nam je zgodilo, da so nas patrolje zaslutile ter se potuhnile pod nasipom proge. Če smo bili tudi kurirji že predaleč na čistini, nam ni kazalo drugega kot poleči za cesto in čakati, češ kar bo, pa bo. To pa je trajalo tudi po dve uri, dokler se posadki nista znova zamenjale. Ogroženi pa smo lahko bili istočasno tudi izza hrbta, saj smo se tudi na stranski cesti že srečali s policijsko patroljo.

Rad bi napisal nekaj o življenju kurirjev v rovu, ter o sodelovanju njihovih svojcev na Pikovem.

Ta nevarni rov je imel za kurirje tudi svoje dobre lastnosti, naj jih kar po vrsti naštejemo: v globini sto metrov je bil rov

V gornji vrsti od desne proti levi je prvi Gerdej Ivan — Savič iz Holmca, drugi v levo pa njegov brat Vinko in sta bila oba obveščevalca. Tretji je Glinik Mirko — Rajko, p. d. Klemenov in je bil v min. vodu. Četrti v levo pa je neznan po imenu, doma pa je bil iz Selovca blizu Sv. Neže. Zadnji v zgornji vrsti na levi pa je Sterže Mirko — Štefi doma iz Pikovega v Podpeci, bil je kurir post. 0-5. V spodnji vrsti iz desne proti levi pa je bivši komandant TV linije oz. veze TATIH Ivan — Jožko iz Bistre pri Črni. Namreč je prvi iz desne. Drugi poleg njega je vodnik takratnega min. voda Rastočnik Grega — Zarko doma iz Zavodnje pri Soštanjju. Dalje v levo sem jaz sam/part. Milan. Četrti pa je kurir post. 0-5 Jezernik Juri doma iz Prevalj. Peti na levi pa je komandir takratne postaje 0-32 Bojanovič Juri doma v BinH. Šesti poleg njega pa je bil njegov kurir oz. post. 0-32, po part. ime Branko, bil pa je ruske narodnosti

bolj iz naravne stene, bil pa je tudi pregrajen z močno betonsko pregrado. Zato od tod ne bi bilo rešitve ob morebitnem napadu od zunaj. Sicer pa so bile baje tudi tretne (stopnice), ki so vodile dalje v spodnje rove že pregnite. V živi skali pred to pregrado je bila namreč precejšnja razpoka. V to razpoko so kurirji napeljali dimno cev iz majhne pečice (gašperla), ki so ga prinesli od doma in začuda je dim po tej razpoki vleklo neznan kam — verjetno v notranjost rudnika, kjer se je pomešal z ostalimi plini. Tako smo si vsaj za silo lahko kaj skuhal. Tu je bil rov nekoliko bolj suh, ni bil preveč vlažen, vendar toliko, da smo morali zaradi vlage spat na golih deskah. Imeli smo samo koce in podzglavnike s slamo. Zaradi prepaha smo imeli malce dalje še ena lesena vrata, ki so nas vsaj za silo varovala pred vdorom vlažnega in hladnega zraka od zunaj. Imeli pa smo še večjo srečo zato, ker je bil kakšnih 80 m pod vhodom v rov skromen studenček z vodo. K temu studenčku sem ob prihodu na postajo sam izdolbel macesnov žlebiček, ki je bil še pred dvema letoma dobro ohranjen. Bil je skoro popolnoma okamenel in z vodnim mahom zaraščen. Sicer smo si v rov nanosili tudi precej snega in ga topili le bolj za umivanje in pomivanje posode. Težave pa smo imeli še posebej s prehrano, saj je tudi svojci niso imeli dovolj niti za lastno potrebo. In bilo je nujno, da jo organiziramo bolj na jamniški strani ter jo pošiljamo po redni zvezi na to stran. Hrane na jamniški ali šentanelski strani ni tako primanjkovalo kot v Heleni, kjer sta bila le dva kmeta, ki sta bila že tudi izčrpana. V Jamnici in Šentanelu ni bilo večjih partizanskih enot razen kurirjev, obveščeval-

cev ter političnih delavcev in minerskega voda vse do julija 1944, ko so pričele prihajati prve večje skupine za čez Dravo na Svinjsko planino. Sicer pa so bili tod mnogi kmetje zelo zavedni Slovenci in sodelavci NOV.

Vsekakor so kurirji, ki so bili doma na Pikovem, bolj osebne potrebščine dobivali tudi od svojcev. Strežarjeve ženske so prale tudi nam trem, ki nismo bili domačini. Svojci kurirjev so bili za nas vse najbolj zvesti zaupniki, ali bolje rečeno, naši dobri obveščevalci. Kljub vsemu smo imeli zaradi konspiracije precej skrbi že z dostopom k rovu. Kako v visokem snegu zabrisati vsako sled dohoda k rovu, so si kurirji že poprej dobro zamislili. Nad Pikovimi bajtami so se vsako zimo zelo radi smučali otroci (teren je bil kot nalašč za smučanje). Zato je bilo tukaj najlažje zakriti sledove, tako da smo se vozili do lesene ograje v gozdu s smučmi. Od tod dalje navzdol pa smo s celotno opremo plezali vsaj kakšnih 150 m po ograji vse do roba nad vhodom v rov. To je bilo za nas v zimskih dneh najstrožje pravilo ali v šali rečeno — »pokora«. Neke noči pa je v naš rov prišel tudi neki obveščevalec iz Helene, imena katerega se ne spomnim več, vendar nas je s svojim prihodom zelo ogorčil, ker je za seboj pustil v na novo zapadlem snegu veliko sled. Vse od Pikovih bajt in čisto do vhoda v rov. Najbolj pa je bil ogorčen kurir Štefan Novak, ker je moral njegovo sled dvakrat prevleči s precejšnjim borovim vrhom. In to je bilo na obe strani vsaj 3 km poti. Vhod v rov je bil sicer zavarovan z močnimi železnimi mrežastimi vrati, ki smo jih zaklepali od znotraj. Vendar pa s tem nevarnost pred

Pikove bajte — dom kurirjev

sovražnikom v nobenem primeru ne bi bila odklonjena. Za stražo pred vhodom pa nas je bilo, če bi sploh kaj koristila v tem gozdu, vedno premalo. Polovica nas je bila namreč vedno na vezi na obeh straneh. Ob morebitnem izdajstvu in prepoznom umiku iz rova bi bila vsaka rešitev skoraj nemogoča. Morda le ponoči, z bombnim izpadom, kolikor nas sovražnik ne bi poprej s plinom zadušil. Ob vsem tem se bo seveda kdo vprašal, čemu si bunkerja nismo uredili zunaj, više v gozdu? Na to pa je mogoče odgovoriti že z nekaj besedami. V zimskem času je hoja po snegu najbolj izdajalska sled, ki je ponoči nikakor ni mogoče dodobra zakriti.

Zato smo se, kot večina partizanov, vedno znova najbolj veselili spomladanskih kopic tudi mi kurirji, ki smo najbolj nestrpno čakali, kdaj se bomo lahko umaknili iz tega nevarnega rova. Najprej smo si uredili bunker le malce nad rovom, na-

to pa, ko so se pokazale večje kopnice, tudi više v gozdu; visoko pod vrhom, nad Pikovimi bajtami, v zelo gostem mladikastem gozdu smo si uredili primernejši bunker. Od tod smo imeli precej dobro kontrolo nad Pikovim travnikom in dolino blizu helenske cerkve, kjer so se zadrževale zasede. Poleg tega pa smo bili tu še malce bliže svojem kurirjev iz Pikovih bajt, kar je bilo še predvsem pomembno zaradi vode, ki je tako visoko v hribu daleč naokrog ni bilo.

Rad bi pripomnil še to:

O naši TV zvezi in o našem kurirskem življenju v partizanih sem pisal zgolj po lastnih spominih, ki so povsem resnični, vendar vse doslej še niso bili zapisani. Kurirji te postaje še večinoma živimo. Čeprav smo vsak na svojem koncu domovine, smo ostali člani ZZB NOV in zvesti državljanji SFRJ.

Zvonko Robar

Mladi, zdravi in močni niso dobili dela...

Malo je še na Lešah starih očancev, ki so si skusili težke čase, kot so jih živeli leški rudarji. Eden med temi, ki še ve precej povedati o tistih časih, je Ivan Šrot, rojen 25. januarja 1915. leta, sin Franca Šrota, ki je eden izmed najstarejših Leščanov.

V družini Franca Šrota je bilo deset otrok. Živeli so siromašno kot vse rudarske družine na Lešah. Oče, rudar, ni zaslužil toliko, da bi preživel številno družino, zato je poslal otroke k okoliškim kmetom za pastirje in dekle.

Komaj je Ivan Šrot toliko dorastel, da je lahko nosil pastirsko palico, je moral iti past živino h kmetu PUŠNIKU in kasneje k OVNIČU na Riflovm vrhu.

V šolo je hodil na Leše, kjer ga je v prvem in drugem razredu učil FELIKS STRES, v tretjem IGNAC MLAČNIK, v četrtem DRAGO DOMINIK in v petem

MILOŠ LEDINEK, ki je bil sem premeščen z Ojstrice. Šola za otroke, ki so služili pri kmetih, ni bila pomembna, bolj važno je bilo delo na kmetijah. Navadno so pastirci imeli letne počitnice podaljšane še na september in oktober. Kmetje so se z učitelji že tako domenili, da jih niso prijaviли oblastem.

Ivanu je ostal posebno v spominu MILOŠ LEDINEK, ki mu je podaril knjigo Koroške pravljice. To je bilo tako: Ob koncu leta so odšli učenci na izlet na Ojstrico, kjer je imel Miloš še precej knjig. Ko so se vračali, so mu jih nesli na Prevalje v nahrbtnikih. Ivan je zato dobil knjigo, ki mu je ostala svetel spomin za celo življenje.

Na leško šolo so prihajali poučevat tudi kaplani, ki so rudarske otroke držali bolj strogo, saj je bilo povsod znano, da so

bili njihovi starši pri »rdečih«, duhovniki pa so se takrat šteli k »črnim«.

Po končani osnovni šoli je moral Ivan v najhujši zimi hoditi delat drva na KAL za lesnega trgovca SEDEJA. Dnevno je zaslužil po 20 dinarjev. Sam pravi: »Sedeju gre vsa čast, ker je bil eden izmed redkih lesnih trgovcev, ki je opravljeno delo takoj in v redu plačal. Ni bil takšen, kot so bili nekateri, ki so plačilo zavlačevali in delavcem trgali od zaslužka.«

S šestnajstim letom je šel delat v rudnik. Na srečo je dobil zaposlitev zunaj, na svežem zraku. Prevzel je delovno mesto Ivana BRNEKERJA in izdeloval cementno opeko, ki so jo rabili za pokrivanje rudarskih bajt. BRNEKER je odšel »kuhat« oglje na JUŠELJEVO, kjer je bilo dovolj primerne lesa.

Najtežji časi so nastopili za leške rudarje 1933. leta. ILIRSKA DRUŽBA, ki je imela v lasti leški rudnik, je šla v konkurz. Starejši rudarji so morali v »penzijo«, mlajši pa so ostali brez dela. Na Lešah je bilo takrat čez noč brez dela okoli 200 do 250 rudarjev. Ilirska družba ni hotela več kopati premoga, ker so bili vrhnji sloji izropani, v globino pa niso mogli kopati, ker ni bilo denarja in niti potrebnih strojev. Takrat med podjetji ni bilo takšne solidarnosti, kot je danes. Kdor ni znal gospodariti, je brez milosti propadel.

Rudarji so hodili na prevaljsko občino in prosili za zaposlitev. Občinski možje so naredili spiske nezaposlenih in jih nato po dveh ali treh mesecih izmenično zaposlili za štirinajst dni na regulaciji Meže pri RAČELNU.

1934. leta je Ilirska družba razprodala svoje imetje, posestva, hiše in gozdove. Lesni trgovci, ki so imeli denar, so se zdaj znašli: poceni so kupili posestva, imetje in gozdove. Mnogi so na ta način obogateli. Rudarji, če je bilo le mogoče, so kupili bajte, ki so bile že dotrajane, samo da jim je ostala streha nad glavo.

Dolgo časa so rudarji brez dela tavalji po Lešah. Ker ni bilo od nikoder rešitve, so se lotili rudarskega dela na svojo roko. Začeli so kopati ostanke premoga in ga prodajati. Skupina treh ali štirih rudarjev je kopala v zemljo tri do štiri metre globoke jame, ki so se širile na vse strani. Tako je nastalo na pobočju 30 lukenj, iz katerih so vsak dan spravljali premog.

Toda vmes so posegle oblasti. Na Leše so prišli žandarji in nagnali rudarje iz jam. Pred vsako jamo so postavili križ in nanj plombo. Rudarji se niso zmenili za križe in plombe. Komaj so žandarji odšli, so odstranili križe in nadaljevali z delom. Boj za obstanek je bil hujši kakor strah pred žandarji in njihovimi bajoneti.

Rudarji pri delu na svojo roko niso bili zavarovani in zaščiteni, zato so 1935. leta ustanovili RUDARSKO ZAJEDNICO, ki so jo ustanovili in tudi vodili rudarji sami. V rudarski zajednici so bili rudarji zavarovani. Od vsakih 100 kg premoga so dali dinar za upravne in druge stroške. Rudarsko zajednico je vodil PAVEL KOREN, ki še živi na Prevaljah, varnostne posle pa je vodil SEDEJ. Premog rudarske zajednice so prodajali in z vozovi razvažali od Črne do Slovenj Gradca.

1935. leta bi moral biti na Smrekovcu zlet SVOBOD, kulturnih društev, ki so jih

Zlet svobod na Smrekovcu — v prvi vrsti z leve Lojz Brunker, v sredini Benedikt Žagar

vodili socialisti in komunisti. Na zlet bi morali priti svobodaši iz Mežiške in Šaleške doline. Z Leš so se na zlet odpravili 4 predstavniki: Ivan Dretnik, Ivan Ivartnik, Anton Borovnik in Ivan Šrot.

V Črni so zvedeli, da so oblasti zlet prepovedale, toda predstavniki iz Mežiške doline so vseeno nadaljevali pot in prišli na Smrekovec, kjer so potem celo noč rajali. Iz Šaleške doline svobodašev ni bilo, ker so jim pohod preprečile oblasti.

Kljub bedi in revščini, v kateri so živeli leški rudarji, je bilo na Lešah živahno kulturno življenje, ki je delovalo pod okriljem SVOBODE. Uprizarjali so igre, organizirali predavanja, izposojali knjige, prirejali zlete, redno je delovala tamburaška skupina, ki jo je vodil neumorni vođa IVAN DRETNIK, ki je bil tudi režiser.

Po zletu SVOBOD 1935. leta v Celju, na katerem so leški rudarji odigrali pomembno vlogo, so bile Svobode ukinjene, zato so na Lešah takoj ustanovili kulturno društvo VZAJEMNOST, ki je imelo iste cilje kot prejšnja Svoboda, le da je spremenilo svoje ime. Člani VZAJEMNOSTI so organizirali med drugim zlet na HOLMEC k HAUSERJU, ker je bil gostilničar znan kot vnet pristaš socialistov. V tem času je bil tajnik VZAJEMNOSTI Ivan Šrot.

Njegovo delo v kraju je prekinila vojaščina. Dve leti je služil v aviaciji, kjer je imel srečo. Po treh mesecih služenja vojaškega roka je prišel v pisarno, kjer je bil poletni na hladnem in pozimi na toplem.

Po vrnitvi od vojakov je bil zopet brez dela. Mlad, zdrav in močan bi rad delal, toda ni imel kje...

Prevaljska občina jih je zaposlila po štirinajst dni na cesti proti Šentanelu. Delali so osem ur in dobili dnevno plačilo 20 dinarjev. Polovico so jim izplačali, za drugo polovico so dobili koruzo. Vsak kg koruze so računali 2 dinarja. Lešani so se na ta račun šalili: »Če so nam dali koruzo, naj bi nam dali tudi kljune, da bi jo lahko pojedli!«

Po štirinajstih dnevih zopet ni bilo dela. Rudarske žene so šle na Prevalje in zahtevale od bana NATLAČENA delo za svoje može.

Rudarji po Lešah so govorili:

»Ban Natlačen,
ti si res natlačen,
leški knap' pa te čaka lačen!«

1939. leta so ponovno odprli rudnik na Holmecu, kjer so zaposlili leške rudarje. Ponoči ali zgodaj zjutraj so hodili s karbidnicami na delo mimo leške cerkve SV. ANE in BOLFENKA po gozdni cesti na Poljano in od tam na Holmec. V zimskem času je na vrhu pri cerkvi nanoslo snega čez pas. Najteže se je godilo prvim, ki so morali gaziti cel sneg.

V holmškem rudniku je delalo okoli 150 rudarjev. V jamo so se spuščali po navpičnem rovu, ki je bil visok 58 metrov, in nato po 180 m dolgem, poševnem rovu. Najprej so bili speljani dvestometrski rovi na vse strani. V rov so hodili po lestvah. Zaradi varnostnih ukrepov se ni smel nobeden peljati v rov z dvigalom. Nekateri so si vseeno privoščili to vožnjo. Če jih je zasačil nadzornik, so morali za kazen plačati 10 din. V rudniku sta jih pri

delu ovirala slab zrak in voda. Zaradi slabega zraka so morali velikokrat iti na delo v rudnik z baterijami namesto s karbidnicami.

Obratovodja rudnika je bil KNAFLIČ in računovodja ANDREJ ARKO. Rudarji v rudniku so bili vključeni v STROKOVNO ORGANIZACIJO ZVEZO RUDARJEV JUGOSLAVIJE, ki jo je vodila KOMUNISTIČNA PARTIJA in je imela nalogo, da štiti rudarje in se bori za njihove pravice.

Strokovni odbor ZVEZE RUDARJEV JUGOSLAVIJE v holmškem rudniku je štel devet članov. Predsednik je bil JOŽE BISTERNIK s Prevalj in tajnik IVAN ŠROT.

Na Lešah je več let delovala partijska organizacija. Ivan Šrot se je več kot desetkrat udeležil sestankov, ki so jih imeli v posebni sobi v gostilni Pri Čopu. Na sestanke so prihajali MARKO PROSEN, VILI TRINKAUS, FRAN JELENKO, AVGUST KOPMAJER, STANKO ČOP, ERNEST JELENKO, LOJZI BRUNKER, HINKO ZAGERNIK — urar s Prevalj ter KAREL DOBERŠEK, ki je bil glavni organizator. Mariji Šrot, ki je bila natakariča v gostilni, je večkrat izročil letake, ki jih je morala razdeliti Lešanom. Doberšku so bili žandarji stalno za petami. Večkrat so prišli v gostilno in vprašali natakaričo:

»Kaj je delal Doberšek v gostilni?«

»En firkelec ga je popil,« jim je odgovorila ona. Tako so odšli z dolgimi nosovi.

Partijska organizacija je proti koncu stare Jugoslavije in v začetku okupacije delovala preveč javno, zato se Ivan Šrot ni hotel več udeleževati sestankov. Člani partijske organizacije so bili večinoma mladi, pošteni fantje, toda brez izkušenj, zato niti slutili niso, kako jih je okupator zapletel v svoje mreže.

KAREL ABERŠEK in ČOP sta imela srečo, ker so ju Nemci izselili v SRBIJO. Ostale pa so usodnega dne 1941. leta zaprli, odpeljali v Begunje, nekatere med njimi obsodili na smrt in ustrelili, precej pa so jih odpeljali v taborišča, od koder so se vrnil le redki.

Zlet vzajemnosti z Leš na Holmecu

Dramska skupina z Leš pod vodstvom Stanka Čopa (ali jih poznate?)

1939. leta je na Lešah taborilo 20 naprednih študentov, ki so študirali socialne razmere leških rudarjev, prirejali kulturne prireditve, budili narodno zavest, ljudem prikazovali nacizem v pravi luči, izposojali knjige in tako prebujali leške rudarje. Prvič je na Lešah zadonela pesem Nabrusimo kose...

Med študenti so bili PAVEL ŽAVCER, organizator upora na Koroškem, RUDI BAJC, TINE VAJDL in še mnogi, ki so se izkazali med NOB. Med študenti in Lešani je v dveh mesecih nastala trdna vez in marsikomu se je utrnila solza, ko so odhajali iz Leš.

IVAN ŠROT je hodil med okupacijo na delo v rudnik na Holmcu. Njegov brat ERNEST je odšel med prvimi Lešani v partizane. Nekaj časa je bil v minerski četi, ki jo je vodil komandir MARJAN. Domači so mu nosili perilo in nogavice h kmetu JUŠEVLJU. JUŠEVLJEVE dečve so odnesle perilo in ostalo naprej, ker so imele stalne zveze s partizani. ERNEST je odšel s severnim koroškim bataljonom čez Dravo na SVINJO planino, kjer je preстал vse borbe in so mu v hudi zimi omrznile noge. Svobodo je dočkal pri nekem kmetu na SVINJI planini, kjer se je zdravil. Usoda je hotela, da so ga že po koncu vojne ujeli nemški žandarji in ga v bližini kmetije v gozdu ustrelili. Pokopan je v EBERSTEINU, kjer so mu koroški borci postavili primeren spomenik.

1943. leta je postal Ivan Šrot Nemcem sumljiv, zato so ga poslali gradit predor LJUBELJ, kjer je moral delati skupaj z interniranci. Celotno delovišče je bilo skrbno zastraženo. Med interniranci, ki so delali, je bilo največ FRANCOZOV. Z njimi so Nemci surovo postopali. Pri delu so jih priganjali in celo pretepali. Gorje ti-stemu, ki se je zameril predpostavljene-mu. Takega so navadno poslali med stražarje, ki so imeli nalogo, da na vsakega takoj streljajo.

V predoru je delalo 20 Francozov, ki so jim delavci vsak dan prinašali kruh ter jim ga nastavljali na razna mesta. Za ta-

boriščem je bil stolp. Kadar se je iz nje-ga kadilo, so govorili:

»Zopet pečejo enega.«

1944. leta so Nemci na delo v Ljubelj pripeljali ITALIJANE. Delavci s Koroške so se lahko vrnili domov. Urad za delo jih je poslal v rudnik VIZENAUUV, kjer je Ivan Šrot delal do konca vojne.

Po osvoboditvi se je vrnil v domači kraj in se na Prevaljah priključil k milici, v kateri je bil tri mesece. Nato se je zaposlil v rudniku Mežica in po štirih letih postal jamski nadzornik.

V rudniku je postal petkrat udarnik. Udarniki so postali tisti rudarji, ki so v treh mesecih prekoračili normo za 20 odstotkov. Udarnike so navadno proglasili 29. novembra in 1. maja. Za svoje delo je dobil tudi državno odlikovanje ZASLUGE ZA DELO II. STOPNJE.

1947. leta je postal predsednik KLO na Lešah, ki je prejel za delo v tem letu nagrado — radijski sprejemnik.

Po osvoboditvi se je tudi življenje leških rudarjev močno spremenilo. Za vsakega je dovolj dela, če le hoče delati. Na mestih starih rudarskih hišic so zrastle prostorne, lepe in moderno opremljene nove hiše. Ivan Šrot se pelje vsako leto s svojo ženo na grob brata Ernesta v EBERSTEIN. Ob grobu se sreča s Karlom PRUŠNIKOM in nekaterimi koroškimi partizani, ki niso pozabili svojih padlih tovarišev.

Franc Sagernik

IZ GORNJEGA GRADA V BEOGRAD

Jeseni leta 1944 sem bil v zaščitnem bataljonu štaba IV. operativne cone, ki se je takrat zadrževal v Gornji Savinjski dolini. Po vsem, kar sem do takrat doživel v partizanih, se mi je zdelo, da je bilo tamkaj uvedeno že čisto redno vojaško življenje. Redno smo dobivali hrano in tudi počitka je bilo zadosti, kljub opravljanju dolžnosti in vsakodnevnemu vežbanju. Najbolj pa mi je bilo vseč izredno veselo razpoloženje, saj v prostem času ni bilo trenutka, da se ne bi med borci razlegala pesem in glas harmonike. Zbrani pa so bili sami veseli fantje, neustrašeni borci, kar so izpričali vedno, kadar se nam je sovražnik le preveč približal.

Zapadel je že sneg, tistikrat zelo zgodaj, kakor da bi hotel še to zadnjo zimo prizadejati partizanom čim več gorja. Nekega pustega dne smo se postrojili. Celoten štab z zaščitnim bataljonom in kurirji je bil zbran v zasneženem sadovnjaku neke kmetije nad Gornjim Gradom. Pred zbor so stopili komandant, komisar in načelnik štaba IV. operativne cone. To so bili Jože Borštinar, Matevž Hace in Peter Brojevič. Spregovoril je Matevž Hace: »Tovariši! Zima je prišla, ta naš najhujši sovražnik, in vse kaže, da jo bomo morali verjetno preživeti v vojni. Ravnokar smo sprejeli dve slabi, eno pa zelo razveseljivo novico. Za posledicami težkih ran je umrl komandant glavnega štaba NOV, tovariš Stane. Padel

je tudi Marok, ki ste ga gotovo vsi poznali. Veste tudi, da smo pred nekaj dnevi pokopali enega izmed naših herojev, neustrašnega in sposobnega komandanta Gašperja.« Težko so padale komisarjeve besede v srca borcev, stoječih v vrsti. S spoštljivim molkom smo počastili spomin padlih.

Potlej pa je povedal tudi veselo novico, da je osvobojen Beograd.

Nekaj dni po tem dogodku me je poklical komisar bataljona in mi povedal, da bom odpotoval v Beograd, kjer bom prevzel novo dolžnost. Takoj sem se moral pripraviti na pot. Ko je odhajal, sem ostal na mestu in začudeno gledal za njim. Novici nisem mogel verjeti, da pa bi se komisar iz mene norčeval, mi prav tako ni šlo v glavo — bil je preveč resen in dober. Kakšni občutki in misli so me navdajale! Beograd — tako daleč! Tam svoboda, tukaj zima, sovražnik, vendar pa bližina doma. Misel na konec vojne, ki bi jo najraje doživel na domačih tleh. Takšne in podobne misli so se mi porajale, dokler se nismo zbrali s štirimi tovariši — soborci pred načelnikom štaba — Brajevičem.

Objasnil nam je, da se v osvobojenem glavnem mestu snuje enota garde, v katero iz vseh enot NOV širom Jugoslavije izbirajo dobre in zaslužene borce. S tem nam je izkazana posebna čast.

To smo sami najbolje občutili, saj kar verjeti nismo mogli, da je vse to res. Po-

slal nas je k intendantu, kjer smo dobili nekaj perila. Kdor je imel slabo obutev ali obleko, mu jo je tudi zamenjal.

Naslednji dan smo po prisrčnem slovesu krenili na pot, tokrat samo do Gornjega Grada, kjer smo se pridružili skupini borcev iz drugih enot. Počakati smo morali še skupino, ki je prispela zvečer.

15. novembra smo krenili na dolgo in neznano pot. Potovali smo vzdolž Drete do požgane Bočne, ki jo je okupator pred kratkim spremenil v pepel in ruševine. Od tam smo se napotili v hrib proti Menini planini. Nekaj kilometrov poti je bila za nami, ko so v nizkem letu prigrmela nad dolino sovražna letala, in še preden smo dospeli na vrh Menine, smo slišali ostro streljanje in detonacije. Nedaleč od nas pa so zažvižgale granate. Naslednji dan smo zvedeli, da so jih izstrelili Nemci iz zase-de nekje nad Vranskim.

Začela se je sovražna ofenziva na osvobojeno Savinjsko dolino. Bili smo v skrbeh za tovariše, ki so ostali na položajih, braneč domačo zemljo. Hudo nam je bilo ob misli na usodo ljudstva, ki je bilo z dušo in telesom vdano narodno osvobodilnemu boju.

Pot nas je peljala skozi manj znane kraje, zato smo morali paziti tudi nase. Čez hribe in doline smo se brez vsake nevarnosti približali Savi.

V bližini Vač smo počakali na zvezo. Čez dva dni smo se v meglenem večeru končno približali bregu reke. Bila nas je precejšnja kolona. Trideset nas je bilo določenih za pot v Beograd, pridružila pa se nam je še večja skupina neoboroženih ljudi najrazličnejših narodnosti: Rusov, Francozov — bivših ujetnikov, ki so prišli iz nemških taborišč in so se zatekli k partizanom. Poleg teh so bili še starejši ljudje — moški in ženske pa tudi otroci. Odhajali so na osvobojeno ozemlje na Dolenjskem. Vseh skupaj nas je bilo kakih 150 ljudi. V največji tišini in temi, da smo le tipali okoli sebe, smo se približali reki.

Pričakala sta nas dva čolnarja, ki sta nas takoj pričela prevažati. Sava je bila zelo narasla zaradi talečega se snega in južja. Odnášalo je čoln po deročem toku. Čolnarja sta nas odlagala na nekakšnem otočku, od koder je bilo do desnega brega še kakšnih deset metrov globoke, vendar mirnejše vode. Šele, ko sta čolnarja vse zvozila na otoček, sta z našo pomočjo prenesla čolna na drugo stran otoka in nas potem hitro prepeljala na desni breg. Prekoračiti je bilo treba le še cesto in železniško progo in zopet smo bili v zaščiti gozda. Bolje razpoloženi smo se vzpenjali proti Kremiškem vrhu. Tam smo se ustavili in si odpočili. Naslednji večer smo pot nadaljevali. Premikanje je bilo zelo nevarno, ker smo se poleg Nemcev morali izogibati belogardistov in črnorokcev; zato smo podnevi večinoma počivali, hodili pa le ponoči.

Ker krajev nisem poznal, ne vem prav točno, kod smo hodili naslednje dni. Povečini smo obiskovali požgane in zapuščene vasi. Le redko smo videli ljudi, ki so se tiščali v kletih ali v zasilno urejenih bivaliških med zidovi.

Blizu Križa na Dolenjskem smo se po strmem bregu spuščali na cesto, ki smo jo morali prekoračiti. Tisti večer sem moral hoditi na koncu kolone. Paziti sem moral,

da kdo ne bi zaostal. Vse prehitro me je po bregu zaneslo do ceste, prehitel sem nekaj zadnjih tovarišev, ki so se previdno spuščali od grma do grma. Na cesti nikakor nisem vedel, ali so že vsi mimo. V skrbeh sem nekaj časa čakal, nato pa sem pohitel nazaj v breg in pritajeno klical. Nihče se mi ni oglasil. Podal sem se za kolono, se spustil po bregu, preskočil cesto. Na drugi strani ceste, sredi polja, nisem vedel, kam naprej. Kolona je odšla. Nekaj časa sem pomišljal, nato pa začel teči. Prišel sem v nekakšen sadovnjak in se znašel pred osamelo hišo. V hipu se je proti meni zagnal velik pes. Kolikor sem mogel hitro, sem obrnil puško, ki sem jo nosil v rokah in ga udaril, da se je opotekel. Pri hiši sem zaslišal tekanje in moške glasove. Odganjal sem psa, ki je besno renčal in se umikal. Nehal me je zasledovati šele, ko mu je nekdo zažvižgal in ga poklical. Kmalu nato sta padla dva strela. V teku sem se oddaljil od hiše in na srečo — kmalu došel našo kolono. Naslednji dan mi je neki terenec pripovedoval, da sem zašel prav pred postojanko belogardistov.

Po nekaj dneh slabe in naporne poti smo ponoči prešli na Dvor ob Krki, od koder smo ob reki korakali skozi Podturen v Ceremošnjice in čez hribe v Belo Krajino. Ustavili smo se v Semiču — na osvobojenem ozemlju. S pesmijo smo jo mahnili proti Črnomlju, prestolnici osvobojenega ozemlja.

Računali smo, da se bo sedaj naše pešačenje končalo in da se bomo naprej peljali z letalom, ker smo videli prihajati in odhajati zavezniška letala. Prvotno nam je bilo rečeno, da bomo poleteli v Bari v Italiji, od tam pa v Beograd. V Črnomlju smo se vselili v neko gostilno. Redno smo dobivali hrano in čakali dneva, da nas pokličejo na letališče. Pridružiti bi se nam morali še tovariši iz Notranjske in Primorske. Prišli so čez nekaj dni. Letala za nas pa le ni hotelo biti, ker zaradi razmočenega zemljišča večja letala niso mogla pristajati.

Iz Črnomlja smo odšli v bližino neke enote, ki nas je oskrbovala s hrano in čakali smo dalje. Nastanjeni smo bili po vi-

ničarijah. Ker nismo imeli dela, smo si do-dobra odpočili. Znanec mi je v Črnomlju dal nekaj italijanskih lir. Z njimi sva s tovarišem skušala nakupiti pri kmetih sadja ali morda celo vina. Poskusila sva srečo. Ljudje so se najinim besedam dobrohotno nasmihali, češ, kar imamo, damo brez denarja. Pri neki hiši nama je starejša ženska dala pol litra vina, toda mojih lir ni vzela. Potožila nama je, da ne more dobiti človeka, ki bi ji pripravil drv za zimo in še je naštel razne posle, ki bi jih rada opravila, preden dokončno zapade sneg. Ker naju je brezdelje mučilo, sva ji obljubila, da bova poizkušala naslednji dan priti k njej na delo. Za dovoljenje sva poprosila našega vodjo skupine, Silnega. Dovolil nama je, da sva izpolnila obljubo. V naslednjih dneh sva napravila ženi drv, da je bila prav zadovoljna. Pripravila nama je jedi in pijače ter naju po opravljenem delu posadila za mizo. Prisedla je k nama in nama razodela, da sta tudi njena sinova nekje na Primorskem v brigadi in da že dolgo nima o njima nobenih vesti. Solze so ji stopile v oči, ko nama je razkrila, da se ji zdiva kot sinova. Pripovedovala je, koliko zla so ji prizadejali Italijani, ko so ji požgali domačijo, ki jo je imela v dolini. Internirana je bila z otroki na Rabu in ob kapitulaciji so se srečno vrnili. Na srečo ji je v vinogradu ostala še zidanica, kamor se je zatekla pod streho. Silno si je želela konca vojne in vrnitve sinov.

Približeval se je konec leta. Približno 22. decembra je prispela skupina zavezniških letal nad Belo Krajino. Tovor so odvrгла s padali, pristalo pa ni nobeno. Naslednji dan je bil sklican zbor naše skupine. Ustanovljen je bil bataljon z dvema četama: v prvi smo bili borci iz Štajerske s tovariši iz Šlandrove in Zidanškove brigade, ki sta bili takrat na Dolenjskem, v drugi pa Primorci in Notranjci. Komandant bataljona je bil Silni. Zvedeli smo, da bomo nadaljevali pot peš proti Kordunu, tam pa se bo morda našlo prevozno sredstvo. Vsaka četa je dobila dva mitraljeza, precej streliva zanju in tudi za naše puške ter brzostrelke. Dobili smo tudi nekaj hrane:

Tamburaški zbor, Vzajemnost Leše 1933—1934

majhne hlebce črnega kruha s precejšnjim kosom salame, vendar z naročilom, da bomo to železno rezervo lahko uživali le tedaj, kadar ne bomo mogli dobiti druge hrane.

Kljub temu, da se je naše potovanje pokazalo precej drugačno, kakor smo spočetka pričakovali, smo bili vendarle veseli, ko smo v nedeljo, 24. 12. 1944, krenili proti Metliki. Naše veselje smo razodevali z glasnim petjem. Pridružila se nam je precejšnja skupina mladih borcev, ki so bili namenjeni za letalske enote v Zemun. Iz bataljona je nastala sedaj že brigada in bodoči letalci so tvorili njen drugi bataljon. Bili pa so zelo slabo oboroženi: imeli so nekaj pušk z vseh vetrov, bili so skoro brez streliva. Tako se je na večer spenjala že dolga kolona v hribe nad Metliko proti hrvaški meji. Dohiteli pa smo še večjo kolono. V njej so bili ranjenci, vsaj deloma pokretni, namenjeni v Dalmacijo. S seboj so imeli večje število voz s konjsko vprego. Tako smo se člani prvotno ustanovljenega bataljona znašli kot zaščita ranjenecem in bodočim letalcem.

Kolona je bila zares dolga in se je počasi premikala po pobočju Gorjancev proti Žumberku in železniški progi Zagreb—Karlovac. Snega skorajda ni bilo, toda mráz. Zemlja je bila zmrzla in glas koles je izdajalsko odmeval daleč naokoli. K sreči smo bili precej oddaljeni od sovražnih postojank. Ranjence je mráz zelo mučil, prizadel pa je tudi nas — saj smo bili brez zimske obleke, neprestano na stražah med pohodom in ob počitkih. Ljudje so nas povsod lepo sprejemali, vendar sem tu pa tam opazil, da nas je kdo tudi dokaj postrani gledal. Pozanimal sem se in zvedel, da so bili ti ljudje na strani ustašev. Trdo je bilo s hrano, ker smo morali prvenstveno skrbeti za ranjence. Mi iz zaščite smo bili prepuščeni bolj lastni iznajdljivosti in smo se hranili le mimogrede. Na nevarnih krajih smo morali postavljati zasede in neprestano tekati ob dolgi koloni.

Nekoč sem naročil tovarišu iz našega voda, ki je bil v predhodnici, naj na hitro skuša oskrbeti malo hrane v vasi. Nekaj nam je prinesel, vendar je bilo premalo za vse. Srečo sem nato poskusil sam. Pohitel sem nekoliko naprej in vstopil v vezo prve hiše. Skozi vrata kuhinje mi je prišla naproti ženska z veliko košaro lepo pečenih kruhkov. Ne vem, zakaj se me je ustrašila. Zakričala je, spustila košaro na tla in zbežala nazaj v kuhinjo. Hotel sem jo pomiriti in stopiti za njo, vendar nisem mogel, ker je žena zapahnila vrata pred menoj in ni hotela odpreti. Ko sem pobiral kruhke v košaro, sem slišal iz kuhinje pri-tajene glasove. Še preden me je dohitela kolona, sem bil na cesti in s tovariši smo brž razdelili dišečo dobroto. Kruhki so bili okusni, mi pa pošteno lačni.

Sporočili so nam, da Nemci in ustaši stražijo cesto in železniško progo, zato smo si močno želeli, da bi bili kmalu zunaj nevarnosti, posebno zato, ker so nam konji že močno opešali, ranjencev pa je bilo vedno več za hojo nesposobnih. Na cesti ni bilo opaziti kaj sumljivega. Druga četa je hitro postavila zasede na obeh straneh, mi pa smo hiteli proti progi in zavarovali prehod. Proga je bila neuporabna, ker so jo partizani prejšnji dan porušili. Naše zasede

so bile samo za opozorilo, imele so le po en mitraljez in nekaj pušk. Če bi se srečali s sovražnikom, ki je tod patroljiral navadno z oklopniki, bi utegnilo biti za nas usodno.

Naša izžrpana kolona je le počasi napredovala. Zdelo se mi je, da je prehod trajal celo večnost. Vozovi so izdajalsko ropotali po zamrzli poljski cesti. Končno smo dobili ukaz za umik zasede. Vsi smo si globoko odahnili in tekli ob koloni naprej, da bi prišli zopet na čelo. Nepričakovano pa smo zapazili, da se je kolona obrnila in se čudili čemu vse to. Prišel je komandir in nam povedal, da se moramo vrniti nazaj čez progo in cesto. Ker so nam pot zaprli Nemci z nekaj tanki. Obveščevanje je bilo zelo dobro organizirano. Zaradi ranjencev nismo smeli tvegati boja. Časa za premišljanje pa ni bilo, zato brž umik!

Dolga kolona se je zopet vračala v hrib po poti, od koder je pred nekaj urami prišla. Opešani konji so ostali večinoma vsi v ravnini. Vozniki so uvideli, da živali ne morejo dalje. Ranjenci so zlezli z voz in se trudili peš. Mnogi niso mogli nikamor. Nisili smo jih in jim pomagali. Pri prvih kmetijah smo iskali nove zaprege, nato pa nadaljevali pot nazaj dan in noč, izmučeni, izžrpani in potrti. V neki vasi smo se ustavili — počutili smo se varne — in počivali dva dni.

Potem smo se znova zvrstili v kolono in se drugič podali proti cesti in progi. Tokrat smo se jima bližali še z večjim nezaupanjem, vendar po nepotrebnem. Ko smo prispeli do ceste, je od vsepovsod zadonelo streljanje. Kakor prikovanji smo obstali in ugibali, kaj to pomeni. Na severovzhodu smo videli celo rakete in eksplozije protiletalskih izstrelkov. Tovariš je pogledal na uro. Bila je polnoč in konec starega leta. V sovražnih postojankah so pričakovali novo leto. Tokrat ni bilo treba postavljati zased, vse je bilo urejeno. Straže je postavil bataljon hrabre Hrvatske mladinske brigade. Na cesti so plesali kolo in nas bodreče po-

zdravljali, ko smo hiteli mimo njih. Bili so zelo dobro oboroženi. Opazili smo njihove topove, minometalce, težke strojnice in celo protitankovsko orožje. V takem spremstvu smo brezskrbno prekoračili cesto in progo ter proti jutru dospeli do Kolpe, od koder se je širilo svobodno ozemlje proti Kordunu in Liki. Ranjenci so prekoračili Kolpo in nadaljevali pot. Mi pa smo se ustavili in odpočili. Naslednji dan smo krenili naprej, vendar ne čez Kolpo, ampak smo zavili na levo, proti Savi. Hodili smo mnogo hitreje, saj smo bili sami zdravi ljudje. Skozi porušeni trg Kravarsko smo prišli na Turopolje. V neki dolinici smo občudovali ogromno zavezniško letalo, ki je moralo zasilno pristati, vendar se pri tem ni razbilo.

Progo in cesto proti Sisku smo srečno prekoračili. Izmučeni po težavni poti smo se neke noči ustavili v neki veliki vasi. Premraženi smo bili do kosti. Razporedili smo se v skupine in začeli peti. Pesem nam je pomenila silno mnogo. Kadar smo bili lačni ali do smrti izmučeni, smo zapeli, pa smo se počutili bolje. Po hišah smo zapazili luči. Že so se začela odpirati vrata bližnjih hiš. K nam so pristopali kmetje in nas vabili v hiše.

S štirimi tovariši sem prišel v kmečko hišo. Gospodar je nemudoma zakuril in nas vprašal, kaj želimo jesti. Začudeno smo se spogledali — redkokdaj nas je v partizanih kdo vprašal, kaj bi si poželeli. Skromno smo odvrnili, da je vseeno, samo da bo kaj toplega. Gospodarju se je pridružila žena, da bi mu pomagala. Mož pa jo je odslovil — češ, da za vojake ne zna kuhati. Ni minilo uro časa, že je bila pripravljena jed. Mož je postavil pred nas ogromno skledo polente, na katero je stresel v masti praženo, na koščke narezano svinjsko rebro. Kaj takšnega nismo bili vajeni. Polento smo pojedli do zadnje mrvice.

Prijazni očanec nas je marsikaj spraševal, od kod smo, kam gremo, pa je hitro spoznal, da v partizanih ni navada o takih

Osamljeni viharnik

stvarah dosti govoriti. Pripovedoval nam je, da so pred letom dni tudi prišli tod mimo slovenski partizani; bilo jih je zelo veliko in močno oboroženi so bili. Uganili smo, da je govoril o 14. diviziji.

Postlal nam je v kuhinji z dvema otepomama slame in nam zaželel lahko noč. Zjutraj nam je spet izdatno postregel. Gostoljubja so deležni tudi tovariši v drugih hišah. Ko smo se naslednji dan odpravljali iz vasi, so nam vaščani nanosili kuhane slanine in drugih dobrot za popotnico. Krenili smo proti Savi, kjer so nas z velikim čolnom prepeljali na levi breg. Nato smo hodili vzdolž reke. Zapadlo je veliko snega. V neki vasi smo se ponovno ustavili in postavili močne straže. To je pomenilo, da smo na nevarnem območju. Naslednje jutro sem moral s štirimi tovariši v patroljo ob reki navzgor. Ukazano nam je bilo, da moramo ostati v bližini prve vasi, dokler nas ne pokličejo. Po štirih kilometrih hoda smo prišli v manjšo vas. Na kraju vasi smo poiskali prostor, od koder se je videlo daleč naokoli. Tu smo postavili opazovalca, ostali pa smo se šli gret v toplo izbo kmečke hiše. Na opazovališču smo se izmenjevali. Od nekod se je pojavil domačin — terencec in se nam pridružil. Zdel se nam je preveč radoveden in uslužen. Hotel nas je prepričati, da ni nobene nevarnosti, da bo on pravočasno obveščen v vsakem premiku sovražnika. O njegovi iskrenosti se nisimo mogli prepričati, zato smo našo budnost še poostriili.

Opoldne smo dobili sporočilo, naj se nemudoma vrnemo. Glavnina je krenila na pohod že pred dobro uro. Sneg se je usipal izpod neba, da je bila vsaka sled zabrisana. Močno nas je skrbelo, da ne bi zašli. Po zvezah, ki so nas čakale povsod ob važnejših križiščih, smo končno le dohiteli kolono. Javiti smo se morali komandantu. Zapazil sem, da je kolona mnogo daljša kakor prej in zvedel, da so se nam spet pridružili ranjenci, ki smo jih morali odvesti na osvobodeno ozemlje. Premočeni od snega in znoja smo končno prišli na čelo kolone, ki se je jela ustavljati. Ko se je popolnoma

znočilo, smo pot nadaljevali. V največji tišini smo prišli na odprto polje. Le tu in tam je bil kakšen grmič. Vsi oboroženi smo morali v velikem razmaku steči naprej do železniške proge. Nekaj nas je nato ostalo ob obeh straneh proge v zasedi, drugi pa so tekli dalje do ceste in jo zavarovali. Domačin — vodnik nam je z roko pokazal bunker ob progi, kakih 100 m daleč. Tam je bila sovražna straža. Bunkerji so se vrstili v določenih presledkih, tako je bila proga močno zastražena. Zakopal sem se v sneg prav blizu tirov, tovariši, ki so bili z menoj, pa so ostali pod nasipom z orožjem, pripravljenim na strel. Kolona se je pomikala čez progo zelo tiho in počasi, borci so si sledili v veliki razdalji. Snežiti je nehalo in postalo je mrzleje. Zazeblu me je tako močno, da sem popolnoma otrpnil. Oči, ki sem jih z vsemi močmi napenjal in odpiral, so me bolele. Dozdevalo se mi je, da se na progi nekaj premika, kar pa k sreči ni bilo res. Naposled me ni več zeblo, polastila se me je neka sladka utrujenost. Truditi sem se moral, da sem ostal buden. Končno je prišlo povelje, naj se pridružimo koloni, ki je srečno prešla progo in cesto. Hotel sem vstati, toda premakniti nisem mogel ne rok in ne nog. S celim telesom sem se nekako preril in zvalil z nasipa k tovarišem. Valjal sem se po snegu in s težavo začel gibati roke in noge. Postavili so me pokonci in me vodili, kakor bi bil pijan, dokler si nisem opomogel. Po položnem terenu smo se pomikali počasi in proti jutru prispeli na osvobodeno ozemlje, v Čazmo. Dobri ljudje so nas sprejeli in nam nudili, kar so imeli.

Od tod smo krenili proti Grubniškemu polju. Med potjo smo iz daljave slišali nepretrgano streljanje in močne eksplozije. Ljudje so bili zbegani in pripravljeni na beg. Povsod so se na veliko pripravljali za boj in obrambo. Srečali smo celo tank, ki so ga borci zaplenili in usposobili. Kako smo hodili od Grubniškega polja, ne vem. Zdelo se mi je, da smo hodili v nepretrganem krogu po gozdovih in se končno znašli na cesti proti Virovitici. Na tej poti smo

srečali tri rdečearmejce na konjih. To je pomenilo, da smo prešli fronto. Veselo smo pozdravljali naše zaveznike in odšli proti dolini. Ob cesti smo zapazili zamaskirane topove in metalce min, ki so imeli žrela obrnjena v smer, od koder smo prišli. Stražili so jih rdečearmejci. Ne da se opisati občutkov, ki so nas navdajali ob teh srečanjih.

V Virovitici, kamor smo prišli zvečer, je bilo polno vojaštva, brigade NOV, ki so se borile v Srbiji, Bosni in drugod. Vse so bile močno oborožene, le po oblekah si lahko spoznal, da so partizani. S težavo smo našli skromno prenočišče in zjutraj smo krenili proti Dravi. Po porušenem mostu smo priplezali na drugi breg in prišli v madžarsko mesto Barč. Bilo je popolnoma porušeno, kar je pričalo o ogorčenih bojih. Tu smo prvič videli tudi bolgarske vojake, ki so odhajali na fronto, da bi se na strani zaveznikov borili proti fašistom.

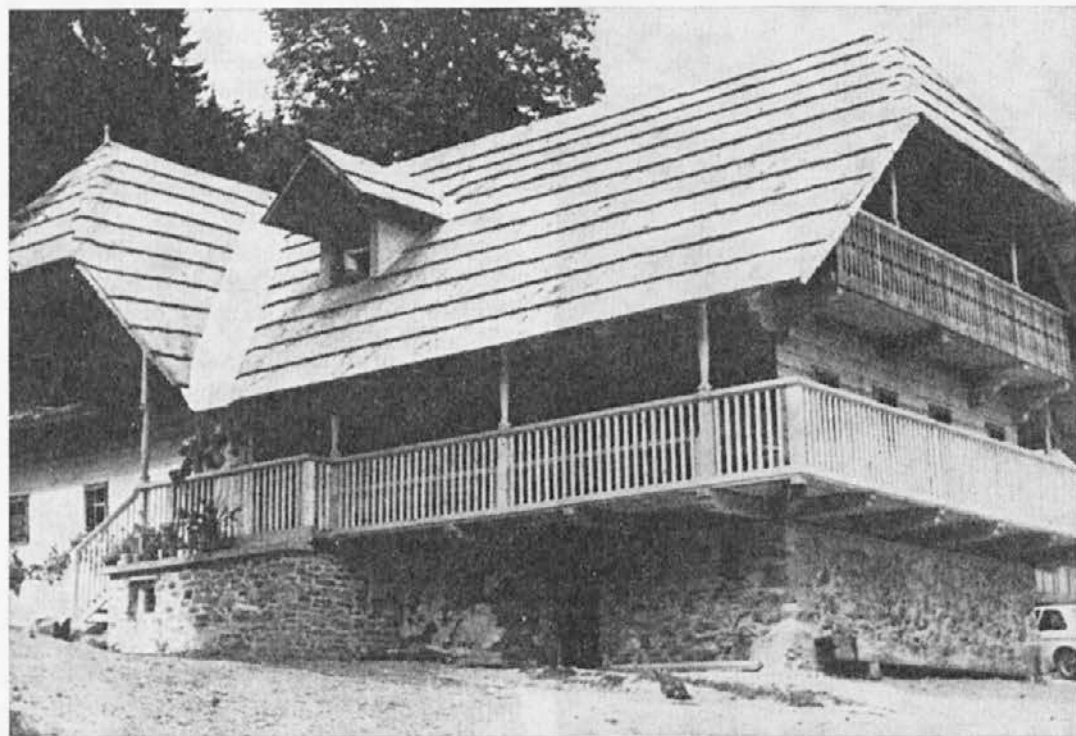
Po cesti, koder smo hodili, je bilo polno avtomobilov, vojakov in težkega orožja. Vse je hitelo proti zapadu. Za nas, ki smo hodili proti zaledju na vzhod, skoro ni bilo prostora na cesti. S hrano smo se oskrbovali pri naših enotah. Hodili smo dan za dnem proti vzhodu, ponoči pa počivali v vaških hišah.

Med potjo se nam je izgubil tovariš, mlad študent iz mojega voda. Iskal sem ga, a vse zaman, kot da se je vdrl v zemljo. Bilo mi je nerodno, pomagati pa se ni dalo. Iz Madžarske smo se vrnili na jugoslovansko ozemlje, v Baranjo, ter se znašli ob Donavi, ki smo jo prekoračili po pontonskem mostu. Tod so divjali težki boji, preden so nemški soldati zapustili desni breg, kjer so imeli močno utrjene položaje. Videli smo razbitine vsakovrstnih vozil in orožja, pravcato pokopališče vojnega materiala. S pontonskega mostu, ki sem ga takrat prvič videl, smo se podali proti Somboru. Neprerastano so nas srečevali avtomobili. V smeri, kamor smo šli, pa ni bilo vozil. Morali smo neprerastano pešati.

V Somboru smo po dolgem času imeli priložnost, da smo se umili in okopali. Tudi razkužili smo se in se rešili uši. Temeljito smo si odpočili. Za nami je bil že velik del poti in v zadnjem delu se nam je obetala celo vožnja.

Veliko začudenje in veselje je bilo za nas, ko je vlak po dolgih pripravah nekega mrzlega jutra vendarle zapeljal po zasneženih, nepreglednih ravninah Bačke. Vožnja ni bila prijetna. Zeblo nas je. Zato smo se pričeli rvati, da smo se tako ogreli. Trajalo je skoraj ves dan, preden smo prispeli v Novi Sad. Pot smo od tu nadaljevali zopet peš. Ustavili smo se v Sremskih Karlovcih. Močno je snežilo. Šele naslednji dan smo šli dalje proti Indžiji. Od tod nas je spet vlak potegnil do Zemuna. Znašli smo se pred našim ciljem — Beogradom. Ko smo stopali po savskem mostu, je nekaj tovarišev pometalo v Savo krpe, ki so svojčas pomenile plašče ali nekaj podobnega — ker v capah niso hoteli priti v prestolnico.

Zdelo se mi je, da sanjam, ko smo se vzpenjali po ulicah proti Terazijam in se ustavili pred komando mesta. Vse do zadnjega nisem mogel verjeti, da bomo zares dosegli cilj. Samo to sem si želel, da bi domačim in prijateljem — partizanom pove-

Obnovljena Janeževina

dal, kje sem. V tihi grozi sem premišljal, kako neki je v Savinski dolini in doma, koder še vedno trajajo boji. Iz premišljanj me je zdramila pesem tovarišev, ki so sredi Beograda zapeli: »Čez gore, polja...« Pridružil sem se jim. Krepko smo peli in kmalu se je kljub mrazu zbralo mnogo ljudi, ki so nam vzklikali in ploskali: »Živeli, brača Slovenci!« Med njimi je bilo tudi nekaj Slovencev. Hiteli so nas spraševati, od kod smo in kako je v Sloveniji. Neka tovarišica je povpraševala, če je med nami kdo iz Koroške. Ko so pokazali name, se mi je približala. Bila je doma iz Bistrice pri Pliberku in je bila v Beogradu že od leta 1923. Kot zavedna Slovenka je morala zapustiti rodni kraj.

Na vso moč je hitela spraševati to in ono. Le delno sem lahko ustregel njeni radovednosti. Preden je odšla, mi je dala svoj naslov in me povabila, naj jo obiščem, kadar bom mogel. Podarila mi je 500 dinarjev in se opravičila, da bi mi dala še več, če bi imela pri sebi.

Franc Mozgan-Lubo

Dolga pot v partizane

Živel sem v Guštanju do 1939. leta nato sem 19 mesecev služil jugoslovansko vojsko v Sarajevu. 1940. leta sem prišel domov. Februarja 1941 sem bil poklican na orožne vaje v Hoče pri Mariboru. V šestih tednih smo artileristi prebredli Tezno in okoliške kmete, vse je bilo kar v redu in lepo. Ponoči je bila »uzbuna« ali vežba. Neke noči je bilo pa čisto zares. Bila je »uzbuna«, šli smo v noč od Hoč do Slovenske Bistrice. Tam smo se ustavili še pred svitom. V gozdu blizu Bistrice smo taborili in dobili vojaške knjižice. Potem smo jedli.

Po dolgem čakanju nas je nekdo odpeljal v restavracijo, kjer smo dobili večerjo. Sedel sem tako, da sem gledal proti vratom. Nepričakovano se je med vrati pojavil študent, ki se nam je na Madžarskem izgubil. Povedal nam je, da je že dva dni v Beogradu pri nekih Slovencih in da je dopotoval z vojaškim ruskim avtomobilom. Tisto noč smo spali zelo slabo, ker nismo našli primerne prenočišča.

Naslednji dan so nas napotili na določena mesta, kjer smo se morali javiti. Mene s tovariši so namestili v neki hiši, da bi si dobro odpočili. Bilo je to 24. I. 1945. leta, točno mesec dni po tem, ko smo odpotovali iz Bele Krajine. Čez dva dni smo se vključili v novoustanovljene enote garde. Nastopili smo službo, ki je bila odgovorna in zaupna. Vestno in s ponosom smo opravljali svoje dolžnosti. V Beogradu sem doživel veliko veselih in pomembnih dogodkov, posebno, ko je bilo spomladi osvobojeno vse jugoslovansko ozemlje. Navdušenje je bilo tedaj nepopisno.

Svitalo se je, ko je v zraku zagrmelo čez Maribor; takrat smo videli, koliko je ura. Dan smo prebili v gozdu, ko se je zmračilo, smo šli naprej. Z vojno opremo, konji, topovi in komoro smo šli naprej proti Šentjurju. Edini moj rojak s Prevalj je bil pokojni Franc Flajmiš, ključavničar s Prevalj. On mi je delal družbo. Ustavili smo se v Šentjurju ob železnici. Tam smo bili dva dni na položajih, pripravljene za napad. Pa ni bilo nič in tako smo v hudem nalivu krenili proti Vitanju in naprej proti Slovenj Gradcu. Ustavili smo se v nekem

gozdu. Bila je še huda tema in dež. Topove smo zložili na tla in šli h komori iskat seno za konja. S Flajmišem sva stikala po okolici tako dolgo, da sva našla neko samotno hišo. Potrkala sva na vrata, izstopil je gospodar in vprašal, kaj bi rada. Najin odgovor je bil kratek, da bi se rada posušila. Gospodar je bil prijazen in spremil naju je v toplo zakurjeno kmečko sobo. Slekla sva plašče in škornje in dobila tudi nekaj informacij. Gospodar nama je povedal, da je do Slovenj Gradca samo tri kilometre. Povedal nama je tudi, da je v bližini velika kmetija. S Flajmišem sva šla v tabor, bila je žalostna slika. Šla sva od konja do konja, samo svojih konj nisva našla. Bila je še popolna tema, dež je padal še kar naprej. Prišla sva do nekega kmeta. Tam je bilo polno naših, ki so taborili v hlevu in hiši. Nekako pol ure zatem pride povelje za pokret. Šli smo nazaj, od koder smo prišli — proti Vitanju in Šentjurju ob železnici.

Šli smo po strmem bregu navzdol in zdaj se je zgodilo: konj mi je padel, ker je nosil 50 kg težak tovor. Tovor smo morali odpeti, da je konj lahko vstal. Medtem pridejo že trije tovariši nazaj in pravijo: »Pusti vse na miru, bežimo, Nemci so tu!« Ulovili smo vsak enega konja in odšli. Prispeli smo v Slovensko Bistrico. Tam smo padli Nemcem v roke. Seveda smo bili že brez orožja in konj. Zaprli so nas v neki gasilski dom z oblubo, da gremo domov, takoj ko nas bo za transport. To se ni zgodilo. Čez kake tri dni so nas postrojili in šli smo spet proti Mariboru, seveda pod močno stražo. To pa zato, da so nas pokazali kot ujetnike. To je bila za mene kapitulacija stare kraljevine Jugoslavije. Mi smo šli v ujetništvo v Vestfalijo in Essen, delali smo v Kruppovi tovarni. Z mano je delal Franc Mesner z Leš. Ta vam bo lahko o tem kaj več povedal. Poleti 1942. leta smo se vrnili. Ko sem se pripeljal iz Maribora pozno zvečer na Ravne, seveda v jugoslovanski uniformi, so me Nemci zaprli v bivšo gostilno Melovnik. Šele naslednji dan, ko so preverili moje listine, so me spustili. Tisto poletje smo delali v gozdu visoko pod Uršljo goro nad Jurčkom. Le ob sobotah smo se vračali domov. Med potjo smo se ustavili pri kmetu Janetu. Tisto jesen je bilo pri kmetu Janetu sadje tako polno, da je bila vsaka veja podprta, dosti se jih je tudi polomilo.

Tinč je prinesel mošt, seveda starega iz kleti, pili smo in peli in vmes smo imeli tudi zaupne pogovore. Skrivali smo vsak svoje misli. Naš pogovor ni bil vesel. Eden pravi: »Vojna je, in drugo leto mogoče ne bomo več prešli in pili tudi ne.« Nemci prodirajo proti Stalingradu. Že v ujetništvu sem slišal, da so naleteli na hud odpor. Že pozimi leta 1941—1942 je Rusom pomagala huda zima. To so mi Nemci sami povedali. Pri nas so jih tudi začeli zapirati in streljati, eni kar v les bežijo, pa jih ni več nazaj, zato pa nas bo več holcarjev. Tako smo kramljali in peli pozno v noč in tako je minila vsaka naslednja sobota v jeseni 1942. Tisto zimo smo se preselili na grofovsko žago blizu Rimskega vrelca. Tam smo delali metrska drva. Ker smo bili slabo plačani, za en meter drv smo dobili samo 2 marki, smo se veliko greti v baraki, pili mošt in igrali karte. Pri takem delu

Naša gora

seveda ni bilo drv dosti narejenih, denar smo pa vseeno dvigali.

Bilo je leta 1943, marca meseca, ko so Nemci poklicali na regrutacijo kar štiri letnike — 1916 — 17 — 18 — 19 — v osnovno šolo Guštanj. Takrat smo vedeli, koliko je ura. Šola je bila zastražena, vojaška komisija je to v enem dnevu opravila. Razšli smo se na svoje domove in razmišljali, kaj bo sedaj. Lahko samo še čakamo na poziv. Z delom smo nehali, tavalimo od sosedu do sosedu in kovali nove načrte. Že naslednji teden smo dobili pozive. Jaka Pečevnik in jaz sva šla še na ohcet k Navršniku. Takrat sta se ženila Franc Košak in domača hči Micka. Midva z Jakom sva se zadržala samo toliko časa, da sva se malo podprla, malo sva popila in šla v temno noč. Pot naju je vodila proti Zarazborju za Uršljo goro. Pot je bila dolga, šla sva čez Sele in obiskala nekaj kmetov. Tudi prenočila sva na Selah. Naslednje jutro sva nadaljevala pot in zvečer sva prispela do dogovorjenega kmeta. Še pred odhodom iz Guštanja nama je Ivan Pongrac svetloval, naj se zglasiva pri kmetu v Zarazborju, hišno ime sem pozabil. Zvečer, ko sva prišla tja, nisva o tem nič govorila, samo zaprosila sva za prenočišče. V kuhinji je bila vsa družina, zato o tem nisva nič govorila. Dobila sva večerjo in šla spat na skedenj. Zaspala sva trdno, zbudila sva se že okoli tretje ure zjutraj in se začela pogovarjati, kako bi prišla v stik s kmetom samim. Gledala sva skozi špranje, kdaj se bo pojavila kakšna luč v hiši. Takoj ko sva opazila luč, sva vstala in se napotila proti hiši. Pred hišo je bila klop, tam sva se usedla. Ko se je gospodar pojavil pred hišo na pragu, se je začudil, zakaj sva tako zgodaj vstala. Rekla sva, da imava še dolgo pot, najprej pa bi še rada govorila z njim. »Ja, kar povejta!« Veste, midva sva bila v nemškem ujetništvu in sedaj sva kar naenkrat dobila poziv za v nemško vojsko, to pa ni najina želja, ampak bi rada kje dobila zvezo s partizani. Gospodar je brez odgovora odšel v hlev. Kmalu je šel v hlev 8- do 10-letni sinček in se tudi kmalu vrnil. Midva sva še zmeraj sedela na klopi. Fant pravi: »Atej so rekli, da morata iti v štalo.« Sem si mislil, aha, zdaj bo pa nekaj. Grem v hlev, vidim, da je gospodar polno zaposlen. Pogovor sem začel kar jaz. »Veste, midva sva prišla iz Guštanja, morda poznate tam Ivana Pongraca! On je naju poslal k vam, da bi nama pomagali.« Zavpil je nad mano, da ne pozna nobenih partizanov, da še nikoli ni slišal, kdo so ti ljudje, pa tudi tistega ne pozna iz Guštanja, ki je naju poslal. »Kaj pa vidva mislita. Jaz imam družino in kmetijo, če takoj ne izgineta proč, vaju takoj po glavi, saj policija ni daleč!« Brez besede sva zapustila hlev in šla in tako sva videla, da iz tega ne bo nič. Lačna sva bila in Jaka mi je predlagal, da greva v Suhadol, tam da ima on krstno botro, tam je gostilna in žaga. Velika noč je in gotovo so kaj spekli. Po dobri uri hoje sva bila že v Suhadolu. Bil je lep dan. Okoli 9. ure sva stopila v hišo, spoznal sem, da so Jaka tam res poznali. »Kako pa vidva tako zgodaj tukaj?« »Ja, v vojsko greva.« In pogovor je bil okoli sorodnikov. Jaz sem bil tiho. Dobila sva belo kavo, potico, jedla sva kar za štiri. Zraven pa sva načrtovala pot proti Uršlji

gori. Iznemada se odprejo vrata, ki so vodila iz kuhinje v drugo sobo. Vstopil je nemški oficir in vprašal za najine dokumente. Pokazala sva in rekla, da greva v vojsko. Oficir je vztrajal, naj tu počakava, da bova šla z njimi. Vrnil se je nazaj v sobo, takrat sem opazil, da so tam sedeli še štirje in pili. Midva sva bila tiho. Jaka je še spregovoril kakšno nepomembno besedo. Vprašal sem, kje je stranišče. Šel sem na dvorišče in ugotovil, da je tudi tam straža. Ko sva pa vstopila, je nisem videl. Vrnil sem se v kuhinjo in povedal Jaku, da imamo tudi stražo. Pila sva čaj z žganjem, ko stopi v kuhinjo oficir. V sobi je raportiral, da so že nazaj in ni nič novega. Poslovili smo se in šli na cesto. Zunaj so stali trije kamioni, polni vojaštva. Naju so povabili v kabino in naravnost proti Slovenj Gradcu. Tam so ustavili in neki vojak naju je spremil na postajo. Vlaka še ni bilo, vojak naju je tolažil, da bo kmalu tu. Midva sva mislila vsak svoje, držala sva roke v žepu, saj je bilo hladno, čeprav sva se dobro oblekla. Vlak je prihromel na postajo, bilo je kakih 10—15 vagonov. To je bilo vpitja in pesmi. Steklenice so letele skozi okna. Vstopilo je še nekaj fantov in poslovili so se od deklet. Tudi midva sva vstopila, upala sva, da bo na drugi postaji več svobode. Pa nič. Dravograd—Guštanj. Seveda, vlak se je ustavil, samo ni bilo izstopa, vstop je bil samo za regrute.

Vlak je peljal proti Celovcu. Seveda se je ustavil, samo za naju to ni bilo pomembno, ker smo bili pod stražo. Ko smo prišli v Celovec, so nas spravili v barake, ograjene z žico. Naslednji dan smo šli naprej in prišli smo v mesto Goto, še danes ne vem, kje je to. V Goti smo dobili uniforme in takoj smo začeli z vežbo! Vežbali smo tri ali štiri mesece. V tej bateriji sva bila samo dva Slovenca, drugi so bili Nemci, stari 18 let.

Nasproti naše je bila še ena kasarna. Zjutraj, ko je bil zbor, smo opazovali drug drugega. Ob sobotah in nedeljah, ko je bilo

več prostega časa, smo se dobili na dvorišču in se tudi bolje spoznali. Tri sem spoznal iz Guštanja, eden je bil Ernest Žmavcar, za druga dva sem pozabil imena. Ta, ki je bil z menoj, je bil doma s Sel pri Kotljah. Kmečki sin, vesel, redkobeseden, čeprav je bil star 24 let, je bil pa preveč resen za svoja leta. Ti trije, ki so bili v drugi bateriji, pa so stanovali v Fefrovem v Ladratovi bajti. O tem pozneje!

Moj kolega je dobil dopust, jaz sem bil premeščen v Kassel. Tam sem ostal vse do jeseni. Bili smo na straži zunaj mesta. Iz Kasselja sem bil spet premeščen v Volfenbitl. Tam so me klicali na zaslišanje zaradi onega, ki je šel na dopust in se ni vrnil. Zasliševali so me dobro uro. Vprašali so me, kako dolgo se že poznavam, rekel sem, da sva se spoznala tu v kasarni, prej ga pa nisem še nikoli videl. Obljubil je, da mi bo pisal, pa se ni oglasil. Potem mi je oficir dovolil, da lahko grem. Slutil sem, da se moj prijatelj ni vrnil, zato jaz nisem dobil dopusta. Bil sem premeščen v marš kompanijo. V kakih 10 vagonih smo se odpeljali proti Dolsku. V Varšavi na aerodromu smo stali in se utaborili v bunkerju. Tam smo stali kakih štirinast dni. Od tam smo se odpeljali v Minsk, to je pa že Ukrajina. Tam smo šele dobili vso vojno opremo: topove, municijo in kamione. S kamioni smo ponoči krenili proti jugu. Kakih 20—30 km pred nami smo že slišali strahotno votlo bobnenje topov, ki so bruhalo rdeči plamen, na širini kakih 100 km. V nas vseh je bila strašna groza, govorili smo, da iz tega pekla ni več izhoda.

Utaborili smo se blizu nekega gozda in začeli kopati strelske jarke, in to v popolni temi. Še nismo končali, ko pride ruski avion. Začel je metati svetleče rakete, da je bilo svetlo kot podnevi. Ko se je zdanilo, je bil že zračni napad. Bilo je nekaj ranjenih in mrtvih. Zvečer smo se selili na nove položaje. Znova se je začela stara pesem, ponoči smo kopali, zjutraj je bil že napad. Rusi so bili vsak dan nad Nemci. Zmeraj

Proti Peci

sem mislil, kako bi se mogel prebiti skozi fronto in se predati Rusom, a to ni bilo mogoče, ker mi položaj ni bil poznan.

Neko jutro, bilo je sredi februarja, mi sporoči neki vojak, da naj se zglašim na poveljstvu zaradi dopusta. To je bilo neverjetno. Veselje in dvom, če je vse to res. Šel sem v neko vas, ki je bila brez prebivalcev. Tam sem dobil dokumente in se odpeljal v smeri Minsk—Varšava—Budimpešta—Maribor—Prevalje. Prišel sem na Prevalje s celo vojno opremo, odšel sem na policijo, da se prijavim. Ko sem vstopil, sta bila tam dva v uniformi; ne vem, ali sta bila Nemca ali domačina, govorila sta nemško, jaz pa tudi. Povedal sem, da sem prišel z ruske fronte na dopust in pokazal sem listine. Pravi: »V redu. Vas bomo vpisali in potem greste na vojaško komando, tam boste oddali uniformo in orožje.« Obljubil sem, da bom še isti dan vse uredil, potem pa sem odšel. Z vso opremo sem odšel naravnost k Maksu Enciju in ga zaprosil za sobico, da bi odložil vojaško opremo, ker je s seboj ne morem nositi. Pri Enciju sem se zadržal le kratek čas. Dal mi je ključ in sem šel. Na sebi sem imel samo uniformo in opasač, šel sem naravnost na Leše k Ladratu. Tam je v neki bajti stanovala moja sestra, ki pa je ni bilo doma. Otroci so mi povedali, da je mama

v Črni v bolnici. V Črno pa nisem maral iti, da ne bi srečal Nemcev. Še isti dan sem šel čez Leše do Rogačnika, potem k Lagojem in na Navrški vrh. Komaj naslednji dan sem prišel k Danelu, kjer sem pred odhodom stanoval. Na hitro sem se preoblekel in spravil uniformo, da je ne vidim. V civilu sem se veliko bolje počutil in upal sem, da bom dobil zvezo pod Uršljo goro, kjer smo holcarji imeli svoj dom. Šel sem k sosedu, kjer sem imel najboljšo poznanstvo in prijatelje še iz otroških let. To je pet minut od Danela. Pri Navršniku je bil moj prijatelj Gustl Razgoršek. Povedal sem, da bi rad dobil zvezo s partizani, in to kmalu, ker bo moj dopust kmalu potekel. Vprašal sem, kje je Gustl, vsi so lagali kot cigani. Saj so me lepo pogostili, pil sem in jedel, ko sem pa videl, da nimajo nobenega zaupanja v mene, mi je bilo hudo. Poslovil sem se in šel k Reberniku. Tudi tam sem imel prijatelja, to je sedanji kmet na Brdinjah pri Janku. Ko sem prišel k njemu, je bila tudi tam miza polna in pogovor je bil največ o tem, kako je doma, tega in onega ni. Navdarjev Gustl je izginil. Navrški je šel in nobeden ne ve, kam, vse je bilo tako skrito. Sit sem bil tega prikrivanja in sem mu kar rekel: »Toni, bil sem pri Navršniku in včeraj vsepovsod in povsod sama laž. Vidiš, Toni,

imel sem srečo, da sem dobil dopust, prišel sem z ruske fronte, to ni blizu in mi nobeden ne nudi nobene pomoči. Zakaj mi lažeta? Vem, da sta Navrški in Navdarjev nekje pod Uršljo goro. Jaz nazaj ne grem, bom šel pa sam. Tudi Janeči Tinč je šel pod goro in je tam ostal za zmeraj, njega pokriva domača zemlja, pa naj še mene, nazaj nikoli.« Ko sva tako kramljala in pila črničevca, mi je le obljudil, da bo poskušal najti zvezo, če se bo dalo. Tako, vidite, take in podobne težave so bile vseh dvajset dni mojega dopusta. Prehodil sem kmetije od Kotelj pa do Leš, pili smo mošt, v Kotljah pri Andreju, na Koglu, pri Pavšarju pa na Lešah. Ko se je moj dopust bližal koncu, sem se vrnil spet na Navrški vrh. Ja, kakor je navada, mošt pa kruh in še kaj svinjskega. Govorili smo o gospodarstvu in o starih časih.

Ko sem pa omenil najmlajši hčerki Ivaniki, da gre moj dopust h koncu in da nazaj sploh ne grem, in če ne dobim zveze, bom šel pač sam na Uršljo goro. Omeščala se je, seveda brez vednosti staršev. Naročila mi je, da naj pridem zadnji dan dopusta k Ulšaku. Tam je Tini, to je Tini Podgoršek, hišnik ravenske gimnazije, sedaj je že v pokoju. Ko mi je to zaupala, sem bil ves preroben, saj ona ne ve, kaj sem čutil takrat. Bil sem po vojni večkrat pri njej, pri Navršniku je ona in njen mož Andrej gospodarji. Govorili smo o preteklosti. Pravi: »Tega je že čudno dolgo, tisto bart sem bva še mveda in neumna.« Jaz sem ji pa rekel, da je bila ravno toliko neumna, da mi je povedala resnico.

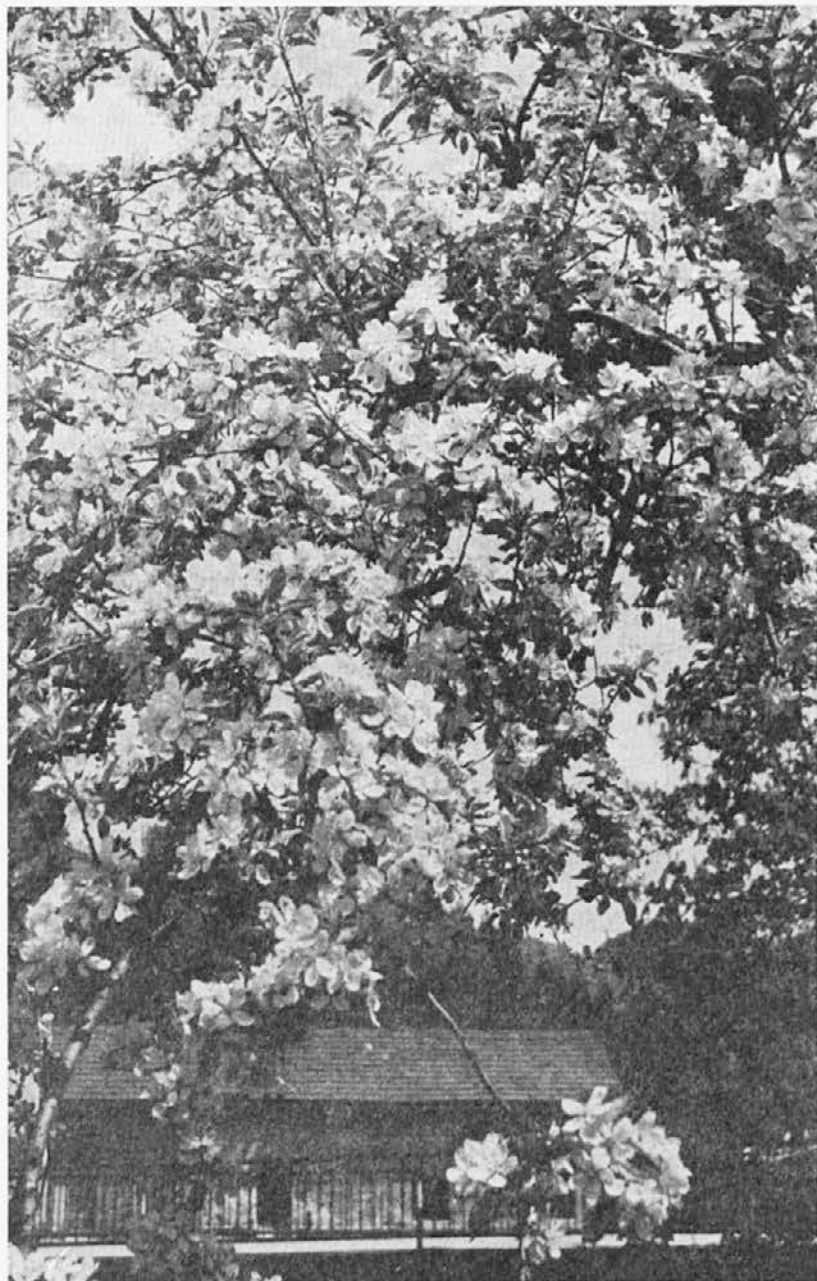
Ko mi je povedala resnico, mi je vrnila zaupanje v prihodnost. Poslovil sem se in odšel k Danelu, preoblekel sem se spet v nemško uniformo. Povsod, koder sem šel, povsod tam, kjer sem bil manj poznan, sem rekel, da odpotujem. Ko sem prišel k Enciju na Prevalje, tudi tam je bila gostija, sem vzel mojo opremo in se poslovil.

Z vso vojaško opremo sem šel na policijo in se odjavil. Oficir mi je dal roko in želel srečo na ruski fronti. Kakor sem pozneje zvedel, je bil to Tratnik, domačin. Namesto proti železniški postaji sem šel naravnost proti Brančurniku. Oborožen sem stopil pred Brančurnika, stal je na pragu s svojo dolgo brado. Čudno me je gledal, vem, da si je pač mislil: Nemeč!

Ko sem pa spregovoril in vprašal: »Imate kaj mošta, se mu je brada stresla. »Prmojduš, mošta pa nimam.« »Prav, grem pa gor na kmete, tam ga pa imajo.« »Tak, tak, bo, bo.« In tako sem zavil okoli njegovega hleva v najbližji gozd. Šel sem po strmini navzgor, šele takrat sem začutil svobodo in koroško deželo, pa Uršljo goro, kjer je v moji mladosti vsako jutro vzhajalo sonce.

Prva postaja je bil Glinik, druga Kogelnik, potem Nadvar, Navršnik, Rebernik, Danel, vsi ti revni pavri so bili grofovski podnajemniki (fretarji).

Pri Reberniku sem povedal, da grem k Tinetu. Pridem k Ulšaku, kjer je stanoval Tine. Bilo je že okoli 9. ure, ko se oglašim pri Tinetu. Imel je majhno sobo, drugega pa nič. Povedal sem, da sem dobil zvezo, kako, pa ne vem. Vem samo, naj počakam pri njem. To je Tini, s katerim sva pet let vihtela sekiro po grofovskih gozdovih. Čakal sem, kdaj se bo kdo ogla-

Ko vse cveti

sil, ura je bila nekaj čez enajst, ko potrka nekdo na okno in pravi: »Tako pridi do mosta čakam te.« Šel sem v noč. Ko pridem do mostu, me že pokliče eden. Šel sem v smeri glasu in že me ustavi znan glas. Bil je Peter Razgoršek in še eden, ki se ga pa ne spominjam. Preselili smo se na drugo stran gozda. Tam so bili še trije. Segli smo si v roke in čakali dneva. To je bilo 15. marca 1944. Dan smo prebili tam, zvečer pa smo šli visoko v goro k Toniju. Tam je takrat živel Alojz Koren s svojo družino. Snega je bilo še kakih 70 cm in mrzaj je bil. Bilo je vse tiho, le stražar nas je ustavil. Bil je mlad fant, doma iz Železne Kaple, star je bil komaj 15 let.

V leseni bajti na tleh je ležalo vse polno partizanov, tako da še stopiti ni bilo kam. Na mizi je gorela petrolejka in ob njej je sedel komandir čete Dragotin. Tako je bila moja dolga pot v partizane končana. Naslednji dan na večer smo šli v dolino in čez Uršljo goro k nekemu kmetu (Petelin). Še danes ne vem, kakšno je pravo hišno ime te kmetije.

Tam smo taborili dva dni in sestavili minerski vod. Za komandanta je bil neki Marjan, doma iz Dravograda, potem je bil Okrogelski Rudi, Lenko (Fako), doma z Leš, Franc Mesner (Rolan) z Leš in jaz, Ljubo, drugih se pa ne spominjam. Bilo nas je okoli deset, samih nemških dezertarjev. Naš teren je bil vsa Mežiška dolina pa še v Pliberk smo šli. Rušili smo vse, v glavnem električni daljnovod. V minerskem vodju sem ostal štiri mesece, potem sem se pridružil bataljonu in tam ostal do prihoda XIV. divizije. Komandant tega bataljona je bil Ivan-Don Šteharnek.

Meseca julija je taborila XIII. Bračičeva brigada nad Belimi vodami in priključili smo se v brigado. Zatem smo šli na Pohorje, tam smo imeli spopade z Nemci, potem na Črnicu, v Šmartnem ob Paki. Savinjsko dolino so imeli naši zasedeno in hoteli so urediti zasilno letališče. Naš bataljon je bil na položajih na Lepih njivah nad Mozirjem, ostali bataljoni so bili na drugih območjih. Bil je hud napad, in to frontno in z boka. Bilo je precej ranjenih in ujetih. Trije smo zavzeli novi položaj blizu neke hiše, v neki gramozni jami. Imeli smo dobro kritje, tam je bila borba na 15 m. Imeli smo samo mitraljez, puško, brzostrelko in nekaj ročnih bomb, te so največ zalegle. Vse bi bilo dobro, če nas ne bi napadli še iz boka in še streliva je zmanjkalo. Tako smo se umaknili po travniku kakih 300 m v gozd. Štiri ali pet hiš je bilo tam, da smo imeli malo kritja, to je bila sreča za nas.

Vrh travnika je bilo že nekaj naših. Rekel sem: »Po travniku jih ne bo, lahko pa pridejo z desne po gozdu.« Samo to sem izgovoril in že sem izgubil ravnotežje in padel na tla. Noge nisem več mogel premakniti. Po hrbtu in po nogi mi je postalo toplo. Napadli so nas res z boka. Z dreves je padalo listje in vejice z borovcev in smrek. Mine iz metalcev, vse je bilo v dimu. Pomagal sem si s komolci in z muko sem se zavlekel v neko jamo. Od tam so me odnesli do najbližjega kmeta, kako je bilo z ofenzivo naprej, pa ne vem.

Od kmeta so me odpeljali z volovsko vprego na garah v Mozirje. Še eden je ležal z menoj v garah. Ko so voli vlekli po kamnitem kolovozu navzdol, sem preklel vsak kamen, ki je bil na cesti, kajti povzročil mi je hude bolečine v nogi. V Mozirju so bili štabni zdravniki. S škarjami so mi razrezali hlače, bilo je vse prepojeno s krvjo, povili so mi nogo in mi dali ekstenzijo, da je noga imela bolj mir. Dobil sem transfuzijo krvi. Žeja je bila strašna, jedel nisem nič. Potem so mi dali še žganja in mošta, tako da sem se bolje počutil.

Zvečer so nam štiri ranjence naložili na lojtrski voz in s konjem odpeljali v Robanov kot, tam je bila moja prva bolnica. To je bila brunarica, v kateri je bilo še več ranjencev. V tej bolnici je bilo za tisti čas kar prijetno toplo in tudi hrana je bila dobra. V Robanovem kotu smo bili nekako 14 dni, ofenziva se je bližala, ali je bila izdaja, tega ne vem. Seliti smo se morali vrh Olševe, čeprav je bilo visoko in skalovito, so nas spravili na vrh. Tudi tam je bila baraka iz okroglega lesa in dobro urejeno. A kaj, ko nismo ostali dolgo tam. Spet so nas prenesli nazaj v dolino in od tam nas je VDV bataljon spravil v bližino Bistre. Tam je bila izseljena domačija. Položili so nas na tla v sobi brez oken. Tam nas je bataljon pustil in odšel v neznan. Zmrzovali smo približno 2—3 ure, ko so prišli iz bolnice B-11. V tej bolnici je bilo dobro urejeno. Vodil jo je Peter Tomazin z ženo Pepco. Tudi on je invalid.

Spominjam se osebja: Korel Mlačnik, doma iz Železne Kaple, sedaj živi v Žerjavu, Klara, glavna kuharica, ki je vedno kuhala neslan močnik, doma iz Kaple, potem je bil Fika Posodov iz Črne in tri bolničarke Rozika, Zorka in Pepca. Tomazin je bil pa tudi za »dohtarja«.

Drugega februarja sem gledal skozi okno. Snežilo je, snega je zapadlo en meter, tako da je bilo okno le še v enem kotu malo prosto, da je bilo čez dan malo svetlo in da sem videl, kako pada. Zvečer nam pride

Tomazin povedat, naj se čimprej pripravimo za odhod. Mislil sem si, kam v ta sneg in noč. Nobeden ni povedal, zakaj, vedel sem, da je izdaja po sredi. Vsi pokretni so šli, nekaj so jih pa nesli in so šli v noč. Ostal sem sam, sem bil pač najtežji ranjenec, prepuščen sem bil na milost in nemilost, brez orožja, v samotni baraki B-11 sredi gozda.

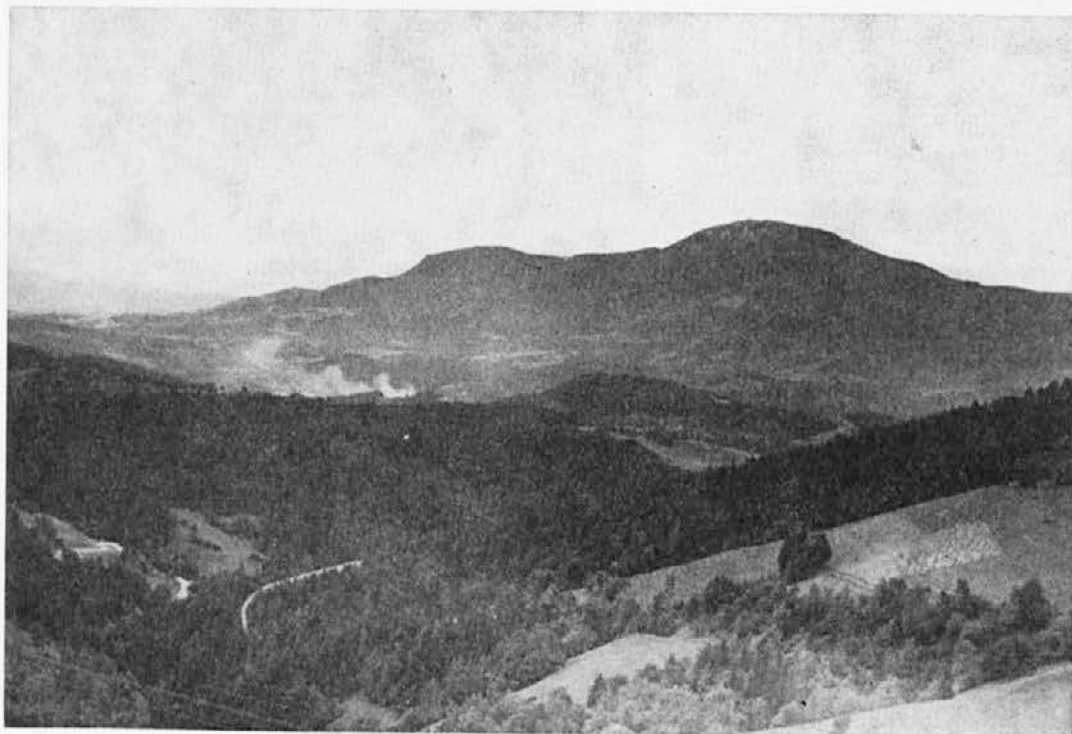
Koliko ur je minilo, ne vem, ko se pojavita dva naša. Morala sta me prenašati v tako globokem snegu. To ni bilo lahko.

Vlekla sta me po gozdovih. Ne vem, kakšne priprave so bile, ali so bile smuči ali smrekove veje. Ko smo prišli v dolino, sta me dvignila in odnesla po nekem potoku navzgor v nasprotni hrib Bistre in to visoko. Bili smo spet vsi skupaj. Ko se je zdanilo, so mi drugi pravili, da se v nasprotnem hribu že kadi, Nemci so zakurili našo bolnico. Izdal jo je Črnjan, ki se je zdravil v tej bolnici.

Vse do svobode smo taborili pod milim nebom. Potem so nas prepeljali v bolnico v Črno. Tam sem se zdravil do januarja 1946, nato sem šel na Prevalje in stanoval pri Petru Razgoršku. Mesec dni sem bil pri njem. Ker v Črni niso mogli napraviti neke zahtevne operacije, sem šel že sredi januarja v Ljubljano na nadaljnje zdravljenje. Junija 1946 sem šel v invalidski internat v Ljubljani. Leta 1948 sem se že zaposlil in sem bil zaposlen do leta 1965.

Moje zdravje se ni izboljšalo, zato sem šel v bolnico v Valdoltro. Tisti čas sem se tudi invalidsko upokojil. Dobil sem zamenjavo stanovanja in sedaj živim v Kopru. Rane na nogah pa me spremljajo vsepovsod. Pravijo, da zemlja povleče vse ven in tudi celi, takrat bo pa dobro.

Moja pot je bila dolga in naporna, pa to ni toliko pomembno, važno je to, da naše žrtve niso bile zaman in tudi ne kri, ki smo jo prelili po naših gozdovih za svobodo domovine.

Tam doli stoji naša fabrika

Zvonko Robar

PARTIZANI V OKOLICI BRINJEVE GORE

Voranc nas je poslal

Prvi partizani so prišli k Merkaču jeseni 1942. leta. Bilo jih je osem. Med njimi so bili Marjetka, Matjaž — Pavel Žavcer in Džon. K Merkaču so prišli zvečer in posedli so v hiši okoli mize. Merkačevi so jih v začetku gledali z nezaupanjem.

»Ne smete se nas bati!« so govorili. »Nas je poslal Prežihov Voranc.«

Merkačeva mama jim je skuhala večerjo. Med njimi se je kmalu spletel zaupljiv pogovor. Partizani so jim povedali, zakaj se borijo in da bodo zdaj večkrat prihajali k njim. Preden so odšli, jih je Merkačeva mama vprašala, če jih lahko prijavijo policiji. Eden izmed partizanov je položil prst na usta in to je bilo znamenje, da morajo molčati.

Letalec pri Merkaču

Pri Merkaču se je najprej po partizansko reklo PRI LIPI, ker je ob hiši stala močna lipa. Toda meseca maja 1944. leta so partizani hišo preimenovali in so začeli govoriti PRI AEROPLANU. Hišo so preimenovali zaradi konspiracije ali zato, ker se je maja 1944. leta zadrževal pri Merkaču ameriški pilot. To je bilo tako: Nemci so nad Žvabekom sestrelili ameriško letalo. S padalom se je rešil samo en pilot, ki je odskočil v RAČELOV gozd v ZELENBREGU. V gozdu je pilot zadel na gospodarja, ki je grabil steljo. On ga je takoj predal partizanom, ker je vedel, kje so. Ti so ga privedli k MERKAČU. Otroci so pilota s strahom od strani opazovali, ker je bil ves črn in kosmat kot hudič. V pilotski uniformi je bil neroden in neokreten, zato so mu dali pri Merkaču drugo obleko, da se je preoblekel. Banduro so skrili v apneno jamo, da ne bi prišla Nemcem v roke, če bi slučajno prišli delat preiskavo.

Zvečer so partizani padalca odpeljali čez Mežo za Uršljo goro, kjer je bil sedež okrožja za Mežiško dolino.

Med vojno so Nemci Merkačeve izselili. Najemnik, ki so ga postavili Nemci, je iztaknil banduro in jo odnesel Plešivčniku, da bi Merkačevim še bolj škodoval. Plešivčnik pa padalčeve uniforme menda ni dal naprej.

Partizane so šli iskat

Pri Merkaču za Brinjevo goro so bili partizani skoraj vsak dan.

»Če jih ni bilo, smo jih šli iskat,« je dejala Alojzija Merkač.

Pri Merkaču so se partizani zadrževali tudi podnevi. Partizan KATAR je imel svoj bunker tik pod njivo. Kadar ni bilo nevarnosti, si je dal kapo pod glavo, se sončil in dremal. Drugi bunker je bil za hlevom. Sekretar dravogradskega okraja GALEB in JELKA BOŽANK sta imela bunker na meji med Merkačevim in Bromanovim posestvom.

K Merkaču so prihajali partizani: KOROŠEC, FERDO, ALEKS, STOJAN, ZVONKO in AGA, ki se je pozneje predal Nemcem.

DERVIŠEV FERDO se je tako navadil partizanskega življenja, da je sredi dneva ležal pri Merkaču pod lipo, čeprav je bila na njegovo glavo razpisana visoka nagrada. Merkačeva mama je bila večkrat huda, ker se ni skrila za grmovje ob jarku ali v gozd. On pa se je smejal in ležal naprej.

ALOJZIJA KUCHAR, Merkačeva hčerka, ki zdaj stanuje doma, je dejala:

»Hvala bogu, čeprav smo dajali hrano partizanom, je bilo med vojno začuda vsega dovolj. Kašče so bile polne žita in hlevi polni živine. Nič nam ni manjkalo, le strahu smo se morali preveč naučiti!«

Za partizane so ljudje s Prevalj pošiljali k Merkaču obleko, obveze, zdravila, sladkor, pravo kavo in celo pecivo. Največ teh reči sta prinesli GOSTENČNIKOVA in POGORELČNIKOVA gospa. Gostenčnikova je prinesla celo pod krilom skrite pištole, ki jih je mož sunil nemškimi vojakom, ko so zaspali na vlaku.

Sestra učitelja LEBIČA je iz Celovca k Merkaču poslala več pošiljk, v katerih so bila zdravila, injekcije in obveze.

V bližini Merkača je bilo središče dravogradskega okraja. Brinjeva gora je bila med NOB izredno pomembna, ker so se na njej križale partizanske poti, ki so vodile proti Šentanelu, Tolstemu vrhu, proti Ravnam in mimo Prevalj v bližini Brančurnika čez Mežo in od tam proti Uršlji gori. Vsak dan so po kurirskih poteh hodili kurirji, obveščevalci, terenci in drugi funkcionarji in se spotoma ustavljali na kmetijah, ki so bile za Brinjevo goro precej skrite, istočasno pa blizu večjih središč.

Nemška hajka

Bila je nedelja. Otroci so šli loviti ribe v REKO. Spotoma so srečali policijo, ki je šla proti Merkaču. Pred Merkačevo domačijo se je kolona razdelila na dva dela; del kolone je šel naravnost na Petkovec, na hrib, ki leži na nasprotni strani domačije. Na pobočju PETKOVCA je bilo polno »ajflov« rži. Policisti so se ustavili in se razporedili tako, da je imel vsak »ajfel« enega policista.

Druga kolona policistov je zavila čez Merkačevo dvorišče in se odpravila naravnost v smer, kjer so se navadno zadrževali partizani: Galeb, Ferdo, Jelka Božankova in drugi.

Merkačevi so z zaskrbljenimi obrazi gledali skozi okno, kaj se je zgodilo. Od trenutka do trenutka so čakali, da bo začelo pokati. Toda ničesar se ni zgodilo. Policija je čez polje izginila v ozek pas gozda in se v koloni pojavila na drugi strani, na Petkovecu, kjer so stali ostali policisti in čakali na partizane kot lovci na zajec.

Zvečer so Merkačevi povedali partizanom, kdo jih je iskal. Partizani so debelo gledali in pravili, da so ves popoldan na tri pisalne stroje tipkali letake. Naslednji dan so ugotovili, da je policija na oddaljenosti 150 m od njih prečkala gozd. Niti malo niso slutili nevarnosti, ker so ves čas tipkali z največjo vnemo.

Mrtve straže

Nekdo je izdal, da pripravljajo partizani večji sestanek pri nekem kmetu na Brinjevi gori. Policija je bila obveščena, da bo sestanek pri BROMANU ali pri MERKAČU. K vsaki hiši je prišlo po 40 policistov iz Kotelji. Hotuljske policije so se vsi kmetje najbolj bali, ker je najbolj kruto postopala z ljudmi. Nekateri od teh policistov še danes živijo nekaznovani onstran meje v Avstriji.

V mraku je policija od vseh strani navalila v Merkačevo hišo:

Pri Žažetu za Brinjevo goro

»Kje so banditi? Kje so partizani? Kje je Ferdo?«

Na srečo pri Merkaču takrat ni bilo partizanov. Celo družino so zaprli v majhno kamro. Nobeden se ni smel ganiti nikamor. Okoli hiše so postavili mrtve straže. Vsakogar, ki bi prišel k hiši, bi ustrelili brez ustavljanja.

V kamri je vsa družina v strahu trepetala, kaj se bo zgodilo. Mati je glasno molila. Otroci pa so ji odgovarjali. Oče je moral večkrat v hlev, ker je ravno to noč telila krava. Vedno ga je spremljal policist. Vse je bilo strah, da bodo prišli ponoči partizani, ker ne bodo vedeli, da je hiša obkoljena.

V hišo so Nemci nanosili slame in si naredili ležišča. Izpod hleva so navlekli deske in si naredili okoli hiše položaje.

LEŠNIK s Tolstega vrha, ki je bil slučajno pri Merkaču, je prosil poveljnika, naj ga spusti domov, ker ima ženo bolno. Poveljnik mu je dovolil, toda samo proti dolini. Stražar ga je še opozoril, naj se ne vrača več, ker ga lahko takoj ustrelj. Lešnik je šel proti dolini in potem v velikem krogu h kmetu DERVIŠU, kjer je bil stanek partizanov. Povedal jim je, da je pri Merkaču policija.

Pri Merkaču je družina celo noč prebedela in premolila v sobi. Zjutraj so policisti ubili ovna. Merkačeva mama jim je morala skuhati golaž, kruh pa so sami vzeli.

Ob deseti uri je začelo na Lešah močno pokati. Ropotali so mitraljezi, kot bi prišlo do velikega spopada. Poveljnik je stal na stopnicah in gledal v smer, od koder je odmevalo pokanje. Takoj je izdal povelje za odhod. V desetih minutah so izginili. Za seboj niso pospravili, ampak so pustili vse tako, kakor so navlekli.

Merkačevi so si oddahnili, ko so videli, da je policija odšla.

Velika mobilizacija

Poleti 1944. leta je bila velika mobilizacija moških v Mežiški dolini in okolici. Od vseh strani so gonili partizani mobilizirance k Merkaču, kjer je bilo določeno zbirališče. Med mobiliziranci so bili BRANČURNIK, KRIVEC in še mnogi drugi. V gozdu za Merkačevo domačijo se je zbralo okoli 30 mobilizirancev. Preden so odšli na pot, jim je Merkačeva mama skuhalo večerjo. Ponoči se je od Merkača pomikala dolga kolona mobilizirancev. Na čelu kolone je stopal kurir BRZI. Pri Hudopisku se je kolona za nekaj minut ustavila, da je kurir Brzi stekel naprej in se prepričal, če ni morda ob progi postavljena policijska zaseda. Nič ni bilo sumljivega. Mobiliziranci so srečno prispeli čez proggo, čez Mežo in mimo Kogelnika v gozdove Uršlje gore.

Kje je Kuharjev Anzi?

Kuharjev Anzi je moral ostati doma v Prežihovi bajti, ker ni bilo nikogar, ki bi skrbel za mater, ki je bila stara in boleha. Nekdo je moral skrbeti za njo. Anzijevo žena Lojzka pa je s štirimi otroki prebivala pri Merkaču.

Voranc je bil takrat nekje v Ljubljani, Gustl pa na Jesenicah.

Bilo je meseca julija 1944. leta. Anzi je osipaval koruzo. Nenadoma pride k hiši hotuljska policija in preišče vso bajto. Med

preiskavo so našli Vorančevo sliko in pismo, ki ga je pisal bratu z Dunaja.

Anzi je izginil. Dolgo niso vedeli, kje je. Mislili so, da je zaprt v Celovcu, ker so zvedeli, da je v zaporu Ivan Kuhar. Deset mesecev so mu nosili perilo in hrano. Po desetih mesecih pa so imeli pravico, da se lahko prvič sestanejo z njim. Zelo so bili presenečeni, ko so ugotovili, da so perilo in hrano pošiljali drugemu Ivanu Kuharju.

Merkačeva mati je bila korajžna, sama je šla v Celovec na glavni gestapo poizvedovat, kje je Ivan Kuhar. Tam so ji prečitali, da je bil Anzi ubit na Rimskem vrelcu.

Isti dan, ko so Nemci ubili Anzija Kuharja, se je njegova žena Lojzka vrnila z Jesenic, kjer je bila pri bratu Gustlu. Komaj je na prevaljski postaji izstopila iz vlaka, jo je poklical Ivan Likelič in ji rekel, da mora takoj na policijo. Vtem je pristopil k njej policist in dejal, da mora iti z njim. Ker se je obotavljala, jo je policist potisnil, šele takrat je spoznala, da gre za res.

Presenečena je obstala, ko je vstopila v sobo policijske postaje in zagledala Kuharjevo mater v cokljah.

Takoj je vedela, da se je doma nekaj zgodilo.

»Kje je Anzi?« je vprašala.

»Ne vem,« je dejala mati. »Mene so nabasali v gare in me odpeljali od doma,« so ji pritekale solze iz oči.

S staro žensko si policija ni mogla kaj pomagati, zato jo je morala Lojzka odvesti s seboj k Merkaču. Dva meseca po tem dogodku je prišel po njo Gustl in jo odpeljal na Jesenice.

Po osvoboditvi, ko so odkopavali žrtve na Rimskem vrelcu, med njimi ni bilo Anzija Kuharja. Še vedno je bila skrivnost, kje je njegov grob. Šele leta 1946 ga je slučajno odkril kmet VUŽNIK, ko je spravljal hlode v gozdu. Nepričakovano mu je v gozdu spodrsnilo in pri tem je z

roko zgrabil za mah, ki je z lahkoto odstopil. Temu se je začudil in začel je kopati v črno zemljo globlje in globlje, dokler ni zadel na Anzijevo klobuk in coklje. Tu je bil pokopan Kuharjev Anzi.

V gostilni pri Cvitaniču so se med vojno pogovarjali vojaki, da so jih v Kotljah ubili pet. Za Kuharja so pravili, da si je moral sam izkopati jamo in da ga je potem eden ustrelil v hrbet, da je sam padel v jamo.

Kuharjevo bajto so policisti popolnoma izropali in odgnali s seboj pet glav živine.

Od strahu je otrpnila

Pri Merkaču so prali obleke in perilo za partizane. Prati jim je večkrat prišla pomagat hčerka Hilda, ki je stanovala na Prevaljah, Španerjeva Pepka. Perilo in obleke so navadno sušili v gozdu na drevnih krošnjah. Tako so bile dobro skrite in tudi Nemci niso mogli ugotoviti, kdo jih pere, če bi jih slučajno odkrili.

Nekega dne sta Merkačeva Hilda in Lojzka prali obleke za partizane. Potem sta jih odnesli v gozd. Hilda, ki je bila mlajša, je splezala na smreko in vlekla s seboj vrv, s katero je vlačila obleke na vejo. Lojzka pa je stala pri škafu in privezovala obleke na vrv. Nenadoma zasliši, kako v gozdu nekaj zašumi. Vsa je otrpnila, ker je mislila, da so Nemci. V grlu ji je zamrl glas, da niti Hilde ni mogla poklicati in niti napraviti koraka.

Iz gozda jo primaha v zeleni obleki kurir BRZI — ŽAŽETOV NANDE in se ji prijazno nasmeji.

Merkačeve odženejo

Nemci so hoteli, da bi pri Merkaču tako naredili, kakor so pri Španerju. Večkrat so postavili okoli hiše zasede, toda nikoli niso imeli sreče, da bi zadeli na partizane.

Nekdo je Nemcem izdal, da Merkačevi sodelujejo s partizani, zato so Nemci skle-

Derviševa domačija za Brinjevo goro

nil, da jih bodo selili. To se je zgodilo 22. decembra 1944. leta. V zgodnjih jutranjih urah pridejo k Merkaču policisti. Oče Merkač je krmil živino, otroci so še spali. Nemci so hoteli najprej ključ od kašče. Pri Merkaču je bil sorodnik LEŠNIK. Ker ni takoj našel ključa, je postal policist hud na njega. Lešnika je ujezilo, zato je rekel:

»Kar zažgite!« Policist mu je prisolil klobuto. Nato so vlomili vrata. Policisti so po dvorišču lovili kokoši in jim na kladi sekali glave, domače zajce so enostavno postrelili. Trije policisti so vlekli iz hleva prašiča, pa mu niso bili kos, zato mu je eden z brzostrelko prestrelil glavo.

Poveljnik je rekel Merkačevim:

»Eno uro imate časa, da se pripravite za odhod!« Vsi so bili čisto iz sebe in zbegani, da niso vedeli, kaj bi naredili. Anziju in Darinki, ki sta bila še otroka, je mama šepnila:

»Bežita!«

Šla sta na spodnji konec hiše, tam ju je ustavil policist in ju odgnal nazaj. Potem sta poskušala na zgornjem koncu hiše, tudi tam sta zadela na policista, ki ju ni pustil naprej.

Neki policist je vzel Anzijevo harmoniko, se vsedel pod lipo in ves čas igral, ko so se domači v hiši jokali in ihteli. Tako so bili zmedeni, da niso vedeli, kaj bi vzeli s seboj. Vsak si je pripravil svojo culo. Od hrane so lahko vzeli s seboj samo kruh. Mesa in klobas jim Nemci niso dovolili vzeti.

Kašče so bile polne žita, mesa, zabele in velike posode medu. Nemci so bili tako sestradani, do so zabelo jedli kar z rokami. Med so žrli z žlicami in ker je bil trd, so nogo žlic polomili. Vse, kar je bilo mogoče, so naložili na voz. Lešnik je moral vpreči dva para volov, da je lahko odpeljal preporno naložen voz. Na dvorišču so se voli prehitro zasukali in zlomilo se je oje. Policist je Lešniku pritisnil klobuto, ker je mislil, da je to naredil nalašč.

Druge so policisti že odgnali. Zadnja je zapustila hišo Lojzka, žena Kuharjevega Anzija, ker ni našla čevljev in copatov za otroke.

V kotu je zadela na star molek (rožni venec) in ga je nataknila otroku okoli vratu. Policist — Žerjavlj — se je nasmejal, ko je zagledal molek:

»Če vas Hitler ne bo poslal nazaj, vas bog tudi ne bo!«

Z otrokom je hitela za ostalo družino, ki je šla spredaj. S težavo je šla navkreber, ker je nesla otroka in culo.

Z Merkačevo družino je morala tudi Lešnikova Zofija, ki je služila pri njih. Po mnenju Nemcev je bila kriva ravno toliko kot domači. Ona je bila že enkrat zaprta, ker so našli na njenem domu v njeni sobi zdravila in obveze. Ker ji niso mogli dokazati, da jih je imela za partizane, so jo po večmesečnih mučenjih izpustili.

Vso družino so odgnali na prevaljsko žandarmerijo. Vsak je nesel na rami ali v rokah vrečo, v kateri je imel obleko, perilo in kruh. Največ kruha je v vrečo naložil oče. Kljub temu, da jo je težko nesel in ga je udarjala po nogah, je ni odložil. Na prevaljski postaji je očeta policist sunil, ker se je s težko vrečo prepočasi spravil v vagon.

Na prevaljski postaji so k ostalim članom družine pripeljali še Merkačevo Hil-

do, ki je stanovala na Prevaljah in bila poročena z Leopoldom Razdevškom, ki je bil v partizanih, in Merkačevo Emo, ki je stanovala na Holmcu in bila poročena z Milošem Zdovcem. Ta je bil knjigovodja v rudniku na Holmcu in je sodeloval s partizani. Nemci so ga aretirali. Ušel jim je tako, da je skočil skozi okno drvečega vlaka med Holmcem in Pliberkom in se tako rešil. Na begu se je oglasil pri OBERU in ZMESU na Dolgi brdi, kjer so ga pogostili. Pri Merkaču pa si je potem deset dni zdravil udarce, ki jih je dobil pri padcu z drvečega vlaka.

Ko sta Hilda in Ema zagledali domače na vlaku, nista vedeli, ali bi se smejali ali jokali.

O delu Merkačeve družine so bili Nemci podrobno obveščeni, zato niso selili samo družinskih članov, ampak tudi sorodnike.

S Prevalj so jih odpeljali v Beljak in od tam v RETENBACH, kjer so jih nastanili v kino-dvorani (50 km od Dachaua). Vsi

sposobni so morali na delo, otroci pa v šolo. Vodja taborišča je z njimi lepo ravnal. Nemci sami so se zgražali, ko so jim povedali, kaj počenja po Koroškem policija z ljudmi.

Osvobodili so jih Amerikanci. Že pred osvoboditvijo se je Lojzka spoznala z Nemko, ki je imela trgovino in je izgubila v vojni moža. Ta ji je dala blago, da je naredila veliko slovensko zastavo in majhne zastavice, ki so si jih pripeli na obleke. Na dan osvoboditve so na hišah razen slovenske zastave s peterokrako zvezdo visele samo bele zastave.

V taborišču so bili takrat tudi ČEPINI s Prevalj, KAVTIČNIKI, največ pa je bilo koroških Slovencev iz DOBRLE VASI in URŠIČ iz Roža. Iz taborišča sta pobegnili dva Uršičeva sinova in pisala, da sta prišla z Bavarske srečno v partizane...

Vir: Pripovedovanje Alojzije Kuhar.

Zvonko Robar

Partizanka Alenka pripoveduje

NA DELO V TOVARNO

V Podkrajju pod Uršljo goro stojijo nedaleč druga od druge tri domačije: Avguštinova, Lubasova in Kravbergerjeva. Ob prihodu Nemcev sta ostali prvi dve zavedni slovenski domačiji, Kravberger pa se je začel vdinjati Nemcem in Hitlerju. Ob vsakem najmanjšem prazniku je na Kravbergerjevi domačiji vihrala zastava s kljukastim križem. H Kravbergerju so prihajali tudi nemčurji s Prevalj in Raven; skupno z njimi je odhajal na lov, zvečer pa jih je gostil s pijačo in jedačo. Bil je ponosen, ker se je pri njem zadrževala tako velika gospoda. Na sosede je gledal zviška, ker je slutil, da so proti Nemcem in tako tudi proti njemu.

Nemci so Kravbergerju zaupali, da je postal »Blokrajter« in s tem oči in ušesa za nemško varnostno službo. Vsi so se ga izogibali, ker so se bali, da jih bo očrnil pri Nemcih.

Pri Avguštinu je bila rejenka Micka Potočnik. Avguštinovi so z njo ravnali, kakor da bi bila njihova hčerka. Nekega dne pride k Avguštinu Kravberger. Trdo je stopil skozi vrata in dejal:

»Tole sem prinesel,« in vrgel na mizo bele legitimacije. Nemci so namreč z legitimacijami razdelili ljudi na tri skupine: najbolj zanesljivi so dobili rdeče, te ljudi so imeli za svoje in so trdili, da so nemškega porekla, najbolj nezanesljivi in takšni, ki so jih imeli namen čimprej izseliti, so dobili bele, ostalim pa so dali zelene legitimacije. Tudi zadnje so imeli namen izseliti po vojni v Rusijo, kjer bi jim bili cenena delovna sila.

Avguštin je vzel legitimacije v roko in po vrsti prečital, katera je za koga.

»Kaj pa jaz?« je vprašala Micka, ko je slišala, da za njo ni legitimacije.

»Ti pa ne dobiš nobene, ker te bomo izselili!« se je namrdnil Kravberger. Njegove besede so jo močno prizadele.

»Tudi jaz bi morala dobiti belo, ker slišim k družini,« je dejala.

Zvečer je odšla Micka k Lubasu in mu povedala vse po vrsti. On je bil moder in razgledan mož, zato ji je svetoval:

»Čimprej se moraš zaposliti v tovarni, drugače te bodo selili. Nemci ne poznajo šale.«

Naslednjega dne se je odpravila na Ravne in na upravi tovarne prosila, da jo sprejmejo na delo. Takrat je, na srečo, Nemcem v tovarni primanjkovalo delovne sile, ker so morali mnogi moški v nemško vojsko, zato so jo takoj sprejeli.

Na vznožju Uršlje gore je bilo še temno, ko se je odpravljala vsako jutro na delo. Ko je stopila na dvorišče, se je nad Pohorjem komaj začelo svitati, ob Suhi pa je še vedno med drevjem ležal mrak, ko je hodila proti Ravnam, kjer so jutranjo tišino motili udarci težkih kladiv v železarni.

Dnevno je morala delati v železarni po dvanajst ur. Vsak dan so kričali mojstri nad delavci, da so premalo naredili. Opoldne so imeli med delom samo eno uro odmora. Delavci, ki so stanovali v bližini tovarne, so odšli domov, ostali pa so se vsedli k strojem in pojedli malice, ki so si jih prinesli od doma. Vsak obrat je imel predelavca, ki je bil navadno zagrizen nemčur in je moral prisluškovati, kaj se delavci pogovarjajo, in o vsem poročati gestapovcem, ki so prihajali v železarno. Le nekateri mojstri so ostali na tistem Slovenski, čeprav tega niso smeli pokazati, ker bi jih Nemci takoj vrgli iz službe ali zaprli.

Tako so morali delavci skoraj cel dan preždeti v tovarni in delati orožje za nemški uničevalni stroj.

Temno je že bilo, ko se je Micka zvečer vračala izmučena proti domu pod Uršljo goro.

PRVI PARTIZANI

Prišlo je leto 1942. Ljudje v Podkraju so že govorili, da prihajajo na Uršljo goro partizani s Pohorja in se zopet vračajo. Nekateri so celo trdili, da so jih videli.

Februarja 1943. leta je moralo mnogo fantov izpod Uršlje gore v nemško vojsko. Ob večerih so ob oknih šepetali z dekleti, ki so jim naredile pušeljce in jim obljubile zvestobo. Veseli vriski so odmevali po obronkih Uršlje gore, ko so se poslavljali od domačih in od rodnega doma. Marsikateri se je poslavljajal s težkim srcem, toda tega ni smel pokazati na zunaj, ker bi se mu drugi smejali. Janečev Franc-Frank je celo noč igral na harmoniko. Dekleta in fantje pa so plesali. Jože Štajner pa je pravil takšne šale, da so od trenutka do trenutka vsi prasnili v smeh.

»Od kod jih le jemlje?« se je čudil Avguštín. Komaj je končal en vic, že je začel pripovedovati drugega. Na poslovnem večeru so bili Lubasov Karel-Don in še nekateri fantje iz bližnje okolice.

V deželo je skoraj neopazno prihajala pomlad. Od časa do časa so nebo pokrili temni oblaki in sneg se je v vetru vsul na zemljo, toda ni se več prijel, ker je že čez pol ure zopet posijalo toplo sonce. K Lubasu je prišla prva četa partizanov. Prijazno so jih sprejeli in jim skuhalo večerjo.

»Tole vzemite s seboj!« jim je Lubasova mama prinesla kruha, mesa in klobas. Ko so partizani odhajali, so naročili Lubasovim:

»Nikomur ne pripovedujte, da smo bili pri vas!«

Toda Lubas ni mogel zadržati tega obiska v tajnosti. Naslednjega dne je prišel k Avguštínu, s katerim se je dobro razumel. Najprej sta se pogovarjala o delu, potem pa sta se začela šepetaje pogovarjati:

»Beži, beži!« se je čudil Franc. »To ni mogoče!«

»Kaj bi ti lagal, cela četa partizanov je bila pri nas!«

»Ali si katerega poznal?«

»Kaj bi jih ne poznal! Med njimi je bilo skoraj polovico domačih fantov.«

»Kateri?«

»Naš Karli, Matjaž, Nestl, Jože Štajner, Anza Kančev in še nekateri. Ne moreš si misliti, kakšni partizani so to! Vsak ima zdaj drugo ime: Karlu pravijo Don, Štajnerju Goga, Anzanu Čapajev. Pomisli, kakšna imena. Naravnost smešno je, ko s temi imeni kličejo drug drugega!«

»To je zaradi konspiracije,« se nasmehne Avguštín. »To je pametno! Ljudje, ki jih ne poznajo, ne vedo, kako se resnično pišejo, če bi jih hotel kdo slučajno izdati.«

Lubasovi in Avguštínovi so si skoraj vse skrivnosti v zvezi s partizani zaupali.

K Avguštínu so večkrat prišli Nemci. On pa jim je prinesel pijačo in se z njimi pogovarjal v nemškem jeziku, ki ga je znal tako dobro, da so se Nemci čudili in so bili prepričani, da je njihov človek. V sobi je imel na steni nalašč obešeno sliko iz prve svetovne vojne, ko je bil še kot »soldat« na ruski fronti.

Delo Koroške tehnike »Netopir«

Nemci so postajali pred sliko in jo občudovali. Občudovali so odlikovanja, ki so se svetila na njegovih prsih. Morda so si želeli, da bi tudi oni v tej vojni dobili toliko odlikovanj, kot jih je imel on, čeprav

je vedno trdil, da si jih ni nikoli zaslužil.

»Das ist ein fälsche Kärl!« (To je fejšt človek!) so govorili in občudovali sliko...

Dalje prihodnjč

Francka Povh-Slavka

Vsak začetek je težak

Meseca aprila 1943 smo se premaknili s savinjske strani na Koroško, tam sem bila dodeljena zaščitni četi koroškega bataljona. V tej četi je bil tudi študent medicine Boris Lenček s partizanskim imenom Igor, ki me je takoj začel usposabljal za bolničarko. Razlagal mi je, kako je potrebno nuditi prvo pomoč ranjenemu človeku. Menda sem bila kar dobra učenka in teorija je dobro potekala. Kmalu pa je prišlo tudi obdobje prakse, tedaj pa ni šlo več tako gladko. Moj učitelj mi je lahko povedal, kaj je pri takšni ali drugačni ranitvi poškodovano, pretrgano, razbito, ali vse to je precej drugače slišati kot pa na zdrave oči videti, saj so bile nekatere rane prav grozne. Da je vsak začetek težak, vam bom povedala v naslednjih vrsticah.

Blizu Železne Kaple je stanoval neki izdajalec, ki smo ga morali likvidirati. Ko smo prišli blizu hiše, je začel po nas streljati in metati ročne bombe. Drobcí ročne bombe so ranili nekega borca, ki mu ne

vem več imena, v obe nogi. To je bil moj prvi ranjenec, ki sem ga obvezala. Najprej sem mu na rane nadevala vate, takrat pa je prišel Igor in mi rekel: »Ali te nisem učil, da na rane ne smemo dajati vate.« To je bila napaka, ki sem jo zagrešila v zmedenosti, drugače pa sem ta svoj krvavi krst kar srečno prestala, ker rane niso bile velike.

Ta likvidacija pa je močno razburila Nemce, ki so nas začeli besno preganjati. Hajkali so za nami in nam postavljali zasede, celo z letali so nas iskali in streljali po nas. Nekoč nas je letalo presenetilo na nekem pašniku. Z letala so užgali po nas, zato se je bilo treba hitro umakniti v okri-lje gozda. Pri tem pa je bilo treba preskočiti plot, s katerim je bil pašnik ograjen. Takih plotov je bilo v Zgornji Savinjski dolini in na Koroškem povsod dovolj. Z nami je bil tudi partizan Ciril Miklav iz Lepene pri Železni Kapli, ki je bil oborožen z lovsko puško starejše vrste. Pri pre-

skoku čez plot pa se mu je puška zapletla v vejevje grmovja in se sprožila. Ker je držal puško tako, da je z dlanjo zapiral cev puške, mu je dlan prestrelilo. Bila sem takoj pri njem in se pripravila, da mu rano obvezem. Kar pa sem med obvezovanjem videla, je bilo takrat za moje živce še prehudo. Raztrgana dlan, iz katere so se vidle gole kosti in raztrgane kite, osmojene od smodnika, in pa kri. Vse to je bilo za začetnika, kot sem bila jaz, le prehudo. Postalo mi je slabo in omedlela sem. Ko so me tovariši spravili k zavesti, sem videla Rudija Pudarja-Branka, kako je obvezoval

roko ranjenega tovariša. Opraviti je moral moje delo. Posledice tega živčnega šoka so mi ostale še nekaj časa. Ko sem naslednje dni vsak dan prevezovala roko, mi je vsakič postalo slabo, da sem komaj zdržala prevez. Ščasoma pa je to minilo.

To so bile pač začetniške težave. Vsak začetnik jih mora premagati. Pozneje je to minilo, ker je tudi moralo, saj so bile rane sestavni del mojega partizanjenja. Veliko sem jih še videla, malih, velikih in zelo grozljivih. Tudi moja rana je morala biti strašna. Te pa nisem videla nikoli.

Franc Pečnik — Miha

Skoraj smrt pod roko vohuna

Prav dobro se spominjam doživljanja v septembru 1943. leta. Konec avgusta smo rekvirirali trgovino pri Mihelovi žagi v Podpeci. Vodila sta nas komandant Prvega koroškega bataljona (Tugo) in komisar Čižmek (Bor). Bilo nas je kakih 40 borcev. Prav dobro smo naložili nahrbtnike in odnesli cele vreče moke, sladkorja, makaronov itd. Vmes so bile tudi slaščice za prvo okrepitev.

Od tam smo krenili mimo kmeta Cvelbarja na bistrsko cesto, nato pa na Smrekovec, in to nad Pudgarsko. Tam smo počivali dva dni.

Dobili smo nalogo, da moramo kreniti na Mozirske planine. Tam smo se sestali z enotami s Pohorja, z zasavskim bataljonom in z različnimi drugimi partizanskimi enotami.

Na Mozirskih planinah se nas je zbralo okoli 300 borcev. Posvetovali so se vodilni funkcionarji — komandant Tugo, Silos, Čižmek (Bor), Matjaž in še drugi.

Sklepna odločitev je bila, da se nas vrne na Koroško okoli 30, in to: politični delavci, obveščevalci in kurirji. Zelo sem bil zadovoljen, ko je prišel Matjaž do mene in me vprašal, če bi hotel iti za kurirja na novo ustanovljeno postajo TV 32 v Koprivno. Šla sta še Franc Tartni — Matija kot komandir postaje in Ivan Lesjak — Petja, kurir.

Na Mozirskih planinah so nas razporedili na razne kraje: nekaj na Pohorje, večji del na Dolenjsko, nekatere tudi na avstrijsko Koroško, predvsem obveščevalce in politične delavce.

Naša skupina kurirjev si je zgradila zavetišče oziroma postajo TV 32 med domačijama Repijo in Golobom v Koprivni. Od tam sem hodil na zvezo do Kramarice na Smrekovcu vsak drugi dan. Imeli smo zvezo s postajo S 23, kjer je bil komandir Ivan Magu — Marko iz Nazarij.

Ivan Lesjak — Petja je vzdrževal zvezo s postajo K 11, ki je bila v Lepeni v Avstriji.

Hoja je bila zelo naporna, še posebno, ker sva morala hoditi posamezno. Tako je bilo še bolj nevarno. Januarja 1944. leta sva dobila vsak svojega spremljevalca in razveselila sva se.

Minilo je skoro mesec dni te naporene hoje in konec septembra 1943. leta sem moral iti na pot z RR pismom do Kramarice.

Večinoma sem potoval ponoči, posebno po glavnih cestah. Hodil sem mimo kmeta Lipolda v Koprivni, mimo Šumela na razpotje v Bistri in nazaj.

Bil sem zelo razpoložen, da sem se vrnil že v dopoldanskem času čez Ludranski vrh mimo požgane kmetije Pudgarsko, Lake, Hlipovca, Osojnika, Plaznika in Prevržena, nadaljeval sem pot čez Knezov hrib do Feka, ilegalno štruklja.

Bil sem že zelo zmučen in lačen, zato sem se tudi odločil, da grem k Štruklju, kjer sem se že večkrat oglasil.

Bilo je okoli 14. ure popoldne. V precej dolgi veži zagledam precej močnega fanta, starega okoli 21 let. Oblečen je bil v modro delovno obleko. Seveda ga nisem poznal. Začel sem biti malo bolj oprezen. Tedaj je prišla iz kuhinje gospodinja, ki sem jo prosil za malo mleka in kruha. Odklonila mi je.

Nepoznanega sem vprašal, kaj dela tukaj. Odgovoril mi je nekako nevljudno: »Saj veš, da bi rad šel v partizane!« Dobil je poziv za nemško vojsko, delal pa je ba- je v Železarni Ravne.

Po tem pogovoru sem mu naročil, naj počaka na hodniku. Gospodinjo moram prositi za jesti, ker sem zelo lačen.

Moral sem zelo kričati na gospodinjo, da mi je dala jesti, seveda sva se tako sporazumela, tudi me je opozorila, naj bom previden, če ga hočem spraviti v kakšno enoto.

Bil sem še kar oborožen: imel sem velik angleški »gazer« in enega malega, ki sem ga dal v hlačni žep, velikega pa sem nosil na opasaču. Tudi italijansko bombo sem imel in angleško »sefanarco«. Vse to sem imel skrito pod civilnim suknjičem.

Od Štruklja sva šla skozi gozd proti Hedu (Golažu). Hodila sva ob robu njiv do gornjega hleva, ki je bil vrhu njiv. Morala sva preskočiti plot. Zdel se mi je zelo nevaren, ker je stalno pogledoval nazaj; moral je pač hoditi dva metra pred menoj, tako sem mu ukazal.

Nadaljevala sva pot proti Justiju Verdelu, p. d. Haderlapu. Na dvorišču sem se odločil, da ga na postajo ne bom peljal, zato sem ga spustil in mu naročil, naj gre k temu kmetu. Tam bo dobil postrežbo in zavetišče, dokler ne pridemo ponj.

Prav rad se je strinjal z mojim predlogom in bil je videti vesel.

Nadaljeval sem pot proti Slemenu. Okoli tri km daleč. Tu je bilo najboljše zavetišče kurirjev, obveščevalcev in vseh drugih partizanov. Za večje enote seveda ni bilo hrane, zato so jo morali prinašati s seboj.

Na tej siromašni domačiji v Slemenu je živel ujetnik avstrijske vojske, Ukrajinec. Take so imenovali — ruski uranglavci. Pisal se je Novosel. Zelo rad je imel Marijo in njeno hčerko Teklo, zato je ostal tam vse do aretacije 1944. leta, ko so zaprli tudi Micko in Teklo. Novosel se ni več vrnil.

Ko sem popoldne okoli 4. ure prišel v Sleme, je bila tam četa komisarja Vlada

Spominsko obeležje na Podbrškem na Ludranskem vrhu

Grada Kijeve. Na hitro sem mu razložil, kaj sem doživel med potjo. Kijev je takoj poslal patrolo k Justiju Verdeltu, in to štiri partizane, ki naj obkolo hišo, da sumljivi tip ne bo ušel.

Seveda je poskušal pobegniti skozi okno, kar pa mu ni uspelo. Ko sem bil odšel, je Justiju Verdeltu vse povedal, kakšen namen je imel. Ko je prišel v hišo, je hotel imeti ocvrta jajčeka in kavo. Gospodarju to nekako ni ugajalo. Začel je pripovedovati, s kakšnim namenom je prišel ravno k njemu. Od gestapa in orožnikov je bil obveščen, da je tudi brat Ivan Verdel v orožniški uniformi. Precej so se zmotili, kajti Justij Verdel je bil zelo tesno povezan z NOB.

V Pliberku so gestapo in orožniki nagovorili štiri civiliste, stare okoli 21 do 22 let, da bi šli vohunit za partizani. Ta ki sem ga spremljal jaz, je bil določen za sektor Javorje, Ludranski vrh, Bistra, Koprivna, Topla in Helena. Seveda je že prišel v Koprivno do Štruklja, kjer sem ga srečal jaz. Imel je že v svoji beležki precej popisanih kmetov, ki ga niso prijavi, in to Permanšek, Kaučnik v Ludranskem vrhu, Lah v Bistri, kmet Osojnik ga je prijavil, Plaznik ga ni, nato je prišel v moje roke. Pri Haderlapu se mu je zelo mudilo sporočiti policiji v Črno, naj pošlje močno patrolo, ki naj obkolo hišo pri Haderlapu, češ da pridejo zjutraj partizani zato naj bodo zelo previdni.

Poslal je 18 let staro Haderlapovo hčerko v Črno na policijo. Katrca tega ni storila, odšla je od doma proti Črni, vendar je obkročila stezo in prišla v Sleme, ker je tečno vedela, da so tam partizani. Bil sem že tudi jaz tam. Čez nekaj časa priženejo aretiranega h komisarju Kijevu v hišo v Slemenu. Komisar ga je začel zasliševati, od kod prihaja in s kakšnim namenom. Seveda je vse zanikal. Kmalu za njimi je prišel Haderlap, ki je vedel največ povedati o njem — vohunu.

Povedal je, da ima nalogo, da se oglašja pri kmetih, da poizveduje za partizani, koliko jih je, kako so oboroženi, pri katerih hišah se oglašajo, sam sebe naj ščiti s tem, da bi rad kaj delal pri kmetih. Seveda ga niso nikjer sprejeli.

Haderlapu je povedal, da je hotel mene uničiti med potjo na vrhu Golaževih njiv. Ko sva prekoračila plot, mi je hotel z britvijo prerezati vrat, samo da sem bil preveč oprezen. Drugič me je hotel udariti s kolom po glavi — kol je ležal ob cesti. Nič mu ni uspelo, rekel je, da sem bil zelo previden.

V Slemenu je govoril tudi po rusko z Navetom. Zelo dobro je govoril tudi madžarsko, ker je bil po rodu Madžar.

Komisar Kijev je rekel, da lahko ostane v partizanih, da bo svoboden, samo naj pove, kje ima sestanek s policijo. Rekel je, da v gozdu nad Pungračičem v Pristavi. Napiše naj pismo za žandarmerijo v Črni in naj določi, ob kateri uri naj pridejo na posvetovanje.

Komisar Kijev in še dva tovariša so šli v zasedo. Namesto dva ali trije od policije se jih je pripeljalo cel tovornjak, zato so se morali naši umakniti.

Vohun je dobil zaslužen kaznen. Pred tem sva se še soočila. Ostal sem živ, in živim še danes.

Od štirih, ki sta jih nagovorili policija in žandarmerija v Pliberku, je ostal živ samo eden. Ta je imel sektor na avstrijski strani, v Beli in proti Rovtām. Drugi je imel sektor Remšenik, Labnik, Lepena, Že-

Ignac Zdovec

Pripoved Ferdinanda Mlačnika iz Črne

Pri Mlačnikovi družini v Železni Kapli nas je bilo 7 otrok. Preživel nas je oče, ki je bil gozdni delavec. Ko smo otroci odrasli, smo si morali najprej kot pastirji, pozneje pa kot hlapci in dekle iskati in služiti kruh pri kmetih. V letu 1938 je oče

Ferdinand Mlačnik

vzel v najem kmetijo na Maroltovem pri Kapli. To kmetijo smo obdelovali do leta 1944, dokler naše družine Nemci niso izselili v koncentracijska taborišča. Dne 6. januarja so Nemci izselili očeta in mater ter starejšo sestro. Trije bratje pa smo takrat že bili v partizanih. Oče je umrl v koncentracijskem taborišču Buchenwald, medtem ko sta se mati in sestra po vojni vrnili domov. Vsi skupaj pa smo šli v Jugoslavijo, kjer živimo še sedaj.

Rodil sem se leta 1924 v Železni Kapli. Moja otroška leta so bila trnjeva. Že v letu 1942 so se pri nas oglasili prvi borci — partizani; z njimi smo ostali povezani vse do konca vojne. V partizane sem šel 19. januarja 1944, in sicer v Koroški bataljon. Dodeljen sem bil v četo komandirja Dragotina. Tu sem ostal do 16. 5. 1944. leta. Takrat so me določili za kurirja. Bil sem v kurirski liniji na Obirju. Postojanko smo imeli v bližini kmeta »Pri citrah«. Komandir te kurirske postaje je bil Levan, doma v Gorenjskega. Komandant 5. patrolnega sektorja je bil Alojz Šprogar, komisar pa Moro.

Spočetka sem se težko privadil na kurirsko življenje, saj pred tem nisem poznal dela in nalog kurirja. Toda kar hitro sem se privadil in svojo nalogo sem opravljal zvesto in z veseljem. Imeli smo več javk. Dobro se spominjam javke pri kamniti vo-

lezna Kapla, do Globasnice, tretji od Bistrice čez Holmec, Šentanel, Strojno in Kotlje.

Jaz sem še naprej sam opravljal kurirsko službo na svojem območju. Sredi januarja 1944 mi je prišel na pomoč Franc — Srečko iz Solčave. S tem mi je bilo moje kurirsko delo zelo olajšano.

tlini na Obirju. Do tod so prinašali kurirji pošto z drugih postaj in te pošte je bilo vedno dovolj. Na tej javki smo imeli večkrat politične ure. Posebej se spominjam politične ure, ki jo je vodil Karel Prušnik-Gašper. Spremljal ga je Miki iz Lebniča pri Železni Kapli. Po končani politični uri sta šla Gašper in Miki na lov. Prinesla sta nam dva gamsa. Tega smo bili kurirji zelo veseli, saj že dolgo nismo jedli mesa.

Nekoč nas je nemška policija napadla pri kmetu Štoku — Citrah. Kurirji smo imeli srečo, da smo vsi pobegnili. Pri tej hiši smo imeli javko. Kurirji smo se tedaj razgubili in se našli šele čez teden dni. Naša kurirska linija je povezovala več krajev: celotni Obir, Robež, Apače in Železno Kaplo.

Pri kurirskem poslanstvu sta padla v zasedo Pavli Pistočki in Lipi Srebretov-Vero. Vero je bil teže ranjen. Pavli ga je spremljal v bolnico Matkov Kot pri Solčavi. Ko se je vračal je Pavli pobegnil k policiji v Črno in se prijavil. Vendar Nemcem ni izdal bolnice ne naših kurirskih postaj. Naša kurirska postojanka pa se je s tem razbila in vsi kurirji smo se pridružili vzhodnokoroškemu odredu. Čez nekaj dni prideta dva oficirja kurirjev, in sicer Jure in Sergej. Ustanovili so kurirsko postajo K-8. Ta postaja je bila v bližini Sv. Lenarta pri Železni Kapli. Za komandirja je bil Lenart, doma iz Solčave. Kurirji smo bili: Srečko iz Solčave, Hinterperger iz Helene pri Črni, Alojz Prevalnik, doma iz Helene pri Črni ter jaz. Ta kurirska zveza je klubovala premočnemu sovražniku skozi vse leto 1944. Po vdoru Nemcev v Solčavo in takrat, ko je bila Solčava požgana, se je naša kurirska postaja K-8 preselila na solčavsko stran. Tu smo v zimi 1944—1945 veliko pretrpeli zaradi lakote. Solčava z okolico je bila izčrpana, izropana in požgana.

Ker v solčavski okolici ni bilo hrane, smo se kurirji postaje K-8 dne 3. 1. 1945 napotili iskat hrano v Belo pri Železni Kapli. Naš namen je bil obiskati nekega nemčurja, kmeta iz tega kraja. Ko pridemo do hiše, je dekla napajala živino in našega prihoda ni takoj opazila. Pristopil sem k nji, da bi jo vprašal, če so v bližini Nemci. Zenska se me je tako prestrašila, da se je popognala v mene, me prevrnila v sneg in zbežala v hišo, kjer je bilo polno policije. Povedala jim je, da so zunaj partizani.

Zaradi njenega bega v hišo nam je postalo sumljivo in takoj smo ob hiši zavzeli položaj. Medtem se na pragu pokaže policist in v slovenskem jeziku vpraša, kdo je

zunaj. Naši borci so začeli takoj streljati nanj in moral se je umakniti v hišo. Medtem so se Nemci iz hiše umaknili skozi klet ter skoraj prišli za hrbet. Z močnim streljanjem smo Nemce prisilili, da so se ulegli na tla. Mi pa smo se umaknili v edino smer, ki je še Nemci niso zasedli. Vsi smo odnesli, seveda brez plena, zdravo kožo in se lačni umaknili nazaj v postojanko. Pri vseh kmetih v okolici Železne Kaple so bile takrat nemške zasede, in nikjer ni bilo mogoče dobiti tople hrane.

Naša edina in najbolj gotova hrana je bila divjad, ki smo jo polovili v globokem snegu. Pri nekem kmetu smo dobili tudi vola. Ta je zadostoval, da smo preživelimo to neznosno in hudo zimo.

V akciji za hrano pri nekem kmetu v bližini Kaple, kjer smo trčili na policijo, sem med begom padel v vodo. Bil sem do kože moker in takšen sem nadaljeval pot v visokem snegu in hudem mrazu do tri ure oddaljene postojanke.

Peter Tomazin — Skala

Iz življenja ranjencev

Letos praznujemo razne obletnice partizanskih bitk, pohodov in borb. Veliko opisujemo razne dogodke, vendar pre malo govorimo o naših ranjencih. Opisal bom nekaj dogodkov iz življenja ranjencev v partizanih.

Gotovo ne bom na novo odkril smodnika, vendar menim, da je nadčloveško težko prenašati takšne breme strahu, groze, bolečin in nemogočih razmer, kakršnega so morali prenašati ranjenci med vojno. Iz lastnih izkušenj lahko povem, kako je bilo. Ko sem bil zdrav, mi ni bilo težko prenašati vseh težav partizanskega življenja. Stvar pa se bistveno spremeni, ko si ranjen. Ranjenec si ne more sam pomagati; če je težko ranjen, povzroči zdravim borcem velike težave, preden ga zavarujejo, spravijo v bolnico ali v oskrbo kmetom. V partizanih je bila prva skrb rešiti ranjence iz bojnega okolja, jim nuditi prvo pomoč in jih spraviti na varno. Stvari so se v letu 1944 močno izboljšale. Po prihodu XIV. divizije na Koroško so začeli to postavljati partizanske bolnice.

Junija 1944. je bila poslana v Bistvo delovna skupina, da zgradi bolniško postojanko za ranjence. Bila je povezana s sanitetnim vodstvom IV. operativne cone.

Februarja 1944 smo dobili ukaz, naj se premaknemo iz Koprivne na solčavsko stran. Bolničarka Pepca je tam prevzela ranjence, ki so jih dotlej oskrbovali pri kmetih. Zdaj so zgradili bolniško postojanko v gozdu pod kmetom Matkom. Ranjenci so se preselili vanjo in tako je bilo bolje za vse. Redno so jih preobvezovali, skrbeli za hrano in dobro počutje. Ranjenci so bili iz vseh koncev Slovenije. V bolnici so se spoznali med seboj. Nekateri so bili strašno ozebli, drugi so imeli grde pre-strelnine, toda vsi so svoje bolečine herojsko prenašali. Upali so, da bo kmalu bolje, da bodo ozdraveli in se vrnili v svoje enote med borce. Vendar rane in bolečine niso

Na tem koncu Obirja in v okolici Železne Kaple so Nemci pozimi 1944—1945 zelo dobro obvladali ves hribovit teren, na ta način so nam onemogočili priti do hrane. Istočasno pa so bili na tem območju tudi naši borci in terenci.

V mesecu februarju 1945 sem bil premeščen v reledno kurirsko postajo K-7. Postal sem komandir te postaje. Tu sem deloval vse do konca vojne. Naša postaja je bila v Beli pri Železni Kapli. Kurirji v tej postaji so bili še: Gašper, Lojz, Anton Pečovnik, Pavel, Franci, enega pa se ne spominjam več.

Našo kurirsko dolžnost smo tudi na tej postojanki dobro izpolnjevali. Vsi trije bratje smo se po vojni srečno vrnili domov in vsak si je ustvaril družino. Samo jaz sem po materini smrti ostal sam. Kot rudniški upokojenec se danes nimam kaj pritoževati.

Po pripovedi Ferdinanda Mlačnika.
Zapisal Ignac Zdovc.

spособni za boj, ženske pa so s svojo požrtvovalnostjo, pridnostjo in borbenostjo dale svoj delež pri oskrbovanju ranjencev. Naša bolnica je odnesla zdrave pete in se pravočasno umaknila z vsemi ozdravelimi in bolnimi ranjenci, ko so Nemci obkolili Matkovo kmetijo. Bolničarka, ki je bila takrat pri tem kmetu, se je dobro znašla: pograbila je koš in grablje ter stekla v gozd in nam povedala, da so švabi pri hiši. Takoj smo organizirali premik in se srečno izmuznili najhujšemu. To je bilo popoldne, čez noč smo prespali na drugem pobočju, da smo od daleč videli na kmetijo in bolnico. Naslednji dan so Nemci našli našo bolnico in jo zažgali. Mi smo se umaknili čez planine v Logarsko dolino. Vendar nismo prišli v dolino, ker so jo medtem že zasedli Nemci z gorenjske strani. Več dni smo bili brez hrane in vode — dokler se Nemci niso umaknili. Trajalo je še precej časa, da smo se namestili, dobili hrano in sanitetni material.

Ob premiku iz Matkovega kota smo imeli ranjenca, ki je bil ranjen v nogo in brez bergel. Ker ni mogel hoditi, smo ga skrili v visok vres blizu gozdne steze, po kateri so Nemci osvajali vrh planine. To je bil borec Rado Lipičar.

Imeli smo boreca Sama, ki je v bolnici preboleval pljučnico in mu je vročina nihala med 38° in 40° C, pa je junaško prenašal premik. Mislili smo, da nam bo umrl med potjo, vendar je preživel hajko in bolezen se je morala umakniti.

Spominjam se še več primerov, kako so ranjenci junaško prenašali težave na tem umiku, vendar upam, da se bo kak preživeli ranjenec sam oglasil in opisal to pot. Leta minevajo, nekdanji borci umirajo in mnogo junaških dejanj zatone v pozabo.

Pačnik z Leš je bil precej starejši od mene, vendar sva se dobro razumela. Nekje v Avstriji je bil težko ranjen v levo nogo in zdravil se je v Robanovem kotu. Sam ni mogel hoditi. Nekoč smo dobili obvestilo, da se bliža hajka in da se moramo takoj umakniti. Vse, kar je lahko samo šlo, je krenilo na pot. Skriti je bilo treba

Na Pečnikovem — Črna

samo Kostjo — Pačnika. Imeli smo posebno zemljanko — tam smo ga namestili. Vhod smo zasuli z zemljo in ga dobro zamaskirali. Mislili smo, da se bomo kmalu vrnili in ga spravili na zrak ter nazaj v bolnico. Toda Nemci so ostali tod tri dni in šele potem smo se lahko vrnili. Prva sva prišla s Pepco. Rešila sva Kostjo iz groba, kot je sam imenoval zemljanko. Nepopisno srečen je bil, ker smo se vrnili. Skoraj je bil prepričan, da ne bo več koga, ki bi ga rešil. Tri dni in tri noči, ali bolje povedano, tri dolge noči je čakal brez mo-

či, od nikoder hrane, vode in svežega zraka. Ležal je v lastnem blatu, rana je bila zagnojena, smrdljiva, tak smrad je udaril v naju, da sva se morala močno potruditi, da sva spravila ranjenca na svetlo. Najprej smo ga očistili, prevezali, nato smo ga spravili na varno. Naši se še niso vrnili — to je bil znak, da hajka še ni končana. Vendar Kostja ni hotel nazaj v zemljanko. Na srečo Nemci naše bolnice niso našli. Za Kostjo pa se je decembrska ofenziva v Savinjski dolini vseeno slabo končala.

Pripovedovali so, da se je zdravil v neki

bolnici pod planino Volovjak. Za silo se je pozdravil — eno nogo je imel za 15 cm krajšo. Nemci so našli bolnico, pobili vse ranjence, zažgali in uničili vse.

Morda je bil Pačnik že predvojni komunist. Vsakogar je znal spodbuditi, podučiti in navdušiti, sam pa je herojsko prenašal vse težave. Ko sem stopal na novo življenjsko pot, mi je dajal napotke ter me spodbujal, naj grem korajžno v boj pod peterokrako zvezdo in s partijo.

Še danes sem mu hvaležen za vse in se poklanjam njegovemu spominu.

Ivan Goličnik

Spomini iz vojnih dni

Lepa njiva pri Mozirju obsega več vasi, zaselkov in posameznih kmetij. Kraj je izrazito kmetijski.

Za nemški napad na Jugoslavijo smo izvedeli na cvetno nedeljo 1941. leta. Že prej je bila splošna mobilizacija in tudi moj starejši brat Cena je moral k vojakom.

Od Dravograda smo slišali močne eksplozije, toda kmalu se je vse umirilo. V našo vas Lokve so začeli prihajati jugoslovanski vojaki, ker je vojska zaradi izdajstva takoj razpadla. Vojaki so se vračali domov na Koroško. V vasi so puščali orožje in opremo. Prosili so za civilne obleke ter nam ponujali nove uniforme. Tako smo spravili v promet še tiste cunje, ki so nam na njivah služile za strašila proti vranam.

Na veliki petek so iz Šoštanja začele prihajati vznemirjajoče vesti, in sicer, da prihajajo četniki, ki spotoma morijo, požigajo in ropajo. Nastal je preplah. Starejši moški so odločili, da bomo branili vas, saj smo imeli dovolj pušk in streliva. Z Urbančevim Cenom, ki je bil star 15 let (in je 1944. padel kot partizan) sva morala na

stražo, in to na vzpetino Gladežnica. Imela sva nalogo, da začneva streljati, če bo prihajala večja skupina ljudi proti vasi.

Ta čas so po domovih skrivali živež in odgnali živino v gozd. Tja bi se po potrebi umaknile tudi žene in otroci.

Vse to je trajalo ves dan, do večera. Takrat se je iz Šoštanja vrnil sosed in ni opazil drugega kot preplašene ljudi.

Kasneje smo izvedeli, da so si vse to izmislili nemčurji v Šoštanju. Za četnike so proglasili takratne prostovoljce, ki so bili pripravljene braniti domovino.

Že prve dni je nova nemška oblast v Mozirju izdala strogi ukaz, da moramo oddati vse orožje in vojaško opremo. Vsega tega je bilo v naši vasi toliko, da je moral sosed to peljati z vozom v Mozirje. Naš Cena je kljub temu skrnil tri puške in precej streliva. To so napravili še drugje.

Nemci so menjali denar. Za 20 dinarjev so dali 1 vojno marko. Nismo imeli prevelike izgube, ker nismo imeli dosti denarja. Iz Maribora sta se vrnili sestri Mica in Franca. Bili sta kuharici na Gozdar-

ski šoli. Ko so Nemci šolo ukini, sta ostali brez dela. Ponujali so delo v neki nemški menzi, pa sta raje šli domov. Sestra Treza je bila pri nunah v Mariboru. Ta je pred Nemci pobegnila v Ljubljano, kjer je bila ves čas vojne.

Nemci so zahtevali, da smo populili vse hmeljske nasade. Na tistih njivah smo morali sejati pšenico in krompir. Uvedli so obvezno oddajo kmetijskih pridelkov.

V maju 1941 smo bili vsi klicani pred neko komisijo, ki je delala v bivšem Sokolskem domu v Mozirju. Tu so odločali, kdo bo dobil osebno legitimacijo in menda nemško državljanstvo. Tu so nas spraševali, zapisovali in tudi ogledovali, kot včasih živino na sejmih. V naši družini smo bili potrjeni, razen Micke, ki so jo prekrstili v Judinjo. Vso dobo okupacije ni dobila legitimacije in, kar je bilo bolj pomembno, nobenih kart. Vedno se je bala, da jo bodo kam odgnali.

Iz Mozirja so začeli izseljevati ljudi v Srbijo in drugam. In to učitelje, duhovnike in druge izobražence. Na njihova mesta so postavljali predvsem Avstrijce, da bi ponemčili Savinjsko dolino.

Na šoli v Lepi njivi so organizirali pouk nemškega jezika za odrasle. Obvestili so nas, da kdor v dveh letih ne bo govoril izključno nemško, bo izgnan iz domačega kraja. Kmetje so se pritoževali, da ni časa za šolo in avstrijski učitelj je kmalu čakal zaman. Potem so to opustili.

Tistikrat smo težko prišli do kakšnih novic. Že pred vojno je bil malokdo naročen na kakšen časopis. Zdaj pa še manj. Še v cerkev smo manj hodili, saj avstrijskega fajmoštra tako ni nihče razumel.

V oktobru 1941 se je v naši vasi pripetil nenavaden dogodek. Po napadu na Šoštanj je nekega večera prišla v našo vas večja skupina partizanov. Do takrat še niti vedeli nismo, da obstajajo, in tudi tega še nismo vedeli, da so napadli Šoštanj.

Ne vem, kako bi se obnašali do njih, če ne bi bil med njimi Šoštanjecan, španski borec Božo Mravljak, po domače Rajšterjev. Ta je bil sošolec Cenetove žene Fanike. Skupaj sta hodila v osnovno šolo in ga je takoj prepoznala. Božo je prosil pri Urbancu in pri nas, da bi jim skuhal večerjo. To so tudi napravili. Nekaj časa je bil Božo v naši hiši, prihajali so pa tudi dru-

Spomenik pri Šahmanovem bunkerju nad Mežico

Partizanska
tehnika

gi, vendar se nobeden ni dolgo zadrževal. Po večerji so spet odšli naprej.

Približno 14 dni pozneje je Božo spet prišel, in to pozno ponoči in sam. Ko je prišel v hišo, smo videli, da je bos, napol oblečen ter obtolčen. Mene je prosil, da sem šel stražit pred hišo. Povedal je, da je bil izdan. Spal je na nekem hlevu na Kolvratu pri Mozirju, kjer so ga policisti obkolili in napadli, da se je le s težavo rešil. Cena mu je dal čevlje in nekaj obleke, Fanika pa mu je nudila prvo pomoč. Že proti jutru sem ga moral po bližnjici spremljati do Sv. Florijana. Ko sem se vrnil, je bil že dan. Mislim, da je bil pozneje Božo še dvakrat pri nas. Govoril je, da bo na pomlad 1942. splošna vstaja in tudi konec vojne. Pomalem je agitiral, vendar se ne spomnim, da bi kdaj omenil OF. Vedno je govoril le o komunistih. Pač pa je povedal, da bo organiziral vojne odbore za splošno vstajo in da moramo pridobivati zanesljive ljudi ter zbirati orožje. Zelo se je jezil, ker smo spomladi samo iz naše vasi odpeljali v Mozirje cel voz orožja in municije. Ni se jezil prav na nas, temveč na nekoga, ki bi moral to preprečiti. Božo je bil res pošten in odkrit tovariš.

Od sredine decembra žal Boža ni bilo nikoli več k nam. Menda je padel nekje v Sp. Savinjski dolini. 24. januarja 1942 je našo (Gabrovo) in Urbančevo kmetijo obkolilo 30 policistov. Mene so dobili, ko sem drva cepil. Z orožjem, pripravljenim na strel, so nekaj kričali, toda nisem jih razumel. Potem je nekdo po slovensko zavpil, da moram dvigniti roke. Pri tem sem pozabil na sekuro in še tisto dvignil. To

jim ni bilo všeč in najbližji me je močno udaril s puško po rokah, da je sekira zletela daleč v stran.

Cena so dobili, ko je prišel iz kleti z litrom mošta. Tudi on je moral dvigniti roke, da je nad glavo držal steklenico, kot bi pijačo ponujal vsej soseski. Našo mamo so dobili v kozolcu, vsi drugi so bili pa v hiši.

Pred vežnimi vrati je mama prva zagledala civilista in ga tudi prepoznala. Ko so bili partizani prvič pri nas, je bil zraven. To je bil Divjak, doma iz Žalca ter zdaj izdajalec. Mama tega še ni vedela in ker je mislila, da so ga kje spotoma ujeli, se mu približala ter mu čisto potihoma rekla: »Siromak, ali so te dobili.« Toda to je slišal tudi policist Permanšek, doma iz Šoštanja. Začel je kričati na mamo, češ: »Zločinski banditi se ti smilijo, svinja komunistična!« Mamo je sunil v sneg in jo začel brcati. V bližini je stal Cena. Pognal se je proti Permanšku, da bi preprečil brcanje mame. Več policistov se je spravilo nad Cena in kmalu so ga zbili na tla. Že tam so ga začeli pretepati, potem so ga odvedli v dnevno sobo. Tam so Cena neusmiljeno tolkli. Ko je padel v nezavest, so ga polivali z vedrom vode. Soba je bila vsa mokra in krvava. Ne vem, kako sem prišel v kamro. Že sem začel odpirati notranje okno, da bi pobegnil, ko me je mama potegnila od okna. Rekla mi je: »Ali ne vidiš, da je pod oknom policaj.« Takrat na to niti pomislil nisem in tudi ne vem, kako je mama vedela zato. Potem so nas začeli naganjati v dnevno sobo. Mislili smo, da bodo Cena ubili. Policisti so začeli s preiskavo. Kmalu sta v sobo pridvela dva policista z nekim papirjem in kovčkom. Vpi-

la sta: »Čigav je kovček,« in da sta v njem našla seznam banditov. Kovček je bil Francin. V kovčku pa je imela za spomin seznam zadnjega letnika gozdarjev. Naduti Nemci tega seveda niso verjeli.

Po približno dveurni preiskavi, pretepanju in suvanju so k nam prignali še soseda Janeza Urbanca. Vodja policistov je odločil, kdo bo moral z njimi. To smo bili: Urbanc, Cena, Franca in jaz. Cena je bil tak, da bi ga nihče ne prepoznal, in venomer je padal na tla. Vsakemu posebej so zvezali roke, potem pa še vse skupaj za kratko vrv. Na pot smo morali taki, kot so nas dobili. Franca je bila obuta v slamnate copate. Šli smo do Gorenja, uro hoda daleč. Bilo je 20 cm snega s trdo skorjo in šli smo prvi, ko je Cena padel, je nas vse potegnili v sneg. Franca je kmalu izgubila copate in imela je vse zmrzle in krvave noge. V Gorenju so nas naložili na kamion, imenovan marica. Odpeljali so nas v Stari pisker. Tam so nam odvzeli vse osebne predmete, ki pa jih nismo imeli dosti. Meni so vzeli le vezalke iz čevljev. Vsakega posebej so dali v celico — samice. To so bili majhni betonski prostori, v katerih ni bilo nič, razen golih sten in tal. Tu smo bili dva dni, potem so nas premestili v večje, skupne celice. Mene so dali v celico 58, kjer je že bilo 10 jetnikov. Poznal nisem nikogar, toda kmalu sva postala prijatelja s starejšim tovarišem Albertom Cvenkom, doma iz Celja. Ta mi je svetoval marsikaj koristnega. Dajal mi je tudi del svoje hrane, ki je bila slaba in še pre malo je je bilo. V našem nadstropju sta bila dva paznika. In to Janež ter Kolar. Prvi je bil v redu, drugi pa baraba.

Po nekaj dneh so me poklicali iz celice. Na hodniku so že bili naši trije ter še več zapornikov. Odgnali so nas na dvorišče ter nas v vrsti postavili ob zid. Na dvorišču zapora je bilo precej policije, zato smo bili prepričani, da nas bodo postrelili. Stal sem poleg Cena, ki me je vprašal, če se kaj bojim. Odgovoril sem mu, da se ne; sredi čela sem občutil bolečino, ker sem si predstavljajal, da me bodo ustrelili prav tja. Videl sem Franco, ki je jokala. Naša bojazen ni bila brez osnove. V celice smo večkrat slišali streljanje z dvorišča. Nikoli nismo vedeli, ali koga streljajo, imajo vaje ali streljajo kar tako, da bi nas vznemirjali. Po skoraj dveurnem čakanju je prišel fotograf in vsakega posebej fotografiral. Potem smo spet šli v celice. Po dveh tednih so nas spet vse štiri poklicali iz celic. Dva policista sta nas gnala na gestapo, ki je bil nekje sredi Celja.

Posamič so nas začeli klicati na zaslišanje. Ko so mene poklicali, so bili v tistem prostoru trije gestapovci in vsaj dva sta znala slovensko. Eden od njih mi je ukazal, naj sedem na stol in mi rekel: »Pobič, če boš vse po resnici povedal, kar veš in kar vemo že tudi mi, se ti ni treba ničesar bati.« Iz mize je vzel keks in mi ga ponudil. Ko sem mislil keks vzeti, me je močno udaril v obraz, da se mi kar pocedila kri iz nosa. Pri tem mi je zagrozil, da če bom kaj zamolčal, pa me čaka to. Ko sem si brisal obraz, so se vsi trije nesramno režali.

Začeli so me spraševati o dogodku, ko je bil Divjak pri nas. Izgovarjal sem se, da smo se komunistov bali, saj so bili oboroženi in da prej še slišali nismo za njih in

tudi kasneje jih ni bilo več k nam. Na zaslišanju sem bil okrog 10 minut. Tudi druge so zasliševali na podoben način, le da so Cena in Urbanca bolj gnjavili.

Zaslišanja smo se dosti bolj bali, kot je potem bilo. Še sreča, da gestapo ni nič vedel o kasnejših obiskih Boža Mravljaka. Prvi četrtek po pustu 1942 so nas izpustili domov. Pred odhodom nam je neki gestapovec napravil še pridigo.

Hvalil je velikodušnost Nemcev do nas in grozil, kaj lahko pričakujemo v prihodnje, če bomo nudili partizanom najmanjšo pomoč ali da bomo nemškimi oblastem kakorkoli sumljivi. Povedal je, da ima gestapo pri partizanih svoje ljudi, kar smo se lahko tudi sami prepričali. Odšli smo domov in še srečo smo imeli, da smo se sploh vrnili. Tako smo bili mi štirje prvi iz Lepe njive zaradi Nemcev in izdajalcev v zaporu. V našo vas potem dolgo ni bilo nobenega partizana. Prva je bila naša koroška patrolja na jesen 1943, ko smo prišli po zadeponirane puške in strelivo.

Do 31. julija 1942 sem delal doma na posestvu in vedno smo se bali, da bi se iz kakršnegakoli razloga spet znašli v zaporu.

Junija 1942 smo bili vpoklicani na vojaški nabor na Rečico ob Savinji letniki 1924 in 1923. Na štajerskem smo bili mi prvi, ki so jih Nemci mobilizirali v svojo redno armado. Večinoma smo bili potrjeni k planinski pešadiji.

Letniki 1924 so morali kmalu k vojakom, nas letnike 1923, pa so pustili doma še do konca julija. Takrat sem mnogo premišljeval, kako bi se izognil tej mobilizaciji, saj je bilo časa več kot dovolj. Nikogar nisem poznal, da bi mi pri tem pomagal ali svetoval. Doma so me prepričevali, da če bi se skrtil, bi me Nemci dobili prej ali slej in še njih bi zaradi tega spravil v nesrečo, saj še nismo pozabili dogodkov ob naši aretaciji. Kako bi zdaj potrebovali take tovariše, kot je bil Božo Mravljak. 31. julija 1942 sem se moral javiti v celjski vojašnici. Tja nas je prišlo več tisoč in iz naših krajev ne poznam nikogar, ki bi ostal doma. Dodeljen sem bil v transport 500 fantov in odpeljali so nas v Landeck na Tirolsko.

Iz naše skupine so formirali učni bataljon, le komandni kader je bil nemški. Vsak vod je imel fanta, ki je znal nemško in je bil za tolmača. Začeli smo s temeljitim in trdim urjenjem. Na strogo nemško vojaško disciplino smo se kmalu navadili. Drugače so z nami zelo lepo ravnali, še posebno zelo star komandant bataljona je zelo skrbel za nas. Pravil je, da je bil v prvi svetovni vojni skupaj z našimi očeti in strici na Soški fronti. Na Landeck nimam slabih spominov. Sredi novembra 1942 smo z urjenjem končali in bili smo res odlično izvežbani. Poslali so nas na Bavarsko, komandni kader pa je ostal v Landecku. Sem so prišli tudi drugi bataljoni Štajercev iz drugih krajev Tirolske. Teden dni smo imeli velike manevre, kjer so sodelovali topovi, tanki in letala. V teh manevrih je nekdo ubil dva podoficirja in enega oficirja. Vse to so zelo raziskovali. Ne vem, ali je bil to vzrok ali kaj drugega da so nam že naslednje dni pobrali orožje in opremo ter nas oblekli v navadne pešadijske uniforme, planinske pa smo morali oddati.

Vse bataljone so razpustili in nas po manjših skupinah poslali na vse kraje.

V skupini 10 fantov sem prišel v Hagenau. Tu so zbirali pešadijski transport za fronto. Dobili smo orožje in novo opremo in naš transport je štel okrog 2500 vojakov. V drugi polovici decembra so nas napotili proti Rusiji. Na širše območje Stalingrada smo prišli prve dni 1943. To je bilo že zunaj obroča, v katerem se je znašla njihova 6. armada. Že ko smo se vozili z vlakom, sem opazil, da je nekaj narobe. Na železniških postajah smo videli množice italijanskih vojakov, ki so se v velikem neredu umikali s fronte. Vedeli smo, da nam bo trda predla, če nas pošiljajo tja, od koder beži na tisoče Italijanov.

Naš transport so razpustili in nas dodelili k raznim regimentom. S skupino okrog 200 mož smo šli peš 30 km, da smo prišli v dodeljeno enoto. V isto četo smo prišli: moj bratranec Ivan Brezovnik, Jože Golež, Martin Godec, Silvo Gorše in jaz. Takoj so nas poslali na fronto, saj je bila velika ruska ofenziva. Kdo tega ni doživel, si ne more predstavljati kako je bilo. V bojih je sodelovalo na tisoče topov vseh kalibrov, tudi Stalinove orgle. Potem na stotine tankov in letal. Bila je sama ravnina in mraz do -50°C . Tu smo bili 14 dni, potem so nas zdesetkane poslali na sektor Kursk — Brjanik.

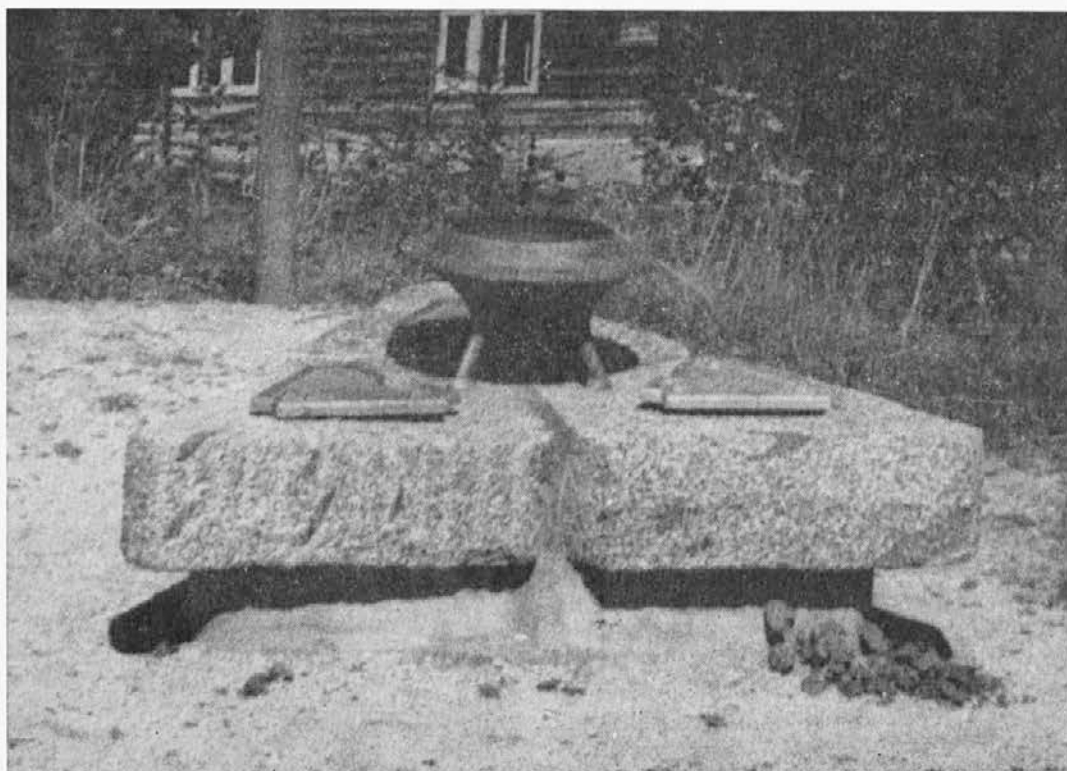
Tukaj so se v daljših ali krajših presledkih vrstile ruske in nemške ofenzive. Frontna linija se je pomikala le kakih 50 km naprej ali nazaj in se bistveno ni spremenila.

Proti koncu februarja 1943 je bila nemška ofenziva. Neke noči so naju z Goležem poslali na mrtvo stražo, daleč pred nemške položaje. Po pravilih bi morala ležati v snegu in opazovati. Toda, bil je tak mraz, da bi zmrznila, če bi bila pri miru. Takrat je mnogo Nemcev zmrznilo v Rusiji. Zato sva stala in se prestopala, da bi se vsaj malo ogrela. Izenada naju je obkolila skupina 50 ruskih vojakov in naju ujela. Vzeli so nama orožje in zvezali roke. Morala sva

z njimi v neki gozd, kjer so nama pustili stražarja, ostali pa so takoj odšli, kdo ve kam. Stražar z brzostrelko se je naslonil na neko drevo, midva pa sva morala stati pred njim. Nekaj časa sva še zdržala pri miru, potem sva se zaradi mraza spet začela prestopati. Stražar ni nič rekel, zato sva začela delati vedno večje kroge. Ko sva se tako oddaljila že dober meter za neko drevo, sem Goležu šepnil: »Beživa!« Toda Golež se je tega ustrašil in takoj se je vrnil tik pred stražarja. Jaz pa sem se pognal v beg in med drevje in za mano ni bilo nobenega strele. Kdo ve, ali je stražar zaspal ali zmrznil, da ni nič ukrepal. Pobegnili pa nisem zato, ker bi mi bili Nemci tako pri srcu, in da bi za njih tvegali. Le znano mi je bilo, da če Rusi ali Nemci ujamajo posameznike, jih izprašajo, potem pa po kratkem postopku postrelijo.

Ko sem prišel iz gozda, nisem vedel, kam, saj sem izgubil orientacijo. Pred mano je bila le velika, zasnežena prostranost. Toda kmalu sem se orientiral po nemških svetlobnih raketah, ki so jih ponoči prav tako kot Rusi, vedno izstreljevali. Zjutraj sem prišel pred nemške položaje, toda čim so me zagledali, so začeli streljati proti meni. Vpil sem: »Ne streljajte!« Prišel sem k čisto tuji enoti. Rok mi sploh niso hoteli razvezati in odgnali so me na četrto komando. Tu sem jim moral razlagati, kaj delam pri njih, in moji pripovedi sploh niso verjeli. Potem so telefonirali v mojo četo in šele potem so mi razvezali roke. S kurirjem so me napotili nazaj in še v naši četi sem imel nekaj težav zaradi tega. Jože Golež pa je takrat za vedno izgubil v Rusiji.

V marcu je bila naša enota nastanjena v neki vasi. V tisti hiši, kjer je bila naša desetina, me je gospodinja prosila za sol. Soli takrat tam civilisti sploh niso dobili. V naši kuhinji sem res dobil sol in ji jo dal. Potem bi radi še več soli in delal sem tako, da so mi civilisti dajali jajca, ki sem jih potem s kuharji zamenjeval za sol. Kuharji so me sicer imeli za prekupevalca, ven-

Spominsko obeležje na Ježevem pod Belo pečjo

dar jaz nisem imel od tega nobene koristi. Potem so to delali še Ivan, Silvo in Martin. In kako so si nas zapomnili v tistih vaseh, kot da bi res bili trgovci s soljo. V maju je dobil Ivan Brezovnik od doma pismo, v katerem so mu, kdove na kakšen način, sporočili, da je njegov brat Franci v partizanih. Ivan je bil tega zelo vesel in je to povedal tudi nam trem. Povedal je, da bo skušal dobiti s pomočjo civilistov zvezo z ruskimi partizani, in da bi šel k njim. Tudi Silva, Martina in mene je prepričeval o tem, toda mi se s tem nismo strinjali. V bližini fronte tako ni bilo partizanov, pač pa baje daleč v zaledju. Drugo pa je bilo to. Rusi še svojih ljudi niso cenili in so, po pripovedovanju domačinov, streljali za vsako malenkost, naša usoda bi bila pa še bolj dvomljiva. Ivan pa je še kar vztrajal.

Nekega dne, ko smo bili prosti, mi je Brezovnik rekel, naj grem z njim do štaba bataljona, ki je bil v isti vasi. Povedal mi je, da ima zvezo z nekim civilom, ki mu je naročil naj pregleda in skicira, v kateri hiši je štab in kakšne so možnosti, da bi dobil dokumente štaba bataljona. V zaščitenem vođu štaba je bil takrat tudi Martin Godec. Ta je vedel, da ima štab pisarno v večji sobi. Toda tam je vedno dežurni telefonist in tudi tri postelje so tam za dežurne oficirje in izmeno telefonista. Pred vrati hiše pa je bil vedno stražar.

Do dokumentov bi lahko prišli le, kadar bi bil na straži pred hišo Godec in še mi trije bi morali biti takrat prosti. S hitrim napadom ponoči bi morali pohiteti in potem vsi štirje takoj izginiti, toda kam?

Pri večerji sem še govoril z Brezovnikom. Ponoči ga je dežurni iskal za stražo, vendar ga ni bilo in tudi naslednji dan ne. Mi trije smo bili trdno prepričani, da je pobegnil, vendar smo o tem molčali.

Drugi ali tretji dan je Ivana Brezovnika slučajno našla neka patrolja pri mlinu na veter, približno 800 metrov iz vasi. Bil je zadavljen in popolnoma gol.

Od takrat dalje niso Rusi dobili od nas niti grama soli več.

Proti koncu maja je bila ruska ofenziva in položaji naše enote so bili pred neko vasjo. Ruski topovi so na gosto zasipali položaje in vas. Ob določenem času ni bilo obroka hrane, zato mi je podoficir ukazal, naj grem v vas pogledat, kaj je s hrano. Našo kuhinjo sem našel uničeno, deli dveh kuharjev pa so ležali tam okoli. Tudi hiša, v kateri je bila komanda, oziroma pisarna naše čete, je bila zadeta in je že gorela. Šel sem tja in v pisarni sem na tleh zagledal administratorja čete, po činu feldvebla. Imel je ranjeno nogo, in še to pod nekim tramom. Ko me je zagledal, me je začel lepo prositi, naj ga rešim. In prav takrat sem se spet spomnil, na moj dopust. Prav tega sem že večkrat prosil za dopust, vendar zaman. Vedno me je odpravil s tem, da še nisem leto dni vojak, da še nisem bil ranjen in tudi pet tankov nisem uničil. Vse to so bili njegovi pogoji za dopust.

Feldveblu sem povedal, da ga bom takoj rešil in spravil v preobvezovališče, če mi da dopustno dovoljenje. Takoj je pristal na to, saj takrat bi mi verjetno obljubil še kaj drugega. Takoj sem ga potegnil izpod trama in mu za silo obvezal nogo. Pokazal mi je, v katerem zaboju ima formularje za

dopust in jih začel izpolnjevati, čeprav s težavo, ker je bil ranjen. Tudi to mi je povedal, kje ima nekaj rezervne obleke in perila. Nekaj sem kar tam zamenjal, drugo pa hitro stlačil v telečjak. Vse skupaj je bilo spravljeno v nekaj minutah, saj je že tudi hiša nevarno gorela.

Poleg orožja in opreme sem še skoraj nesel 80-kilskega feldvebla, ki se je naslanjal name. Imel sem srečo, da sem kmalu srečal sanitejce, ki so šli po ranjence. Z veseljem sem jim prepustil težkega možaka in tudi sicer me ni prav nič mikalo, da bi hodil v preobvezovališče. Hitel sem iz vasi na neko pot in se vrnil na drugo, saj nisem točno vedel, kam grem. Vedel sem le, kje je frontna linija. Rusi so še takrat poslali za mano nekaj granat, kot opomin, da naj izginem in se nikoli več ne vračam.

Zavedal sem se, da moram čimprej od tod. Zato sem imel več razlogov. Nisem vedel, če bo feldvebel molčal, potem ko bo prišel v varne roke zdravnikov, kako sem prišel do dopusta. In kadar je bila kakršnakoli ofenziva, so bili vsi dopusti ukinjeni. Bal sem se pa tudi, da bi srečal kakšnega podoficirja ali oficirja, posebno iz našega bataljona. Zato sem pospešeno pešočil skoro 48 ur in se izogibal vojaštvu in vsemu. Med potjo sem se umil ter preoblekel. Prišel sem na večjo železniško postajo, mislim, da v Bahmač. Nemci so imeli koristno navado, da so na vsaki večji postaji kuhali za vojake. To mi je zdaj in pozneje med vožnjo domov zelo prav prišlo. Na vlak nisem dolgo čakal. Napolnjen je bil z ranjenci. Odpeljali smo se proti Kijevu. Po nekajurni vožnji me je legitimirala vojaška patrolja. Bil sem v skrbeh, če je dopustno dovoljenje sploh pravo, saj tega nisem znal sam ugotoviti. Bilo je v redu, le nekega potrdila nisem imel, ki pa je bilo menda sestavni del dovoljenja za dopust. To je potrdilo, da bom na dopustu dobival hrano. Ne vem več, kako sem to opravičil, in član patrolje me je vprašal, če mislim na dopustu gladovati. Vrnila sta mi dokumente ter zaželela dober dopust.

Vozil sem se skozi Kijev, Prago, Dunaj, Gradec, Maribor do Šoštanja.

Med Prago in Dunajem sem se vozil z večjo skupino planincev. Zamenjal sem pri njih mojo daljšo mauzerico za krajšo, planinsko. Tudi nekaj dodatnega streliva sem dobil in štiri jajčaste ročne bombe. Še isto noč sem na neki postaji izstopil ter počakal na drugi vlak. Po še nekaterih nevšečnostih sem se le pripeljal v Šoštanj in domov v drugi polovici junija 1943.

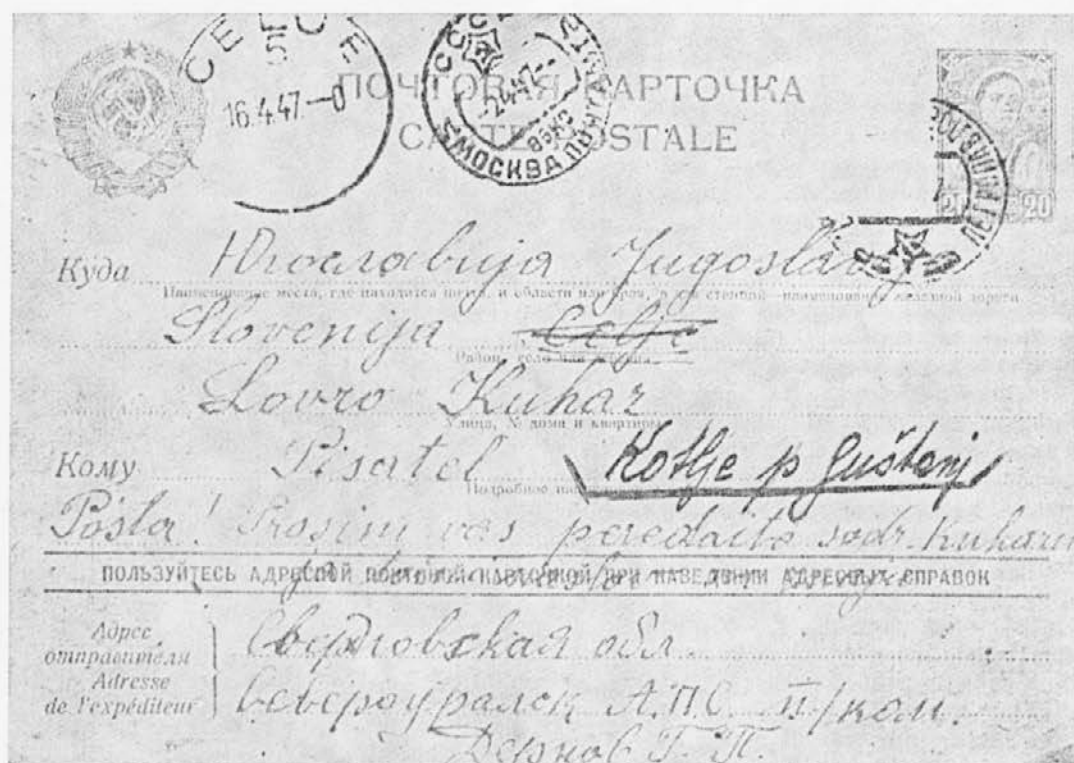
Martin Godec je dezertiral nekaj mesecev pozneje in bil potem vodnik v 14. diviziji, Silvo Gorše pa je ostal pri Nemcih vse do konca vojne.

Zaradi kamuflaže me je mama kasneje iskala s pomočjo Rdečega križa. Po nekaj mesecih je dobila sporočilo, da sem padel v Rusiji.

V KOROŠKIH PARTIZANSKIH ENOTAH

Ko sem na poletje 1943. dezertiral iz nemške vojske, sem v Lepi njivi zelo težko dobil zvezo z NOV. Od takratnih prebivalcev Lepe njive je bil v partizanih samo moj sorodnik Blaž Verbuč-Pankrac, in še ta je bil drugje za kurirja. S pomočjo Cena sem zvezo le dobil. Naš Cena mi je tudi dal ilegalno ime Drenov. Prvič sem v Šmihelu zaman čakal na kurirja, v drugo je le prišel. Doma so mi naročili, naj grem kam drugam, da ne bodo imeli zaradi mene težav z Nemci.

Tako sem potoval na Koroško preko raznih zvez, javk in kurirjev. Večkrat sem kje čakal na zvezo po več dni. Zato sem rajšal več kot mesec dni, da sem prišel na Uršljo goro v Koroški bataljon, in to na jesen 1943. Koroški bataljon sta vodila Drago in Kijev. Bataljon je bil številčno še zelo majhen. Drago me je dodelil k Dušanu. Vzeli so mi orožje in po tednu dni so mi dali puškomitraljez — zbrojevko. Še prej so me temeljito izprašali, zakaj sem prišel v partizane in na Koroško. Še dobro, da mi je že na Mozirskih planinah kurir Pankrac povedal, da v partizanih ne

Karta z Rusije

smem biti preveč radoveden. Tu na Koroškem me ni nihče poznal in tudi jaz nikogar.

Tokrat smo se pogosto zadrževali na področju Uršlje gore. Seveda smo hodili tudi drugam, do Solčave. Na Lešah smo bili dvakrat v akciji. Enkrat smo razoroževali SA in Milan se je najbolj izkazal. Tudi k Brančurniku smo šli po njihovega hlapca, ki je delal za Nemce. V to akcijo smo odšli iz taborišča pod Jopičem. Spotoma smo zadeponirali opremo in tam pustili stražarja. Ko smo se vračali, ni bilo stražarja nikjer in tudi naše opreme ne. Za sebe vem, da sem kmalu dobil v neki akciji debelo rožnato odejo, to je kovter. Dokler je bilo lepo vreme, je še kar šlo, ko pa je deževalo, je bila tista odeja vsaki dan težja. Dušan mi je ukazal, da moram to pustiti. Soborci pa so se mi smejali, češ da mi bodo priskrbeli še posteljo, da jo bom vlačil s sabo.

V drugi polovici oktobra smo napadli železniško postajo Otiški vrh. To akcijo sta vodila Drago in Kijev. Bilo je pozno zvečer in razen teme je bila še gosta megla. Bil sem v zasedi proti Dravogradu in to pri križišču železniške proge in ceste. Naši so na postaji uničevali lokomotive ter postajne naprave.

Bili smo že nekaj časa v zasedi, ko smo zaslišali, da proti nam prihaja več ljudi. V tisto smer sem poslal kratak rafal in razen vpitja na pomoč ni bilo nič. Malo kasneje smo ugotovili, da imamo opravka le s tremi pijanimi muzikanti, ki so po progi kolovratili domov. Druge škode ni bilo, le harmoniko sem jim prestrelil.

Na mitingu v Kotljah sem se dobro imel. Na mitingu sicer nisem bil, ker je bila naša desetina ves čas v zasedi proti Ravnain. Toda Don je uredil, da smo dobili dovolj dobre hrane in sladkega mošta.

Iz Kotelj sem šel z desetino, ki jo je vodil komandir čete Dušan, k nekemu kmetu nad Dravogradom. Dušan je tam kaznoval kmeta in njegovo ženo, ker sta pred mese-

ci na skrivaj izdala partizane. Imeli so žrtve in tudi Dušan je bil takrat ranjen.

Na Smrekovec smo šli skozi Jazbino in pozno ponoči smo prišli k Miškam. Tam so bili partizani in neki novinci. Zjutraj so nas napadli Nemci, in to z zgornje strani, to je iz gozda. Po krajšem spopadu se je naša desetina umaknila brez izgub in nadaljevala pot na Smrekovec. Pri Miškah so padli nekateri partizani in tudi domača hči. Domačijo so požgali in družino aretirali.

Sredi novembra je šel Dušan z večjo skupino partizanov na Pohorje. Tam je tudi padel. Naša četa je takrat šla tudi dvakrat v prehrambene akcije v Lepo njivo in opravili smo še več drugih manjših akcij. Sprejet sem bil v SKOJ in decembra sem postal desetar. Okrog božiča smo bili s patroljo dva dni v zasedi pri Igli blizu Solčave, kjer smo zaman čakali župana Luč.

Za konec leta 1943 je od Ratiha v Bistri spet šlo mnogo partizanov na Pohorje. Odšel je tudi komandant Drago, ki smo ga vsi imeli radi. Mene so takrat dodelili v Gorazdovo četo in odšli smo na avstrijsko Koroško. Bil sem sprejet v KPS in kmalu so me postavili za namestnika komisarja čete. Takoj po prihodu na to področje smo napadli neko postojanko Cuhauze, ki je bila med Železno Kaplo in Belo. To akcijo je vodil Bogdan. Bil je ranjen v glavo in je kasneje v Solčavi umrl. Na neko nedeljo ali praznik v januarju 1944 smo zjutraj napadli Globasnico. Vod čete je obkobil orožniško postojanko in s streljanjem blokiral žandarje, da niso mogli iz postojanke. Del čete je zavaroval dohode v vas, drugi pa so začeli prazniti veliko trgovino in skladišče. Organizirali so tudi več sani in konjskih vpreg, da so potem peljali daleč pod Peco. Kar ni bilo uporabnega za nas so domačini znosili domov. Ta večurna akcija je po dnomu uspela.

V februarju smo šli nad orožniško postojanko na Jezersko. Že v Kortah so organizirali borbena skupino, v kateri nas je bilo 15 prostovoljcev. Če se ne motim, je

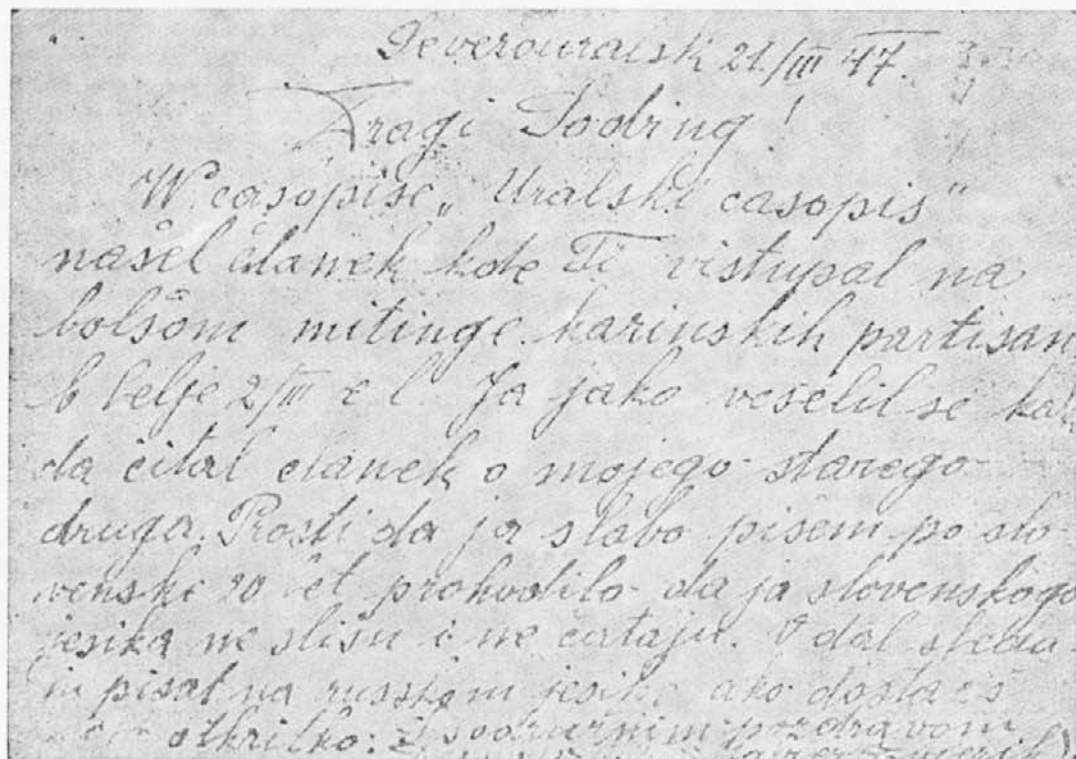
to skupino vodil Dragotin. V tej skupini sta bila tudi minerec Luka in obveščevalec Gorki, oba doma blizu Kotelj. Gorki je bil vedno rad lepo oblečen, zato smo se šalili, da si bo zamazal obleko, če bo šel z nami. Na Jezersko smo prišli brez težav. Naši so zasedli izhodiščne položaje, mi pa smo šli naprej. Imeli smo nalogo, da ko bo Luka namestil in aktiviral TE mino, moramo v hitrem jurišu zavzeti stavbo. Neopazno smo prišli že mimo stražarja, ki je stal v bližini postojanke. Gorki ga je imel na skrbi, ko se bo začelo. Tedaj je nekdo na izhodiščnem položaju zagledal tistega stražarja in ustrelil vanj. S tem je povzročil alarm in namesto, da bi mi presenetili žandarje, so oni nas. Imeli so nas pred postojanko, na brisanem prostoru, in tolkli so po nas, kolikor so mogli. Nekaj časa nismo mogli ne naprej in ne nazaj, potem smo se le s težavo umaknili. Sedem naših je bilo laže ranjenih in akcija je bila po neumnosti zapravljena. Vračali smo se čez visoke gore na Šajdo. Še isti večer smo šli s patroljo v Sele po tobak in druge potrebščine. Vse smo dobro opravili in se vrnili na Šajdo.

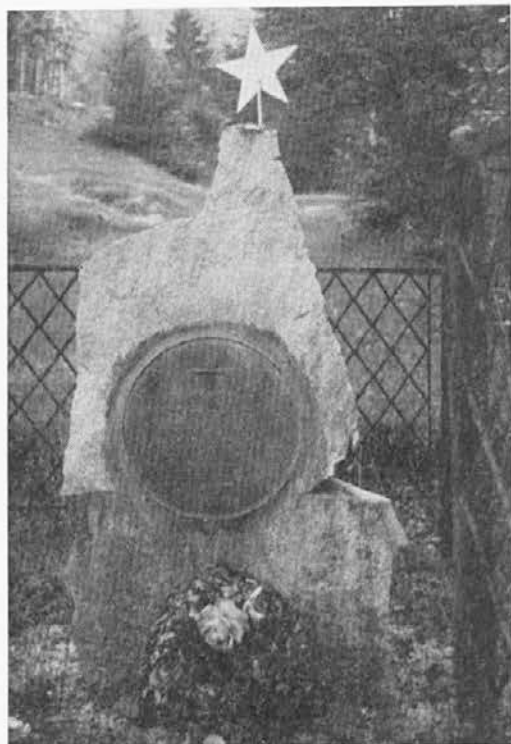
Na sedlu nad Selami so naši postavili močno zasedo. Naslednji dan so prišli Nemci in malomarno zasedo presenetili in vse pobili. Tudi mi smo se spopadli s tistimi Nemci in takrat sta se nam vdala dva žandarja, doma iz Gorenjske. Toda to vdanje so Nemci pripravili. Zelo kmalu smo pri enem našli dobro skrit zavojček mlete kave, ki je bila tako strupena, da bi lahko pomorila na stotine ljudi. To kavo je nameraval žandar dati pri kakšni prehrambeni akciji v kuhinjo, da bi jo nam kuharji skuhal, mi pa pospravili in pomrli.

Proti koncu marca smo šli v akcije daleč v dolino. Šli smo tudi po nekega višjega gestapovca, ki je bil menda na dopustu. Takrat sem dobil njegove škornje, ker moji čevlji že niso imeli več podplatov. Škornji so bili imenitni, vendar za mene nekoliko preveliki.

Vračali smo se čez neko zelo naraslo reko. Držali smo se za roke, da bi voda koga ne odnesla. Ko smo prišli na drugo stran, sem bil brez škornjev in bos. Vsi so se mi smejali, meni pa ni bilo preveč prijetno, saj sem potem celo noč hodil bos. Odšli smo na Obirsko, in to k nekemu kmetu pri cerkvi. Bila je velika noč in tudi mi smo šli v cerkev. Sprva nas je nemški fajmošter, ki je prišel iz doline, bolj postrani gledal. Kasneje se je privadil na nas. Preden se je vrnil v dolino, pa je celo izjavil, da bi se nam pridružil, če bi še ne bil prestar. Mi smo v cerkvi peli narodne in partizanske pesmi. Tudi tisto Od Celja do Žalca. Ljudem je bilo to zelo všeč, da smo morali s petjem nadaljevati še po končani maši in kasneje na mitingu. Naš pevovodja je bil Nandovec iz Luč. Kmetje so nam nanosili dosti prazničnih dobrot. Pravili so, da je to njihova najlepša velika noč. No, tudi mi se nismo imeli za kaj pritoževati.

V tem času so se naše vrste v Avstriji zelo pomnožile. V našo enoto so vstopali domačini, fantje in dekleta. V Kortah, Selah, na Obirskem, v Beli, Remšeniku in v Lepeni smo bili kot doma. Nikoli nismo taborili v gozdu, vedno le pri gostoljubnih kmetih. Bili smo zares njihova vojska.

Spomenik pri Jurčku v Podgori

V aprilu 1944 smo odšli proti Topli, h kmetu Končniku, kjer so formirali vzhodno koroški odred. Bil sem dodeljen v prvi bataljon, kjer je postal komandant Dragotin. Bil sem komisar v Gorazdovi četi.

Naša četa je morala dostikrat mobilizirati novince, in to na zelo obširnem območju. Seveda smo se udeleževali tudi skupnih akcij bataljona. V treh mesecih smo mobilizirali okrog sto novincev. Pri mobilizirancih smo dobili precej SA uniform in tudi nekaj orožja ter streliva. Tudi v Heleno smo šli mobilizirati rudarje. In to zjutraj, preden so šli na delo v jamo. Dobili smo precej rudarjev in se vračali skozi Toplo. Že do Tople sta nam dva ušla. Ustavili smo se pri Burjakovi žagi. Gorazd je odločil, da moramo v Topli organizirati hrano, sam z dvema borcema pa je odšel na Mravljijo, češ da ima tam neke opravke. V resnici je šel po borovničevo žganje. Gorazda sem opozoril, da se ni pametno zadrževati v tistem grabnu, pa mi je dejal, da če mi ni všeč, naj grem naprej. Nismo še skuhali hrane, ko smo slišali iz Mravljije streljanje. Do tja so že namreč prišli Nemci iz Črne, da bi nam zaprli pot iz Tople. Padel je Gorazd in še neki borec, Karel Mlačnik pa je bil ranjen, vendar je Nemcem ušel. Četa se je v razpotegnjeni koloni napotila proti Čofatiji in nismo prišli v stik z Nemci. Toda večina novincev nam je ušla. Nekaj časa smo jih še lovili, potem smo to opustili. Med tistimi, ki so ostali, je bil tudi starejši rudar Senegačnik, ki je kmalu postal dober kuhar.

Naslednjo noč smo se vrnili v bataljon, ki je bil pri Tončki pod Uršljo goro. Tam sem jih poslušal od Dolfa, kot bi si jaz izmislil trapasto čakanje v Topli.

Naslednji dan so imenovali za našega komandirja Čapajeva. Še isti večer smo šli v akcijo. Podirali smo električne drogeve in jih že celo vrsto uničili. Čapajev in Plaznikov iz Bistre sta se s puškinimi kopiti lotila še izolatorjev na drogovih. Toda tam je bil električni tok, ki je oba na mestu ubil, da sta čisto počrnela.

Naslednji dan smo ju pokopali v neki globači in ko je imel Dolf poslovlilni govor, nas je napadla nemška patrolja. Nemce smo sicer spodili daleč v dolino, vendar je bil neki borec ranjen v trebuh in je kasneje umrl pri Lahu v Bistri. V maju je naš bataljon zažgal žago v Mušeniku in opravil obsežno mobilizacijo od Rudarjevega do Žerjava. Vrnili smo se k zgornji javorski cerkvi. Tam smo bili skupaj z manjšo enoto 14. divizije. Naslednji dan so že imele naše izvidnice v Jazbini manjše praske z Nemci. Popoldne je odšla po Javorju močna patrolja, ki jo je vodil komandir Tarzan. Pri Počelu so se udarili z Nemci in Tarzan je padel zadet v glavo.

Kmalu smo ugotovili, da iz Javorja prihajajo Nemci nad nas. Zavzeli smo položaje ob zidu okrog cerkve. Tu je bil tudi pripadnik 14. divizije, Savinjecan, mitraljezec in dober vojak Krebs. Na noč so nas Nemci začeli napadati, in to s spodnje strani, po travniku navzgor. Vkljub našemu močnemu ognju in njihovim izgubam so počasi kar rinili naprej, da smo se že čudili. Toda kmalu nas je napadla druga nemška kolona, za katero nismo vedeli. Ti so nas napadli iz gozda navzdol. Nemci verjetno niso preveč točno koordinirali napada, zato so tisti spodaj precej nastradali.

Začeli smo se umikati v gozd proti Jazbini in od tam v Zarazbor. V tem spopadu je padlo nekaj naših. Nekega zelo mladega borca so Nemci ujeli v jasliah Mežnarjevega hleva, kamor se je v strahu skrnil. Nemške izgube mi niso znane.

Ne dolgo zatem se je naš bataljon spopadel s kolono Nemcev pod Kramarico. Nemce smo pognali proti Silvestru in proti Črni. Tu je zadnjič poveljeval komandant Dragotin, potem je odšel iz Koroške. Zamenjal ga je komandant Džok. Tudi zdaj smo bili v številnih akcijah. Džok je bil zelo sposoben komandant. Zavezniki so nam že začeli pošiljati vojni material. Z letali so nam tovore odmetavali na Beli peči in v Koprivni. Vse to je bilo potrebno dobro zavarovati. Pri koroških enotah je bila tudi zavezniška vojna misija, ki so jo sestavljali Američani in Angleži.

V drugi polovici junija je naš bataljon taboril pri Osojniku v Bistri. Nekega dne so naše izvidnice ugotovile, da prihaja v Bistru kolona policije. Kasneje smo že ugotovili, da ropajo Plaznikovo domačijo in da bodo odgnali domače s sabo.

Štab bataljona je odločil, da bomo postavili policiji zasedo na nasprotnem hribu, proti Mlinarskemu. Ko so prišli Nemci, smo jih zasuli s točo krogel in tudi dva minometa sta delala s polno paro. Mnogo Nemcev je takoj padlo, nekateri pa so si poiskali kritje v kolovozu ceste in v požganem poslopju Mlinarskega. Plaznikov sin Franci je bil mitraljezec pri nas. Ko je tolkel po policistih, je na ves glas vpil, da moramo paziti na njegovo družino, ki je bila v koloni zraven Nemcev. Džok je zbral skupino, ki je odšla proti Mlinarskemu, da bi tam uničila vse Nemce. Šli smo po travniku navzgor, ob nekem plotu. Kljub temu, da so policisti streljali na nas, smo prišli do poslopij. Tam smo se v ruševinah stavbe čisto od blizu streljali s policisti, ki so se trdovratno upirali. Padla sta namestnik komandirja čete Janko ter kurir Metod. Kasneje smo izvedli, da je bil Metod

le teže ranjen in so ga potem Nemci dobili in ubili. Ranjena je bila tudi neka mlada Črnogorka. Iz velike rane na nogi ji je curkoma tekla kri. Džok mi je ukazal, naj jo takoj vlečem nazaj v gozd, kjer sem ji za silo ustavil krvavitev.

Naši skupini se ni povsem posrečilo, da bi uničila vse Nemce. Na Razpotju je bil takrat uničen tank z vso posadko. Pripeljal je na našagan most in v jarku eksplodiral. Plaznikovo družino smo le rešili in odšli so v gozd k partizanom. Julija 1944 je bil formiran še tretji bataljon. Komandant je postal Falent, politkomisar pa Jože Belin. Toda Belin je kmalu odšel z manjšo četo čez Dravo na Svinško planino. Mene so takrat premestili v tretji bataljon. Postal sem komisar čete, ki jo je vodil Tine. V tem bataljonu sem sodeloval v večdnevih bojih, ko smo zadrževali Nemce, da niso mogli v Savinjsko dolino, ki so jo osvobajale naše brigade. Naša četa je bila prvi dan v rezervi pri Prosencu. Potem so nas poslali nad Cvelberju na Pristavi. Od tam smo iz zasede napadli nemško kolono, ki je šla od Pongračiča naprej v Koprivno, drugim Nemcem v pomoč. To kolono smo razbili in Nemci so se po reki Meži vračali v Črno. Iz Črne so na nas streljali s težkimi minometi. Le peto je izgubil neki borec, drugih izgub naša četa ni imela. Od tod smo šli na položaje nad Haderlapom. Tudi tu smo imeli boje, potem smo se vsi, vključno s prvim bataljonom umaknili na Belo peč.

Za tiste boje VKO nam je takrat poslal pohvalo zavezniški general Aleksander, in to iz Italije. Na jesen 1944 so me poslali na partijski tečaj k Prazniku na Ljubno.

Prišel sem dva dni prekmalu. Vodstvo tečaja mi je dovolilo, da sem šel ta čas domov. Zdaj je že skoro vsa Lepa njiva aktivno delala za OF. Naš Cena je bil v Tomšičevi brigadi, v naši hiši pa so bili prav takrat terenci. Začeli so me prepričevati, da bi ostal kar pri njih. To sem odklonil, pa čeprav so bili tu sami domači fantje in dekleta.

Ko sem se vračal, sem pod Brezjem trčil na večjo kolono vermanov. Z mano je bil slučajno kmet Brodnar, s katerim sva šla nekaj časa skupaj. Vermanov sem se rešil, Brodnarja pa so za mesec dni zaprli v Stari pisker, toda ni me izdal. Meni bi nič ne škodoval, pač pa našim doma.

Ob koncu partijskega tečaja nas je obiskal Franc Leskošek-Luka. Nekdo mi je takrat dal nalogo, da sem moral iti do Nazarij, kjer sem prevzel večjo skupino partizanov ali novincev. S to skupino sem krenil proti Lučam. Prav takrat so spet reorganizirali koroške enote. Mnogo partizanov je šlo v 14. divizijo. Tudi mene so sprva določili, da bi šel za politkomisarja bataljona v Bračičevo brigado. Toda, nekdo me je poklical in povedal, da sem šel v partijski tečaj s Koroške, zato moram tudi ostati na Koroškem. Če se ne motim, je bil potem na moje mesto v Bračičevi brigadi imenovan Ivan Šipek-Vanja.

Mene so napotili proti Koprivni, k Haderlapu. Tu se je pripravljala na pot čez Dravo severno koroški bataljon, ki so ga formirali že nekaj dni prej. Komandant bataljona je postal Mirko, ki je bil prej načelnik štaba VKO. Politkomisar bataljona je bil Mitja in njegov namestnik Voj-

nomir. Januar je bil bataljonski sekretar SKOJ, za bolničarko je bila Magda. Bataljonska kuharja sta bila Franc, doma iz Ljubo, ter Alojz Hozner iz Mežice. Bataljonu sta se pridružila politični funkcionar Karel Prušnik-Gašper in član zavezniške vojne misije, angleški major. Mene so dodelili v Brankovo četo, za politkomisarja. Bataljon je štel okrog 80 bork in borecev, večinoma starih okrog 21 let. Dobili smo odlično oborožitev in opremo. Anglež je imel radioodajnik in dobili smo tudi zavezniški gumijasti čoln za plovbo čez Dravo. Sredi oktobra 1944 smo šli na pot proti Strojni in Dravi. Tik pred Dravo, ponoči, je dezertiralo celotno poveljstvo neke čete. Vsi od komandirja, komisarja do deseterjarjev. Tudi bataljonski intendant jo je popihal. Navadni borci te čete pa so ostali. Ubežniki so nam pred Dravo pretrgali zvezo, da smo zaradi tega izgubili nekaj časa. Takrat je pobegnilo, mislim, 9 slabičev. Prvi se je peljal čez Dravo komandir Ivan Jurač-Branko, doma iz Leš. Na drugi strani je držal močno zasedo, dokler ni bil zadnji partizan na drugi strani. Bilo je vse v redu, le na severni strani ni bilo nobene kurirja ali vodiča. Potem je Mirko s pomočjo specialke in kompasa bataljona brez ovir pripeljal na Svinjsko planino. Naše področje je bilo veliko, med Volšperkom, Grebinjem, Svincem in Hüttenbergom. Tu je več nemško govorečih Avstrijcev kot pa Slovencev. Belinova in Bojeva četa sta že bili tu in sta prišli v sestav našega bataljona. Tudi terenci Krištof, Luc in še drugi so bili tu, le da so imeli z bataljonom malo stikov. Pred zimo je prišla iz Gur še enota Mivška in Iztoka. Bili smo le kratek čas skupaj. Pri nas so pustili nekaj svojih ljudi, enota pa je šla skozi Labodsko dolino na področje Eibisvalda. Vrnili so se aprila 1945. Tudi Gašper je bil krajši čas pri nas. Odšel je k terencem in poskušal priti nazaj čez Dravo. V decembru se mu je to tudi posrečilo.

Na novem območju smo kmalu ugotovili, da bomo imeli povsem drugačne razmere, kot smo jih imeli na druge strani Drave. Tu ni bilo nobenega zaledja, kamor bi se vračali po raznih akcijah, kot smo to delali na južnem Koroškem. Tudi z obveščevalno službo med civilisti ni bilo kaj. Spet smo začeli taboriti izključno v gozdovih. In za nas zelo pomembno dejstvo; tukajšnji kmetje še malo niso bili podobni tistim v Kortah ali na Obirskem.

Pridružilo se nam je več Poljakov in Ukrajincev, ki so bili na prisilnem delu pri velikih kmetijah. V šestih mesecih, ko je bil naš bataljon tu, se nam ni pridružil noben domačin.

Do konca decembra smo opravili že več akcij in tudi izgube smo že imeli. Predvsem Belin in Boj, ki sta že do takrat izgubila večino ljudi. Na Svinjski planini nam je zavezniško letalo prineslo strelivo. Po ta tovor so prišli tudi Nemci. Spopadli smo se z njimi in Nemci so nam odnesli polovico zavezniške pošiljke. Prav pod vrhom so imeli Nemci v hotelu postojanko, da so bili vedno pri roki. Tam sta bili protiletalska in policijska enota. To postojanko je šele spomladi 1945 uničil Branko, in to z manjšo skupino partizanov. Ko je bilo še kopno, smo šli z Vinkovim vodom po hrano proti Volšperku. Prišli smo h kme-

tu, kjer je že teden dni domovalo 40 policistov. Tega ob prihodu seveda nismo vedeli in policisti so po nočnih zasedah spali spanje pravičnega in mnogi so tudi za vedno zaspali.

Bilo je zjutraj in z Vinkom sva že po veliki hiši iskala koga, ko je zaropotalo, da se je hiša kar stresla. Z bombami in brzostrelkami sva se rešila in stražarja tudi, ki sta šla na nemški stražarski mesti. Vsi smo jo srečno zvozili, razen policistov, ki so zaradi naše pomote pošteno nastradali. Le Vojnomir me je dolgo dražil, kdaj bom spet šel k policistom po hrano. Toda kaj smo si mogli pomagati, če pa »prijazni« sosedu kmeta, ki je gostil policijo, že mesec dni niso videli nobene nemške uniforme. Dokler je bilo kopno ali manj snega, je še kar šlo. Saj smo bili vojaki in zato so nas tudi poslali sem, da bi se tako ali drugače bojevali. Toda za konec decembra 1944 je začelo zares snežiti in nasulo je veliko snega, mnogo kje tudi dva metra visoko. S tem je bilo konec hitrih premikov, ki so pogoj za uspešno partizansko taktiko. Visok sneg je bil naš najhujši sovražnik. Huda zima je trajala do druge polovice marca 1945. Nemci so hoteli prav to zimo izkoristiti, da bi nas uničili. Prav takrat so začeli z obsežnimi in dobro organiziranimi hajkami. Vse sorte vojaštvo so pošiljali nad nas, tudi iz Celovca in kdove od kod še. Ko so se enote utrudile, so poslali nove in spočite. Tudi Dravo so baje dobro zastražili, vendar tega nismo preizkušali. Od konca decembra 1944 in do aprila 1945 nihče ni mogel do nas. To je razumljivo. Čudno in nerazumljivo pa je, da so bile vse zveze prekinjene, takoj ko smo šli čez Dravo, in vse do aprila 1945 jih nismo dobili. Mislim, da takrat marsikdo ni opravil svoje dolžnosti. Bataljon je vse do hude zime pošiljal kurirje k Dravi, vendar zaman. Nekaj časa smo še imeli preko oddajnika zvezo z zavezniki v Italiji. Toda, ko je major padel, še te zveze ni bilo več.

Tudi kmetije so Nemci dobro nadzorovali, saj so vedeli, da ne moremo biti brez hrane. Zato se je marsikatera naša prehrambena akcija sprevrgla v srđiti spopad za hrano in druge potrebščine. Začeli smo delati večje zaloge hrane in mesa, ki smo jih na raznih krajih po gozdovih zadrževali v visok sneg, v naš naravni hladilnik. To nam je vedno prišlo prav; če smo se otresli nemških zasledovalcev, nam ni bilo potrebno takoj iti po hrano. Ko smo se umikali Nemcem z enega konca Svinjske planine na drugi konec, smo se morali večinoma braniti kar iz naše kolone. Tisti, ki je prvi gazil visoki sneg, je zdržal le nekaj metrov, potem ga je zamenjal naslednji. Tako smo se menjavali vsi, po cele dneve. Za sabo v gazez smo večkrat puščali nastavljene ročne bombe, da nismo še Nemcem gazili snega.

Če se je kdo takrat oddaljil iz kolone, je bil za vedno izgubljen. To se je dogajalo, če so nas obkoljevali Nemci na smučeh. Takrat je bilo najhujše in tudi naših je takrat padlo največ. Tudi mi smo Nemcem vračali udarce. Vsi smo morali strogo varčevati s strelivom in sleherni od nas se je še kako zavedal, da mora streljati le v siguren cilj. Dobro smo vedeli, da nimamo od koga pričakovati pomoči. Le trdoživost, borbenost in izkušnost bojevanja nam je

pomagala, da nismo vsi ostali na tistem območju in da smo zdržali tako dolgo. Do sredine marca 1945 pa je vseeno že padlo tričetrt bataljona. Tu so všteti borci Belinove in Bajeve čete. Spominjam se še naslednjih: komisar bataljona Mitja, komisarja čet Polda in Februar, komandir čete Boj, vodniki Gašper, Filip, Vinko in Zvonko; angleški major, Gustelj in njegova žena, bolničarka Mira, Matiček, Jožko in še na desetine drugih. Ranjeni so bili: komandant bataljona Mirko, namestnik komisarja bataljona Vojnomir, sekretar SKOJ v bataljonu Januar, komandir čete Belin, bataljonski kurir Ignac Zdovc (ta je imel od ozeblin čisto črne noge), mitraljezec Franc Lesnik. Tudi jaz sem imel poškodovano glavo in bruhal sem kri (maja 1945 so v bolnici v Celju ugotovili, da zaradi ran na želodcu). Ozeblin in skrbut je imelo več partizanov. Tudi uši ni manjkalo. Bolničarka Magda je zdravila, kot je vedela in znala. Manjkalo je zdravil in sanitetnega materiala. Tudi glede obleke in še predvsem obutve so bile težave. Še tako dobri čelji so v takih razmerah v dveh mesecih popolnoma razpadli.

Od tistih, ki smo prišli čez Dravo, so Nemci ujeli le težko ranjenega mitraljezca Franca Lesnika. Nihče od nas se ni kar tako dal ujeti ali da bi dezertiral, pa čeprav smo se bojevali v najtežjih okoliščinah in popolnoma sami. To je tudi pravo spričevalo našega bataljona, da smo našo nalogo opravili pošteno in z zavestjo, kot slovenski vojaki in partizani.

Aprila 1945 se je k nam vrnila enota Mivška in Iztoka, s katero smo se združili. Na večer pred 27. aprilom smo zakurili več velikih kresov, da se je daleč videlo, kdo je zmagal. Žal tega mnogo sorcev ni dočakalo. Samo pri Št. Rupertu pri Velikovcu jih počiva nad osemdeset. Še po vojni so jim Avstrijci razstrelili spomenik.

V začetku maja 1945 so nas nekaj ranjencev in bolnih poslali nazaj čez Dravo. V tej naši skupini je bil tudi Januar, ki so se mu v ranjeno roko zaredili črvi, da je

Spomenik na Kramarci pod Smrekovcem

precej smrdelo. Šli smo k Macesniku v Solčavo, kjer je bil štab koroškega odreda. Tam sem prosil, da bi se šel zdraviti domov, kar so mi tudi odobrili. Vračal sem se proti domu in že pred Lučami izvedel, da je konec vojne.

Domov v Lepo njivo sem prišel ves ušiv in razcapan. Vso mojo opremo in obleko so takoj zažgali, da ne bi raznesel uši po hiši. Oblekel sem svojo predvojno obleko, ki pa mi je bila majhna, saj sem med vojno še zrastel. Naslednji dan sva šla z mamom k zdravniku v Šoštanj. Mislim, da k dr. Mediču. Vem, da mu je morala mama plačati ta pregled. Zdravnik me je takoj napotil v bolnico v Celje, kjer sem bil tri tedne. Ko sem se vrnil iz bolnice, sem takoj šel na poveljstvo mesta Šoštanj, da bi tam izvedel, kje so koroške enote, da bi se vrnil k njim. Ne le, da teh informacij nisem dobil, vse skupaj se je zasukalo čisto drugače. Na komandi mesta me je sprejel oficir, ki ne vem kakšno dolžnost je opravljal. Takoj me je začel zasliševati, kdo sem in kje sem bil do zdaj. Povedal je, da še nikoli ni slišal za Svinjsko planino in da zato tudi ne obstaja. Mojim odgovorom sploh ni verjel. Še norčeval se je, da ima verjetno v mislih kašno svinjsko glavo, ki sem jo obiral, zabiti v kakšnem skrivališču. V tistih krajih se je zadnje zimo res nabralo precej dezertirjev in skrivačev, ki so si zdaj izmišljali razne zgodbe, da ne bi bili kaznovani. Žal so tudi mene prišteli k tem ljudem. Nihče me tam ni poznal in tudi jaz nikogar. Oficir me je pri priči mobiliziral v vojsko in ukazal, da moram ostati v Šoštanju. Tako ravnanje se mi je zdelo ponižujoče in neumno, zato sem se začel pripraviti s tistim podporočnikom. Poklical je dva stražarja, ki sta me odgnala v mestni zapor. Tam sem bil malo manj kot dva dni, potem so me izpustili. Dodelili so me k nekemu stražarju, da sva skrbela za okrog 30 zaplenjenih konj. Te živali so imeli v neki ogradi in zaradi lakote jih je že precej poginilo. Konje sva potem izmenično gonila na pašo. Po približno 10 dneh so si živali opomogle in spravili so jih drugam. Mene so premestili v zaščitno enoto v Šoštanj. Varovali smo železniško progo, razna skladišča in tudi v okolici Šoštanja smo hodili v patrolje. Napredoval sem v desetarja in kasneje v vodnika. Še v SKOJ so me nameravali še enkrat sprejeti. Toda prav takrat je prišel v Šoštanj tovariš, s katerim sva bila skupaj na partijskem tečaju na Ljubnem. Ta je bil zdaj pomembna oseba, zato so mu brez pridržkov verjeli, da sem že član KPS in da sem bil že takrat politikomisar čete. V začetku 1946. leta so me poslali na Vojni odsek v Šmarje pri Jelšah. Od tod pa poleti v 15. Majevičko brigado 17. divizije. V tej bosanski brigadi so me že po nekaj tednih izključili iz KPJ, ker sem bil nemški vojak. Takrat sem jih precej poslušal, kot bi me šele potegnili iz kakšnega nemškega bunkerja. Tudi bogomolec sem bil, pa čeprav že lep čas nisem videl nobene cerkve od znotraj. Drugače pa sem vežbal regrute v Bohinjski Beli.

Iz 15. Majevičke brigade so me demobilizirali februarja 1947. Vrnili sem se domov na Lepo njivo.

Ivan Ivartnik

Naši kraji in ljudje

Med našimi prebivalci še vedno krožijo razne ustne pripovedke ali pravljice iz davnih časov, posebno med starejšimi vaščani. Kakor ima vsaka vasica ali kmetija svojo zgodovino, tako je tudi v naši vasi.

Ko so začeli pred kakimi dvesto leti odkrivati plasti premoga na Lešah in ko so pozneje tedanji lastniki gradili prebivališča za svoje rudarje, so zgradili nekaj lesenih »berghauzev«, v katerih so živeli skupno možje, žene in otroci, za purgarje pa so postavili nekaj lepih hiš, ki še danes krasijo našo vas. Zgradili so tudi mogočno restavracijo, zraven nje hišo za učitelja »staigerhaus magazin«, bolnico in šolo pa vilo za obratovodjo, le na graditev cerkve so pozabili, zato naša vas nima cerkve. Če si vprašal kakega starega knapa, zakaj takratni lastniki, ki so bili sila pobožni, niso zgradili tudi cerkve za knape, ti je odgovoril, da so takrat pravili, da imajo knapi, ki rijejo pod zemljo, zvezo z vragom, da niso pobožni, zato jim tudi cerkve niso postavili. Kljub temu pa na Lešah nismo pogani in brez cerkve. Na vrhu našega griča stojita kar dve cerkvi, kakih deset metrov oddaljeni druga od druge. Od onod je lep razgled daleč po naši Koroški. Vendar pa prav malo vemo, kdaj sta bili cerkvi postavljeni. Zgodovinarji so že poizvedovali in iskali zapise o gradnji teh cerkva v Celovcu in Gradcu, vendar niso našli nobenih zanesljivih podatkov, zato lahko samo ugibamo in sklepamo, da sta bili postavljeni pred kakimi štiristo leti, ali pa še prej. Vsekakor pa je imela za tiste čase postavitev dveh cerkva svoj pomen.

Na Janževem posestvu, kjer so še vidne ruševine, naj bi stal nekoč grad. Tam sta živeli dve hčerki, ki pa sta hoteli imeti vsaka svojo cerkev. Cerkev sv. Bolfenka, zgornja, pa ima še svojstven način gradnje — tako je zgrajena, da ima dva oltarja, drugega nad drugim. Cerkev je »podkletena« in tudi v spodnjem prostoru je oltar. Pravijo, da je bila cerkev namenoma tako zgrajena. Spodnji prostor naj bi uporabljali za skrivališče starčkov, žen in otrok pred Turki, ki so v tistih časih vdiral v naše kraje, plenili živež, živino, otroke pa pobirali in jih jemali s seboj, iz njih pa vzgajali janičarje. Stara pripovedka tudi pravi, da so cerkve zidali Ajdi. Bili so tako veliki in močni, da so si orodje in kamenje podajali kar iz rok v roke.

Nekoliko višje je vrh Volinjak. Ko so zidali Stoparjev most, so tudi iz Volinjaka odvažali kamenje za gradnjo mostu. Pod Volinjakom pa stoji Harmonkova kmetija, hiša in hlev sta postavljena na skalo. Na dvorišču in po celem gruntu gledajo iz zemlje bele skale. V vrhu Volinjaka pa je samo skalovje. Le tu pa tam stoji kaka košata bukev, po pečinah pa so vklesane nekakšne steze, posebno na Stovčeko stran. Ko smo bili še mulci, stari kakih 10 do 12 let, smo vsako pomlad hodili v Volinjak nabirati sladko korenje, nabrali smo si ga polne žepe in ga čvekali, da smo imeli usta polna

ran. Nekaj časa je bilo sladko korenje res sladko, potem pa nas je začelo peči po ustih, tako da smo si jih z vodo izpirali, čez nekaj časa pa je kateremu tudi ušlo v hlače. Ko pa smo proti večeru prišli domov, smo se zvijali in kar hlače držali v rokah, sladko korenje nam je dalo po ritih. Da bi nas zaprlo, so nam dale matere »kloc« ali suhih črnic, pa je bilo zopet vse dobro.

Pred davnimi časi pa so v Volinjaku in pečinah domovale žal žene ali vile. Od časa do časa so se tudi pokazale iz svojih pečin. Neko zimo je mrzav tako pritiskal, da je drevje kar pokalo po gozdovih, snega pa je bilo do pasu. Delati niso mogli ničesar, le toliko, da so pri živini opravili. Zameti so bili takšni, da so od hiše do hleva naredili luknje, da so prišli do živine. Tisto zimo tudi vile niso mogle vzdržati več v svojih skrivališčih, pribežale so na Harmonkovo domačijo in se stiskale v kotu pri peči. Prihajale so več noči zapored. Najmlajša, ki je imela lepe, svilene lase, ki so ji segali do kolen, se je vlegla v gospodarjevo posteljo. Ko je zvečer prišel gospodar v sobo, ga je seveda zamikalo, da bi se stisnil k njej, vendar je videl, kako ga je gospodinja grdo pogledala, zato se je umaknil v štibelec k otrokom. Gospodinja je bila sila pobožna in verna. Nekaj časa je vse potrpežljivo prenašala, ko pa stiskanja v postelji le ni bilo konca, je vzrojila, šla je v kašto, kjer so visele škarje za striženje ovc, vzela škarje in se približala postelji. Odrezala je vili lepe svilene lase in vrgla jih je v peč. Ker je vedela, da se bodo vile maščevale, se je zaprla v kuhinjo in od tam opazovala, kaj se bo zgodilo. Vile so tekale po sobi. Ko so videle, da se lasje smodijo v peči, so se spravile nazaj v pečine. Začele so klicati gospodarja: »Vstani, vstani in bob sej!« Ker niso odnehale, je gospodar vstal, bal se je vil, ščl je v kašto, tam je bila slamnica boba, pripravljena za seme. Pograbil je slamnico in z vso silo gazil po snegu, metal je bob v globoki sneg, kjer pa je bil sneg strjen, je bob kar odskakoval. Ko je izpraznil slamnico, si je oddahnil in rekel: »Kar ste mi naročile, sem izpolnil.« Nato je zaslišal glas vil, ki so mu odgovarjale: »To smo ti ustregle za tebe in tvojih otrok dobro.« Tisto leto je pri Harmonku bob tako obrodil, da so ga kar v stročju kuhali, kolikor pa ga sami niso pojedli, so ga pokrmili živini. Od tistih dob naprej pa so se vile preselile nekam pod Uršljo goro.

Harmonkova kmetija pa ima še drugo prav staro znamenitost. Kakor že rečeno, je okrog hleva in hiše samo pečovje, sonce pa se vsloni v breg, da kar puhti iz zemlje. V tem pečovju pa so se zaredile kače, vsako leto jih je bilo več, v kašti, v drvarnici, v stogih, kjer so bili zloženi smrekovi »paclni«, so imele kače svoja gnezda, tako da že nobeden ni hotel več iti po drva. Tako se je zgodilo, da je kača prilezla v zibelko, kjer je ležal dojenček. Vse sorte so

poskusili, kač pa se niso mogli iznebiti. Ko je bil gospodar v Pliberku na sejmu, je tam pripovedoval, kako nadlogo ima doma s kačami. Prisluhnil mu je tudi gospodar izpod Pece. Povedal mu je, da so tudi pri njihovi kmetiji imeli težave s kačami. Potem pa so si kupili pave in ti so kače povov in glej, kače so izginile. Ali so jih pokončali pavi ali so same izginile, kakorkoli že! Čeprav se je na gruntu že več gospodarjev izmenjalo in se je že marsikaj spremenilo, pavi so ostali še do danes pri hiši.

Ko zapustimo Harmonkovo domačijo, pridemo v Andrejeve pečine. Tudi tu je sredi skale vklesana luknja. Skalo in luknjo smo kot smrkavci vso oblezli. Skrivali smo se v luknjo, pa ravbarje in žandarje smo se igrali po teh pečinah. V sosednjem grabnu je imel majhno, razdrto bajto stari Mohorč. Ta je večkrat pripovedoval, da je pod Andrejevo pečjo zakopan zaklad. Ob kvatrnih sobotah, posebno pa na velikonočno soboto, se svetlika tam pod pečjo modra lučka. Med leškimi knapi jih je bilo tudi nekaj, ki so se dali naplahtati. Bili so lahkoverni, pa tudi »sirovščina« jih je stiskala, pa ni čudno, da so razmišljali, mogoče se bo pa le našel kak pisker zlatih cekinov. Tako sta se zmenila in odločila dva knapa in začela kopati zaklad pod Andrejevo pečjo. Ko si nista mogla več podajati zemlje in pečovja iz jame, sta si napravila lesen vitel, na katerega sta zavijala povezno vrv in tako kopala kakih 12 metrov globoko. Stari Mohorč pa jima je hodil dajat korajžo in govoril: »Nista več daleč, še kak meter, pa bosta pri zakladu.« Ko sta deda kopanje za nekaj časa opustila, jima je Mohorč nastavljal v jamo glinast pisker. Morda je bil sam prepričan, da je zaklad res tam zakopan in bi bil rad, da bi deda kopala naprej, ali pa je delal iz zlobe in knapa »farbal«. Ko zaklada le nista našla, so jima govorili ostali knapi: »Ja, če bi imela pri kopanju kolomon bukve, bi zaklad zagotovo našla, brez kolomon bukev pa do njega ne moreš priti.«

Po tistem so nekateri začeli govoriti, da je tisti zaklad izkopal Mohorč in da ga ima zakopanega v bajti pod posteljo. Ko je Mohorč bila zadnja ura, je dal poklicati gospoda, da se izpove. Pa je prišel od fare kaplan, Mohorč pa: »Ne, sam fajmošter morajo priti pa cehmašter zraven, da bomo naredili testament, da jim zapustim mojo sirovščino in tisto, ki je zakopano pod podom tu pod posteljo.« Pa sta prišla fajmošter in cehmašter. Mohorč je od njiju zahteval, ko se je izpovedal, da ga morajo pokopati z vsemi častmi in cerkvenimi pevci, po njegovi smrti pa naj si prisvojijo, kar ima zakopano pod podom. Ko so Mohorča spravili na oni svet, so prišli trije možje in odtrgali pod. Pod podom so res našli neko črepinjo, v kateri je bilo nekaj krajcarjev. Tako je bil Mohorč brez denarja slovesno pokopan.

Pod Andrejevimi pečinami je meja na Papežev grunt, nekoliko niže stoji mogočna Papeževa kmetija. Veliko gospodarjev se je zamenjalo na gruntu, ime Papež pa je še danes v rabi. Čeprav se današnji gospodar piše Žaže. Ko sem poizvedoval, od kod izvira ime Papež, mi je pred leti umrl knap pravil, da ve zagotovo, pravili pa so mu dedej, ki so bili pri Papežu za rejenka. Tisti gospodar je bil sila brihten, zato so

»Sindeljmajster«

mu dali ime Papež. Znal je zdraviti ljudi in živino pa zdravila kuhati, posebno »črni oli«. Zato so hodili od daleč naokoli kmetje po zdravila in nasvete: iz Pliberškega podna pa od Hude luknje sem so hodili po nasvete. Pisal je tudi pisma cesarju na Dunaj, če se je godila kateremu krivica zaradi prevelike »štibre«.

Med prvo svetovno vojno umrli gospodar Papeževe kmetije je bil med prvimi poklican na fronto. Bil je v Galiciji in Besarabiji. Po strelskih jarkih se je navlekel boleznih, tako da so ga poslali domov na zdravljenje. Po nekaj mesecih ga je pobrala sušica. Pri hiši pa je ostalo pet nedoraščenih otrok, tri hčere in Toni pa Jaka. Oba sta zrastle v močna ruksa. Čeprav sta že čisto majhna morala vsak dan natikavati jarme volom čez buče in hoditi za brazdo, sta postajala dan za dnem močnejša. Papeževa kmetija je dosti velika, vsi so prijeli za delo, pa pri hiši ni manjkalo kruha in mošta. Le za obleko in obujo je bilo bolj težko. Vsako zimo so sekali po več kubikov lesa, denar pa so pobrali davki, pa še lesni trgovci so jih »nažnurali«, saj les ni imel nikoli prave cene, no, za kake »cajgaste« hlače in čevlje je že še ostalo. Starejši, Toni, je bil naslednik gospodarja. Jaka pa je vedel, da bo moral od doma, ko bo mati izročila kmetijo starejšemu. Pri rudniku še za knapovske sinove ni bilo dela, kaj šele za kmečke. Ja, ko bi dobil delo v fabriki! A kaj bo študiral, ko

pa vsak dan hodijo tu okoli brezposelni, ki bi radi delali, pa nimajo kje.

Toni in Jaka sta bila v najlepšem cvetu življenja, oba sta imela že izbrane neveste in tudi naraščaj, le za poroko se še nista odločila. Toni je igral na harmoniko, pa se je ob nedeljah, ob košnji in steljeraji zbrala polna hiša Lešanov. Knapi so hodili k Papežu na mošt in začela se je »gavda«. V hiši nikdar ni manjkalo veselega razpoloženja. Papeževa mati so bili marsikateri knapovski družini krušna mati, saj so velikokrat nalili v kanglico mleka otrokom, ki so jih pošiljale matere, saj velikokrat ni bilo kaj dati na mizo, posebno pa še otrokom. Pa tudi porodnicam so nalili mleka in lesnikovca, da so si opomogle in privezale dušo.

Ko se je začela druga svetovna vojna, sta Toni in Jaka le za las ušla nemškemu ujetništvu, saj sta se le malo prej vrnila z orožnih vaj. Ko pa so Nemci zasedli našo domovino, so začeli novačiti fante za enote SA, tudi Papeževa dva so na vsak način hoteli imeti v teh vrstah, toda oba sta se dobro zavedala, kam to vodi, bila sta pametna, zavedna Slovenca. Nista se hotela uvrščati med Nemce. Zaprla sta se vase in se še bolj navezala na domačo kmetijo, ostajala sta doma. Harmonika je pri Papežu utihnila. Okupacija je trajala že drugo leto, nekaj družin je bilo izseljenih v Srbijo, nekaj naprednih fantov pa odpeljanih v taborišča. Vsak dan so se vrstile aretacije. Ko sta Toni in Jaka napravljala steljo

pod Andrejevo pečjo, so se jima pridružili oboroženi moški, partizani. Posedli so okrog voza in začeli pogovor, kdo so, da bodo pregnali Nemce s slovenske zemlje, potem pa postavili tako oblast, kot je na Rusovskem, da ne bo lačnih in ne bogatih. Kar hitro so postali prijatelji, tudi ona dva sta bila istih misli. Od tistih mal so se partizani vedno ustavljali pri Papežu, kadar so hodili tod mimo. Matí so jim dali vročega mleka za na pot pa kos kruha. »Moj

bog,« so rekli, »saj vas je ja premalo, da bi se postavili Nemcem po robu.«

Pobegli partizan je gestapovcem povedal, da se partizani sestajajo pri Papežu. Ni pa pomislil, da se je tam velikokrat najedel in pogrel, da bo cela družina pahnjena v nesrečo. Oba sta dobro vedela, da bosta morala kmalu zapustiti domačo kmetijo in se pridružiti partizanom, vendar najhujšega tako hitro nista pričakovala. Ko sta nekega popoldneva rezala krmo za

živino na gumnu, pogleda Jaka skozi lino in vidi vse zeleno gestapovcev z naperjenimi brzostrelkami v rokah. Pomislila sta na beg, vendar ni bilo mogoče, saj bi padla pod rafali. Morda bi bilo tudi bolje, saj tako ne bi okusila mučeniškega trpljenja in dokončnega izmozgavanja v taborišču smrti Dachau. Nedolžne žrtve so padale povsod, tudi Toni in Jaka sta zapisana med njimi. Čeprav ju ni več med nami, spomin nanju med Lešani še vedno živi.

PREHAJAMO V STROJEGRADNJO

Nekateri mehanski obrati ŽR so bili, več ali manj, ena sama velika remontna delavnica za vso Jugoslavijo. Pri nas so naročala podjetja, ki so imela svojo usmerjeno proizvodnjo, nadomestne dele za svoje proizvodne naprave. Znano je bilo, da v železarni Ravne dobiš potreben odkovek ali ulitek, ki ga znajo tudi mehansko in termično obdelati.

Poleg takih uslug je imela naša železarna tudi nekaj svojih izvirnih izdelkov, npr. kolesne dvojice, nekaj vrst industrijskih nožev, osovine in razne nadomestne dele za pnevmatsko orodje. Z rastjo podjetja pa smo videli, da je obdelava metalurških proizvodov v finalne izdelke — pod eno streho — lahko uspešen in smotrni program nadaljnjega razvoja podjetja.

Ne bi želel razpravljati o nadaljnjem razvoju nekdanjih mehanskih obratov naše železarne; znano nam je, da so le-ti razvili v tri smeri, v skoraj tri, po namenu in vrsti proizvodnje, že samostojne tovarne. Tako so nastali — poznejši TOZD — obrat industrijskih nožev, pnevmatskega orodja in obrat strojev in delov. O slednjem bi želel spregovoriti nekaj več.

Naš TOZD prehaja iz nekdanjega uslužnostnega obrata v novo proizvodno usmeritev, to je, v strojegradnjo. Prvi zametek je bilo opaziti pred desetimi leti, ko je bila pri nas izdelana prva stiskalnica, popolnoma naše konstrukcije in samostojne izdelave. Da imamo potrebni strokovni kader, obdelovalne možnosti in sposobnosti, smo videli pri gradnji prvih kovaških stiskalnic, tako imenovanih stiskalnic KES. Uporabnost, po namenu in zmogljivosti, se je pri uporabnikih kaj kmalu pokazala. Kovaški obrati, kot Muta, Jeklo Ruše in drugi, so vedeli povedati o naših prvih stiskalnicah samo dobro.

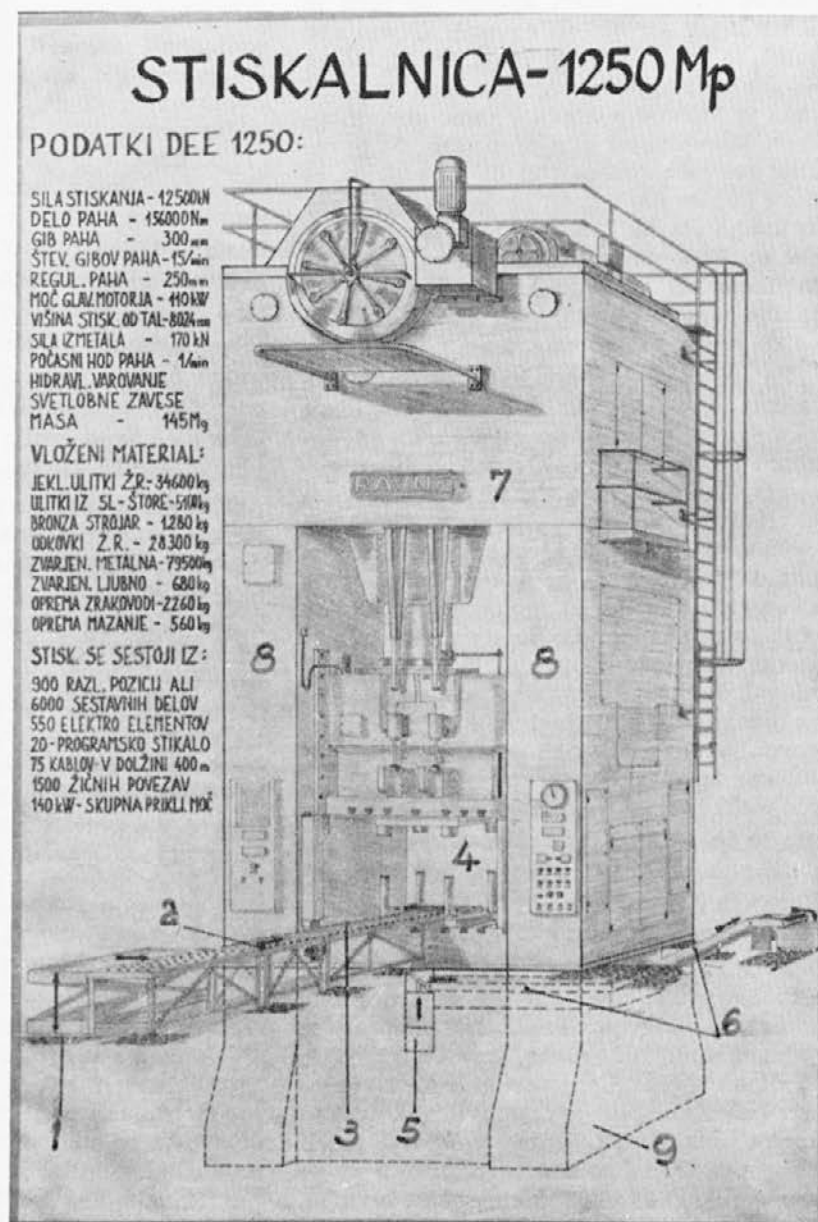
Kot je znano, je naša industrija močno razvejana in temu primerna je tudi zahteva po opremljenosti z obdelavnimi in preoblikovalnimi stroji. Tako smo se odločili, da se z nadaljnjim razvojem proizvodnega programa vključimo v proizvodnjo strojev — stiskalnic, potrebnih v preoblikovalni tehniki.

Z izdelavo bolj zahtevnih stiskalnic, kot so stiskalnice tipa DE, smo najprej pokrili potrebe enega največjih proizvajalcev gospodinjske opreme pri nas. Gorenja v Velenju. Ta tovarna ima danes sedem stiskalnic tipa DE 500, s katerimi pokrije kapa-

citete velikih stiskalnic. Prve stiskalnice v tem podjetju obratujejo že osmo leto, velja pa povedati, da tudi brez zastojev.

Vsi dosedanja uspehi pri izdelavi stiskalnic pa bi bili le delni, če bi se zadovoljili le z domačim tržiščem. Poleg stiskalnic, ki smo jih izdelali za zahodnoevropski trg (XPDA, XODA, HW), smo se uveljavili tudi na vzhodu, tu mislim zahtevno sovjetsko tržišče. V to državo smo doslej izvozili pet različnih tipov stiskalnic. Bralce bi želel opomniti na sliko iz Hersonskega kom-

bajnskega zavoda, objavljeno pred dvema letoma v Fužinarju. Podjetje z deset tisoč zaposlenimi proizvaja kombajne za obiranje koruze, namakalne naprave in druge kmetijske stroje. V proizvodni hali, dolgi dvesto metrov, stoji linija naših enaindvajsetih stiskalnic tipa DE 500 in DE 250. Ves proizvodni proces preoblikovanja pločevine poteka v glavnem na stiskalnicah naše proizvodnje. Kako so s stiskalnicami zadovoljni, priča med drugim tudi pismo našemu glavnemu direktorju.

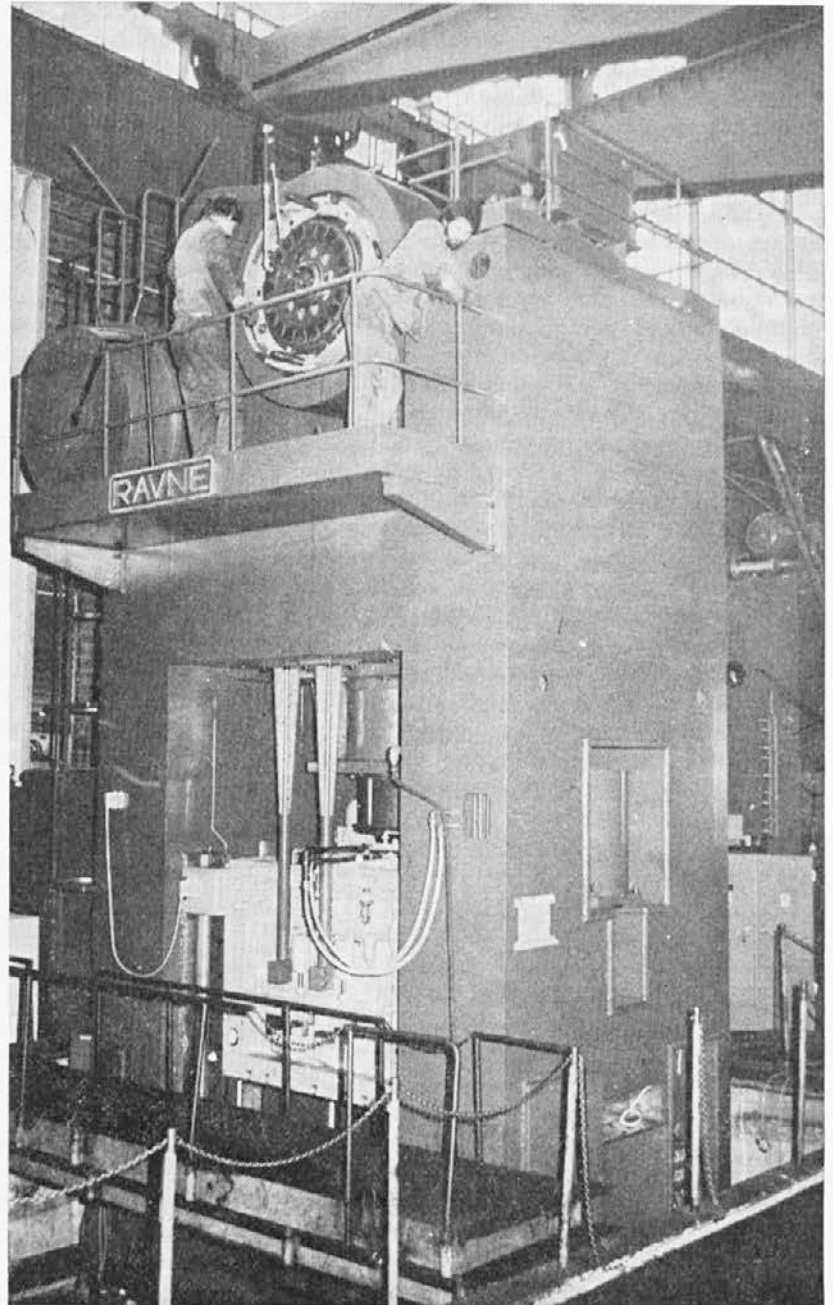

Pri pridobivanju naročil za izdelavo industrijske opreme danes ni več dovolj, da proizvajalec nudi le stroj ene vrste. Uveljavil se je običaj, da tak proizvajalec prikrbi celotno opremo proizvodne linije. Taka je bila zahteva tudi ob izdelavi stiskalnice DEE 1250 Mp. Poleg stiskalnice smo naročniku izdelali celotno proizvodno linijo.

Da bi proizvodni proces potekal popolnoma mehanizirano, vidimo na sliki dvizno mizo (1), valjni transporter (2), koračni transporter (3), orodje za štančanje (4), napravo za mehko pristajanje izdelovanca (5) in transporter gotovih delov (6). Iz prikazanih podatkov ob sliki vidimo delovne zmogljivosti stiskalnice, vloženi material in, za izdelavo najbrž najvažnejši podatek, koliko sestavnih delov ima stiskalnica. Prikazani podatki nam dajo jasno sliko o zahtevnosti take proizvodnje, za lažje razumevanje pa še podatek, da mora biti stiskalnica v te namene in zmogljivosti izdelana tako, da je vzporednost mize s pahom pogojena na odstopanje 0,27 mm in kotnost hoda paha 0,21 mm. Ta odstopanja pogojujejo predpisi JUS, pogosto pa so zahteve kupca še večje. Na sliki vidimo, da je glava stiskalnice (7) nameščena na dveh (pravimo jim levi in desni) stebrih (8), ki stojita na mizi (9). Da zadostimo pogojem JUS, si moramo predstavljati zahtevnost obdelave (z ozirom na kotnost, sporednost, dolžine in težo posameznega dela) zvarjencev, če upoštevamo, da je steber dolg 4200 mm in glava težka 64 Mg. Stiskalnica je speta s štirimi vijaki M 220 in dolžine 9400 mm. Pri sestavljanju stiskalnice vsakega od vijakov s hidravlično pripravo zategnemo s silo 355 Mp.

Našo dejavnost v strojogradnji pa moramo seveda nadaljevati. Pojavljajo se kupci (IMV, CZ), ki imajo čisto svoje potrebe glede na funkcionalnost, velikost mize in zmogljivosti stiskalnic. Vsak naroči in kupi seveda tako stiskalnico, kakršna ustreza njegovim potrebam. Tako moramo v bližnji prihodnosti izdelati tudi, v svetu že znane, dvojno akcijske stiskalnice. Potrebna bo, seveda, še večja povezanost konstrukterjev, priprave proizvodnje, teh-

Nov tip stiskalnice
— DEE 1250 Mp

nologov in proizvodnega obrata v čvrsto celoto. Le tako bomo sposobni izpolniti vse naloge, ki so pred nami.

Takšna povezava pa nam, malim v tej stroki, še vedno ne bo dala zaželenega

uspeha, če ne bomo pogledali tudi čez meje, k večjim proizvajalcem takih strojev, in se vključili tudi v mednarodno sodelovanje na tem področju.

P. K.

Anton Vehovar

TOPLIFIKACIJA RAVEN GRE H KRAJU

Sedmo leto teče, odkar smo začeli polagati vročevode in toplovođe po mestu. Letos in prihodnje leto bodo opremljeni z interno instalacijo ter priklopljeni na toplovod še preostali bloki in hiše. Prihodnje leto bi lahko pričeli s toplifikacijo Prevalj, daljinskega ogrevanja pa si želijo tudi v Mežici in Črni, pa še drugod, kjer nastajajo urbana naselja.

Potek toplifikacije Raven in Kotelj

Leta 1973 smo zgradili vročevod iz kotlarne do zdravstvenega doma in odcepa na Čečovje. Priključili smo avtobusno postajo, banko, bloke na Trgu svobode (Gramoznica), zdravstveni dom, štiri stolpnice na Čečovju in Dom železarjev. Naslednje

leto smo podaljšali vročevod na Javornik do stolpiča 45 in priklopili tri bloke. Po Čečovju smo razpredli cevi do vseh blokov, ki so že imeli interne instalacije. Iz kotlarne smo zgradili vročevod do gimnazije, poleg gimnazije smo priključili še študijsko knjižnico, muzej in dom telesne kulture.

Leta 1975 sta bila na Javorniku zgrajena zopet dva bloka, priključili pa smo še zasebne hiše na zahodnem obronku. Toplovod smo napeljali na južni del Čečovja (Navrški vrh in Ob Suhi), priključili smo trgovino NAMA in novi blok ob zdravstvenem domu ter tri zasebne hiše pred njim. Potegnili smo še eno vejo iz kotlar-

ne, in sicer na zahod do Janeč, kjer smo zgradili šest priključnih postaj za že zgrajene in načrtovane hiše tega naselja.

Naslednje leto smo napeljali vročevod mimo NAME do vzgojno varstvenega doma in mimogrede priključili postajo milice, Eratovo in Bevčevo hišo, pa Titov in glasbeni dom. Ogrevanje je dobil dom upokojencev, novi blok Ob Suhi ter na Javorniku. Na Čečovju je železarna financirala interne instalacije najstarejših blokov 8, 9, 10 in 11. Podaljšali smo južni krak od gimnazije do Čečovja, kjer smo ga spojili s tamkajšnjim »vzhodnim« odcepom. S tem smo priključili šolo Prežihovega Vornica, telovadnico in Klančnikovo hišo. Na

zahodu smo podaljšali vročevod mimo Gradisa v Dobjo vas, en krak pa smo potegnili še v zgornje naselje Dobje vasi. S tem je bila zahodna veja zaključena, ostalo je le nekaj hiš ob potoku, ki še niso vse dograjene.

V 1977. letu smo priključili novo stavbo SDK-SKIS-KOGRAD, pa zopet nova bloka na Javorniku, vročevod smo napeljali tudi do gasilskega doma, od koder dobiva toploto še stara osnovna šola. Priključena je bila okolica vzgojno varstvenega zavoda in okolica doma upokojencev. Stanovanjska skupnost je opremila šest blokov na Čečovju z internimi instalacijami. Zataknilo se je pri financiranju priključnih postaj, ker je neki tozadevni družbeni dogovor dvoumno napisan. Samoupravna stanovanjska skupnost in samoupravna komunalna interesna skupnost se vse do danes nista mogli sporazumeti, kdo je dolžan nositi stroške priključnih postaj v blokih, čeprav smo se na več sestankih na različnih ravneh trudili za primeren sporazum. Upam, da bo ta problem mogoče rešiti s pomočjo republiške zveze komunalnih interesnih skupnosti in republiške zve-

ze samoupravnih stanovanjskih skupnosti in s popravkom družbenega dogovora. Enake težave so bile v lanskem letu. Uspešno smo toplificirali tudi najtežavnejši predel, to je Šance. Na srečo je bilo veliko lepega vremena.

Lani smo priključili novo šolo »Koroških jeklarjev« na Javorniku ter novi blok v bližini. Priklop je dočkal otroški vrtec »Solzice«, na Čečovju smo opremili z grelnimi telesi še pet blokov. K lanskem letu štejeemo tudi toplifikacijo predela okrog cerkve, to je Staro ulico, Malgajevo in ob Meži, ter hiše ob Gledališki cesti in nad vrtcem »Marjetka«.

Samoupravna komunalna skupnost je leta 1976 začela graditi tudi toplovodno omrežje v Kotljah vzporedno z gradnjo novega naselja individualnih hiš. Tam je bila zgrajena kotlarna, iz nje pa se raztezajo toplovodne cevi do novih in starih hiš. Tudi v železarni je bilo vsako leto nekaj novih in nekaj adaptiranih objektov priključenih na centralno ogrevanje. V tabeli je prikazano, koliko instaliranih kapacitet porabnikov se je vsako leto priključilo na toplovod v železarni, v mestu in v Kotljah.

Tabela 1

Priključevanje instaliranih kapacitet porabnikov v Kcal/h

Leto	Železarna	Mesto	Skupno	Kumulativno ŽR + mesto	Kotlje	Kumulativno Kotlje
do 1973	12,150.112					
1973	902.250	4,912.520	5,814.770	17,964.882		
1974	1,263.249	3,339.360	4,602.609	22,567.491		
1975	955.550	5,233.437	6,188.987	28,756.478		
1976	384.410	6,572.970	6,957.380	35,713.858	175.000	175.000
1977	964.310	3,981.600	4,945.910	40,659.768	621.000	796.000
1978	337.411	3,406.758	3,744.169	44,403.937	460.000	1,256.000
	16,957.292	27,446.645	44,403.937		1,256.000	

Tabela 2 prikazuje, koliko je bilo vgrajenih cevi (tja in nazaj) po letih in koliko priključnih postaj. Skupno torej več kot 27 km cevovodov in 60 priključnih postaj.

Tabela 2

Leto	Cevi (m)		Skupno (m)	Kotlje (m)	Priklj. postaje
	Primarni	Sekundarni			
1973	2.364	—	2.364		7
1974	2.151	990	3.141		9
1975	1.804	2.745	4.549		11
1976	2.029	2.676	4.704	2.153	17
1977	571	4.997	5.568	1.358	8
1978	860	1.120	1.980	1.350	8
	9.779	12.527	22.306	4.861	60

Dejanska poraba toplote je odvisna poleg instaliranih kapacitet pri porabnikih še od mraza in dolgotrajne zime ter od dnevnega časa obratovanja kotelnih in distribucijskih naprav. Porabe so prikazane v tabeli 3.

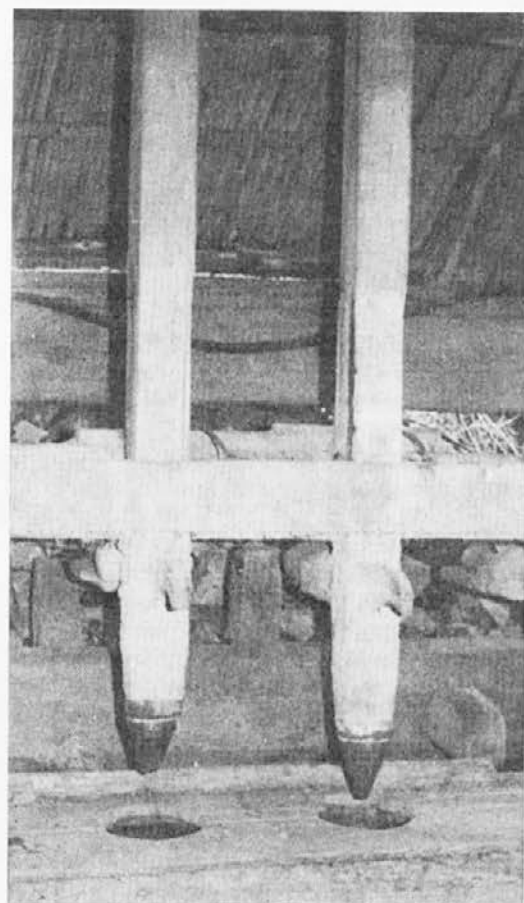
Tabela 3

Leto	Železarna (Gcal)	Mesto (Gcal)	Skupaj (Gcal)	Kotlje (Gcal)
1973	12.720	410	13.130	
1974	17.150	5.946	23.096	
1975	24.471	10.854	35.325	
1976	25.920	19.687	45.607	
1977	25.421	25.837	51.258	942
1978	30.968	35.768	66.736	1.613

1 Gcal = 1,000.000 Kcal

Za letos je v načrtu toplifikacija preostalih devetih blokov na Čečovju, del Trga svobode, Prežihove in Ditingerjeve ulice ter železniška postaja in okolica. Zgrajena bosta tudi nova bloka — Ob Suhi pa na Javorniku. Prestaviti bo treba del vročevoda za zdravstvenim domom in morda tam priklopiti bodoči objekt. V Kotljah se bo nadaljevala gradnja vzporedno z naseljem, poleg tega bomo podaljšali toplovod do šole in gasilskega doma. Mogoče se bo priključila še trgovina Slovenija avto v Dobji vasi.

Prihodnje leto pa se bodo priključili še vsi ostali bloki in hiše v Partizanski, Pre-

Stope

živovi in Ditingerjevi ulici ter preostanek Trga svobode. V naslednjih letih pa sprti vse zgradbe, kadar bo katera zgrajena.

V tabeli 4 je prikazano prihodnje priključevanje porabnikov po približnih vgrajenih kapacitetah.

Iz tabele 5 je razvidno, da imamo zadnjih pet let manjše kotelne kapacitete, kot je kapaciteta vgrajenih grelnih teles pri porabnikih. Leta 1977 smo kupili parne toplotne izmenjevalce, ker se je z ukinitvijo plinskih generatorjev sprostila kapaciteta parnih kotlov. Po izkušnjah projektantov morajo imeti kotli 80% kapacitete, vgrajene pri porabnikih, da je ogrevanje zadostno tudi v hudi zimi. Torej je bil dejanski primanjkljaj kotelnih kapacitet leta 1976, lani in, kot kaže, bo tudi še prihodnje zimo — po zaslugi nekoga v razvojnem sektorju. Če ne bo zelo huda zima, bo ogrevanje še zadostno. V železarni smo namreč opremili omrežje centralnega ogrevanja z avtomatsko regulacijo temperature v posameznih objektih. S tem je mogoča racionalnejša poraba toplote, v primarnem vročevodnem omrežju pa lahko držimo višjo temperaturo. Tudi v mestnem omrežju v priključnih postajah je povsod avtomatska regulacija temperature z ozirom na zunanji mraz. V dnevih hujšega mraza bomo pač morali potrpeti.

S povečanjem jeklarne in z montažo novih naprav za vakuumirano proizvodnjo jekla, bo poraba pare ponovno narastla, zato je bo manj na razpolago za ogrevalni sistem, kar je prikazano v tabeli 5 za leto 1985, vendar bo poraba pare v jeklarni povečana že prej, kar je eden od vzrokov, da povečujemo kotelne kapacitete ogrevanja. Zgradba kotlarne bo povečana za toliko, da bo mogoče kasneje postaviti vanjo še en kotel.

Tabela 4

Predvideno priključevanje instaliranih kapacitet porabnikov

Leto	Železarna	Mesto	Skupno	Kumulativno ŽR + mesto	Kotlje	Kotlje Kumulativno
1979	560.000	3.000.000	3.560.000	47.963.937	450.000	1.706.000
1980	2.500.000	3.000.000	5.500.000	53.463.937	400.000	2.106.000
do 1985	3.000.000	7.000.000	10.000.000	63.463.937	2.000.000	4.106.000

Približno ocenjeno po urbanističnih načrtih.

Tabela 5

Kotelne in vgrajene kapacitete

Leto	Kotelne kapacit. Mcal/h	Vgrajene kapacitete		Razlika · 100		Razlika 80	
		100 %	80 %	Mcal/h	%	Mcal/h	%
1973	25.000	17.965	14.372	+ 3.593	+ 39	+ 10.628	+ 74
1974	25.000	22.567	18.054	+ 2.433	+ 10	+ 6.946	+ 38
1975	25.000	28.756	23.005	— 3.756	— 13	+ 1.995	+ 9
1976	25.000	35.714	28.571	— 10.714	— 30	— 3.571	— 12
1977	35.000	40.660	32.528	— 5.660	— 14	+ 2.472	+ 8
1978	35.000	44.404	35.523	— 11.404	— 21	— 523	— 1,5
1979	35.000	47.964	38.371	— 13.664	— 27	— 3.871	— 9
1980	60.000	53.464	42.771	+ 7.536	+ 12	+ 17.229	+ 40
1985	55.000	63.464	50.771	— 8.464	— 13	+ 4.229	+ 8

Želje in možnosti za toplifikacijo drugih krajev

Študijo za toplifikacijo Prevalj že dalj časa pripravlja samoupravna komunalna interesna skupnost Ravne. V zadnjem času pa so se vse bolj resno in glasno oglašale tudi krajevne skupnosti Mežice in Črne. Želje in celo zahteve med krajanji so zavzele tak razmah, da vplivajo že na reševanje druge problematike v krajevnih skupnostih.

Pri samoupravni komunalni interesni skupnosti (SKIS) se je zvrstilo že nekaj sestankov s predstavniki krajevnih skupnosti, s projektanti, s predstavniki železarne, rudnika svinca, izvršnega sveta občinske skupščine in urbanističnega biroja. Poslušali smo želje, razlago, probleme, predloge z ene strani ter finančne, časovne in energetske možnosti z druge strani za posamezne kraje. Vmes je SKIS naročila projektne naloge za izdelavo študij. Rezultat vseh razgovorov je bil, da smo pri pro-

jektivnem biroju IMP Ljubljana naročili izdelavo študij z variantami o toplifikaciji navedenih urbanih naselij. Ko bo katera od študij izdelana, bo strokovna služba SKIS organizirala razpravo z merodajnimi faktorji in samoupravni organi SKIS bodo odločili, ali se toplifikacija določenega kraja izvede ali ne. Če bodo odločitve pozitivne (upajmo), se bo treba odločiti o varianti izvedbe, času začetka, se dogovoriti o finančnih virih, naročiti glavne projekte za etapno gradnjo itd.

Za izdelavo študije je potrebno za vsak kraj pripraviti in izročiti projektantom mnogo raznih podlog — zahteve so napisane v projektih nalogah na treh straneh. Zbiranje te dokumentacije je zelo zamudno. V to delo se vključujejo poleg strokovne službe SKIS še krajevne skupnosti, urbanistični biro, kataster, odsek za gospodarstvo SO Ravne, delovne organizacije itd. Potrebne so geodetske meritve, nove objekte je treba zarisati v karte, upoštevati in načrtovati bodoče objekte (zgradbe,

ceste in druge komunalne ureditve itd.). Toplovod je treba namreč projektirati in dimenzionirati za 20-letni razvoj kraja (do leta 2000).

Največ te dokumentacije je zbrane za Prevalje. SKIS bo zbrala manjkajočo dokumentacijo in jo dostavila projektantom do konca junija, tako da lahko pričakujemo študijo oktobra letos. Do konca leta ali najpozneje do naslednje pomladi pa bi lahko bile zbrane vse podloge za Mežico in Črno, študije bi tako dobili do poletja ali jeseni 1980.

Za Prevalje je že dogovorjeno, naj študija obdela tri variante s prikazom investicijskih in obratovalnih stroškov:

1. Ogrevanje Prevalj iz železarne Ravne
2. Postavitev kotlarne na Prevaljah — kurjenje z mazutom
3. Postavitev kotlarne na Prevaljah — kurjenje z zemeljskim plinom

Lokacija kotlarne je po varianti 2 in 3 predvidena pri tovarni lepenke.

Glede financiranja gradnje toplovoda na Prevaljah ne bi smelo biti nepremostljivih problemov. Tu živi okrog 30 odstotkov delavcev, zaposlenih v železarni, pričakovati pa je finančno sodelovanje vseh podjetij na tem območju. Perspektivna zazidava bo združila Ravne in Prevalje v eno mesto. Toplifikacija ni tako poceni za investitorja. Na Ravnah stane po današnji ceni dolžinski meter trase toplovoda približno 5000 din, k temu je treba prišteti še stroške priključnih postaj, zato bo potrebno bolj skrbeti za združevanje sredstev v te namene kot do sedaj.

V Mežici bo imel verjetno odločilno besedo rudnik, saj tam živi največ njegovih delavcev. Za Mežico in Črno daljnovod iz železarne ne pride v poštev, morda pa bo ena od variant predvidela napeljavo plinovoda z Raven. Lokacija za kotlarno je baje primerna na Glančniku, kjer jo menda itak rudnik namerava postaviti za svoje potrebe, zato se za študijo že kar mudi. Glede finančnih problemov pričakujejo, da se bo v prihodnje nekaj več sredstev prelivalo iz spodnje v zgornjo Mežiško dolino, za kar je opazno določeno razumevanje, upoštevajoč daljše obdobje. Predvsem pozimi je v Mežici zelo slab zrak, zato so želje krajanov povsem razumljive.

V Črni je podobna situacija kot v Mežici — večina je zaposlenih v rudniku, važno vlogo pa lahko odigra pri toplifikaciji tudi gozdni obrat. Primerna lokacija za kotlarno je morda pri žagi Mušenik, kjer bi lahko kurili tudi z lesnimi odpadki. No, študije bodo bolj natančno obdelale vse probleme in možne rešitve po krajih, koristne so pa tudi razprave krajanov, ker se pri tem lahko porodi kakšna dobra ideja.

Ob koncu bi rad poudaril skupno misel, ki so jo izražali navzoči na sestankih o toplifikaciji, namreč, da daljinsko ogrevanje ni tako nujno in neodloljivo potrebno kot na primer pitna voda ali elektrika, zato je treba to problematiko reševati z določeno mero strpnosti in upoštevati stvarne možnosti. Spreminjati bi morali miselnost občanov, da bi znali bolj ceniti komunalne storitve in bi bili pripravljeni tudi na večje prispevke. Tako bi lahko hitreje obnavljali in gradili razna omrežja in komunalne ureditve.

Novo naselje v Kotljah

Poslovanje občinske zdravstvene skupnosti Ravne na Koroškem v letu 1978

Poslovno leto 1978 je pomenilo za vse občinske zdravstvene skupnosti v SR Sloveniji uresničitev dokončne finančne samostojnosti. Samostojnost v poslovanju — dogovarjanje o pravicah iz naslova zdravstvenega varstva in o programih dejavnosti ter o zbiranju in razporejanju sredstev je bila dosežena že v letu 1977, 1. januarja 1978 pa so skupnosti pričele tudi finančno poslovati prek lastnih žiro računov in samostojnih zaključnih računov. Dotlej je bil za vse finančno poslovanje skupen regijski račun.

V letu 1978 je v okviru občinske zdravstvene skupnosti Ravne uresničevalo svoje pravice iz neposrednega zdravstvenega varstva in drugih oblik socialne varnosti 30.006 zavarovanih oseb, od tega 75,5 % zavarovanih oseb aktivnih zavarovancev — delavcev, 20,1 % upokojencev in 4,4 % kmečkih zavarovanih oseb. Število oseb — uporabnikov je v tem letu porastlo za 2,6 %, nekoliko manj — za 2,2 % — pa število aktivnih zavarovancev, ki s svojimi prispevki od bruto OD financirajo 88,6 % odhodkov skupnosti. Za občinsko zdravstveno skupnost Ravne je v primerjavi z ostalimi skupnostmi, združenimi v regionalni zdravstveni skupnosti Ravne, pomembna ugotovitev, da ima poleg občinske zdravstvene skupnosti Radlje najmanj

ugodno razmerje med zaposlenimi zavarovanci in njihovimi družinskimi člani, saj pride na 100 aktivnih zavarovancev kar 82 družinskih članov, in to pomeni, da mora aktivni zavarovanec v ravenski skupnosti za enako raven varstva ustvariti višja sredstva kot npr. zavarovanec skupnosti Slovenj Gradec ali Velenje.

Prihodki občinske zdravstvene skupnosti za leto 1978 se sestojijo iz prispevkov delavcev združenega dela, ki predstavljajo 88,6 % vseh prihodkov, preostali prihodki pa so prispevki za zdravstveno varstvo upokojencev (9,2 %), prispevki od kmetijske dejavnosti (1,1 %) in drugi prispevki (1,1 %) ter posredno tudi doplačila uporabnikov k stroškom zdravstvenih storitev (participacija). Celotni prihodki, s katerimi je v letu 1978 razpolagala skupnost, so znašali zaokroženo 123 milijonov dinarjev, celotni odhodki pa so bili višji za 96 tisoč din, kolikor znaša negativna razlika skupnosti, ki se je pokrila iz rezervnih sredstev.

Za primerjavo porabe oziroma odhodkov občinske zdravstvene skupnosti Ravne za leto 1978, navajamo primerjave vseh porabljenih in v skladu s programi razporejenih sredstev na enega uporabnika za zadnji dve leti in s poprečjem v regiji Ravne v dinarjih:

	Obči zdr. skupnost Ravne			Regija Ravne		
	1977	1978	porast	1977	1978	porast
Celotni odhodki	3.338,40	4.105,90	23 %	3.280,35	4.202,00	28,1 %
Od tega						
zdravstveno varstvo s k u p a j	2.466,60	3.010,34	22 %	2.370,83	2.992,10	26,2 %
— splošno amb. zdravljenje	567,20	726,01	28 %	520,55	646,56	24,2 %
— specialistično zdravljenje	222,57	280,30	25,9 %	225,91	304,55	34,8 %
— bolnišnično zdravljenje	1.015,78	1.226,97	20,8 %	1.006,27	1.323,17	31,5 %
— zobozdravstveno varstvo	160,47	191,13	19,1 %	155,10	185,83	19,8 %
— zdravila na recept	311,51	353,37	13,4 %	300,75	329,83	9,7 %
— denarne dajatve s k u p a j	1.013,37	1.335,36	31,8 %	998,35	1.348,51	35,0 %

Občinska zdravstvena skupnost Ravne je od celotnih odhodkov porabila za nadomestila osebnih dohodkov v času bolezni, nege družinskega člana, porodniških dopustov in nadomestil v primeru smrti, kar je nedvomno osebna poraba v obliki socialne varnosti, kar 16 milijonov dinarjev ali 35 % več kot v letu 1977. Vzrok občutnega porasta je povečanje odstotka nadomestil od 80 % na 90 % od izplačanih osebnih dohodkov ter porast števila izostalih dni oziroma odstotka staleža: poprečno izplačano nadomestilo je porastlo za 31,8 %, odstotek izostalih z dela pa od 4,04 % na 4,70 %, kar pomeni, da vse leto ni delalo 570 delavcev, kolikor jih npr. zaposlujeta Tovarna rezalnega orodja in tovarna konfekcije Prevalje skupaj.

Občinska zdravstvena skupnost je v letu 1978 namenila za investicije v zdravstvu

sredstva, zbrana z enoodstotno prispevno stopnjo od bruto osebnih dohodkov v znesku 10.347 tisoč dinarjev. Milijon dinarjev je namenjenih za gradnjo nove lekarne na Prevaljah, ostanek pa za dograditev zdravstvenega doma na Ravnah in adaptacijo internega oddelka ter za gradnjo novega otroškega oddelka bolnišnice Slovenj Gradec.

K stroškom neposrednega zdravstvenega varstva so uporabniki lani v obliki participacije doplačali 2.120.000 dinarjev ali 2,4 % od odhodkov za zdravstveno varstvo. Ob sprejemanju predloga o participaciji pa je bilo predvideno, da bo znašala 4 %, kar pa zaradi večjega števila oprostitvev ni bilo doseženo.

Na področju svobodne menjave dela je bil v preteklem letu storjen korak naprej, saj smo z izvajalci na ravni občine in re-

gije postopno pričeli uveljavljati zastavljena izhodišča in norme tega novega družbenoekonomskega odnosa med uporabniki in izvajalci zdravstvenega varstva.

Zaradi uskladitve sredstev skupne porabe z rastjo družbenega proizvoda v preteklem letu ni bilo mogoče v celoti poravnati vseh opravljenih storitev izvajalcev v regiji.

Osnovno zdravstveno varstvo, ki ga izvaja zdravstveni dom Ravne, je bilo opravljeno takole:

— v obratnih ambulantah sta bila 53.102 pregleda, kar pomeni, da je bil vsak od 12.125 zaposlenih v občini pregledan 4,3-krat; dispanzer medicine dela pa je obiskovalo kar polovica vseh zaposlenih delavcev;

— v dispanzerju za otroke in mladino so bili opravljeni za vsakega otroka, starega do 15 let, 4 pregledi;

— v ginekoloških ambulantah in posve-tovalnicah je bilo enkrat pregledanih 56 % vseh žena, starih nad 15 let;

— 512 udeležencev NOB je obiskalo dispanzer za borce;

— v splošnih ambulantah je bil pregledan v poprečju vsak občan nad 19 let več kot 3-krat, v zobnih ambulantah pa so bile vsakemu občanu narejene poprečno 3 storitve.

Med letom je bila s pridobitvijo tretjega zdravnika uvedena celodnevna ordinacija v obratni ambulanti železarne Ravne in temu so se prilagodile ostale medicinske dejavnosti. V vseh ambulantah so bile vzpostavljene deloma popoldanske ordinacije, v zobni ambulanti Ravne tudi celodnevno zobozdravstveno varstvo. Z novim zobozdravnikom se je razširilo zobozdravstveno varstvo na Prevaljah, s povečanim številom zobotehnikov pa so se skrajšale čakalne dobe za zobno protetične nadomestke. Med letom sta pričeli delati specialistična otroška zobna ambulanta in psihiatrična ambulanta.

Vse navedeno delo so izvajalci opravili le z izjemnimi naporji, s prilagajanjem urnikov dela ter s prizadevnostjo vseh sodelavcev.

V Splošni bolnišnici Slovenj Gradec je bilo opravljeno nekaj nad 60 % od skupno 62.956 oskrbnih dni za zavarovane osebe občinske zdravstvene skupnosti Ravne. Poprečna dolžina zdravljenja na enem oddelku je 13,7 dneva. Številka se manjša, kar kaže na postopno intenzivnejše bolnišnično zdravljenje.

Potrebe uporabnikov po zdravstvenih storitvah nenehno naraščajo, posebej še v osnovni dejavnosti. Tej so v občini Ravne zaradi kadrovskih težav (primanjkuje predvsem zdravnikov in zobozdravnikov), zaradi pomanjkanja stanovanj in skrajno utesnenih prostorov ter omejenih denarnih možnosti, postavljene omejitve. Le s skupnimi naporji celotnega združenega dela in občanov bo mogoče v prihodnosti zadovoljivo reševati vse probleme.

Milojko Milinković

Delo delegacije skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja občine Ravne na Koroškem

Zbor delegatov enote skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja občine Ravne na Koroškem je imel 4. redno sejo zbora delegatov dne 28. 2. 1979. leta. Pred tem so se sestale temeljne delegacije v tozdih, krajevnih skupnostih in skupne delegacije po službah in ustanovah.

Delegacije in zbor so obravnavale naslednje gradivo:

— gradivo za 5. zasedanje skupščine pokojninskega in invalidskega zavarovanja v SR Sloveniji:

— poročilo o poslovanju skupnosti v letu 1978,

— program dejavnosti skupnosti v letu 1979,

— dokončna uskladitev pokojnin in drugih denarnih dajatev za leto 1979,

— poročilo o delu sodišča združenega dela pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter kmečkega zavarovanja za leto 1978,

— osnutek pravilnika o uveljavljanju pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja,

— poročilo o delovanju enote skupnosti v občini Ravne na Koroškem,

— pregled dela strokovne službe območne delovne enote Ravne v letu 1978,

— nova odmera nadomestila delovnim invalidom, zaposlenim v občini Ravne na Koroškem, ki se jim je zaradi premestitve na drugo delo zmanjšal osebni dohodek.

Na sejah delegacij ni bilo bistvenih pripomb na predložena gradiva. Na zboru delegatov so bile pripombe na dodatek za rekreacijo upokojencev.

Na zboru so predlagali, naj bi se pokojnine povečevale v skladu s povečevanjem osebnih dohodkov v SR Sloveniji. Precej so razpravljali o poravnavi delovnim invalidom v železarni Ravne za čas od 1. 6. 1976 do 30. 12. 1977. leta. Delegatom iz železarne so pojasnili, da invalidi za 7 mesecev 1976. leta in 12 mesecev 1977. leta ne dobijo poravnave od pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Za leto 1978 pa so dobili ponovno odmero. Ponovna odmera naj bi se izvršila v I. polletju letošnjega leta.

Na tem zboru delegatov sem bil izvoljen za delegata 5. zasedanja republiške skupščine skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja SR Slovenije. Zasedanje je bilo 14. 3. 1979. leta. Na tem zasedanju smo sklenili naslednje:

Presežena sredstva v letu 1978, ki so znašala v tej skupnosti 325,9 milijonov dinarjev, vrnejo združenemu delu, in sicer tako, da se presežek prenese med prihodke skupnosti za leto 1979. Za isti znesek se zmanjšajo prihodki skupnosti za leto 1979 iz posebnega prispevka iz dohodka. Skupnost se odpoveduje pobiranju tega prispevka, ki mu je osnova poslovni sklad, od 1. 4. 1979 do 30. 6. 1979. Takšen način vračanja denarnih sredstev gospodarstvu je najenostavnejši.

Naslednji sklep je bil — uskladitev pokojnin. Po uradnih statističnih podatkih

so se povečali povprečni osebni dohodki zaposlenih v SR Sloveniji v letu 1978 v primerjavi z letom 1977 za 21,9 odst. Po podatkih zavoda SRS so povprečni mesečni osebni dohodki znašali 5.903 dinarjev ali za 21,9 odst. več kot 1977. leta.

Po sklepu skupščine skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja (17. 10. 1978. leta) so bile 1. 7. 1978 pokojnine akontativno povečane za 7 odst. in 1. 1. 1979 še za 12 odst. Glede na že opravljena akontativna povečanja pokojnin je potrebno za dokončno uskladitev pokojnine povečati še za 1,8 odst. Povečali jih bodo v mesecu aprilu.

Pokojnine borcev NOV pred 9. 9. 1943, oziroma do 13. 10. 1943, odmerjene od zajamčene pokojninske osnove, bodo v skladu z zakonom o pokojninsko invalidskem zavarovanju uskladili tako, da bodo pokojnine obnovili od nove zajamčene pokojninske osnove, ki znaša 6.941,43 dinarjev (povprečni osebni dohodek v letu 1978, to je 5.903 din \times 17,6 odst.).

Nadalje je skupščina pokojninskega in invalidskega zavarovanja določila tudi najnižji pokojninski prejemek, ki bo znašal od 1. januarja 1979. leta dalje 2.900 din. Najnižji pokojninski prejemek je določen tako, da dosežani mejni znesek 2.377 dinarjev povečamo za toliko, za kolikor so se povečale pokojnine.

Skupščina je sklepala tudi o višini dodatka za pomoč in postrežbo starostnim invalidom in drugim družinskim upokojencem, ki jim je nujno potrebna stalna pomoč in postrežba (nepokretni zavarovanci, slepi zavarovanci, upokojenci z omejeno zmožnostjo premikanja — najmanj za 70 odst. Dodatek bo znašal od 1. januarja 1979 dalje 1.830 dinarjev na mesec. Dodatek za pomoč in postrežbo starostnim,

invalidom in družinskim upokojencem, ki jim je potrebna stalna pomoč in postrežba za opravljanje večine življenjskih potreb, znaša od 1. januarja 1979 dalje 1.160 dinarjev na mesec.

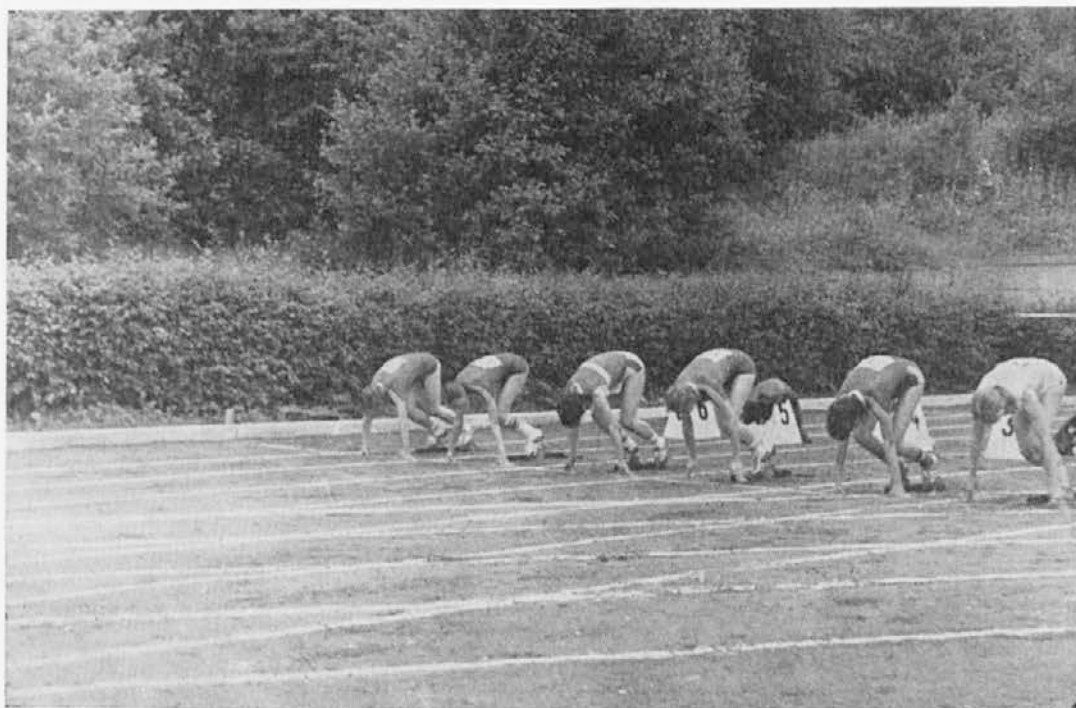
Določili so najnižji in najvišji znesek pokojninske osnove. Najnižji znesek pokojninske osnove za leto 1979 znaša 3.160 dinarjev. Najvišji znesek pokojninske osnove za leto 1979 je 18.299 dinarjev, to je v višini 3,1-kratnega povprečja osebnih dohodkov vseh zaposlenih v SR Sloveniji v letu 1978. To je 5.903 dinarjev.

Skupščina je sklepala tudi o enkratnem prispevku za rekreacijo upokojencev. Sredstva, namenjena za rekreacijo upokojencev v letu 1979, se oblikujejo v višini 1,5 odst. od planiranih dohodkov za pokojnine in varstveni dodatek v letu 1979 in znašajo 168,9 milijonov dinarjev. Na pobudo društva upokojencev predlagajo za enkratni letni prispevek za rekreacijo upokojencev 141,7 milijona dinarjev ali 650 dinarjev na upokojenca. Preostali del pa naj se nameni: dejavnostim društev upokojencev in humanitarnim organizacijam, za gradnjo počitniškega doma za upokojence in invalide v Izoli.

V tem primeru bi preostali del sredstev (27,2 milijona dinarjev) razdelili takole: 8,4 milijona dinarjev za dejavnost Zveze društev upokojencev Slovenije, 2,1 milijona dinarjev humanitarnim organizacijam invalidov in 16,7 milijona dinarjev za gradnjo počitniškega doma v Izoli.

To pa skupnost zavezuje, da bo tudi sama prispevala dodatna sredstva za ustrezne objekte.

Zatem so sklepali o valorizacijskih količinah za preračunavanje osebnih dohodkov iz prejšnjih let na raven osebnih do-

Na startu

hodkov iz leta 1978. Povprečni osebni dohodek na zaposlenega v letu 1978 je znašal 5.900 dinarjev, kar pomeni za 21,9 odst. več kot v letu 1977.

Osebni dohodki iz prejšnjih let, ki se štejejo v pokojninsko osnovo, se preračunavajo na raven osebnih dohodkov v letu 1978:

osebni doh., dosežen v letu 1965, se pomnoži s količnikom	947,5
osebni doh., dosežen v letu 1966, se pomnoži s količnikom	716,4
osebni doh., dosežen v letu 1967, se pomnoži s količnikom	648,7
osebni doh., dosežen v letu 1968, se pomnoži s količnikom	592,1
osebni doh., dosežen v letu 1969, se pomnoži s količnikom	514,2
osebni doh., dosežen v letu 1970, se pomnoži s količnikom	429,0
osebni doh., dosežen v letu 1971, se pomnoži s količnikom	359,3
osebni doh., dosežen v letu 1972, se pomnoži s količnikom	305,1
osebni doh., dosežen v letu 1973, se pomnoži s količnikom	263,4
osebni doh., dosežen v letu 1974, se pomnoži s količnikom	210,0
osebni doh., dosežen v letu 1975, se pomnoži s količnikom	167,7
osebni doh., dosežen v letu 1976, se pomnoži s količnikom	145,1
osebni doh., dosežen v letu 1977, se pomnoži s količnikom	121,9

Povprečni osebni dohodki zaposlenih na območju skupnosti SR Slovenije v posameznih letih znašajo:

leta 1965 so bili povprečni osebni dohodki	623,— din
leta 1966 so bili povprečni osebni dohodki	824,— din
leta 1967 so bili povprečni osebni dohodki	910,— din
leta 1968 so bili povprečni osebni dohodki	997,— din
leta 1969 so bili povprečni osebni dohodki	1.148,— din
leta 1970 so bili povprečni osebni dohodki	1.376,— din
leta 1971 so bili povprečni osebni dohodki	1.643,— din
leta 1972 so bili povprečni osebni dohodki	1.935,— din
leta 1973 so bili povprečni osebni dohodki	2.241,— din
leta 1974 so bili povprečni osebni dohodki	2.815,— din
leta 1975 so bili povprečni osebni dohodki	3.521,— din
leta 1976 so bili povprečni osebni dohodki	4.068,— din
leta 1977 so bili povprečni osebni dohodki	4.844,— din
leta 1978 so bili povprečni osebni dohodki	5.903,— din

Podal sem samo nekaj sklepov te skupščine, ki so bili sprejeti na zadnjem zasedanju.

V železarni so v dveh temeljnih delegacijah postavili delegatsko vprašanje: Zakaj ne bi upoštevali redni vojaški rok v delovno dobo? To vprašanje je konferenca delegatov železarne Ravne sprejela in ga posredovala zboru delegatov pokojninsko invalidskega zavarovanja občine Ravne na Koroškem. Kot delegat sem to vprašanje

postavil skupščini pokojninsko invalidskega zavarovanja SR Slovenije.

Po dolgem času je ponovno pričela delati zvezna komisija za sistematsko reševanje in pripravo novega zakona o pokojninsko invalidskem zavarovanju. Upamo, da bo komisija sprejela našo pobudo. O priznavanju vojaškega roka v delovno dobo se je v listu »ZAJEMNOST« pozitivno izrazil tudi general armade Ljubičić.

Še je nekaj rezerve

SPLOŠNA BOLNIŠNICA V SLOVENJEM GRADCU

Dne: 12. 2. 1979

Št.: 01-132/1

Leto 1979 je razglašeno kot mednarodno leto otroka pod pokroviteljstvom UNESCO.

TITO: Odnos do otroka je odnos do prihodnosti človeštva.

Ne more biti plemenitejšega dejanja, kot je angažiranje v dobro otroku in njegove sreče.

Skrb za otroke, njihovo zaščito in položaj je sestavni del boja za napredek, za boljše razumevanje in prijateljstvo med ljudmi...

(Odlomki iz izjave predsednika Tita ob mednarodnem letu otroka.)

Ob tem želimo znova opozoriti na že znane težave bolnišničnega zdravstvenega varstva otrok v naši regionalni zdravstveni skupnosti.

Ta otrok, telesno bolan, čustveno prizadet, ker je ločen od svojih, ki jih ima nadvse rad, mora preživljati težke ure svojega življenja v skrajno neprimernih prostorih.

Novi, sodobno načrtovani oddelek bolnišnice v Slovenjem Gradcu je že pod streho. Železobetonsko ogrodje čaka, da ga odenemo z zidovi. V teh svetlih prostorih naj čimprej zaživi delo, namenjeno varstvu in zdravju otrok.

Več kot 400 občanov te pokrajine in posamezne skupine delovnih ljudi so že doslej samoiniciativno podarili denarna sredstva ali obveznice za ceste v ta namen. Ta dejanja so bila spodbuda za nas, da se obračamo na vse delovne organizacije naše regije z naslednjo prošnjo:

Seznajte delavce s temi težavami in našimi skupnimi prizadevanji. Obvestite jih, da zbiramo prispevke ali obveznice za ceste za čim hitrejšo dograditev otroškega oddelka. Prepričevati jih ni treba, ker vemo, da se zavedajo svojega poslanstva in ljubezni do otrok. Povejte jim, da lahko pošljejo svoj delež na naslov:

Obveznice za ceste — Splošna bolnišnica Slovenj Gradec, za NOVI OTROŠKI ODDLEK. Denarna sredstva — Sklad za izgradnjo otroškega oddelka pri LB — podružnica Slovenj Gradec. Št. tekočega računa: 51840-740-31-33353.

Lahko pa se oglasijo tudi osebno v računovodstvu naše bolnišnice. Vse darovalce bomo vpisali v KNJIGO DAROVALCEV. Za prispevek bodo dobili potrdilo in zahvalo.

S takim dejanjem in s podporo še drugih akcij za lepšo prihodnost otrok doma in po svetu bomo dostojno proslavili to leto, svoje otroke pa kar najbolj koristno obdarili.

VSEM IN VSAKOMUR VNA-PREJ ISKRENA HVALA!

Predsednik gradbenega odbora:

Prim. dr. Miloš LUŽNIK

Predsednik centralnega DS:

dr. Ferdo KUTNIK

Predsednik poslovnega sveta:

Prim. dr. Drago PLEŠIVČNIK

Drago Vobovnik

KLUB KOROŠKIH ŠTUDENTOV V LJUBLJANI JE PRAZNOVAL

Malce pozno, pač zaradi spleta različnih okoliščin, se oglašamo z zapisom o prireditvi Kluba koroških študentov v Festivalni dvorani v Ljubljani, s katero smo počastili 25-letnico uspešnega vsestranskega delovanja ter drugih nastopov ob tem pomembnem jubileju.

O dosedanjih prizadevanjih mladih fantov in deklet, združenih v Klubu koroških študentov, smo lahko že večkrat brali (zadnjič v 4. številki Koroškega fužinarja, 27. novembra 1978, izpod peresa Mojce Potočnik), vendar menimo, da je srebrni jubilej njihovega študentskega združenja pomemben tudi za nas, saj so s svojo dejavnostjo ponesli ime Raven in njihove gimnazije ter koroške posebnosti v pesmi, sliki, plesu in besedi ne samo v slovenski prostor, pač pa tudi čez meje Slovenije.

Osrednja jubilejna prireditev je bila 20. oktobra 1978 v Festivalni dvorani. Navzoči so bili pomembni družbenopolitični in gospodarski predstavniki občin koroške regije ter republike (Milan Kučan, predsednik skupščine SR Slovenije, ki je bil tudi predsednik častnega odbora prireditve, Emil Rojc, izvršni sekretar predsedstva CK ZK Slovenije in predsednik univerzitetnega sveta Univerze v Ljubljani, Gregor Klančnik, direktor slovenskih železarn itd.), zamejstva ter iniciativnega odbora, ki je 6. aprila 1952 ustanovil ta klub, ter številni aktivni člani izpred 20 in več let in seveda mladi, ki že imajo nekaj izkušenj pri delovanju kluba ali pa so se mu šele to jesen — kot »bruci« — pridružili.

Na slavnostni seji častnega odbora, ki je bila v Skupščini SR Slovenije, so govorili o pomenu prireditve ter pripravah nanjo, gostje pa so si lahko ogledali tudi prostore in freske v našem »najvišjem« domu.

Na prireditvi, ki so ji koroške specialitete in srečanje starih kolegov ter gostiteljev dajale poseben čar. Primerno vzdušje so ustvarjale melodije Fantov treh dolin, dopolnila sta ga izbrano petje Koroškega okteta (nastopil je namesto Koroškega akademskega okteta, ki je bil ta čas na turneji po Sovjetski zvezi) in impresivni nastop Mitje Šipka s »Svetnečim Gašperjem«. Navzoče so pozdravili predsednik kluba, z vzpodbudnimi besedami so se mu pridružili ravnatelj gimnazije Ravne Anton Golčer, direktor Gregor Klančnik, sekretar medobčinskega komiteja ZKS za Koroško Ivan Bošnik, prvi klubov predsednik Franc Razdevšek in predsednik častnega odbora Milan Kučan; družila se je preteklost s sedanostjo, spomin pa z resnim razmišljanjem o prihodnosti.

Objavljamo misli Milana Kučana in nekaj odlomkov iz prikaza klubove dejavnosti Franca Razdevška.

GOVOR MILANA KUČANA

Mlad je še vedno ta Klub koroških študentov, ki mu nocoj merimo prvo četrtino življenjskega stoletja. Mlad je, kot so bile mlade in vznemirljive ideje in čas, v katerem so vzklila prva semena po vojni zgrajene ravenske gimnazije in je iz njih obetavno pognal prvi rod mlade, nove, ljudske koroške inteligence. Sinovi fužinarjev, rudarjev, kmetov so pritisnili in si odprli vrata svobodne slovenske univerze. Želeli so ključ do znanja, ključ, ki odpira sleherna vrata v blodnjakih pradednih želja in zagat sodobnega človeka. Ostali so tukaj, s tem ključem v rokah.

Vedno novi rodovi prihajajo izpod Pece, sanjavih dobrav in tihih obdravskih vasi, nosijo v sebi svoj Korotan in grenak spomin na vsebolj v čas odmaknjeni in prekleti svet trpljenja in krivic. Za jutri se jim prižiga sonce v očeh! Za tisti jutri, ko bo človek še bolj usodno zvezan z delom, ko mu delo ne bo dajalo le kruha, ampak vse bolj tudi zadovoljstvo, ime in priznanje. Za jutri, ko bo človek segel po zvezdah, ko se bo osvobodil materialne bede in si zagotovil lastno svobodo.

Ta čas bodo koroški študentje pričakali doma. Ne bodo stali ob strani, ne ti, ki študirajo danes in ne tisti izpred petindvajsetih let. Častno bodo izpolnjevali dolg svojim materam in očetom, sosedom, ker so vsi ti kljub svoji revii želeli in storili, da so njihovi otroci danes ustvarjalci razmer, v katerih se uveljavljajo medčloveške vrednote, gradijo zgodovinsko novi družbeni odnosi, novi odnosi med narodi in državami sveta in blagostanje vseh ljudi. Mogoče ni potrebno izpovedati povsod s ponosom, da so Slovenci, da so Jugoslovani, da so razumeli in sprejeli izzivanje sodobnega časa. Izpolnjevali bodo dolg partizanskim borcem, ki so omogočili, da je svoboda razvnela mladost, da je dala polet ustvarjalni domišljiji, da je postalo resničnost, kar so bile nekoč le sanje.

Klub koroških študentov je združil koroške študente, da bi jim bila skupna misel na domači kraj, na pesem in spomin na Rož, na Ziljo, na bližnjo Podjuno, da bi sledili razmeram doma, da bi sledili razvoju; da bi jim bil čvrsta vez z rodno Koroško, kamor se vračajo in se bodo vračali, kjer so potrebni, kjer so pričakovani in kjer so zaželeni. To je danes delavska inteligenca, ki raste iz osnovnih družbenih slojev delavskih in ljudskih množic, ki pripada delavskemu razredu, ki je svojo usodo tesno in za vselej zvezala z njim, ker nima in ne more imeti drugačnih interesov od njega. Začelo se je pred četrto stoletje. Takrat je bilo že jasno, kaj kot družba želimo. Danes vemo to še bolj jasno, natančno pa vemo tudi, kako to doseči in kaj za to potrebujemo. Zato so ob klubu vsa ta leta ostali prijatelji, ostali

so nekdanji študentje, ostali so ljudje, ki jim je doma naložena naloga, da hitreje usmerjajo napore za odpravljanje zgodovinskih razlik in ujamejo korak s časom. Ker vedo, da se tu oblikujejo in kalijo dobri soborci in delovni tovariši. Želimo, da bi te vezi postale krepkejše, pogostejše, pristnejše.

Cela generacija se je že zamenjala v klubu. Danes so njegovi člani sinovi in hčere tistih, ki so v mladem času svobode in opoju zmage, ki je naznanjal vizijo boljšega življenja in novih družbenih odnosov, videli in razumeli, da temu velikemu dejanju inteligenca ne more in ne sme stati ob strani. Povezali so se takrat prav zaradi tega. Prvi na ljubljanski univerzi. Prvi v socialistični republiki Sloveniji.

Postali so zahteven preizkus časa, čestitajmo jim! Prepričani smo, da je izročilo kluba spravljeno v zanesljivih rokah, da bo uresničeno temeljito, hitro in pošteno. Da bo Koroška ponosna na svojo delavsko inteligenco in povezana z njo. Da bo delavska inteligenca še bolj zavzeto vključena v osvobodilni napor svojega delavskega razreda in svojega naroda.

IZ GOVORA FRANCA RAZDEVŠKA NA PROSLAVI 25-LETNICE KLUBA KOROŠKIH ŠTUDENTOV V LJUBLJANI

Nocojšnji večer je za Klub koroških študentov pomemben in prijeten obenem. Pomemben zato, ker praznuje svojo 25-letnico ustanovitve in dela, prijeten pa zato, ker smo se zbrali predstavniki od prve pa do sedanjih generacij tega kluba.

Kmalu po osvoboditvi leta 1945 so ravenški fužinarji izglasovali sklep, da ustanove svojo gimnazijo. Delavec v železarni je vedel, da bo lahko napredoval le, če bo iz svoje srede šolal potrebne strokovnjake. Ne samo za razvoj svoje tovarne, ampak tudi za splošni razvoj tega dela slovenske domovine.

Dijaki so z železarji skupaj gradili novo gimnazijsko poslopje, novo kulturno središče Raven, železarji pa so skupaj z dijaki gradili nove peči za rojevanje kvalitetnih jekel.

V počitniškem času se je delavstvo in dijaštvo zlilo v eno — v delovne brigade. Spomladi 1952 so prve tri generacije ravenških maturantov s koroškimi rojaki onstran meje ustanovile v Ljubljani svoj študentski klub.

Nekako logično so se določene dejavnosti, ki so imele svojo zasnovo že v gimnaziji, nadaljevale v Ljubljani. To velja še posebno za Koroški akademski oktet, ki je zrasel v kulturno izredno pomemben ansambel in uspešno in tvorno deluje še danes.

Klub pa ni deloval samo na kulturnem področju, samo pri vzgoji in klubskem de-

lu študentov, ampak je skrbel tudi za pridobitev štipendij potrebnim članom, za odpravljanje zaostrenih socialnih razmer in preskrbo potrebnih stanovanj za študente. Vsa ta dejavnost in vse to bogato delo je imelo izreden odmev med študenti na ljubljanski univerzi. Našemu zgledu so začeli slediti tudi drugi in kmalu so začeli v okviru zveze študentov nastajati pokrajinski klubi. Tako se je začela tudi nova oblika delovanja — sodelovanje med pokrajinskimi klubi. To je omogočilo tudi gostovanja v različnih predelih Slovenije.

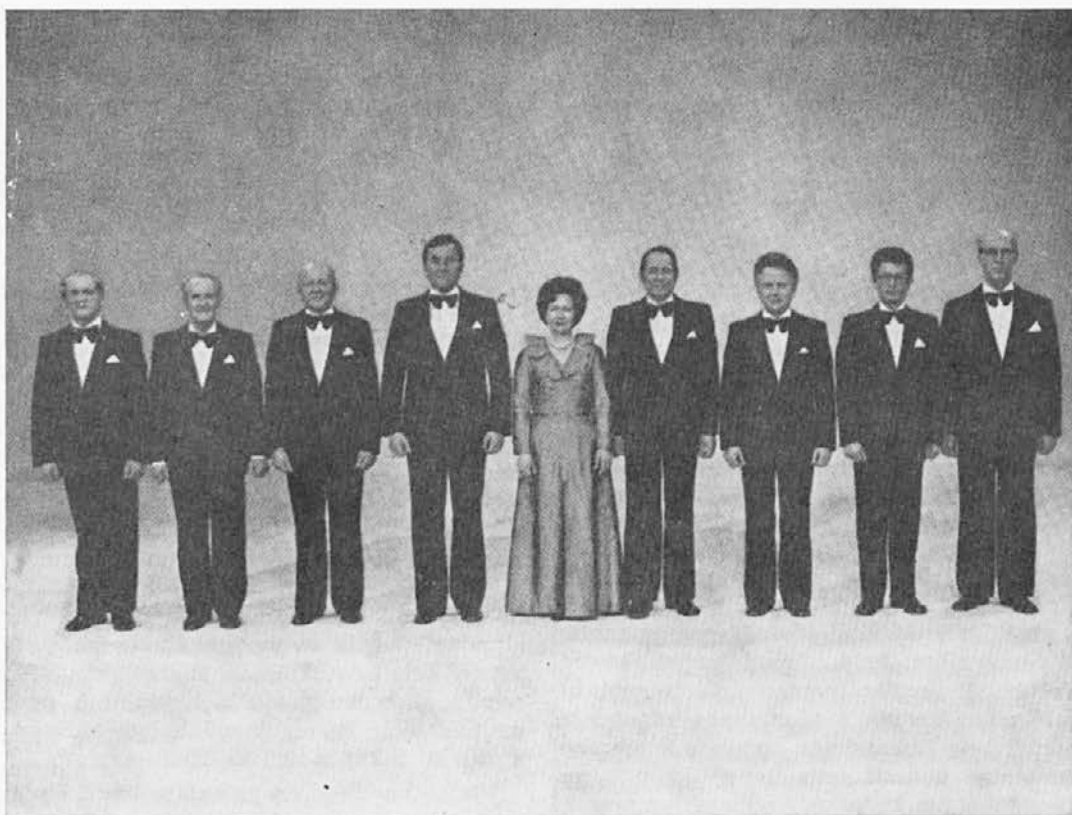
Ko sem v teh dneh listal po kroniki delovanja kluba, sem z veseljem ugotovil, da se je intenzivno delo prenašalo iz generacije v generacijo. Redka so leta, ko je delo kluba nekoliko zamrlo, ko ni bilo tako neposredno in glasno izraženo navzven, vendar sem prepričan, da je naznotraj, v miselnosti študirajoče koroške mladine v Ljubljani, ta duh in ta zanos, ta svojevrstni odnos do rodne zemlje, do ravske gimnazije, do koroškega vprašanja vedno živ.

Vseskozi je moč zaslediti izredno navezanost na »matično hišo«, to je na gimnazijo na Ravnah. Ni bilo pomembnejšega dogodka na gimnaziji, pri katerem niso sodelovali tudi študentje iz Ljubljane... Seveda ne smemo pozabiti, da je KKŠ pomembno pripomogel tudi k temu, da so se diplomanti univerze in vseh visokih šol v Ljubljani z veseljem vračali v svoje kraje. Gotovo lahko rečemo, da hiter gospodarski razvoj tega predela v Sloveniji v mnogem izhaja že iz organiziranosti delovanja KKŠ. V sleherni šoli, zdravstvenem domu, bolnišnici, skoraj v sleherni instituciji, organizaciji združenega dela, zadrugi in povsod v javnem življenju koroških krajev srečujemo maturante ravske gimnazije. Čudovito je tudi spoznanje, da so pri sedanjem strokovnem delu ravno tako uspešni, kot so bili pri delu na gimnaziji in pozneje v KKŠ, da ta elan, ta svojevrstna zavest nikdar ni prenehala, nikdar zastala, ampak se neprenehoma izžareva in išče svoj odmev v delu.

Zato je razumljivo, da tudi naprej gojimo ljubezen do domačega kraja, do problemov naših Slovencev onstran meje, do usode koroških rojakov in da razvijamo široke in tesne vezi med vsemi, ki smo skupaj delovali v KKŠ. Ni naključje, da se v Ljubljani člani kluba, ki tod delujejo in živijo, redno dobivajo, da se tako na posrečen način ohranja vez delovanja in sodelovanja in to omogoča tudi neposredne stike s sedanjimi člani KKŠ.

Izredno spodbudno je, da šteje klub 500 članov. Če bo nocojšnji večer pripomogel k nadaljnjemu zavzetemu delu, je dosegel svoj namen. Zato želim, da bi se res iskreno pogovarjali, izmenjavali izkušnje, vzbudili nove akcije in se tako razšli ob 25-letnici s svečano obljubo, da nas bo osnovna misel, ki nas je pred 25 leti vodila v to združenje, tudi naprej vodila in združevala, da bodo vse generacije sodelovale in da bomo vsem, ki v Ljubljano prihajajo študirat, pomagali pri delu, pri odpravljanju nastajajočih problemov in jih spodbujali k temu, da se bodo radi vračali v svoje domače kraje.

Poleg značk in izdaje lične brošure so koroški študentje za to priložnost izdelali še plakete, ki so jih za vsestransko razu-

Koroški akademski oktet je pognal korenine v Klubu koroških študentov pred triindvajsetimi leti in je v svoji bogati in uspešni karieri zrasel v imeniten ansambel izjemnih ubranih glasovnih zmožnosti in interpretacijske svojskosti mednarodnega slovesa

mevanje in pomoč, hvaležnost in priznanje prejeli: Gimnazija Ravne, železarna Ravne, skupščina občine Ravne, Koroški akademski oktet, dr. Franc Sušnik, Gregor Klančnik, Pavle Žavcer-Matjaž in Franc Razdevšek.

Utemeljitev so naslednje:

GIMNAZIJA RAVNE

Brez gimnazije na Ravnah ne bi bilo Kluba koroških študentov. Naš klub je zato organsko nadaljevanje te gimnazije, njenega življenja in dela, njenega vzdušja, domačnosti in delavnosti. Takrat, ko smo ustanavljali klub, čeprav smo bili že tu, na visokih šolah, smo vendarle še vedno bili gimnazijci. Toda ne katerikoli gimnazijci, pač pa gimnazijci z Raven. Gimnazijci še z Gradu in njegovega internata — od tam, kjer je danes študijska knjižnica — gimnazijci s tistega grajskega dvorišča, na katerem smo se vsako jutro umivali, pod grajsko lipo in pri odprtih vodovodnih ceveh, tam srečevali naše učitelje in našega ravnatelja profesorja dr. Sušnika, in vsi skupaj vsak dan in znova preudarjali in načrtovali, koliko samokolnic bo treba še prepeljati za novo gimnazijo, pa kdaj bomo pisali šolsko nalogo. Ob gradnji nove gimnazije smo se učili in ob učenju smo gradili. Vmes pa so nas kar same od sebe povezovale tako trdne vezi, da do danes niso popustile. Ne popustile, pač pa so vedno močnejše in vse bolj so razpredene, vse bolj na daleč, na široko in globoko.

Zunanji izraz teh vezi je danes Klub koroških študentov. Vse te vezi, kakorkoli so že razpredene, se vedno vračajo nazaj, na našo gimnazijo.

ŽELEZARNA RAVNE

Vrasla med gore Mežiške doline je železarna Ravne vtisnila pečat kraju, dolini, ljudem. Večstoletna tradicija pesmi kladiv

se je v tovarni zlila v mogočno simfonijo, ki ji igrajo novi stroji in naprave za lepšo bodočnost, za mladi rod. Vedno je bila z nami. V najtežjih trenutkih graditve gimnazije je bila odločujoča njena pomoč; ravske železarji so poleg plemenitega jeka kovali tudi temelje za kulturni razvoj svojih sinov in za dvig njihove izobrazbene ravni. In ko so prvi maturantje odšli na študij v Ljubljano, je ostala z njimi, z nami. Kot mati, ki ne more pozabiti svojih otrok, ki jih vabi nazaj pod toplo okrilje, da gradijo srečo sebi in svoji domovini.

Študentje, člani Kluba koroških študentov v Ljubljani, se zahvaljujemo delavcem železarne Ravne za nesebično pomoč, ki so nam jo nudili v petindvajsetih letih naše delovanja. Združeno delo in znanje naj bosta temelj za še večje plemenitenje jekla, ki ga kuje tovarna pod Uršljo goro.

SKUPŠČINA OBČINE RAVNE NA KOROŠKEM

Med sinovi ravske fužinarjeve, knapov izpod Pece, kmetov, furmanov in bajtarjev treh dolin je navezanost na gimnazijska leta porodila Klub koroških študentov v Ljubljani, ki so mu bile matica Ravne s svojo bližnjo in daljno okolico.

Petindvajset let so se predstavniki kluba zatekali po materialno in drugo pomoč, po tolažbo v težkih trenutkih in nasvet za nove odločitve na Ravne. Številne prireditve, nastopi in javne manifestacije študentov so naše očetovsko podporo in materinsko razumevanje delovnih kolektivov, predvsem železarne in institucij, družbenopolitične skupnosti pa še posebej, ter predstavnikov javnega in kulturnega življenja tega kraja.

Brez resnično vsestranskega sodelovanja, finančnega in siceršnjega podpiranja bi bil klub marsikatero leto osamljen, njegovi programi neustvarljivi, študentje pa ob

svojo afirmacijo. Ravne so jim pomenile drugi dom, ki ga želimo zadržati tudi v prihodnje.

KOROŠKI AKADEMSKI OKTET

Koroški akademski oktet je v več kot 20-letnem delovanju ponesel koroško pesem v širni svet. Osnovel se je, podobno kot Klub koroških študentov, v samonikli želji, ohraniti in posredovati del tistih doživljajev, ki so jih prinesli dijaki ravske gimnazije s seboj v novo okolje. Del teh doživljajev je bila koroška pesem. Pri njej je oktet začel in se k njej znova vračal, jo razvijal in dokazoval, da je ta pesem še vedno živa priča trpekega boja koroškega ljudstva proti potujčevanju in raznarodovanju onstran Karavank ali pa odtujevanju od lastne bitnosti ob burnem razvoju današnje civilizacije. To svoje poslanstvo je Koroški akademski oktet pod vodstvom Cirila Krpača predstavljal z intimnimi občutki v programski politiki na številnih koncertih doma in v tujini.

Čeprav je zrasel iz Kluba koroških študentov in se z njim razvijal, je kmalu po ustanovitvi presešel začrtane okvire.

Že leta 1962 je pritegnil pozornost glasbene kritike, ko je na mednarodnem tekmovanju moških zborov v ZR Nemčiji postal najvišja priznanja in nagrade, ki so mu odprla vrata na koncertne odre in v radijske studije. Nastopal je na koncertih v Nemčiji, Belgiji, Nizozemski, v Ameriki in Sovjetski zvezi, prepeval je med rojaki v Podjuni in Rožu, med domačini na Ravnah in v Slovenjem Gradcu. Nastopal je na televiziji in posnel več plošč, prejemal uradna priznanja in odličja, laskave kritike in aplavze poslušalcev. Povsod in vsekdar je bila osrednji del programa koroška pesem, ki jo oktet posreduje v vsej njeni lepoti in z občutkom za pravo koroško petje. Dejavnost Koroškega akademskega okteta, njegovo dolgoletno delo, uspehi doma in v tujini so vredni tudi priznanja, ki mu ga daje Klub koroških študentov ob 25-letnici svojega obstoja.

DR. FRANC SUŠNIK

Dr. Franc Sušnik je idejni in organizacijski pobudnik ustanovitve gimnazije na Ravnah in njen prvi ravnatelj. Kakor je njegovo ime vklesano v ravensko gimnazijo, tako je obenem zapisano v srebrni jubilej Kluba koroških študentov.

Skrivnostna je bila novica na jesen leta 1945, ko je šla po koroških dolinah in še bolj skrivnostna, ko je segla v njene odmaknjene kraje, da bo v tedanjem Guštanjnu ustanovljena gimnazija. Na Thurnovem gradu se je nastanila. A kmalu je stekla delovna akcija ravskega dijakov za novo gimnazijo. In dr. Sušnik je bil z njimi, ko so rili v zemljo in iskali peščena tla — kakor Prežihovi samorastniki, ki so se borili s požiralniki.

Dr. Sušnik je odprl vrata v svet znanja otrokom koroških ljudi, ki jim je z redkimi izjemami le Mohorjeva knjiga širila obzorje. Tako so se koroške mlade generacije s pomočjo in pod mentorstvom dr. Sušnika vključile v zgodovinsko dejanje slovenskega naroda in njegovega človeka-proletarca, ki si je po dolgih stoletjih izbojeval svobodo.

Delež dr. Sušnika je zapisan tu, v tem zgodovinskem koraku koroškega človeka in njegovih mladih generacij.

GREGOR KLANČNIK

Gregor Klančnik je februarja 1946 postal upravnik, pozneje glavni direktor železarne Ravne, od leta 1970 pa je generalni direktor slovenskih železarn.

Četrto stoletja je bil na Ravnah in sodeloval je v celotnem preporodu tovarne in kraja. Ko je prišel, so ravenski fužinarji proizvedli 7000 ton jekla, ko je odšel, pa 200.000 ton. Bil je povsod, kopal je vodovod v kraju, polagal pragove in tračnice v tovarni, načrtoval gradnjo, sodeloval pri ustanavljanju partijske organizacije v železarni, ustanovitvi ŠD Fužinar, Koroškega fužinarja, nesebično je pomagal pri gradnji gimnazije, urejevanju študijske knjižnice, skratka, Ravnah je dal svojevrsten pečat, razvoj in ime, ki danes v družbi nekaj pomeni.

Delo ga je oblikovalo, naredilo ga je takšnega, kakršen danes je.

Številna priznanja, med njimi tudi Kidričeva in Bloudkova nagrada, ga niso spreminila. Ostal je človek, ki mu povsod radi odprejo vrata.

PAVLE ŽAUCER-MATJAŽ

Dejavnost Kluba koroških študentov je tesno povezana s prizadevanji inženirja Pavla Žaucerja-Matjaža, znanega koroškega partizana in družbenopolitičnega delavca, sedaj člana Sveta federacije. Kot direktor kmetijskega inštituta Slovenije je bil v prvih dneh obstoja kluba med njegovimi najzvestejšimi prijatelji in podporniki, za kar smo ga leta 1953 sprejeli v starešinstvo.

Danes mu izkazujemo novo čast v zahvalo za njegovo dolgoletno vztrajno prizadevanje za rast in razvoj kluba, saj smo z njegovo pomočjo uspešno odpirali vrata in bili deležni resnega obravnavanja gospodarskih, političnih in drugih dejavnikov na Koroškem in v Sloveniji. Njegova zagnanost za reševanje koroških in s tem tudi slovenskih problemov, ga preveva že od mladosti in ji ostaja zvest tudi sedaj predvsem z delovanjem v koroških organizacijah v Ljubljani in v naši širši družbeni skupnosti.

FRANC RAZDEVŠEK

Z imenom in osebnostjo Franca Razdevška sta povezana rojstvo našega kluba in njegova prva afirmacija na Koroškem in v Ljubljani.

Kot član iniciativnega odbora je pripravil zamisel in referat za ustanovni občni zbor 6. aprila 1952.

Prve tri generacije ravskega maturantov in koroški zamejski študentje so mu zaupali prestol in družno z njim načrtovali delo, predavanja o zamejskih vprašanjih ter organizirali prvi »Teden koroških študentov« na Ravnah, nastope pevcev, folkloristov in piscev, brucovanje z akademskim plesom in resna razmišljanja o študentskih in občih vprašanjih v mladi samoupravni družbi.

Kot član starešinstva, predsednik skupščine občine Slovenj Gradec in član izvršnega sveta skupščine Socialistične re-

publike Slovenije je ohranil poslušnost za študentske probleme in se zavzemal za rast in razvoj našega kluba.

Predvsem pa je pokazal svojo skrb in interes za naše združenje ob proslavljanju 20-letnice, ko je bil predsednik pripravljalnega odbora, danes pa je bil slavnostni govornik.

V čast 25-letnice svojega delovanja so študentje organizirali še vrsto drugih prireditev. Tako je Koroški akademski oktet nastopil 13. 11. 1978 in počastil klubov jubilej v Študentskem naselju. S svojo znano melodično ubranostjo je žel viharo odobravanje nabito polne dvorane. Študentje od vsepovsod in čistilci okteta pa so lahko slišali tudi, kako je rasel in se razvijal KKŠ.

Odprti turnir v malem nogometu, ki so ga priredili koroški študentje, je od 7. do 14. novembra lani privabljal na spopade štiriindvajsetih ekip (med njimi tudi vojaških) množice gledalcev. Zmagale so »Dobre duše« (Primorci) pred KKŠ. Prireditelj je poleg denarnih nagrad in pokalov za najboljše zagotovil še diplome in izbral najboljšega »strelca«, »najlepšega igralca« ter najbolj disciplinirano (spodobno) ekipo.

Sledile so prireditve po koroških krajih. Tako sta 17. novembra 1978 nastopila v Slovenjem Gradcu oktet »Korotan« ter Mitja Šipek s »Svetnečim Gašperjem«, študentje pa so predstavili prehojeno pot svojega kluba.

17. novembra zvečer je bila prireditev na Ravnah; klubov jubilej so počastili domači folkloristi in gimnazijski pevski zbor, ki si je zbral balkon za svoj »oder«, ter Koroški akademski oktet s koncertom.

Naslednji popoldan so se Koroški akademski oktet s pesmijo in študentje z besedo ob jubileju predstavili v Radljah ob Dravi, zvečer pa že v Dravogradu v novi dvorani z navdušenim občinstvom.

Tudi odbojkarji so počastili ta jubilej in na Ravnah priredili turnir, na katerem so zmagali železarji, nastopili pa so tudi: združena ekipa deklet KKŠ Ljubljana in KKŠ »Franci Paradiž« Maribor ter fantje teh dveh koroških klubov in gimnazijci, ki so se izkazali predvsem pri organizaciji. TKS Ravne je prispevala pokale.

Za zaključek večdnevnega proslavljanja srebrnega jubileja so se fantje in dekleta, ki so tako nesebično in zavzeto pripravili svečanost v Ljubljani in med domačimi prijatelji, v začetku decembra 1978 odpravili med naše rojake na avstrijsko Koroško in si poleg gimnazije za Slovence v Celovcu ogledali še internat Mohorjeve družbe, Sekiro, Bilčovs, Št. Jakob, Borovlje in Železno Kaplo.

Tako se je končalo pomembno slavlje, ki zavezuje sedanje in tudi prihodnje rodove ravskega maturantov in vsega usmerjenega šolstva v koroški regiji ter družbenopolitične dejavnike z ZSMS v vseh štirih občinah na čelu, da s Klubom koroških študentov v Ljubljani in z njegovim mlajšim soimenjakom v Mariboru gojijo koroško misel in se vključujejo v kulturne, politične in druge manifestacije Koroške in širše slovenske skupnosti ter zamejstva.

Silva Breznik

VORANČEVI DNEVI '79

Malokdo pomni, iz katere prireditve so zrasli; danes so, naši so in besede dr. Fr. Sušnika povedo vse:

IZ RODU SMO SAMORASTNIKOV.
OBET SMO IN OBLJUBA
TEBI, DOMOVINA.

Tako bi govorili o dnevih, saj so se potegnili v tedne, mesece; od 26. januarja do 15. aprila so se vrstile prireditve; druga za drugo, včasih jih je bilo že preveč za to našo ozko, in za nekatere poklicne kulturne ustanove preveč odmaknjeno, dolino.

Smo ena redkih občin v Sloveniji, kateri kultura ni zgolj beseda, ampak dejanje. Čeprav po republiških normah prištevamo nekatere naše obmejne kraje med nerazvite, tega ne bi mogli trditi za kulturo. Že davno ni več parola: Kulturo v vse kraje, od Votle peči do Javorja in Koprivne. Resnično je umetniška beseda prodrla tudi v odročne zaselke, kjer je naletela na hvaležno občinstvo, na kakršnega v »presitih mestih« včasih zastoj čakamo.

Kar težko je začeti z naštevanjem, toliko vsega je bilo; mogoče z našo osrednjo kulturno ustanovo — Študijsko knjižnico, ki je pripravila tri razstave: Sto let poetov naših dolg; Koroška v NOB in Liepa ura za Prežihovega Voranca. Se posebno zadnja je navdušila občinstvo; Prežihova pot — s pretehtano besedo in odličnimi barvnimi diapozitivi.

V telovadnici ob osnovni šoli je imel svoj koncert Pihalni orkester ravnskih železarjev, na katerem je dolgoletni dirigent Joško Herman (tudi letošnji dobitnik Prežihove zlate plakete) predal dirigentsko

palico »svojemu učencu« Alojzu Lipovniku.

Na Prevaljah pa je slavila Godba na pihala DPD »Svoboda« sedemdesetletnico delovanja — vodi jo dirigent Ivan Gradišek. Ob tem pa ne smemo pozabiti na koncert mladih, ki ga je pripravila Glasbena šola Ravne, odkoder prihajajo novi glasbeniki, zagnani, navdušeni — veliki talenti, ki tudi na Slovenskem nekaj pomenijo.

Letos je bilo že XII. pevsko srečanje od Pliberka do Traberka in telovadnica, kjer so te prireditve, ne more sprejeti vseh, kajti takrat Koroška resnično poje. Tudi naši zbori v dolini so imeli samostojne koncerte.

Nekaj je bilo tudi dramskih prireditev, ki so bile že lani na sporedu, a jih je občinstvo še vedno zahtevalo (Svetneči Gašper, Judenburg, Kastelka — Črnjani so jo pripravili za turistični teden, jo igrali na prostem, za Prežihove dneve pa jo priredili za oder). V teh dneh sta potekali tudi obe reviji: Naša beseda in Občinska dramska revija.

Posebej močno je zaživela folklorna dejavnost, saj so se ob ravnski in šentanevski skupini pojavile nove — skupina bratstva, pionirske in mladinske skupine na ravnski (OŠ Koroški jeklarji) mežiški in črjanski osnovni šoli.

Bogata kulturna dejavnost se je potrdila ob odhodu Titove štafete z Raven; bilo je eno najlepših priznanj, saj so več kot polovico programa pripravile domače skupine; nekaj krajevne slave se je ob besedah Titu in Jugoslaviji poneslo od Triglava do Vardarja.

Koroški kinoklub Prevalje je pripravil Koroški filmski mozaik — predvsem prikaz lanskih Prežihovih dni; kinograf Prevalje se je v slavje vključil z domačimi filmi, med katerimi je še posebej uspel slovenski film Praznovanje pomladi.

Take in tako bogate so bile domače prireditve, seveda pa moramo še dodati II. zimski pohod tabornikov po Vorančevi poti, XIV. slovenska udarna divizija na Koroškem (razstava v likovnem salonu), kjer je sodelovala tudi ZTKO (torej enotnost v skupnih akcijah).

Za uspelimi prireditvami pa stoje ljudje, bolj ali manj ostajajo anonimni, pa saj jih poznamo, vsi v tej ozki dolini se poznamo, veliko nas je — vsako leto več; vse bolj postajamo ustvarjalci in vedno manj se zadovoljujemo s poslušanjem in gledanjem.

Poleg teh številnih prireditev domačih ustvarjalcev so v krajih gostovala tudi poklicna gledališča, poklicni glasbeniki; v Študijski knjižnici je o novejši slovenski liriki predaval dr. Boris Paternu, predavatelj na ljubljanski slavistiki. Iz bratske občine Varvarin in Čačak sta prispela folklorni skupini, likovni ustvarjalci iz Čačka in Varvarina pa so razstavljali v likovnem salonu, še prej pa so jih naši obiskali v Čačku, kjer je tudi gostoval Koroški oktet KPD Prežihov Voranc.

PREŽIHOVE PLAKETE ZA LETO 1978

Ob slovenskem kulturnem prazniku 8. februarja so bile na svečani seji Kulturne skupnosti podeljene nagrade.

Joško HERMAN je prejel zlato Prežihovo plaketa, ker je nad trideset let svojega življenja posvetil razvoju in usmerjanju glasbene kulture v ravnski občini;

ker je s svojim velikim znanjem, lastno glasbeno ustvarjalnostjo in nesebičnim razdajanjem dvignil Pihalni orkester ravnskih železarjev v republiški vrh in na svetovnem prvenstvu na Nizozemskem osvojil z njim zlato plaketo;

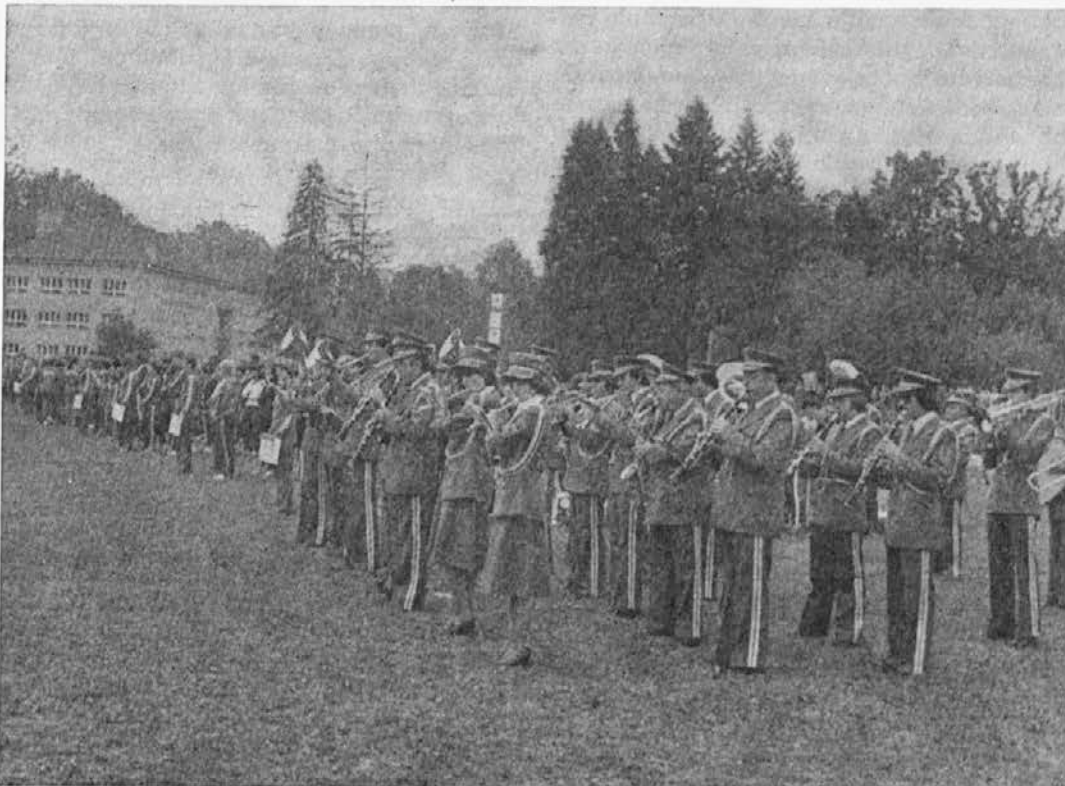
ker je deloval kot vsestranski kulturni delavec v občini in republiki.

Pihalni orkester ravnskih železarjev je sprejel srebrno Prežihovo plaketo za leto 1978, ker je uspešno sodeloval na kulturnih prireditvah v občini ter združenju slovenskih železarjev;

ker je dosegel izjemne umetniške uspehe in jih potrdil z osvojitvijo prvega mesta na tekmovanju pihalnih orkestrrov SRS ter zlate plakete na svetovnem prvenstvu pihalnih orkestrrov na Nizozemskem.

Folklorna skupina KPD »Prežihov Voranc« Ravne je prejela srebrno Prežihovo plaketo za leto 1978,

ker je skrbela za ohranjanje koroških plesov, uspešno nastopala na samostojnih prireditvah, na srečanju folklornih skupin pobratenih občin in na medrepubliškem srečanju.

Naša godba povsod sodeluje

Na predlog Zveze kulturnih organizacij Slovenije je uspešno zastopala Socialistično federativno republiko Jugoslavijo na XX. mednarodnem festivalu v Zieloni gori in na XI. mednarodnem festivalu v Zakopanah, kjer je osvojila zlati list jeseni.

Gledališka skupina KPD »Prežihov Voranc« Ravne je sprejela bronasto Prežihovo plaketo za leto 1978,

ker je v tem letu dosegla velik uspeh z Judenburgom, s Šipkovo dramatisacijo Prežihovega Voranca Doberdob;

sodelovala je na področnem in republiškem srečanju amaterskih gledaliških skupin in se uvrstila na teden slovenske drame v Kranju.

Godba na pihala DPD Svoboda Prevalje je sprejela bronasto Prežihovo plaketo za leto 1978,

ker se je v zadnjem času, kljub slabim pogojem dela, uspela dvigniti na občutno višjo kakovostno raven;

ker se je požrtvovalno vključevala v programe občinske Zveze kulturnih organizacij in navezovala prijateljske stike z drugimi godbami.

Moški zbor Šentanelški pavri KUD Šentanel je prejel bronasto Prežihovo plaketo za leto 1978,

ker se je z leti izoblikoval v enkratni pevski organizem, ki uspešno ohranja koroški melos v izvorni obliki, ga predstavlja na številnih prireditvah v občini, drugih krajih Slovenije in v zamejstvu;

s svojo aktivnostjo pa vzpodbudno vpliva tudi na druge aktivnosti kraja.

Krajevna organizacija Združenja zveze borcev NOV Kotlje je sprejela bronasto Prežihovo plaketo za leto 1978,

ker je izvedla pomembne kulturno politične manifestacije;

izjemno skrbela za obeleževanje prizorišč iz časa NOV ter za prenašanje borbenih tradicij na mlajše rodove.

ŠIPKOVO RAZMIŠLJANJE OB VORANČEVIH DNEVIH

»ČLOVEK, DELO, KULTURA«, geslo, ki se je rodilo pred dvema letoma, je postalo vodilo v našem življenju. Tri preproste in vsakdanje besede, vendar to pot zapisa ne s spoštovanjem do njihovega pomena.

Osnova je človek, vendar samo človek z vsemi človeškimi vrtilinami, človek, ki hrepeni k napredku, k lepoti in pozna ob sebi še sočloveka.

»Iščemo človeka«, je napisano geslo današnjega dne, morda še bolj jutrišnjega.

Delo smo povzdignili v oltar, v zakon življenja smo ga vtaknili, delo, ki ga opravlja sleherni človek v naši družbi. Tudi spoštovanje smo mu izrekli, tisto, katerega je vredno delo v družbi in za dobro vse družbe.

Kulturo smo začutili kot silno poželenje nečesa, kar bi človeku olepšalo dan, kar bi delu okrasilo oltar. Vsak človek je željan lepote, je hote ali nehote povezan s kulturo. Marsikdo tega niti ne ve, celo zanika taka nagnjenja in je sam zase prepričan, da so mu nepotrebna. Že naslednji hip pa se zaloti, ko posluša lepo pesem, ko spremlja televizijsko dramo ali ko sam zapoje v veseli družbi. Ko ga objame zasnežena zimska pokrajina ali duhteči planinski gozd,

se mu nemudoma v srcu naselita mir in olajšanje. Človek je bil žejen lepote, kulturnega dogodka, ki nima nikakršne zveze z denarjem in z želodcem, pa tudi ne z blagostanjem.

Akcija »Človek, delo, kultura« ni nikakršna politična akcija, je hotenje človeka po lepoti, ki se ji ne more upreti, jo išče, ker bi rad bil popoln.

Sreče pa ne moreš kupiti, si jo lahko le ustvariš, tudi kulture ne moreš kupiti, jo moraš sam ustvarjati, jo moraš živeti, ker je del tebe samega in del te kulture je samo za tebe in tvojo srečo.

Tudi Vorančevi dnevi so akcija, kulturna akcija, ki je zrasla na naših tleh in jo sami ustvarjamo. Ta akcija nosi ime po Prežihovem Vorancu. Vendar akcija ni posvečena Vorancu kot človeku in pisatelju, temveč njegovemu delu, literarnemu izročilu, ki je postalo last vsega ljudstva, ker ga je med ljudmi nabiral in ga ljudstvu oplemenitenega zopet vračal. Njegova beseda ima čudovito moč zato, ker je naša beseda. V njegovih zgodbah gledamo svoje prednike, sebe in svoje vnuke. Vsak umetnik ustvarja predvsem zase, zato, da da duška svojim čustvom, nikakor pa ne zaradi slave ali denarja.

Voranc je pisal z dušo, ne s peresom. Boj Hudobivnikov je izkričal v svet, da gora še danes odmeva to povest. Slišimo jo po vsej »Vorančevi poti«, govori jo mogočni Karničnik, kolne jo Svetneči Gašper, radmanški pankrti jo cmerijo in ajdovo strnišče jo šepetajo. Iz Judenburga se čuje utrip slovenskih src in skozi partizanske lesove je jurišala zgodba o tlačenem človeku svobodi naproti.

Sedaj jo imamo, svobodo, zgodbo in njeno besedo in Vorančevo oporoko svojim dragim Jamničanom — vse to so naši »Vorančevi dnevi«.

Začeli smo s skromno proslavo obletnice njegove smrti. Potem smo spomin popestrili še z dramskim tekstom. Svoj blišč so »Vorančevi dnevi« dosegli z nastopom skoraj tisočglavega zbora pevcev iz vse doline.

Potem so se zgrnili še vsi tisočeri vnuki hudabivniki in vsakdo je po svoje doprinesel k temu slavju. En dan se je raztegnil na en teden in ta se ni končal v enem mesecu. Skozi vse leto je slavje zdaj tu, zdaj tam, enkrat v prostorni športni hali, drugič v skromni kmečki izbi v Topli in tretjič pod milim nebom pri šentanelški kapelici. Toda to ni več slavje, to je kulturni vsakdan, to je naše življenje, ki ga živimo v pesmi in besedi. To je naše življenje, ki ga imamo radi, ker ni pusto in hladno, temveč polno topline in čustva.

Letos so »Vorančevi dnevi« prav posebno slovesni. Revolucija, ki jo je Voranc nosil v srcu in jo vtisnil svojim junakom slavi letos pomembne jubileje. V teh dneh obujamo spomin na oba kongresa SKOJ v Kefrovem mlinu — pričetek revolucije prav tu pri nas — z Vorancem.

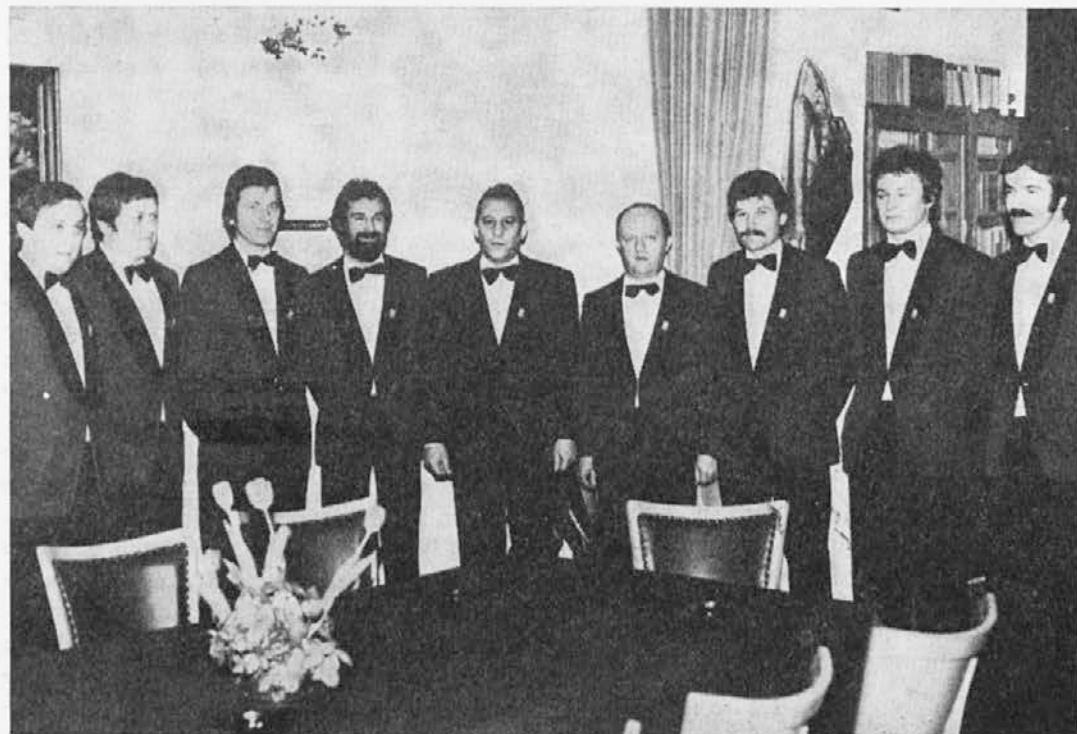
Spominjamo se 35. obletnice prihoda 14. divizije na Štajersko. Po sledih njenih stopinj bodo letos šli pevci, igralci, recitatorji, v najbolj zapuščene zaselke z Vorančevo besedo in iz naše občine bo letos krenila Titova štafeta ravno v času Vorančevih dni. Kakšno sozvočje zgodovine, borbe in zmage, izpeto z Vorančevo besedo. Vorančevi dnevi so postali simbol kulturnega hotenja vseh Korošcev tostran in onstran meje in pri tem sodelujemo vsi. Ponosni smo in srečni ter verujemo v življenje, ki je zraslo na polju kulture.

Kako bi tudi mogli živeti samo ob ropotu strojev, cviljenju zavor in ob morečem pritrkavanju »standard, denar, inflacija«. V vsej zgodovini človeštva so bili najbogatejši tudi najbolj revni, če razen materialnega bogastva niso imeli ničesar za dušo, še tako bedni pa so se počutili srečne, ker so znali najti v sebi in sočloveku lepoto in lasten odmev srca.

Vorančevi dnevi nam glasno govore, da kultura ni nujno zlo, niti dolžnost ali davek. Delo v kulturi je pravica vsakogar, neodtujljiva kot vsako drugo delo.

Človek, ne pozabi, da bodi človek!

dipl. ing. MITJA ŠIPEK

In spet bomo peli... (naš »novi« oktet)

Menjava generacij

Mlade, sveže sile so zgrabile kramp in lopato. Tudi pero je bilo treba vihteti. Prošnje, sestanki, konference. Od občine do republike je šel glas o gradnji mladinskega doma v Reki. Ljubljanačani so sprejeli izziv. Poslali so mladinsko delovno brigado. Poskus za veliko akcijo na Kozjanskem v naslednjem letu. Brigada ni izpolnila vseh pričakovanj — gradnje ni dokončala, prizadevanju reških mladincev pa je dala večji pomen, kakor ga je imelo v občini dotlej.

V naslednjih letih so delovne organizacije v občini obilneje pomagale reškim mladincem. Za praznik republike leta 1974 so v Reki slovesno odprli mladinski kulturni dom s primerno dvorano in odrom, toda z »lepoto« napako: bil je preslabo ogrevan.

Mrtvilo

Kakor da bi se hladu iz doma navzela vsa mladinska organizacija. Ali pa se je ob gradnji tako izčrpala? Polagoma je njena dejavnost mrtvela. Staro jedro se je razkropilo — predvsem na študij in k vojakom. Organizacija ni več privlačevala mladih v kraju. Čutili so odpor do mladinske organizacije, niso se hoteli imenovati »mladinke«, »mladinci«. Nikogar ni bilo, ki bi hotel prevzeti vodstvo osnovne organizacije. Nazadnje so na silo izvolili predsednika, Ravenčana, ki pa se je požvižgal na svojo funkcijo. Tudi ostali člani predsedstva niso delali, samo blagajničarka je opravljala nujne blagajniške posle. Mladinska organizacija v Reki je prenehala obstajati. Le odbojkarji so se še naprej redno zbirali na treningih in občasno na tekmah. Pa knjižničarki sta pridno izposojali knjige iz mladinske knjižnice — povečini osnovnošolcem. Obet za naprej! Ti bodo morda imeli čez nekaj let močno mladinsko organizacijo. Toda, če jim bo sedanja generacija zapravila mladinski dom, mar si bodo morali graditi novega?!

Nedejavnost mladinske organizacije v Reki ni bila samo zasebna stvar reške mladine. Predvsem zaradi kulturnega doma, ki je stal nerabljen in zapuščen, v posmeh naporom in prizadevanjem prejšnje generacije. In ne samo to. Direktor naše največje delovne organizacije je dejal, ko je zelo težko ugodil prošnji reške mladine za pomoč pri gradnji doma: »Mi vam bomo pomagali postaviti dom, ko pa mladina ne bo več delala, bodo s prstom kazali na nas, čes, glejte, kam so vložili denar, namesto da bi ga dali kakemu delavcu za stanovanje!«

Tedaj so mu mladinci zatrdili, da bo kulturni dom v Reki vedno v ponos tamkajšnjim krajanom in tistim, ki so ga pomagali graditi. Zdaj pa se njegova napoved uresničuje.

Funkcionarji občinske konference ZSMS Ravne so poskušali oživiti OO ZSMS Reka. Ni jim uspelo. Zatorej so začeli razpolagati z domom. Ponudili so ga krajevnima skupnostima Prevalje in Ravne. Nobena ga ni prevzela. Iskali so naprej. Slišati je bilo, da bo mladinski kulturni dom v Reki postal skladišče SLO; ali pa ga bo za podobne namene uporabila kaka delovna organizacija. Potem se je za dom začel zanimati odbor vaške skupnosti na Tolstem vrhu in Zelen-

Silva Breznik

Razstava Toneta Slivnika

Tone Slivnik je domačin, doma iz Črne; po vojni je obiskoval ravenško gimnazijo; pedagoško akademijo končal v Ljubljani, se zaposlil v Rogaški Slatini, kjer živi še danes.

Že kot gimnazijec je kazal izrazite slikarske sposobnosti in ob maturi 1950. leta mu je dr. Franc Sušnik zapisal:

Našemu Slivniku
srečno!
Ob slovesu,
da bi nam uspešno
jel odgrinjati barve
naše domače zemlje!

Takrat je na Ravnah prvič razstavljal, predstavil se je z eno samo tehniko, z akvarelom. Pričujočo razstavo bi motivno lahko razdelili na tri dele, ki jih je med sabo vezala ista tehnika, pa tudi enak kolorit, le izpovednost in umetnikovo čustvo sta spreminjajoči.

V prvi del bi lahko strnili slike, ki predstavljajo spoznavnost pokrajine, od njegove rojstne hiše, ki je kot nekakšen tujek v drugače dokaj celoviti slogovnosti, do obmorskih motivov, ki so očitno slikarju dokaj ljubi.

Drugo področje izpovednosti predstavljajo ženska telesa in v njih je čutiti neko

daljno spominjanje, tudi dokazujejo, da mu roka sproščeneje teče pri krajini.

Najmočneje se izpoveduje v krajini, tu plane na dan vsa umetnikova liričnost, izbruh prevelike notranje sile, ki mora ven. Pokrajina tu ni več spoznavna, je le pokrajina svojih skrajnosti, ko nad njo visijo težki temni oblaki in se pripravljajo k hudi uri, ko močan veter mrši travo in se bo zdaj zdaj ulilo iz svinčenih oblakov, ko morje buta ob skale; torej vtisi, ki niso popolnoma vsakdanji, pika s polnega in borbenega življenja.

Njegova krajinska lirika je drugačna, kot jo najdemo pri naših impresionistih, kjer je mnogo sončnih barv in toplih vonjev; pri Slivniku pa je kolorit temnejši, čez njegova dela razlita prekrita jeza, ki se včasih umakne zastrti otožnosti.

Slikar na podlago nanaša barve intenzivno in hitro, ne obnavlja nadrobnosti in se čedalje bolj umika v razpoloženje atmosferske iluzije, ki se včasih sprosti v ekspresionistični dinamiki.

Njegova dela so mogoče res prikaz razpoloženja trenutnih občutkov, so pa tudi dokaz, da je človek svoboden samo v naravi in samo v naravi se lahko uresničuje njegova brezmejna moč.

Mojca Potočnik

Novo prebujanje v Reki

Tisti decembrski dan je bil zame kakor praznik. Janez me je ustavil na cesti in dejal: »V Reki bi radi igrali. Bi prišla režirati?«

V moji glavi je zaplesalo od začudenja, v srcu pa zaigralo od navdušenja. V Reki si ljudje zopet želijo kulture, pripravljeni so za celo ustvarjati?!

Temu se ne bi bilo treba čuditi, če ne bi bila v tem (nastajajočem) kraju kulturna dejavnost pred leti popolnoma presahnila. Še huje, zamrla je tudi — pred leti tako delavna — mladinska organizacija.

Boj za dom

Pred petnajstimi leti so mladi s Tolstega vrh, Zelenbrega in Stražišča, s pobočij, ki se stekajo v Reki, ustanovili mladinsko organizacijo, ki so jo poimenovali po tem potoku. Kakor se v Reki stekajo ta pobočja, tako naj mladinska organizacija združuje mladino sosednjih hribov in iz doline ob Reki.

Glavna združevalna sila mladih pa je bila njihova skupna dejavnost. Najprej kulturna — dramska, nato tudi športna. Kma-

lu pa je mlade s tega območja začela povezovati še skupna skrb: gradnja mladinskega kulturnega doma. Dramske predstave so se vrstile — večno ja ne bodo mogli gostovati na gumnih in mostih okoliških kmetij! S svojim kulturništvom so že prislужili nekaj denarja, pa so začeli misliti na lasten prostor.

Prvi načrti so bili skromni. Toliko, da bi imeli oder in prostor za gledalce pod streho. Odkupili so staro Gradisovo barako v železarni. Podrli so jo in zvozili na novo gradbišče. Navdušenje je bilo veliko. Pomagali so stari in mladi.

Spremenili so načrt: gradili bodo zidano stavbo. Baraka je bila delno zidana in ni je bilo mogoče kar tako na novo postaviti. Dobili bodo še nekaj stare opeke in lahko bodo zidali. Priskrbeli so načrte in razna dovoljenja. Toda kmalu se je začelo zapletati. Začetno navdušenje je splahnelo in gradnja je obstala na pol poti. Mnogi so zapustili mladinske vrste. Le redki so še verjeli, da bo dom sploh kdaj zgrajen. To niso bili časi udarnišva.

bregu. Mladinska organizacija je še vedno spala.

Kulturni vznik

Zadnjo zimo pa so mladi in nekoliko manj mladi s Tolstega vrha, Zelenbrega in Stražišča ugotovili, da potrebujejo organizacijo. Povezali so se na preprost način: s »škrutibalom«. To jim je dalo povod za sestajanje, za ples, celo za sankarske tekme. Porodila se je zamisel: igrājmo! Našli so se fantje in dekleta, ki so bili pripravljene prevzeti vloge, igra je imel Fridi že dve leti natipkano in razmnoženo (že tedaj je poskušal zbrati igralce, pa mu ni uspelo), Janez je poiskal režiserja, in začelo se je zares.

Za vaje smo se morali sproti dogovarjati, ker je težko uskladiti izmene igralcev, tudi prostor smo prva določali sproti. Vadili smo v gostilni, na domovih igralcev, celo v pisarni hišnega sveta v bloku na Javorniku. Igralci so sami oskrbeli kulise, postavili smo jih na oder in začeli vaditi v mladinskem domu. Čeprav smo kurili, nas je na vajah zeblo, zmrzle, kot smo. Kljub temu smo otajali mladino, mladinsko organizacijo, da je začela spet migati.

Najprej je bilo čutiti otoplitev v naši igralski skupini. Dekleta in fantje so začeli govoriti: »Tudi mi smo mladinke in mladinci. Dom je tudi naš.«

Skicali so mladinski sestanek. Udeležilo se ga je presenetljivo veliko mladih. Up za prihodnost. Odločno so povedali: »Sposobni smo imeti svojo mladinsko organizacijo. Dóma ne damo nikomur.«

Dramski skupini so pomagali prirediti proslavo za dan žena, uredili so dvorano in pomagali pri drugih delih.

Skicali so konferenco osnovne organizacije. Staro predsedstvo so razrešili samo formalno, kakor je samo na papirju tudi še obstajalo. Pri volitvah novega predsedstva se je tu in tam zatikalo. Toda ne zaradi nezainteresiranosti, bolj zaradi strahu, ki izvira iz neizkušenosti. Zato pa so mladinci toliko bolj smelo sprejemali delovni program. Uredili bodo notranjost in okolico mladinskega doma; sprejeli bodo pionirje in še nesprejete mladince v OO ZSMS Reka; proslavljali bodo državne praznike; s kulturno in športno dejavnost bodo počastili mesec mladosti; poskrbeli bodo za družabno življenje mladih v kraju. Ni jim še zmanjkalo zamisli.

Igralska skupina Reka je uprizorila vese-loigro iz vsakdanjega življenja (Marjan Marinc: Poročil se bom s svojo ženo). Na odru se odvijajo prizori, kakor jih marsikdo doživlja tudi doma. Toda v resničnem življenju se dejansko navadno bolj resno, često celo usodno razvija, v igri pa se spor nalahno zaokroži in zgledi.

Komedija nima kdove kako visoke literarne vrednosti, tudi predstavo krasijo večje ali manjše začetniške pomanjkljivosti. Toda pripravljali smo jo z vso skrbjo in po naših najboljših močeh, zato smo veseli, da so je gledalci sprejeli odprtih src in veselih obrazov. Naše prihodnje uprizoritve bodo gotovo zrelejše in popolnejše; ta pa je pomembna zato, ker je pomagala vzpostaviti stik z obdobjem živahnega gledališkega delovanja, predvsem pa zato, ker se je z njenim rojstvom znova prebudila mladinska organizacija v Reki.

Ivan Kokal-Imre

Zahvala političnemu aktivu na Ravnah

Ko sem 6. decembra leta 1908 v številni delavski družini, v skromni bajti na Tolstem vrhu, zagledal luč sveta, sem odrasčal v najtežjem časovnem obdobju, zato si nisem nikoli mislil, da bom dočakal tako visok življenjski jubilej, kar lepih 70 let!

V letih mojega detinstva sta po vseh delavskih družinah, v njihovih revnih bajtah, botrovala lakota in pomanjkanje, ki sta jim bili zvesti spremljevalki prav tja do rojstva nove, Titove Jugoslavije.

Prva svetovna vojna, razpad avstro-ogrske monarhije, ustanovitev kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, vsi ti politični premiki so prinesli delavcu-proletarcu še večje zlo: brezposelnost, lakoto, brezpravnost — prava anarhija je preplavila balkanske narode. To je marsikoga spravilo v obup. Na račun malega človeka je rasel kapital med vladajočo kliko! Izkoriščanje človeka po človeku je iz dneva v dan naraščalo! Tako nevzdržno stanje pa je prisililo delavca-proletarca, da se združi in enotno nastopi proti zatiranju in izkoriščanju.

Delavski razred je postal napredno in revolucionarno gibalo v svojem življenjskem prostoru. Po tovarnah so delavci enotno nastopali v protestih in stavkah, bojkotirali stroge predpise in navodila, zahtevali znosnejše delovne in življenjske razmere!

Moj življenjski proces se je razvijal vzporedno z razvojem našega naprednega delavskega gibanja, zato sem okusil vse

težave in tegobe, ki nam jih je zadajal razredni sovražnik.

V meni je bil revolucionarni duh že nekako prirojen in vsidran, zato sem kaj hitro razumel starejše tovariše, ki so me vključili v napredno delavsko gibanje. Tako sem se nadalje razvijal, dosegel zupanje med mentorji, ki so bili istočasno pionirji naprednega delavskega gibanja v Mežiški dolini. Postal sem skojevec, kasneje komunist! Dodobra sem okusil trdo življenje političnega emigranta, ki je trajalo skoraj 14 let, se vrnil domov in se vključil v izgradnjo porušene domovine ter tako dočakal svoj s e d e m d e s e t i življenjski jubilej. Proti vsemu pričakovanju pa sem ta jubilej svečano praznoval v krogu naših vidnih političnih delavcev na Ravnah, ki so mi izkazali vso pozornost in priznanje za predvojno, medvojno in povojno revolucionarno delovanje povsod tam, kjer je to zahtevala in narekovala dolžnost prekaljenega komunista. Zavedajoč se, da sem se za svoj narod, ki danes uživa svobodo in živi v urejenih življenjskih razmerah, razdajal in boril dolgo dobo svojega življenja, danes zadovoljno uživam zasluženi počitek in s Tolstega vrha s ponosom ogledujem nekdanji trg Guštanj, danes močno razvito industrijsko mesto Ravne, in to mi slajša jesen mojega življenja! Vsem, ki so mi pripravili tako lep večer in mi podelili odlikovanje maršala TITA, moj iskren, hvaležni ZDRAVO!

Vaš Ivan KOKAL-Imre

Ob Kokaljevi 70-letnici tudi naše čestitke!

Pepca Radušnik — Kokal

Ko tujec pri nas bil je gospodar

Ko so našo prelepo Koroško zasedle Hitlerjeve horde, sem se vključila v organiziran odpor proti fašističnemu okupatorju. Pridružila sem se skupini, ki jo je vodil Gostenčnik. Nad Prevaljami živi še danes njegova žena. Delali smo na območju Uršlje gore, Brinjeve gore in Tople.

Z možem sva ta čas stanovala v »Personalu«, pri šoli. V bližini so bili nameščeni

nemški vojaki. Dobro sem obvladala nemški jezik. Svoje znanje sem uporabila za to, da sem iz njih zvedela, kar je koristilo našemu gibanju in delovanju na terenu. Takoj ko sem zvedela, kam gredo, sem to sporočila Dragu Aberšku-Podhovniku pod Uršljo goro, ki je potem poročal naprej. Izredno zavedna in organizirana je bila Španerjeva družina pod Brinjevo goro. Špa-

Kokal v Madridu l. 1937

nerjeva mati me je vedno prosila, naj jim pridem pomagat delat na polju, da bodo imeli naši fantje-partizani kaj jesti. Seveda sem jim hodila pomagat. Prišli sta tudi Gostenčnikova s Prevalj in Krivčeva iz Reke (sedaj živi na Dobjem dvoru), na pomoč pa so prišle še partizanke, saj leži Španerjevo posestvo tik ob gozdu. Največ smo posadile krompirja. Pri Španerjevih so bili partizani vsestransko oskrbovani. Domači sin Lojze je bil partizan in je v borbi padel.

Španerjeva mati in hči Pepca sta tudi prali za partizane. Perilo sta obešali kar na vrtni plot. Kmalu so mimoidoči zapazili, da se pri Španerjevih pere vojaško-partizansko perilo. To pa je prišlo na uho nemškimi oblastem. Prav tako jih je izdal na večer pred delavskim praznikom 1. majem leta 1944 kres, ki je zagorel na vrhu hriba, saj so pri Španerjevih pekli celo noč, da bi partizani lahko dostojno praznovali delavski praznik. Partizani so peli borbene pesmi in bili praznično razpoloženi. Ko se je slavje že končalo, pa je prihru-la nemška policija k Španerjevim in jim zažgala domačijo, mater in hčer Pepco pa usmrtila. Od Španerjevih je ostala živa le še hčerka Marinka, ki je tedaj ni bilo doma. Na tem mestu bi se moral postaviti spomenik, ki naj bi pričal o Španerjevi tragediji med NOB.

Španerjeva hčerka Marinka, poročena z inženirjem Turnškom, sedaj stanuje v Ljubljani. Med vojno je delovala v Celju. V celjskem okrožju nabrani sanitetni material in oblačila je prinašala na dom k Španerjevim, partizanom ga je predajal vodja naše skupine, Gostenčnik s Prevalj. Marinka je prihajala iz Celja v Guštanj v poznih večernih urah. Ker smo vedele, kdaj pride, smo jo šle vedno počakati na postajo, da smo ji pomagale nositi nabrani material za partizane na njen dom pod Brinjevo goro.

Spominjam se tudi žalostnega trenutka spomladi leta 1944, ko so v borbi padli trije partizani — naši domači fantje. Nem-

Joze Petelin ni bil nihče drug kot Ivan Kokal — Imre. V Španiji je bil imenovan za kapetana

Medalja internacionalnih brigad za Petelina — Ivana Kokalja

ci so jih k sv. Antonu pripeljali čisto razmesarjene. Kljub temu, da so jih domači poznali, saj so to bili naši fantje, si nihče ni upal blizu. Gostenčnik, naš skupinovodja, pa mi je sporočil, naj jih grem jaz pogledat. Pogumna, kot sem vedno bila, sem šla k sv. Antonu in videla, da ležijo vsi razmesarjeni in brez krste. Račelovi sinovi z Zelenbrega so izkopali jamo, jaz pa sem hitela natrgati smrekovih vej. Ko sem nabirala smrekove veje, mi je prišla pomagat še Fanika Babin in hitro sva pokrili skupni grob naših fantov. Že sva se nekoliko oddaljili od pokopališča, ko je od Rimskega vrelca prišla nemška policija, da bi si ogledala žrtve, ki so bile barbarsko umorjene. Toda bili sva hitrejši od njihovih korakov, saj sva ta zadnji domek naših partizanov že zasuli. To so bili fantje Franc Mager, Franc Dvornik in Janez Božank.

V Topli pa sem bila povezana s partizanko Anico Tomše in Fajmutovimi.

Po osvoboditvi sem bila v odboru AFŽ. Sekretarka AFŽ je bila Flora Lubas, njena namestnica pa Pepca Krivograd. Vse smo pridno sodelovale pri obnovi naše porušene domovine in z udarniškim delom pomagale tam, kjer je bilo potrebno. Čistile smo šole, zdravstveni dom, fizikulturni dom, Titov dom. Iz Jagrovega hleva smo ustvarili kinodvorano, posipavale smo naše slabe ceste in vse, kar je okupator uničil, smo popravljali mi, zavedni domačini. Vse te delovne prostovoljne akcije je vodil Ivan Žunko, ki nas je večkrat tudi pohvalil, kar nam je dalo še večji elan. Med najbolj delavnimi so bile: Frida Zorman, Marija Knez, Vlasta Dretnik, Vera Vinkler, Rozalija Kokal, Marija Kavčič, Pepca Krivograd, Angela Dobaj, Pepca Radušnik idr.

V prihodnje se je treba zmeniti tako: zadruga in gozdna naj proslave podpreta finančno, nosilci in organizatorji teh proslav pa morajo biti krajevne in vaške skupnosti, sekcije za kmetijstvo pri SZDL, šole in mladinski aktivni! Seveda mora denar pritekati tudi od drugod, predvsem iz tozdvov, kjer so žene tega področja zaposlene. Le tako bo mogoče organizirati proslave po naseljih s primernim kulturnim programom in, kar je zelo pomembno, lahko bi povabili vse žene določenega območja: kmečke in zaposlene.

Zadruga in gozdna sta v tem smislu že zasadili lopato in upajmo, da se bo ta akcija izpopolnila tako, da bo v zadovoljstvo vsem! Dosedanje napake se dajo popraviti.

Prav je, da imajo tudi kmečke žene, med katerimi si mnoge mislijo, da niso za nikamor, možnost praznovati ta svetovni praznik! Če bo v prihodnje stekla akcija tako, kot je zamišljena, bodo ob prazniku žene deležne pozornosti žene iz vseh zaselkov v naši občini. Denar, dan v ta namen, ne bi bil vržen proč in tudi trud organizatorjev bi bil poplačan. Drži, da tudi takrat, ko bi bilo to praznovanje vsestransko rešeno, še ne bi bili vsi zadovoljni, kajti vsem ne moreš nikoli ustreči. Pri takšni množični akciji pride obvezno do zamere, brez katere ne mine nobena ovset. Toda to naj organizatorjev ne straši! Če bodo namreč mogle sodelovati vse žene — tudi tiste, ki ne pridejo nikamor — bo namen dosežen.

Ajnžik

Še o dnevu žena

Vključiti v praznovanje dneva žena tudi vse kmečke žene, to je akcija, ki sta se je lotili in jo tudi speljali kmetijska zadruga Prevalje in obrat za kooperacijo Ravne. Drži, da sta za to akcijo v prvi vrsti poklicani ti dve kmetovi stanovski organizaciji, toda k temu bo treba v prihodnje pritegniti tudi druge družbenopolitične organizacije. Organizatorji so naleli na vrsto vprašanj, ki jih bo treba v prihodnje zadovoljivo rešiti.

Organizirano praznovanje za ljudi, ki so raztreseni po hribih in zaselkih, daleč od središč, je vsekakor otežkočeno. Predvsem sta bila obravnavana dva predloga: skupne proslave v središčih, kot na Ravnah, Prevaljah in v Mežici, z ustreznim kulturnim programom; ali po naseljih in vaseh. Oba načina imata svoje dobre in slabe strani.

Glavni namen proslave mora vsekakor biti kulturni program, šele temu naj sledi zabava. Proslavo s primernim kulturnim programom je mogoče organizirati le v središčih, kjer imajo ustrezne prostore. Slaba stran tega pa je, da se ne bi odzvale vse kmečke žene zaradi oddaljenosti ali pa zato, ker nekaterih pač ne veseli iti na tako veliko slavo.

Veliko bolj dostopne so za kmečke žene proslave po naseljih in vaseh. Žene, zbrane iz ene soseske, se bodo prav gotovo bolje zabavale, toda nevarnost je, da bi se tu in tam to spremenilo v navadno gavdo, kar pa ni namen proslavljanja.

Organizatorji so o tem veliko razpravljali. Poleg tega, da je na večjih proslavah možen bogatejši kulturni program, se žene tudi bolj spoznajo med seboj in denar, zbran za proslavo, se laže porazdeli.

Osvojili so predlog, da bodo proslave po vaseh. Tako je bilo že lansko leto in tudi letos, s pomanjkljivostmi, ki jih bo treba v prihodnje odpraviti. Letos so bile proslave: pri Miheli žagi, pri Podkržniku v Javorju, v Narodnem domu v Mežici, v osnovni šoli Lokovica, pri Riflu v Šenta-

nelu, pri Oplazu na Strojni, pri Pristavu na Lešah, v mladinskem domu Reka in v združenem domu v Kotljah. Pri tem so se kot organizatorji posebno izkazali nekateri kmetje: Kumer, Počel, Stovčnik, Rutnik in še drugi. Mladina v Reki je celo naštudirala igro, ki jo je zrežirala Mojca Potočnik.

Nastal je drug, neprijeten problem, ki je bil posebno očiten v naseljih od Želovca do Strojne. Mladinska organizacija Reka je namreč že vrsto let samoiniciativno organizirala te proslave, na katere je povabila vse žene, kmečke in zaposlene. Zdaj, ko sta to akcijo finančno podprli zadruga in gozdna, so bile povabljene le kmečke žene, zaradi česar je marsikje nastal mučen položaj.

MISLI

Od duhovitosti imamo le to, da nam je zelo dolgčas s tistimi, ki je nimajo.

D'Yzarn-Freissinet

Humor ne pomeni smejeti se, temveč bolje vedeti.

Vladislav Vančura

Raj na trgu...

Za boljši dom na Uršlji gori

Obiskovalci Uršlje gore so minulo jesen lahko videli na vzhodni strani koč v zemljo zabite kole. Nanje pribite vodoravne prečke, ki oblikujejo vogale, izdajajo, da naj bi tu nekaj začeli graditi.

Planinsko društvo Prevalje, ki je po vojni prevzelo požgano koč in jo takoj z udarniškiimi akcijami obnovilo, se že dolgo let pripravlja na temeljitejšo izboljšavo doma na Uršlji gori. Ko bi imeli prizidek, bi lahko gostom nudili boljšo postrežbo, kar je naša želja in naloga. Radi bi zgradili večjo cisterno za zbiranje deževnice, v kateri voda tudi pozimi ne bi zmrznila. Vode nam na gori vedno primanjkuje! Tako bi rešili problem sanitarij. Najbolj opazen pa bi bil večji prostor, v katerega bi se lahko ob slabem vremenu zateklo tudi 60 ljudi.

Seveda se bo našel kdo, ki bo ugovarjal, da tega ni treba, da ta investicija ni ekonomična, saj bo prostor tako redko zase-

den, da 7000 vsakoletnih obiskovalcev Uršlje gore ne zasluži tega...

Vemo pa, da bi marsikatera organizacija, sindikalna skupina, priredila izlet na našo lahko dostopno, a tako lepo razgledno goro, ko bi vedela, da bo kulturno postrežena. Tudi šole bi raje sem usmerjale ekskurzije, saj je Uršlja gora kot zadnja gora v Karavankah posebno poučna. Tu bi lahko imeli razne planinske strokovne tečaje, mladinske šole... Kot vidimo, bi bila z večjim prostorom omogočena množičnost. Ob večjem obratovanju bi bila oskrbniška zasedba zanesljivejša, marsikaj bi bilo bolj izkoriščeno. In ne pozabimo, da Planinsko društvo nima namena s koč kovat dobičke. Zaradi zdravja in utrjevanja želi zvabiti kar največ ljudi na gore.

»Kdo si opisanega ne bi želel!« bo vzdihnil drugi. »A kje boste dobili denar?«

Ideja o gradnji ni šinila upravnemu odboru Planinskega društva Prevalje v de-

lovni načrt kot hipna navdušenost. To je odločitev po dolgoletnih pripravah. Že desetletja skrbno varčujemo. Če le moremo, rešujemo gospodarske probleme s prostovoljnim delom. Tako se je nabralo nekaj denarja.

Da ne bi predolgo in nevarno filozofiral, naj povem, da je naš račun približno tak: tretjino vrednosti nove gradnje — za grobo orientacijo celotne vrednosti velja številka 2.000.000 din — je sposobno kriti naše društvo s prostovoljnim delom in kapitalom, ki ga ima.

Drugo tretjino upravičeno pričakujemo iz rednih virov ustreznih samoupravnih interesnih skupnosti. Že leta smo se odrekli, v prid Črnjanom in Mežičanom, denarju, ki ga občinska telesnokulturna skupnost namenja za vzdrževanje planinskih postojank, da bi sedaj mi prišli na vrsto za izdatnejšo pomoč. Tudi Planinska zveza Slovenije vedno pomaga pridnim društvom. Zavedamo se, da je naš trenutek nekoliko neugoden; zdaj »tam v Ljubljani« pripravljajo veliko akcijo za obnovo koč na Kredarici. A tudi mi ne moremo več čakati. Denar, ki so ga v desetletjih zaslužile žuljave dlani in podplati požrtvovalnih prevaljskih planincev, zgublja vrednost. Danes je pač veliko bolj »gospodarsko« najemati posojila.

Sicer pa tudi naša akcija že teče. Trenutno bijemo bitko z birokratskim zmajem.

In kaj je z zadnjo tretjino naše finančne konstrukcije? Tu imamo v mislih kako posebno injekcijo občinske skupščine. Predstavnik Splošnega ljudskega odpora občinske skupščine nam je na občnem zboru, ko je zvedel, kako vneto delamo, obljubil, da bo podprl našo prošnjo. Tudi v podjetjih nam bodo lahko šli na roko z materiali; sto oblik se najde, če je volja.

Upravni odbor Planinskega društva Prevalje je v zvezi z nameravano gradnjo dovolj kritičen. Ve, da bo društvo teh raznih pomoči deležno le, ko bo »družba« videla, kako prevaljski planinci ne samo filozofiramo, temveč skromna sredstva, ki so nam že na razpolago, s prostovoljnim delom plemenitimo na večkratne vrednosti.

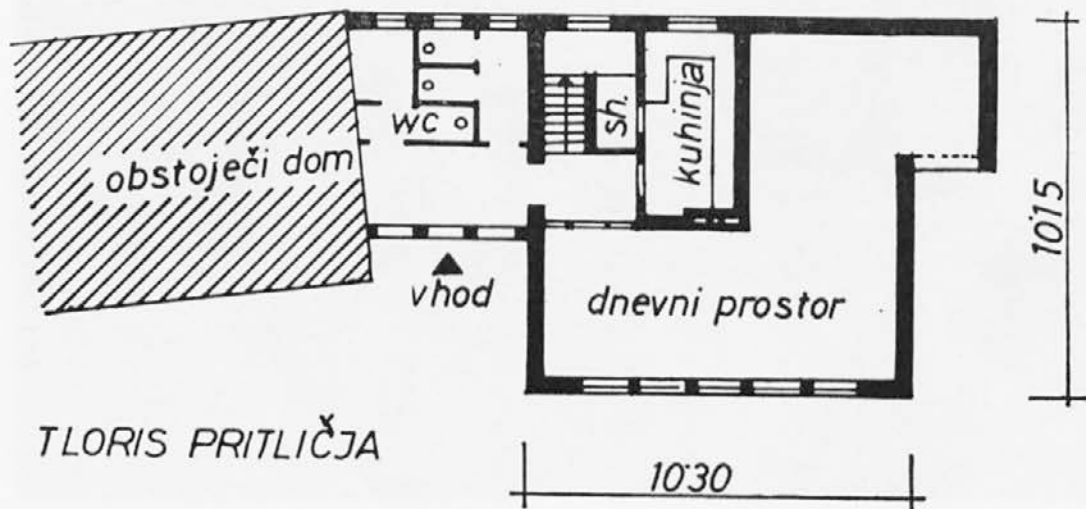
In zakaj naša družba ne bi vlagala v tako banko?

Ekonomistom se ta finančna špekulacija seveda ne bo zdela realna. A je v planincih še mnogo partizanske krvi, ki zmore vse, in hkrati alpinistične modrosti, ki ve, kaj zmore!

Stanko Lodrant

Dom na Uršlji gori

Marjan Lačen

OD AKROPOLE DO OLIMPA

2916 m — skoraj enkrat više sem že prilezel, a tako visoko, vzvišeno, se še nisem počutil. Verjetno je bila temu vzrok dolgoletna želja, da bi stal na tej gori — sveti gori; gori, obdani z mistiko, ki me je spremljala vse od zgodnje mladosti naprej. Pa tudi naš pristop je bil zaradi pomanjkanja časa vse prej kot občudovanje narave, ki ima ob enkratnem sožitju alpske in mediteranske klime kaj pokazati.

Pozno zvečer smo se pripeljali do Priorni (Žage). Svetlobe je bilo le še toliko, da smo bolj slutili kot videli goro nad seboj. Strmo se dvigajoča gorska stezica nas je nekaj čez polnoč privedla do koč. Zdelo se mi je, da še nisem dobro legel, ko se je daleč v makedonskih hribih noč začela umikati rdeče se svetlikajoči barvi prvih jutranjih žarkov. Dobri dve uri zatem so bili za nami vsi skalni skoki, snežna prečenja in daleč, daleč okrog nas ni stal na zemlji noben človek bolj visoko.

Samo globoka in iskrena želja je lahko bila kronana s tako čudovitim dnevom, s temno modrim nebom, ki se je v ostrem kontrastu spajalo s snežno belino bližnjih hribov. Nerazumljivo blizu — za takšno višino — je pod nami narahlo valovilo morje. Vse je bilo čisto in jasno. Samo brezna in globače pod našimi nogami so bile polne bele, prekipevajoče megle. Kotel, ki je kuhal, a mu ni zmanjkalo energije. Kot ognjeni zublji se je gosta megla plazila po golih skalnih rebrih. Od časa do časa se je kakšen njen del odtrgal ter se začel vzpenjati proti nam. Toda preden nas je dosegel, se je izgubil v nič. Gora, ki je ravno zaradi svoje zavivosti v grozeče oblake postala tako skrivnostna, se danes ni pustila zakriti.

Ni mi bilo težko razumeti, zakaj se je celotno življenje nekega naroda začelo in končalo pri tej gori, zakaj so na to goro postavili najvišje, kar so imeli — svoje bogove. Ta narod je izumrl, ostala pa je gora in ostal je velik del njegove kulture, ki ji je ravno ta gora dajala navdih.

Ni torej samo naključje, da smo pot skozi Tebe, Maraton, Atene, Sunion, Aegino, Korint, Epidaver, Mikene, Tirnis, Olimpijo in Delfe zaključili tukaj — na Olimpu, gori bogov.

Čeprav sem že takrat na vrhu sklenil, da napišem nekaj besed o nepozabnih doživetjih preteklih deset in nekaj dni, sta pretekli skoraj dve leti, da sem to res storil. Ob nekaj tisoč let starih pomnikih visoke kulture in civilizacije, ki se ne meni za minljivost našega časa, pa dve leti ne pomenita niti dveh dni.

Šest nas je bilo, dve katri, dva šotora, še nekaj najnujnejših predmetov, velik kup avtomobilskih kart, vodičev in zgodovinske literature ter poleg denarja za bencin na vsakega udeleženca nič več kot 2000 dinarjev za vse potrebne in nepotrebne izdatke. Torej vsi pogoji, da nam ni bilo potrebno poslušati čisto puhlih in skomercializiranih razlag turističnih vodi-

čev, zapravljati dragocenega časa ob počasni hotelski strežbi ali lenariti v hudi vročini na plaži (bil je april). Prvobitno in neposredno smo želeli doživeti v tej deželi preteklost velikega duha in ustvarjalnosti. Preteklost, za katero na srečo nikomur ni dano, da bi v njej razpletel čudovito skladnost zgodovine, umetnosti in mitologije.

STVARITEV LEPOTE IN MODROSTI

Nekega dne so bogovi z Olimpa sedeli na Akropoli. Zeus je za trenutek zadremal in sanjalo se mu je, da se mu bo rodila hčerka, ki bo lepša in pametnejša od njega. V strahu za svojo oblast se je prebudil. Začutil je močno bolečino v glavi. Prosil je svojega brata Hefajsta, boga kovačev in zdravnikov, naj ga udari s kladivom po glavi. Hefajst je to storil, toda v tistem trenutku je iz Zeusove glave skočila v popolni bojni opremi prelepa boginja Atena. Želel ali ne, Zeus jo je moral priznati za hčerko. Še več, moral ji je celo nekaj podariti. Vendar mu to ni bilo najbolj všeč. Velel je poklicati svojega sina Pozejdona, boga morij, ter obema ukazal, naj tekmujeta med seboj. Kdor bo dal mestu pod Akropolo več, tistemu ga podari. Pozejdon je udaril s svojim trizobom po skali in iz nje je pritekla morska voda, češ, Grki živijo od morja. Atena je udarila s svojim kopjem po skali in iz nje je zrastle oljka, češ, le-ta hrani Grke. Zeus je menil, da je Atenin poklon mestu bolj koristen. Podaril ga ji je ter velel, naj se imenuje po njej — Atene.

Le malo je Atencev, ki bi si dovolili vzeti tako lepo zgodbo o nastanku in razvoju svojega mesta. Toda že prvi koraki med oljkami in cvetočimi oleandri proti Akropoli te prepričajo, da jim tega niti ne smeš poizkušati vzeti. Še več, resničnost belega marmorja, sestavljenega s skoraj nadčloveško modrostjo, in mitologija zgodbe se vse bolj stapljata, postajata eno. Z vsakim korakom tudi v meni raste neko nepoznano občutje.

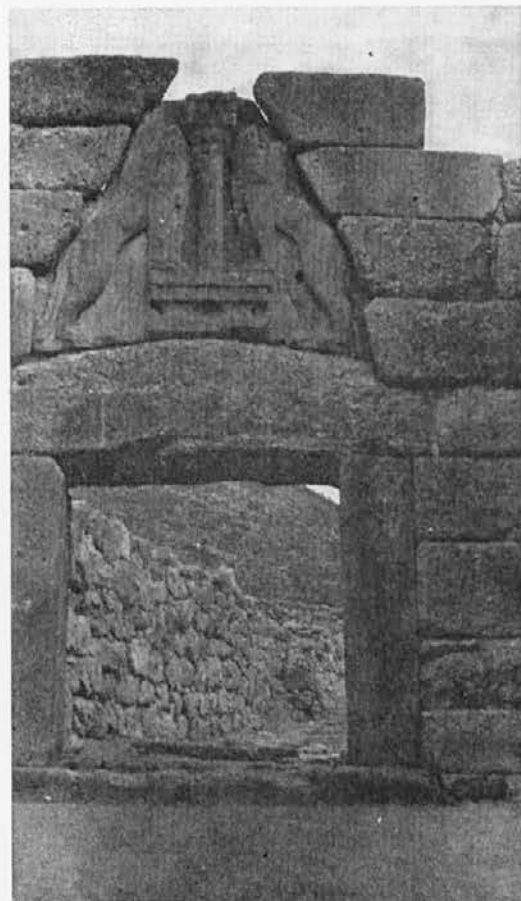
Propileje, če rečem vhod na Akropolo, sem povedal premalo, težko pa je najti drugo besedo. Pa tudi, zakaj bi jo iskal tukaj, kjer je videti kot da se je vsa modrost človeštva prelila v ta živeči kamen, v idealno skladnost: stopnišče širokih dimenzij, kot da edino kraljuje na Akropoli, postaja proti vrhu vse ožje ter se popolnoma izgubi v kolonadi mogočnih dorskih stebrov. Prej, od daleč majhni, skoraj nebogljeni, Pinakoteka na levi in Nikin tempelj na desni, postajata vse večji. Vitko se pneto proti nebu in obenem z neko čudno lahkotno masivnostjo pritiskata navzdol proti prihajajočim. Na vrhu nas stebri vklenejo medse, ves pogled se zapre. Le ozek prehod je med stebri. Kot da bi človek zrl v temo in čakal, kdaj in kje se bo prikazala svetloba. Velika bi še bila moč sonca, če bi izgubilo polovico

svoje svetlobe. Prav tako je še veličastna ploščad Akropole, ki se odpre pred nami, čeprav sta zob časa in barbarstvo kasnejših narodov pustila na njej neizbrisne sledove.

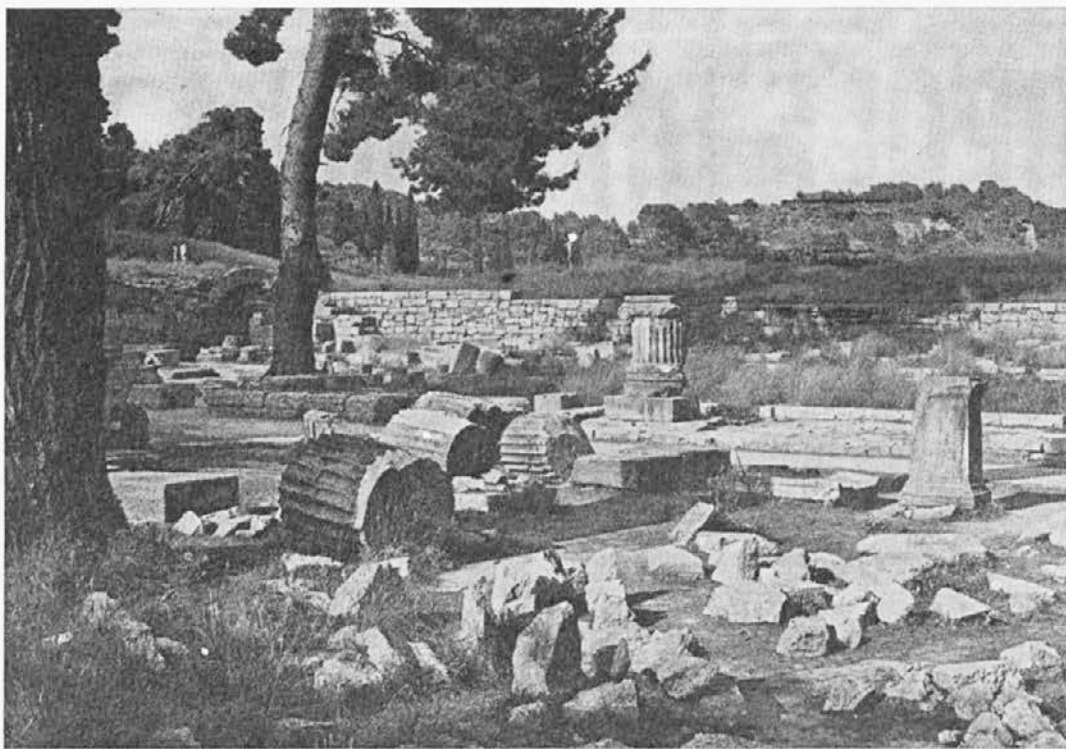
Na levi je manjši tempelj nepravilnega tlorisa, okrašen z jonskimi stebri in je posvečen bogu Pozejdonu. To je Erehteion, katerega posebna značilnost so okrasni balkoni in kariatide, ki na enem delu nadomeščajo jonske stebre. Kariatide predstavljajo mlade in lepe žene, s čimer je simbolizirana legenda. Mlade žene iz mesta Kariasa na Peleponezu so šle v boj, da bi pomagale svojim možem. Zaradi tega pa so jih bogovi kaznovali in spremenili v kipe. Kljub raznolikosti in nepravilnim oblikam Erehteion deluje nadvse skladno.

Akropola je popolnoma gola in kamnita, le tu in tam lahko najdeš nekaj suhe trave. Ob Erehteionu pa navkljub skalam, suši in vetrovom stoji oljčno drevo in nedaleč od njega vbočen kamen s slano vodo. To naj bi bila dokaza o resnični borbi med Ateno in Pozejdomom.

Parteon, tempelj boginje Atene! V tem trenutku se mi ocena, da je to najpopolnejša zgradba človeške civilizacije, ne zdi pretirana. Človek je tukaj, kjer ni ničesar drugega kot bel marmor, postavljen za dva tisoč in več let v preteklost. V vseh teh letih se ni skoraj nič spremenilo. Spremenilo se je samo to, kar so skozi stoletja

Levja vrata v Mikenah

Ostanki Zeusovega templja v Olimpiji

pozneje skrunile roke barbarskih narodov, vse do 19. stoletja.

Pravokotnik v velikosti 69,5 m in 31 m, iz katerega se proti nebu dviguje 46 mogočnih dorskih stebrov. Vse deluje tako zelo enostavno in popolno. In v čem je ta popolnost? V tem, da niti dva stebra nista enaka. V vsem se razlikujejo med seboj: po obliki, širini in oddaljenosti. Toda tega ne opaziš, če ne veš; ravno nasprotno, vse se zliva v popolni harmoniji. Takšna arhitektonska zgradba do danes ni bila odkrita še nikjer na svetu. Vsi ti stebri stojijo, kot da bi bili okras nečesa, kar nad njimi samo lebdi v zraku; nič ne daje občutka, da nosijo več tisoč kilogramske marmornate monolite. Prav neverjetno je spoznanje, da je celotna zgornja konstrukcija templja grajena brez kakršnihkoli dodatnih vezi ali nosilcev, kakršne pozna današnja arhitektura. Vse je grajeno na osnovi naravnih zakonitosti težnosti. Ravno te zakonitosti, ki sta jih arhitekta Iktinos in Kalikratis izredno dobro poznala, omogočajo, da se tempelj s takšno lahkoto dviguje proti nebu.

Težak in krvav je bil davek, ki so ga morali plačevati Atenci za gradnjo Akropole in njenih templjev. Toda neuklonljiva je bila vizija njihovega vladarja Perikleja, ko jim je dejal: »Te čudovite zgradbe bodo preživele mnogo pokolenj in bodo ostale kot spomenik občudovanja nekemu modremu narodu, ki je znal graditi tako veličastne zgradbe.«

TEMAČNO PRIČEVANJE MIKEN

Pusta, od vročine ožgana, nizko gorata pokrajina Argolide na Peloponezu. Na skopi skalni zemlji se nizko grmičevje bori za obstoj. Tudi aprilsko sonce je dovolj močno, da je vročina kar neprijetna. V tej nič kaj gostoljubni in enolični pokrajini, kjer je hrib podoben hribu, se počasi približujemo enemu izmed njih. Le-ta se razlikuje od ostalih. Njegov vrh je sploščen ter obdan z ogromnimi granitnimi monoliti temne, skoraj črne barve.

Precej blizu je treba priti, da dobijo te razvaline del podobe nekoč mogočne mikenske trdnjave. Levja vrata, kraljeve grobnice, del zidu, podzemni jašek vodnjaka; to je vse bogastvo, katerega vidna podoba ni nič kaj impresivna, če izvzamemo resnično veličastna levja vrata.

Vrednost Miken ni v njeni arhitektonski podobi, ki jo nudi obiskovalcu. Vrednost Miken je, poleg Troje, v enkratnem pričevanju človeške zgodovine. Mikene so del mitologije spremenile v resničnost!

Okoli leta 170 našega štetja je pisal zgodovinar Pavzanija: »Pod razvalinami Miken se nahajajo podzemeljski oboki Atreja in njegovih otrok, ki so čuvali svoje zaklade. Tam leži njegov grob in ležijo grobovi Agamemnonovih tovarišev, ki jih je po njihovi vrnitvi iz Iliona pobil Egist ob pojedini. Tam je tudi Agamemnonov grob in grob njegovega voznika Eurimedona. V isti grob so pokopali tudi Telemaha in Pelopsa. Tudi Elektra leži tam. Klitemnestra in Egist sta pokopana nekoliko proč od zidu, kajti imeli so ju za nevredna, da bi bila pokopana tam, kjer počivajo Agamemnon in tisti, ki so bili ubiti skupaj z njim.«

Vse to in še marsikaj drugega, vključno z deli Homerja, so imeli ljudje za plod bogate fantazije velikih pesnikov.

Pred letom 1876 je le malokdo verjel v resničnost Homerjevih pesnitev. Eden teh je bil Heinrich Schliemann — laik, lovec za zlatom, naivnež, realist, največji arheolog vseh časov, prevarant, znanstvenik. Še do danes mu pripisujejo vse te lastnosti. Naj bo tako ali drugače; bil pa je predvsem človek, ki je dobesedno, s fantastično realnostjo, verjel v sleherno besedo Homerjevih pesnitev. Ni bil vključen v znanstvene sponse. Zato je človeštvu odkril Trojo ter kraljeve grobnice v Mikenah. Dokazal je, da Homer ni gradil na domišljiji, temveč je bil veren zapisovalec dejstev. Schliemann je zgodovini potrdil bogato spoznanje.

Mikenska civilizacija se je rodila v času zatona Krete, to je približno leta 1400 pred

našim štetjem. V času kralja Agamemnona, v prvi polovici 12. stoletja, so Mikene dosegle svoj politični in kulturni vrh.

Legende o Mikenah so težke, prestrašujoče, polne krutosti, bratomorov. Kraljeve grobnice so danes živa priča mračne preteklosti Miken.

Le vstop v Mikene skozi levja vrata človeka prevzame s spoznanjem, da je tu nekoč živel velik narod. Vse naprej ima pridihi mračnosti in temačnosti.

Grobnice velikih vladarjev z nizkimi človeškimi lastnostmi, ki so odločali o usodi Troje, Miken! Na desni strani je Artrejeva grobnica, v kateri je pokopan Agamemnon, veliki vodja Minojcev pred Trojo. Malo dalje je grobnica njegove žene Klitemnestre, ki jo je ubil njen sin Orest, zato, ker je varala moža, ko je bil pred Trojo. Agamemnona je po vrnitvi iz Troje s sekuro ubila žena Klitemnestra in se tako maščevala za hčerko Ifigenijo, ki jo je Agamemnon pred odhodom v Trojo žrtvoval boginji Artemidi.

Vzpenjajoč se proti vrhu akropole Miken med temnimi razvalinami, poznavajoč njeno zgodovino, je skoraj nemogoče uiti morečemu vzdušju, ki veje iz Artridske trdnjave.

Sele na vrhu, kjer nas zajameta nebo in sonce ter pogled splava v daljavo po deželi Argolide, popustijo mračne sponse in dih postane bolj sproščen.

POS LANSTVO OLIMPIJE

Ker nam je bila odmerjena zelo kratka noč, smo plegli kar pod milim nebom. Ne toliko hladno jutro, kot nek nepoznan vonj, me že zelo zgodaj spravi pokonci. Nad mano vse rumeni. Le malo se mi je treba privzdigniti in stegniti roko, pa si natrgam polno naročje pomaranč. Vse okrog nas v čudnem sožitju rastejo smreke, ciprese in pomarančevci. Kako zelo različna je ta pokrajina od tiste, ki smo jo sinoči zapustili. Kamen je zamenjala zelena trava, suho grmičevje bujna drevesa. Vse je tako prijetno domače. Razen ovac, ki se kot mi otrešajo jutranje otrplosti, nič ne zmoti spokojne tišine. Le nekaj deset metrov od nas se bo čez slabi dve uri kar trlo turistov, ki bodo čar tega lepega jutra spremenili v navaden dan. A takrat nas že ne bo več tukaj. Sedaj pa počasi, z zadržanim korakom stopamo skozi cipresov gaj, na koncu katerega stoji skromen nagrobni spomenik. Pod njim, v zemlji dežele Elis, pa počiva srce Pierra Coubertina. Na takšen način je dežela starih olimpijskih iger izpolnila zadnjo željo človeka, ki je po več kot tisoč petsto letih oživil svetlo tradicijo. Lepšega kraja za zadnji počitek si človek, ki je skoraj vse svoje življenje posvetil olimpijski ideji, resnično ni mogel želeti.

Olimpija, Atlis ali sveto mesto; kot Feniks se je v drugi polovici 19. stoletja dvignila izpod večmetrskih plasti zemlje. Ostanki mogočnih templjev, posvečenih Zeusu in Heri, Filipion in ostanki drugih zgradb, danes komaj še lahko pričajo o tem, da je bila Olimpija najpopolnejše delo Helenske kulture.

Olimpija je bila posvečena Zeusu. To je bilo sveto mesto, ki ni bilo naseljeno. Le

nekaj umetnikov in svečnikov je stalno živelo na tem prostoru, 200 metrov dolgem in 175 metrov širokem. V sredini mesta so bili trije templji. Največji in najlepši je bil posvečen Zeusu. Okrašen je bil z deli največjega antičnega kiparja Fidije. Ob njem pa sta bila manjša Herin tempelj in Filipion, tempelj, ki ga je začel graditi Filip Makedonski, dokončal pa njegov sin Aleksander. Templje so obkrožale vse potrebne zgradbe za nekajdnevno bivanje in trening olimpijskih tekmovalcev. Zunaj mesta je bil olimpijski stadion, 212 m dolg in 30 m širok in je lahko sprejel 40.000 gledalcev. Ob stadionu pa je bil še nekoliko večji hipodrom.

Ob propadanju Grkov je tudi Olimpija doživela enako usodo kot druga mesta in umetnost Grčije. Bila je porušena. Ne čas, temveč to je vzrok, da danes v Olimpiji lahko vidimo le temelje in nastavke nekoč čudovitih zgradb. Kot da je v tem nekaj simbolike, je od vseh zgradb še najbolj ohranjena skromna Fidijeva kiparska delavnica. Delavnica, kjer so nastajala ena najlepših del v celotni človeški zgodovini. Za Herinim templjem stojijo ostanki nekoč polkrožnega templja: tu je gorel večni olimpijski ogenj. To je prostor, kjer sedaj vsake štiri leta prižgejo olimpijski ogenj in ga prenesejo v deželo prirediteljico olimpijskih iger.

Stadion! Danes in nekoč skromen, brez zunanega blišča; toda prostor, ki je vsake štiri leta združeval vse Grke v svetem miru — ekeheriji. Na nekem disku, ki ga je našel Pavzanija, je napisano: »Ekeherija mora vladati med grškimi državljani najmanj mesec dni pred začetkom olimpijskih iger.« Nadvse so Grki spoštovali to osnovno določilo olimpijskih iger. Prekinjene so bile vse sovražnosti. Vsake štiri leta, približno tisoč let, so se zbirali tukaj športniki, umetniki, filozofi, trgovci. Olimpija je za tri mesece postala središče sveta, v miru in prijateljstvu.

Ekeherija! Z velikim bliščem, z bolešno željo po zmagi, s treningom, ki to več ni, se danes prirejajo olimpijske igre in se na njih zbirajo olimpijski tekmovalci. Včerajšnje in današnje sovražnosti v času olimpijskih iger niso pozabljene, tekmovalcev ne družijo toliko prijateljstvo kot želja po prestižu. V času olimpijskih iger v Montrealu, Münchnu, Tokio na mnogih bojiščih sveta grmijo topovi. Olimpijske igre v Münchnu so postale celo prostor neposrednega obračuna sovražnosti. Igre v Montrealu so zgovorno pokazale, kakšno je razumevanje v svetu. Tudi na olimpijskih igrah v Moskvi prihodnje leto ne moremo pričakovati ekeherije.

Od osnovnih idej olimpijskih iger nam je ostalo samo tekmovanje. Bistveni pomen, ki so ga gojili stari Grki, mir, prijateljstvo, spoštovanje, je civilizacija 20. stoletja poteptala.

Stojim pred prostorom, kjer prižigajo olimpijski ogenj. Iz vseh bližnjih in najbolj oddaljenih krajev Grčije prihajajo tekmovalci. Združuje jih skupna želja po miru in prijateljstvu. Med njimi so filozofi in umetniki. Življenje v teh treh mesecih je bogato in lepo. Cela Grčija, ves svet, živi v miru... vedno manj razumem, s kakšno pravico danes uporabljamo besedo Olimpija, mesto miru... olimpijske igre.

Milan Vošank

ALPINIZEM - KAJ JE TO?

ALPINIZEM JE ŠPORT, KI SE DOGAJA V ARENI BREZ GLEDALCEV. JE DOŽIVLJANJE SEBE, PRIJATELJSTVA IN GORE.

Dolgo sem se ukvarjal z mislijo, kako predstaviti gornišstvo v pisani besedi na drugačen način. Ne leposlovno, v obliki spisa, napisanega po doživetju, ampak nakazati etične, filozofske in psihološke vidike te dejavnosti.

Mnogi poznate to početje že iz knjig, spisov in člankov. Veliko pa vas je, ki vam je ta dejavnost odmaknjena in nerazumljiva.

Naj vam bo branje teh vrstic pot k pravilnemu umevanju alpinizma.

Cilj in namen alpinizma

Malo je človeških dejavnosti, ki bi jim tako težko pojasnili cilj in namen, kot alpinizem. To pa zato, ker je nagibov, ki ženejo ljudi v strme stene, izredno veliko.

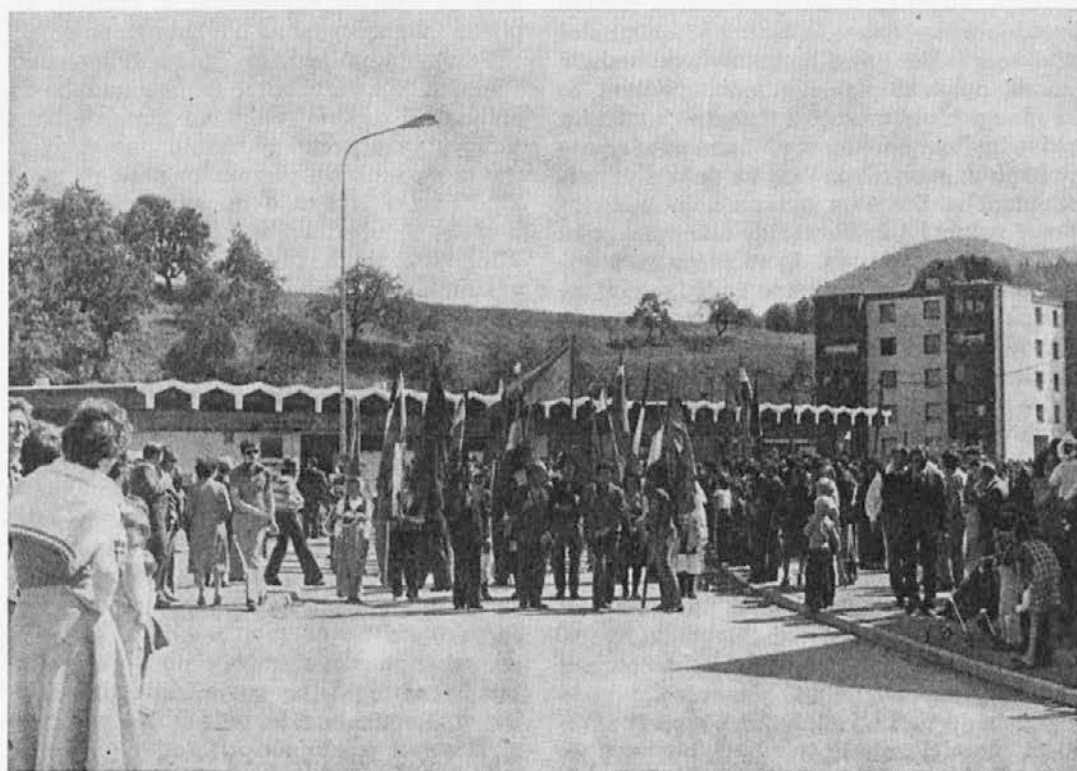
Šest ur smo od kočice v Tamarju v mrzli decembrski noči s težkimi nahrbtniki gazili pod steno Jalovca. Zjutraj smo vstopili v steno in jo v dveh dneh preplezali po najtežji smeri. To je le ena od mnogih dogodivščin v gorah. Nikoli se ne vprašam: zakaj pravzaprav to počenjam. Ali počenjam. Plezanje nam je enostavno vseč, nekako smo mu vdani in težko bi shajali brez tega tesnobno-srečno-veselega opoja, ki ga začutiš na strmih poteh proti vrhovom. To se ne da prav povedati z besedami, to se mora doživeti.

Starosta naših planincev in alpinistov, dr. Miha Potočnik, je dejal: »Nič ne razmišljam, zakaj, raje kar grem!« Kako glo-

boko so te besede v svoji navidezni preprostosti.

Obstaja mnogo teorij in razlag, ki skušajo prodreti v bistvo alpinizma. Pa so vse preveč enostranske, dojemljive le ožjemu krogu plezalcev. Vsak alpinist ima svoje nazore, svoje poglede in filozofijo. Vodilni nagib — odkrivanje neznanega ob doživljanju narave, sebe in svojih sopotnikov — pa je vsekakor vsem še vedno na prvem mestu. Doživljati steno kot raziskovalec, estet s poslušom za lepote narave in, predvsem danes, kot športnik.

Še bolj kot vpliva človek na goro, pa vpliva gora na človeka. Alpinisti se z vrhov vračamo oznojeni, raztrgani in izžeti, vendar srečni, saj smo doživeli to, kar v obljudenih dolinah, pa tudi na nadelanih planinskih poteh ni mogoče: neposreden stik z naravo v njeni prvobitni podobi. Ta stik pa je delovnemu človeku zelo potreben, še posebno danes, ko nas valovi hrupne in prašne civilizacije vedno bolj oklepajo. Ob premagovanju zaprek v stenah se človek krepi, obenem pa spoznava svoje slabosti ter jih skuša premagati. Človek je v primeri z goro in naravnimi silami, ki na njih gospodarijo, majhen in nemočen. Mnogokrat se zgodi, da so ovire prehude in zmaga gora. Vendar pa skriva človek v sebi neslutene sile. Marsikdo se jih preseščeno zave šele v gorah, pa mu potem prav pridejo tudi drugod. V dolini, na delu, v šoli... Često so za premagovanje ovir v gorah potrebne skrajne moči. Neenakost ogromnega razmerja gora — človek je mnogokrat prisilila malega človeka k velikim dejanjem. Zato alpinisti, ko stopimo

Pred novo trgovino na Javorniku

po težavnem vzponu na vrh, ne premagamo le stene in gore, temveč predvsem svoje slabosti. Nenazadnje pa je tu srečen občutek, zadovoljstvo, veselje, zavest, da si naredil nekaj velikega. In vse to odnesemo s sabo v dolino, se spominjamo kot nečesa lepega, nezlaganega, in si podobnih doživetij vedno znova želimo. To pa je smisel, bistvo in namen alpinizma.

Še druga pomembna stvar je tu. Spominjam se svojih prvih stikov z gorniki. Ste ne me je bilo najprej strah, zelo strah. Bili pa so ljudje, ki so me po njej varno in zanesljivo vodili. Me učili. Zaupal sem jim, postali smo prijatelji. Začetni strah, tesnoba, nezaupanje so prav zaradi tega hitreje izginili. Prijateljstvo med alpinisti je tisto najmočnejše, ki pritegne. Rodi se v stenah in prenese v življenje. In ostane. Za zmeraj.

Stik z naravo. Življenje v naravi. V neokuženem, pristem svetu. Lepem, samotnem. V tišini. Drugače, vsaj za nekaj časa. Brez običajnega hitenja. Vse to je tisto, kar vabi danes množice v gore. In prav alpinizem ima tu pomembno vlogo. Posebno med mladimi, sitimi neprestane gonje v borbi s časom, ki postaja tako važen dejavnik v naseljenih dolinah. V gorah vsega tega ni, vsaj na takšen način ne. Tega pa si mladi ljudje vedno bolj želimo. Narava postaja vedno bolj cenjena, vabljivejša in potrebna za vračanje v umirjeno, prvobitno življenje. Sicer na moderen, bolj tehničen način, vendar se temu danes, zaradi lastnega obstoja, ne da izogniti.

Svetovno znani alpinist in publicist Reinhold Messner primerja gornišvo s hipijevstvom. Po svoje upravičeno. Načelo hipijev je: izogniti se hrupu poslovnega življenja velikih mest. Ne želijo si prevečkrat zlaganih dobrot civilizacije. Želijo si le prave ljubezni in življenja, ki se v zamisljenem betonu vedno bolj izgublja. Čeprav so v svojem bistvu, na račun mamil (ne vsi), zašli v lastno protislovje, vendarle hočejo prav. Ohraniti naravo in iskrenost. Podobno je z nami, alpinisti, le da je naše delovanje usmerjeno izključno v gore, v ostenja. Messner posebej poudarja razliko med obema slojema mladih. Alpinisti doživljamo višek svojih čustev v stenah, v gorah, naravno privzdignjeno, medtem ko se mnogi hipiji trudijo z drogo za umetnim privzdigovanjem čustev, kar pa je nepristno in nezdravo. Vsaj za pojme današnje družbe. Oboji pa smo na določen način borci za obstoj in ohranitev žive narave in pravega prijateljstva. Prav to pa je v gorah moč najti. Zato se ni čuditi, zakaj se trume mladih vedno bolj usmerjajo na vrhove in v stene. Zakaj so alpinistična društva z leti množičnejša in kvaliteta plezalcev vedno večja. Alpinizem postaja eden od medijev zadnjih generacij. Nacionalni šport mnogih narodov.

V nadaljevanju bomo prešli na razčlenitev pojma in pomena te besede.

Če bi naredili med Ravenčani anketo in povprašali, kaj je to alpinizem, bi velika večina odgovorila, da gre tu zgolj za plezanje po skalnatih stenah. Delno je to res. V resnici pa je gorniška dejavnost bolj mnogostranska. Poleg plezanja v suhi skali, ki je najbolj razširjeno (mnogi ameriški plezalci goje le to zvrst), poznamo še zimsko alpinistiko (vsekakor najzahtevnejšo), turno smučanje, vzpone v ledeniških

gorah po koluarjih — žlebovih (npr. v skupini Mont Blanca) in odpravarstvo (Himalaja, Andi, Pamir...). Vsaka od navedenih dejavnosti pa seveda zahteva od alpinista, da je dober planinec. Vsaka od teh oblik ima svoje zakone in značilnosti. Skupen cilj pa jim je: splezati na goro na način, ki je naravi najbližji in pri tem težiti za ideali alpinizma; razvozlati uganke gorskega sveta, spoznavati naravo in v poglobljenem stiku z njo spoznavati tudi sebe in vzgajati svojo osebnost. Mnogo se govori o nevarnostih v alpinizmu. Ne trdim, da ta šport (kot vsi ostali) ni nevaren, da ne zahteva določenega tveganja (seveda v mejah razsodnosti). Toda globlji vpogled v to početje nam razkrije pravo podobo in odtehta mnoge (neprave) pomisleke o nevarnostih.

Prvo pravilo alpinizma je: preživeti. Pomeni, stvari se lotiti trezno, razumno, razsodno, tvegano s pozitivnim izhodom. Ne iti preko svojih telesnih in duševnih zmognosti (ali drugače: ne biti predrzen, nesmiselno tvegati, nositi glavo naprodaj). Gorniki poznamo težavnostno lestvico ocenjevanja plezalnih vzponov (od najlažje I. do najtežje VI.). Vsak naj pleza tisto stopnjo, za katero ve, da ji bo kos in bo od tega odnesel tudi duševne vrednote (uživanja, veselje, sproščenost). Dospeti do svoje ali do čim višje stopnje pa pomeni iti skozi trdo šolo gore. Za težje vzpone je treba precej prirojenega smisla za gibanje, potrebno je ravnotežje, predvsem pa notranja uravnovešenost in hladnokrvnost.

Poznamo dva načina plezanja. Osnovni način gibanja v skalnati steni je prosto plezanje, to je brez uporabe tehničnih sredstev (klini, vrvi, manevri, lestvice...), ki služijo le za varovanje. Nasprotno temu pa je tehnično plezanje z uporabo vseh prej omenjenih pripomočkov. To pride v poštev v ostenjih, ki ne nudijo dovolj oprimkov in stopov za prosto plezanje in se plezalca, močno varovana, vzpenjata navzgor po zabityh klinih s pomočjo stopnih zank ali lestvic. Vsak od navedenih načinov zahteva določeno izurjenost, spretnost in tehniko napredovanja. Izkušen alpinist (plezalec) mora obvladati oboje.

Potek plezanja nam je že delno znan. Plezalca (včasih tudi trije) sta navezana na enojno ali dvojno (tehnično plezanje) vrv. Vrv ju veže preko plezalnih pasov, ki ju imata na sebi. Na plezalnem pasu so poleg kladiva (za izbijanje in zabijanje klinov) pripete še vponke (za pripenjanje vrvi v kline, služijo pa tudi za prijeme), raznovrstni klini (normalni in specialni) in zagozde (za v široke razpoke), pomožne vrvice (za olajšavo trenja med klinom, vponko in vrvjo) in po potrebi lestvice (sestavljene so iz kavlija, vrvice in stopnih prečk in se pri plezanju obešajo v kline). Za varnost uporabljata plezalca običajno še v ta namen narejene čelade. Pozimi in v ledu se uporabljajo še dereze in cepini ter ledni klini in vijaki (le ti se v led zavrtajo).

Običajno pleza naveza menja se v vodstvu, ali pa vodi izkušenejši. Medsebojno se varujeta na že zabityh klinih, če pa le teh ni (npr. nove smeri), jih sproti zabijata sama (običajno svoje kline tudi izbijajo). Pomembna je tudi izbira soplezalca. Tu spet prednjači prijateljstvo ali vsaj dobro poznanstvo. Sila redko, ali sploh ne, se navežemo na vrv z nekom, ki nam je

V dežju

neznan (alpinisti se med sabo precejkrat poznamo le po imenu, iz časopisov in prva srečanja nemalokrat botrujejo novim navezam).

Geslo alpinizma je: to je šport v areni brez gledalcev. Tu je le soplezalec in morda še ena naveza. In ta arena (stena, gora) je venomer izpostavljena vremenu. Prav v tem pa je bistvena ločnina nas, alpinistov-športnikov, od ostalih športnikov. Odvisni smo od zunanjih dejavnikov (dež, sneg, mraz...), ki pa jih v telovadnicah, bazenih ipd., ni. Nemalokrat so ti dejavniki merilo za našo varnost in uspeh, ali drugače, vzponu se je treba odpovedati, kolikor nas vremenski preobrat ne doleti v steni. Pravimo, da je »mrtva sezona« za plezanje pozimi, v času dolgotrajnega sneženja in umirjanja snežnih mas, pa med dolgimi nalivi, deževjem. Pravi alpinist pa seveda nikdar ne more prav mirovati. Na zimo in zgodaj spomladi se prično romanja v stene ob morju (Paklenica), pozimi pa, kolikor ni moč plezati, veliko planinarimo, delamo pristope in turno smučamo (prav slednje se vedno bolj razvija in pridobiva na ugledu).

Zgodovinski prikaz alpinizma

Poglejmo še v zgodovino alpinizma, gornišva. Alpinizem, kot ga pojmujejo danes, je mlad pojav, ki mu ne bi mogli prisoditi več kot dve stoletji. Odnos ljudi do gorskega sveta se je začel spreminjati v 18. stoletju. Do takrat so ljudje gledali gore kot krut, nekoristen in nečloveški svet, kjer gospodarijo viharji, sneg, led in strah. Ob tem naj poudarim, da so bili takrat ljudje v boju z naravnimi silami precej bolj nemočni kot danes. V gore so se podajali le do višin, do koder je segal rastlinski in živalski svet. Obiskovalci gora takrat so bili pastirji, drvarji, pa tudi iskalci rud. Samo ugibamo lahko, če so v gorah videli katero od vrednot, ki vabi danes tja alpiniste.

Številni narodi so svoja božanstva ustoličili na gorskih vrhovih (Olimp v Grčiji) in prvi vzponi na gore so bili opravljeni prav iz verskih nagibov (na mnogih andskih šesttisočakah so odkrili ostanke indijanskih svetišč). Redki so primeri iz starega, srednjega in celo še novega veka, da je človek zašel v visokogorje iz alpinističnih nagibov. Taka dejanja bi prisodili šele svetli dobi srednjega veka — renesansi. Pesnik Petrarca je v tem času stopil na goro Ventoux v Provansalskih Alpah, kar štejejo mnogi za rojstni dan alpinizma.

Pravi alpinizem se je začel razvijati v drugi polovici 18. stoletja. Takrat je Evropa preplavilo prosvetljeno navdušenje za naravo. Gorske verige Alp, dotlej gledane kot sovražni del narave, so začele zanimati naravoslovce, ki so prihajali v vasice ob vznožju gora in za spremljevalce na visokogorje so najemali domačine, ki so strah pred vrhovi laže premagali (to so bili začetniki današnjih gorskih vodnikov).

Prvi cilj prebujenega zanimanja za naravo je bila streha Evrope, Mont Blanc (4810 m). Na pobudo švicarskega naravoslovca sta ga dva domačina osvojila 8. avgusta 1786, in leto dni zatem še enkrat. Ta pobudnik je bil Hozare Benedicte de Saussure (izg. sasür). Zanimanje za gorski svet je v kratkem času obšlo večino Evrope in lok Alp so pričeli alpinisti raziskovati sistematično. Že kmalu po vzponu na Belo goro so gorniki stopili na avstrijski Grossglockner, na švicarska velikana Jungfrau in Finsteraarhorn, na italijanski Ostler in na najvišje vrhove Pirenejev. Poleg pripadnikov alpskih narodov so se v gorah vedno pogosteje pojavljali Angleži in v 19. stoletju so prevzeli vodilno vlogo. Vzpon na goro jim ni pomenil le raziskovanje, ampak so odkrili tudi estetske vrednote tega početja (veselje in užitek). Tako se je rodil športni alpinizem.

Okrog leta 1850 (začetek zlate dobe in velikega razmaha) je v Alpah dobesedno vrelo. Drug za drugim so ponosni vrhovi izgubljali sloves nedostopnosti. Vse pa je bila le nekakšna priprava na veliki podvig, ki je mikal in zavračal mnoge. To je bil še neosvojeni Matterhorn, gora nad novorojenim turističnim mestecem Zermattom v osrčju Valiških Alp v Švici. Pričelo se je eno izmed najbolj dramatičnih obleganj neke gore v zgodovini alpinizma. Prvi uspešni vzpon bo ostal velika, a žal tragična legenda. Zmago nad Matterhornom pripisujemo vodilnemu alpinistu tedanje dobe Edwardu Whymperju, ki je po več neuspešnih poskusih 14. julija 1865 stopil na vrh. Cena zmage je bila strašna, saj so ob sestopu omahnili v smrt štirje njegovi spremljevalci in tovariši. Ta vzpon pa je bil obenem tudi začetek novega obdobja v alpinizmu. Zdaj se gorniki niso več zadovoljili s klasičnim načelom, da se je treba na goro povzpeti po najlažji poti, temveč so iskali nove, težje in s tem alpinistično zanimivejše pristope po strmih stenah.

V drugi polovici 19. stoletja so se pojavili prvi alpinisti brez vodnikov (pionir je bil Anglež Mummery). Vzpeli so se na granitne vrhove Grepon, Dru, Geant in La Meije. Prve obiske pa so dočakali tudi stolpi Dolomitov. To je bilo obdobje vsestranskega planinskega razmaha, ko so pričeli graditi prve kočje, poti in ustanavljati prva planinska društva. V tej dobi so preplezali

Mladi hitro postanejo prijatelji

nekatero od največjih ledenih sten v Alpah. Brenvo in greben Peuterey v Mont Blancu, vzhodno steno Monte Rose, Palavicinijev ozebnik v Grossglocknerju in druge.

Tik pred koncem tega obdobja, ki ga je pretrgala prva svetovna vojna, se je težišče alpinistične dejavnosti premaknilo na dolomite in severno apeniške Alpe. Znani mojstri skale in te dobe so bili: Dülfer, Preuss, Dibona, ki so postavili spomenike svojim dejanjem v linah, tirolskih Alpah in drugod.

Po končani vojni so mladi plezalci krenili na nove poti. Slutnja, da v alpinizmu ni besede »nemogoče«, se je pričela uresničevati s prodorom tehnike v gore (železni klin). Vodilno vlogo so prevzeli Nemci (Solleder, Peters...), po letu 1930 pa se jim je pridružila elita italijanskih plezalcev, ki jih je kmalu prehitela in zavladovala v Dolomitih (Comici, Cassin...) s smermi v Cinah, Civetti, Mazmolati in Brenti.

Vzporedno z obvladovanjem skrajnih težav v skali pa so alpinisti skušali doseči popolnost tudi v ledenih stenah Centralnih Alp. Začetnik ekstremnega plezanja v ledu je bil dr. Willo Welzenbach s smermi v Grossglocknerju in steni Charmora v skupini Mont Blanca. Po njegovi zasluzi se je težišče alpinistične dejavnosti spet preneslo v ta del Alp, kjer so vabili tako imenovani »trije zadnji problemi Alp« — severne stene Matterhorna, Eigerja in Grandes Jorasses. Vzponi po teh stenah so legendarna dejanja, ki pa so, žal, terjala tu mnogo žrtev. Matterhorn in Eiger sta pripadla Nemcem, Jorasses pa najpopolnejšemu alpinistu vseh časov — Italijanu Cassinu.

Doba po drugi svetovni vojni ni prinesla pomembnih novosti, razen ogromnega razmaha alpinistične dejavnosti po vsem svetu. Značilnost tega obdobja je silen razvoj opreme in tehnike, kar se vidno pozna na uspehih. Močno se uveljavlja zimski alpinizem, kjer še vedno pridejo do izraza predvsem resnične zmogljivosti človeka — alpinista.

Značilno je, da so vsi veliki možje današnjega alpinizma predvsem mojstri pro-

stega plezanja. V tem zadnjem, še vedno trajajočem obdobju je zablestelo veliko novih imen, med katera se vse bolj enakovredno vključujejo tudi jugoslovanski alpinisti (Hermann Buhl, Walter Bonatti, Rene Desmaison, Reinhold Messner...), so nekatera tuja imena zadnje dobe.

Vedno bolj se širi tudi odpravarstvo v svetovna gorstva: Himalaja, Karakorum, Hindokuš, Pamir, Kavkaz, Andi... Vsi vemo za velike uspehe naših alpinistov na Himalaji.

Alpinizem na Slovenskem

Prav bo, da na tem mestu pogledamo še v slovenski alpinizem.

25. avgusta 1778 so stopili na vrh Triglav štiri Bohinjci: Luka Korošec, Matija Kos, Štefan Rožič in Lovrenc Willomitrer. Ni naključje, da se je to zgodilo v isti dobi kot vzpon na Mont Blanc, torej v času in v duhu prosvetljenstva. Tako je slovenski alpinizem že od vsega začetka vključen v splošni razvoj evropskega alpinizma.

Še pred letom 1800 je bila osvojena večina naših vrhov, na katere ni bilo treba plezati. Pobudo so dali večinoma znanstveniki (npr. Hacynet), ki so vse do pričetkov športnega alpinizma obvladovali visokogorje. Zgodovina sicer bolj poudarja znanstvenike, toda glavno vlogo so vendarle nosili domačini kot vodniki. Njihova vloga je opazna šele v drugi polovici 19. stoletja, ko se je v Julijcih pojavil dr. Julius Kugy, sistematični raziskovalec teh gora. Tako, kot je ta mož v naših gorah opravil veličastno dejanje, povzpел se je na večino vrhov, je bil tudi velik mojster pisane besede in še danes ga množično berejo. Pomemben je zato, ker je slovenske vodnike dvignil iz anonimnosti in jih v svojih spisih enakovredno postavil ob švicarske in italijanske, ki so ga vodili tam. To je bila junaška doba vodništva z imeni Komac, Tožbar, Kravanja, Škantar idr.

Približno v istem času se je v Julijcih pojavil prvi resnični slovenski alpinist dr. Henrik Tuma. Gorski svet je raziskoval z natančnostjo znanstvenika, v nasprotju

s Kugyjem, ki so mu bile gore najprej »srčna zadeva«. Njegovo delo, napisano po doživetjih in raziskovanjih, nosi naslov: *Imenoslovje Julijskih Alp*.

V Kamniških in Savinjskih Alpah pa je v tej »klasični dobi Kugyja« deloval Gradčan dr. Johannes Frischauf. Ni se odlikoval toliko kot alpinist, ampak predvsem kot pobudnik gradnje poti in koč. Pri tem je z vzgojo generacije dobrih vodnikov, čeprav Nemeč, močno vplival na pričetke alpinizma v teh gorah.

Ob koncu 19. stoletja so se obiskovalci naših gora prvič združili (l. 1893) v prvo Slovensko planinsko društvo; njegova poglavitna naloga je bila obramba naših gora pred Nemci, ki so si jih hoteli prilastiti. To je trajalo vse do prve svetovne vojne in je močno zaviralo alpinistično dejavnost. Vendar pa je prav ta doba dala prvo organizirano družbo slovenskih plezalcev — Drenovce, ki sicer niso dosegli ravni Kugyjevih vodnikov, bili pa so znanilci in začetniki velikega razmaha alpinizma, ki se je pričel takoj po vojni.

Šele po prvi vojni so postale naše gore res naše, čeprav smo začasno izgubili Posočje. Mnoge mlade je tedaj omamila čar strmin, ki so bile še skoraj docela nedotaknjene. Velike stene so obetale potešiti želje po odkrivanju neznanega. Mladi plezalci so se zagnano lotili velikih nalog. Prva povojna generacija je skušala z drznostjo in navdušenjem nadomestiti svojo neizurjenost in slabo opremo, kar pa je terjalo vrsto nesreč in smrti (dr. Jug, Topolovec, De Reggi). Spoznali so, da tako početje vodi le v nesrečo in da se bo treba plezanja lotiti bolj načrtno in z opremo, ki je bila takrat drugod po Evropi že močno v rabi. To se je posrečilo generaciji, ki je izšla iz novo ustanovljenega plezalskega kluba Skala na Jesenicah.

Leta 1926 (dve leti po smrti dr. K. Juga), je bil izveden vzpon, ki je bil enakovreden največjim dosežkom v Evropi. To je bila direktna smer v severni steni Špika v Martuljkovi skupini, ki sta jo preplezala Mira Marko Debelakova in Stane Taminšek. Sledila je doba intenzivnega obdelo-

vanja sten, vseeno pa vzpon v Špiku ni bil presežen vse do leta 1945.

V tem času je sicer slovenski alpinizem izgubil stik z evropskim, kar je bilo verjetno posledica materialnih razmer, ki so našim plezalcem onemogočale delovati v Dolomitih in Centralnih Alpah. Zato pa so bile v naših gorah preplezane številne pomembne smeri v Triglavu, Draških vrhovih, Travniku, Špiku, Rakovi Špici, Prisojniku in v Kamniških v Štajerski in Mali Rinki, Rzeniku, Ojstrici... Med najpomembnejšimi alpinisti med obema vojnoma (poleg že omenjene dvojice iz Špika) so bili: Pavla Jesih, Joža Čop, dr. Miha Potočnik, Uroš Župančič, Miha Arih... v Julijcih in Vinko Modec, Boris Režek, brata Gregorina, Franc Ogrin in Franc Herle v Kamniških Alpah. V tej dobi so opravili tudi prve pomembne zimske vzpone.

Sprostitev ob koncu druge svetovne vojne je dala zagon tudi našim alpinistom. Že leta 1945 je bil v steni Triglava preplezan še danes cenjeni in popularni Čopov stebber, ki je po težavah zasenčil vse dotedanje dosežke. V dramatičnem plezanju sta to dejanje opravila Joža Čop (legenda slovenskega alpinizma) in Pavla Jesihova.

Medtem pa so se že kalili novi ljudje, ki so v nekaj letih dohiteli in prehiteli predvojnne vzornike. Alpinistična dejavnost na Slovenskem doživlja v zadnjih desetletjih nesluten razmah. Iz velike množičnosti je zrastle tudi kvaliteta. Ciril Debeljak-Cic, Marjan Keršič-Belač, Tone Sazonov-Tonač, Aleš Kunaver, Milan Pintar, Ante Mahkota... je le nekaj velikih imen alpinistov naše prve povojne generacije. Tem je sledila še uspešnejša generacija: Tone Škarja (sedaj z našo JAHO na Everestu), Dušan Kukovec, Stane Belak-Šrauf, Peter Ščetinin, Berbka Lipovšek-Ščetinin, Igor Levstek, Milan Schora, Bojan Pollak... Za njimi so prišli še bolj množično: Marjan Manfreda, Danilo Cedilnik, Viki Grošelj, Janez Gradišar, Ivo Kotnik, Zoran Bešlin, Nejc Zaplotnik in mnogi drugi. Ob vrsto zadnjih pa se vedno bolj uspešno postavljamo koroški alpinisti (o tem v nadaljevanju).

Naši najboljši plezalci so danes popolnoma enakovredni svetovni eliti, kar smo že dokazali z mnogimi pomembnimi vzponi (Makalu, Hilden Peak) v svetovnih gorstvih, v Alpah in v domačih gorah. Živimo v deželi, ki ji po lepoti gorskega sveta skoraj ni para. Slovenski alpski svet bo navduševal vedno nove generacije ljubiteljev strmih poti k vrhovom.

Koroški alpinizem

Koroški alpinizem je doživel svoj pravi razmah in razvoj šele po drugi svetovni vojni, in to v glavnem s prvimi poskusi v stenah Šmohorice na Uršlji gori in na Raduhi, kasneje pa še v steni Kordeževe glave na Peci. Naj omenim le eno prvih imen te dejavnosti na našem koncu, to je Franc Telcer, današnji načelnik GRS. Še vedno je aktiven planinec.

Do nedavnega so bili koroški alpinisti združeni v skupen odsek — Koroški alpinistični odsek (KAO). Drago Zagorc, Dodi Pušnik, Edi Drofelnik, Engelbert, Vravnik, Jože Havle to je nekaj najpomembnejših plezalcev iz te dobe.

Kasneje se je KAO razcepil na posamezne (krajevne) odseke. Tako so danes na Koroškem štirje odseki in ena sekcija.

V nadaljnjih vrsticah bi rad predstavil Alpinistični odsek Ravne (AO Ravne), katerega član sem tudi sam.

Smo zelo mlad odsek (povprečna starost je okrog 21 let). Številčno smo najmočnejši v dolini (kar pa se seveda nanaša na to, da pač izhajamo in delamo v centru Koroške). Dela smo se lotili zagnano in sistematično in prvi sadovi so že vidni. Mislim predvsem na naše plezalske uspehe, ki nas postavljajo v vrsto tovrstnih slovenskih odsekov, nadalje na uspešno vzgojo novih generacij, kar se kaže v vse večji množičnosti. Ne smemo pa pozabiti na ideje in načrte posameznikov in skupnosti v prihodnjih letih, kar je pogoj za vstop v slovenske in državne odpravske vrste.

Največjo aktivnost (plezalsko) sta pokazali zadnji dve generaciji (prva iz l. 1973 — Stanko Mihev, Franc Pušnik, Andrej Špilar in Branko Verbole — in druga iz l. 1974 oziroma 1975: Rok Kolar, Milan Vošank, Janeta Kodrin, Irena Krivograd, Janez Žalik idr.), ki se ji krepko pridružuje predzadnja (Irena Komprej, Marko Krivograd, Brigita Mačič idr.). Letos januarja pa se je po tečaju na Uršlji gori vključilo v odsek še precej mladih navdušencev, da bi se preizkusili v trdi šoli in skupaj z nami stopili na pota gornikov.

Pionirsko delo naših začetnikov, kot vidimo, je bilo uspešno in vedno znova rojeva nove podvige. Naj bo tako še naprej.

Sestava vodstva našega odseka je podobna ostalim v Sloveniji. Načelnik odseka je Engelbert Vravnik, izkušen alpinist in danes predvsem dober organizator. V pomoč sta mu tajnica odseka Brigita Mačič in blagajničarka Komprejeva. Iz vrst odseka sta še upravni odbor (mlajši člani) in nadzorni odbor (starejši člani). Načelnik sklicuje sestanke celega odseka ali samo upravnega odbora. Večje alpinistične akcije so tabori (Paklenica, Julijci, Chamonix...). Za vsak tabor posebej izvolijo vodjo, ki je odgovoren vodstvu odseka, njemu pa so odgovorni udeleženci tabora. Večino vzponov pa opravimo individualno, po prijateljskem dogovoru.

Pri višini

Ajžnik

Šopek, nabran na cesti

Sodoben človek preživi na cesti že kar precejšnji del svojega življenja. V tem modernem Babilonu, kjer vse tako hiti, drvi in se vsem neznansko mudi, se marsikaj dogaja: tu lahko potnik — pešec ali voznik — doživi prijetne in vesele, neprijetne ali celo žalostne trenutke. Cesta je prizorišče veselih in žalostnih dram, ki se na žalost le prepigostno končajo z najhujšim. Kako usodna je cesta za marsikatero družino! Kar na vsem lepem se ne vrne mož, oče, sin, katerikoli član družine in kar čez noč se v družini vse čudno spremeni, upi in načrti splavajo po vodi.

V tem prometnem vrvežu se oblikuje ali vsaj javno prikaže človekov značaj: prizaneljivost, obzirnost, vljudnost, pripravljenost pomagati sočloveku v stiski, skratka, kulturno vedenje, ki pride na cesti še bolj do izraza. Ne samo strokovno, vsi udeleženci v cestnem prometu se morajo tudi kulturno vzgajati!

Čeprav sem kot voznik motornega vozila nastopil v cestnem prometu razmeroma pozno, sem doživel že nekaj dogodivščin, ki so se na srečo vse iztekle brez hujših posledic.

Da smeš upravljati motorno vozilo v cestnem prometu, moraš imeti vozniško dovoljenje. Priti do njega ni enostavno in za marsikatero je to prav neprijetna zadeva. Knjigo morajo ponovno vzeti v roke tudi tisti, ki so jo po končani šoli zafatili v kot. Ni malo takih, ki jim dela več težav teorija kot praktična vožnja. Nekateri si prav težko pridobijo vozniško dovoljenje.

Te težave pa so bile — zahvaljeno bodi nebo — meni prizanesene. Vozniško dovoljenje sem namreč dobil na tomboli. Ne verjamete? Pa poslušajte!

Pri vsaki družini je določen nekdo, da hodi v trgovine zapravljat denar. Ker moram vsak dan odvažati mleko v zbiralnico, sem pri naši hiši za to zapravljanje določen jaz. Rad ali nerad, tega me nihče ni vprašal.

Priznati moramo, da imamo na Ravnah za potrošnika že kar zadovoljivo velik prodajni prostor; kupovalcem ni treba več pretirano dolgo čakati v vrsti. Vseeno pa se včasih zgodi, da nastane pred pultom gneča, takrat je pač treba imeti potrpljenje, ki pa si ga lahko privoščiš le takrat, če se ti posebno ne mudi.

Tako je bilo z menoj tisto delavniško junijsko jutro, ko sem zaradi nakupovanja parkiral avto na dvorišču trgovine pri bivšem Brunduli, ki stoji na vogalu slepe Stare ulice. Res sem težko čakal, da sem prišel na vrsto — imeli smo namreč suho seno na travniku. Ko sem se hotel odpeljati, mi je izhod iz te slepe ulice zaprl voznik fiča, ki je ustavil in parkiral točno na izhodu. Stopil je k meni in me vprašal za neko stranko v tej ulici; ko sem mu povedal, se je namenil k tej hiši. Zares sem se ustrašil; naj čakam, da on opravi, me je prešinilo. Poklical sem ga in ga res vljudno prosil, da bi postavil avto za tri, štiri metre naprej, kar bi za moj izhod zadostovalo. Možaka je to očitno ujezilo. Najprej je na-

redil nekaj korakov k svojemu avtu, nato se je v hipu premislil in prišel nazaj k meni.

»Kje ste se učili voziti?«

Vprašanje me je tako presenetilo, da mu nisem mogel, oziroma utegnil ničesar odgovoriti. Vprašanje je še ponovil in pristavil:

»Ste dobili vozniško dovoljenje na tomboli?« Nato je z jezimi koraki odšel in prestavil avto, mene pa, ki sem mu hotel svoje povedati, sploh ni hotel več poslušati. Zato prizadetemu odgovarjam na tem mestu. Čeprav sem dobil vozniško dovoljenje na tomboli, vseeno vem, da se vhod v slepo ulico ne sme zapirati. Tega ne ve on, čeravno bi to po svoji izobrazbi in službeni dolžnosti moral vedeti! Dogodek me je tako razburil, da sem ga nameraval opisati v reviji Avto; vendar sem to namero opustil in vso stvar vsaj toliko prespal, da sem zamolčal ime.

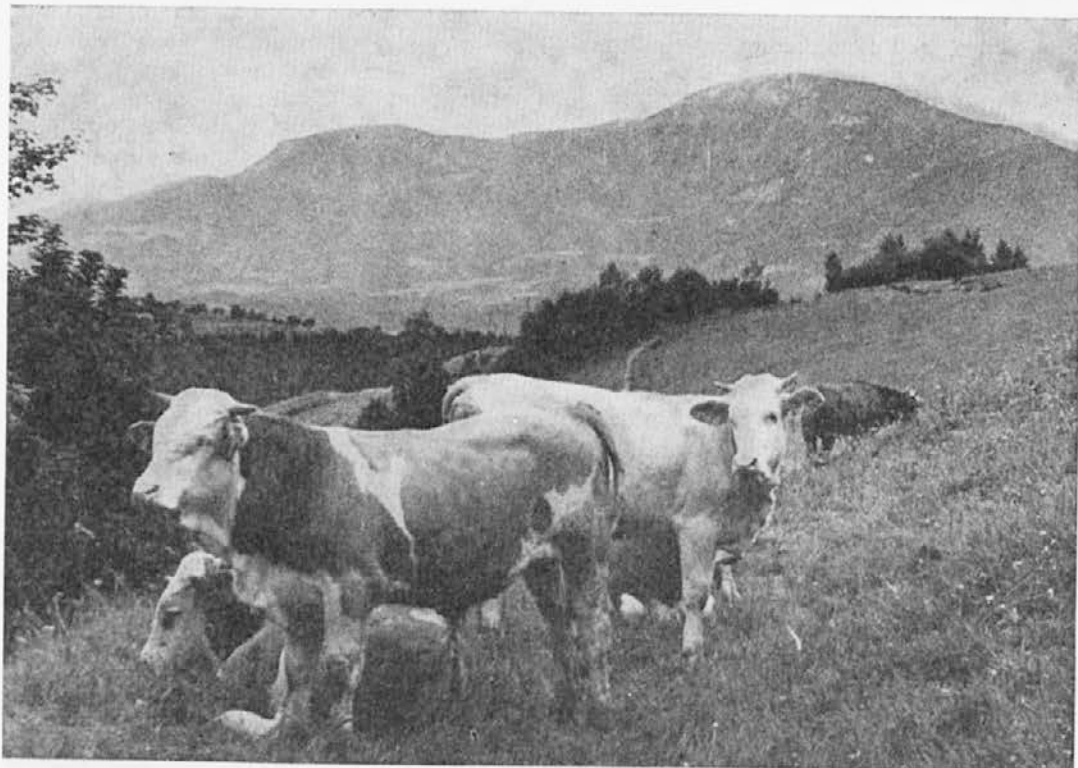
Jasna januarska noč je čudno lepa, takrat so namreč zvezde najsvetlejše in v najlepšem položaju. Prav nič pa ni privlačna taka lepa januarska noč, če moraš opolnoči izpod tople odeje. Mene je v taki lepi, a izredno mrzli noči zmotil v spanju nepoznani voznik avtomobila s prošnjo: »Za ovinkom sva obtičala, prosim, pomagajte!« Avto je sicer bil res za ovinkom, toda ne za prvim, kot mi je voznik zatrdil. Zaneslo ga je v globok obcestni jarek, ki je bil poln spluzenega snega. Poskušamo ga izvleči, toda kaj kmalu sprevidimo, da smo nemočni. Grem domov in naprežem konje. V tej akciji sem bil dobri dve uri, vendar se nisem ujedal, zavedal sem se, da je treba na cesti v stiski pomagati.

Prehrambna industrija INTES ima svoje skladišče tudi v Smartnem pri Slovenjgradcu, kjer zamenjuje žito za moko. Ker

sem zamenjal žito tudi za soseda, sem imel naložene okrog petsto kilogramov moke. Začela mi je puščati guma, ki sem jo dopolnil na črpalki v Slovenjgradcu, vendar je bila kmalu spet prazna. Kaj zdaj? Večerilo se je, takega tovara ne moreš pustiti na cesti. Parkiral sem na dvorišču kmetije ob cesti; potreboval sem samo orodje, zračnico bi popravil sam. Prepričan sem bil, da bom pri tej hiši dobil orodje, kajti po vsem sodeč imajo vso sodobno kmetijsko mehanizacijo. Stopim do gospodarja in ga poprosim za orodje. Gospodar mi ni takoj odgovoril, a meni ni ušel skrivni namig njegove žene, ki mu je dal očitno vedeti, da orodja ne sme dati; meni pa je ta skrivni ukaz pojasnil s tem, da orodja nima. Razočaran sem odšel v mehansko delavnico privatnika, kjer sem zaradi pozne ure tudi imel težave, vendar defekt sem popravil in nadaljeval vožnjo. Pravijo, da je omenjeni napreden in dobro situiran kmet. Verjamem. Ne verjamem pa, da bi kmet, ki ima vso sodobno kmetijsko mehanizacijo, ne imel orodja za popravilo zračnice! Nima le pravega odnosa do sočloveka, ki je v stiski. Stara ljudska modrost pravi, da še nihče ni zaprl za seboj zadnjih vrat. Prav gotovo jih tudi on še ni!

To me je tako prizadelo, da ne morem pozabiti, čeprav je od tega minilo že štiri ali pet let. Takega sebičneža bi res moral iskati daleč naokoli! Na srečo so tudi takšni ljudje, ki jim je v zadoščenje, če morejo v stiski pomagati sočloveku, kar je vsekakor odraz njihove srčne kulture.

Priganjam svojega hrošča proti Ljubljani. Naenkrat — bilo je kakšnih dvanajst kilometrov pred Domžalami — je reklo v motorju tresk. To je reklo tako jasno in močno, da sem bil takoj prepričan, da ne morem več nikamor. Kaj sedaj? Ura je pol devet, ob devetih imam sejo. Kakor za povrhu se ulije še dež, ki mi je prišel prav ravno tako, kakor tedaj, kadar ulije v suho seno. Štopam. Vsi vozniki so bili tako zaverovani v vožnjo, da me sploh niso pogledali. Z veliko hitrostjo zdrvi mimo me-

Bikec se je postavil v pozo

Mir in lepota

ne mercedes, ki ga nisem štopal; ustavi se in pripelje ritensko nazaj. Kako sem se razveselil, ko sem zagledal dobrovoljni obraz glavnega direktorja železarne! Zmenili smo se hitro. Vzeli so me s seboj do Domžal, kjer je VW servis. Tam sem prosil za cestno vleko. Niso mi mogli ustreči: en vlačilec da je v okvari, drugi je v Zagrebu. »Najemite privatnika, popoldne ga dobite v Ljubljani,« so mi svetovali. Vleke mi ni bilo treba iskati, kajti tovariš direktor mi je obljubil, da bo avto prepeljal njegov šofer v opoldanskih urah, ko bo prost. Tako sem kljub hudi okvari na avtu uredil vse: bil sem na seji, spravil sem avto v servisno delavnico in vrnil sem se z njim na Ravne. Ker imenovani ni hotel v zahvalo slišati niti besede — denarne nagrade se mu nisem upal ponuditi — se mu na tem mestu javno zahvalim za njegovo nesebično in plemenito pomoč! Zanimivo. Majhne usluge mi v stiski ni mogel (beri: ni hotel!) nuditi moj stanovski tovariš, velikodušno pa mi je priskočil na pomoč človek, ki je na visokem položaju!

Vozim traktor iz Ljubljane domov. Na ravni, pregledni cesti pri Vranskem je strahovito zapokalo. Voznik Volvo s tujo registracijo me je nameraval prehitevati, istočasno je njega prehiteval drugi voznik, zato je bil primoran tik za menoj zaviti nazaj na desno in je neizogibno zadel v zadnje levo kolo. Ker ni mogel hitro ustaviti, me je rinil še petnajst metrov naprej, na-

kar je traktor, ki ga nisem mogel več obvladati, krenil s ceste in zadel v reklamno tablo Petrola. Čeprav nisem športnik, sem vendar naredil velik salto in na travi »mehko pristal«, pri čemer je moja, že itak precej raztresena glava, še bolj pretreslo. Ko sem pobral kosti svojega rojstva, sem ugotovil, da sem jo hudo poceni odnesel, poškodbe sem imel le na obrazu; veliko hujše je bilo s traktorjem. Z rešilnim avtom so me prepeljali v ambulanto celjske bolnice, kjer so mi nudili prvo pomoč. Za to zdravstveno uslugo sem jim hvaležen, zamerim jih pa, ker so me napotili domov z avtobusom. S povito glavo, z raztrgano in okrvavljeno obleko sem moral pešačiti na avtobusno postajo, čakati eno uro na odhod avtobusa; v Velenju in Slovenjgradcu sem moral presesti in seveda povsod čakati. Sopotniki so se zgražali — zgražam se jaz še zdaj. Zdravstvena služba je zdaj že na taki višini, da kaj takega ne bi bilo treba! Ko sem bil član skupščine zdravstvenega zavarovanja, sem čul precej kritike na račun zdravstvenega varstva v Celju, ta dogodek pa mi je je to potrdil. Sicer pa, glavno je, da se je vse po sreči izteklo, kajti pri takem trčenju bi lahko prišlo do najhujšega. Rešilo me je naključje, ker je polje na kraju nesreče v isti višini s cesto, zato se traktor ni prevrnil; sam padec pa, čeprav je bil visok in dolg, ni bil prehud zategadelj, ker sem razmeroma lahek in sem padel na obraz. Koliko

jih pri takem padcu ali sunku za vedno obleži!

Vozimo se cel dan po Savinjski dolini, do Celja smo bili. Na poti domov je že na začetku poti začelo narahlo ropotati v motorju. To me navdaja s strahom in držim pesti, da bi čim dalje šlo. Res se je zdrobil bat, in sicer — kilometer pred domom!

Kot sem že uvodoma omenil, sem začel uporabljati cesto kot voznik motornega vozila razmeroma pozno, vendar se mi je že marsikaj pripetilo. Prav gotovo bo tako še tudi v prihodnje, zato si želim samo, da se ne bi zgodilo tisto, čemur pravimo najhujše!

Vsem — tudi tistim, ki kdaj niso prav ravnali — želim vselej srečno vožnjo; da bi bila za vse dovolj široka cesta!!!

Jernej Krof

O očetu

Zdaj pa eno o očetu,
da bodo ga poznali vsi
po koroškem širnem svetu:
so za ljudstvo pisali.

V zimskem času še pri luči
so mnogo pesmi spisali,
dokler jim niso vzeti ključi,
delo težko zabranili.

Se ve, čez dan je skrb za drva,
stelja tudi mora bit,
da živini se pripravi mrva,
dovolj še časa mora bit.

Nisem vam pa še povedal,
da so bili oni kmet;
sem premalo se zavedal,
od kod da sem še jaz vzet.

Kadar bila je suha zemlja,
so pa oče šli orat
in so žito posejali,
kar kot kmet so mogli znat.

Veselje z živino so imeli,
saj bila je njihova last,
zanjo so lepo skrbeli,
za to jim gre vsaka čast.

Na domačem svojem gruntu
so imeli vodni mlin.
V njem so mleli za sosede
in kar je treba bilo z njim.

Za kašo so ophali proso,
še včasih ječmen ali bar:
to je bila zdrava hrana,
še zdaj bi jedel, ko sem star.

Je v mlinu bla prijetna soba,
kjer so vmes prebivali.
Tam je bila razna roba,
tam so pesmi pisali.

Zapisal to sem za spomin
tega očeta četrti sin.
Dokler jaz sem hodil bos,
jim pač nisem bil še kos.

Ivan Modrej

ŽERJAV IN OKOLICA

Vsak kraj na našem planetu ima svojo zgodovino, tako jo ima tudi Žerjav. Hočemo jo nekoliko opisati, kolikor jo poznamo iz zgodovinskih virov in po pripovedovanju starejših občanov ali krajanov.

Podajmo se torej na pot peš iz Mežice, da bomo lahko videli malo pred Žerjavom na levi strani ceste ozko, globoko v skale zajedeno sotesko. Po soteski curlja neznamen potoček, ki se le ob deževju nekoliko zveča.

Pred skoraj šestdesetimi leti pa je šumel in žuborel tod skozi močan potok, katerega so rudarji, ko so začeli vrtati rov Bargate, globoko v neдрjih prebili žilo. Zaradi tega je ta potok skoraj popolnoma usahnil. Z njim so usahnili tudi mnogi studenci, ki so nekoč izviralili na raznih krajih.

Tej soteski, ki je nekoliko podobna Vintgarju na Gorenjskem, pravimo Mučeva soteska. Pred več kot sto leti je bila po soteski ter visoko nad cesto ter čez strugo reke Meže postavljena »riža«. Po tej »riži« so nad pol stoletja spuščali hlode, smrekove, macesnove in bukove, s Pogorevca ali »Požganice«, kakor je Prežihov Voranc imenoval to goro oziroma hrib, in Jankovca na ravnino na drugi strani Meže. Od tam so les »plavili« po vodi v spomladanskem in jesenskem času. Poleti pa so ga vozili z vprežno živino na razne žage po dolini in na železniško postajo Prevalje.

Iz manjvrednega lesa so cepili drva. Na tisti ravnici so postavljali kope ter kuhali lesno oglje, ki je bilo v tedanjih časih potrebno topilnicam in fužinam ter številnim kovačnicam.

Na tej ravnini je bila tudi stanovanjska hiša za te oglarje: ta hiša je še danes naseljena, starejši ljudje so ji pravili »pri Muhi«.

Proti vrhu se ta Mučeva soteska razširi v majhno dolino. Tam so bili s svinčevo rudo dokaj bogati rovi v Ladinikovem in Mučevem zemljišču ali skalovju. Ob nekdanji Mučevi in Florjanovi meji ob tem potoku je bila ročna separacija (bošuta) za čiščenje svinčeve rude.

V teh nekoč bujnih gozdovih je imela številna divjad svoja zatočišča, zaradi opuščenih kmetij jih imajo še danes zlasti gamsi. Zadnji jelen v tem kotu je bil ustreljen med prvo svetovno vojno. Ustrelil ga je divji lovec. Danes so ta nekdanja zelišča kmetij Muc, Florjan in Borovčnik zaraščena z grmovjem. Le sem in tja so še vidne razvaline.

Zadnji gospodar Borovčnikove kmetije je bil samotar, živel je čisto sam sredi obširnih gozdov. Redil je par volov in tri krave ter dva prašiča. Pri večjem delu, setvi in košnji so mu prišli pomagat bližnji kmetje, predvsem Kranjc in Ladinik.

Kar je potreboval iz trgovine, si je nakupil v Črni, tja je namreč hodil v cerkev k maši. Kadar je šel v Pliberk na graščino »štibro« plačevati, se je zmeraj rad oglašil pri kmetu Ladiniku, ta je znal brati in pisati, da mu je lahko prebral »uradne dokumente«.

Pozimi leta 1880 je bil moj ded Matija Ladinik na lovu v bližini te kmetije. Slišal je mukanje živine ter je šel pogledat, kaj je temu vzrok. Ko je prispel na dvorišče, je opazil, da v snegu, ki je zapadel pred tednom dni, ni bilo nobene sledi človeških stopinj. Takoj je šel in odprl vrata hleva ter videl sestradano živino, ki je že vso steljo pojedla. Nastlano je bilo na debelo s smrekovo steljo. V tistih časih še niso imeli živine priklenjene h koritom ali jaslim, ampak se je prosto gibala po hlevu. Ded je nakrmil s senom in napojil živino, in sicer zmerno, ker bi ji preveč krme ali vode škodovalo. Nato je šel pogledat za gospodarjem v hišo, bila je zaklenjena. Skozi neko odprtino je zlezal v hišo, našel je gospodarja ležečega v postelji, bil je mrtev. Še isti dan je šel v Mežico in javil na občini, kaj je našel pri Borovčniku. Na občini so takoj uredili glede pokopa tega samotarja. Kmeta Ladiniki so določili, da je hodil krmit to živino. Krmil jo je okoli tri tedne. Pozneje so se našli neki daljni sorodniki, ki so živino prodali okoliškim kmetom, posestvo pa takratnim lastnikom svinčevih rudnikov.

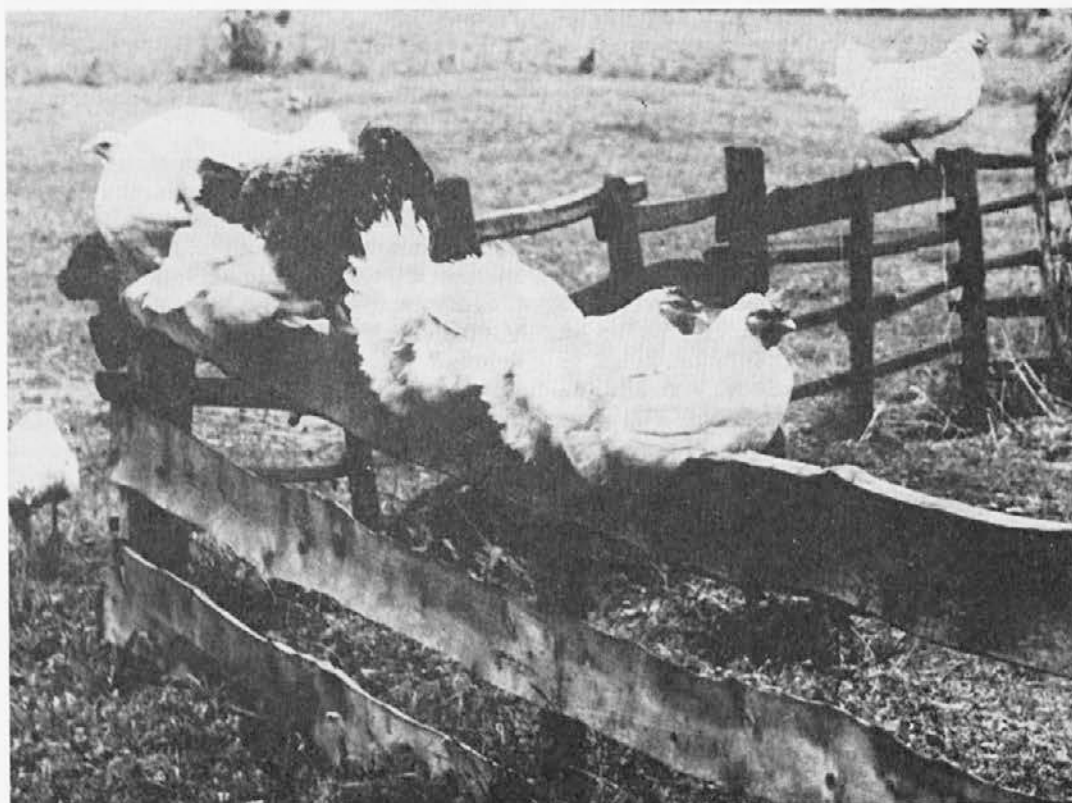
Žerjavsko kotlina, ki ni daleč od omejenjene soteske, je bila verjetno nekdanje jezero. Da Meža v davnini svoje struge ni imela v enaki globini kakor dandanes, se lepo vidi. Če gremo peš iz Žerjava v Črno. Od vode zlizano skalovje priča, da je bil njen tok pred mnogimi vekmi mnogo višji, kakor je sedanji. Pritoki oziroma odtoki pa so drli in trgali več ali manj zrahljano pečevje in s tem globili strugo tako dolgo, da se je jezero popolnoma izsušilo.

Na desni strani Meže je starinska stavba, sedaj stanovanjska hiša, ki so jo sta-

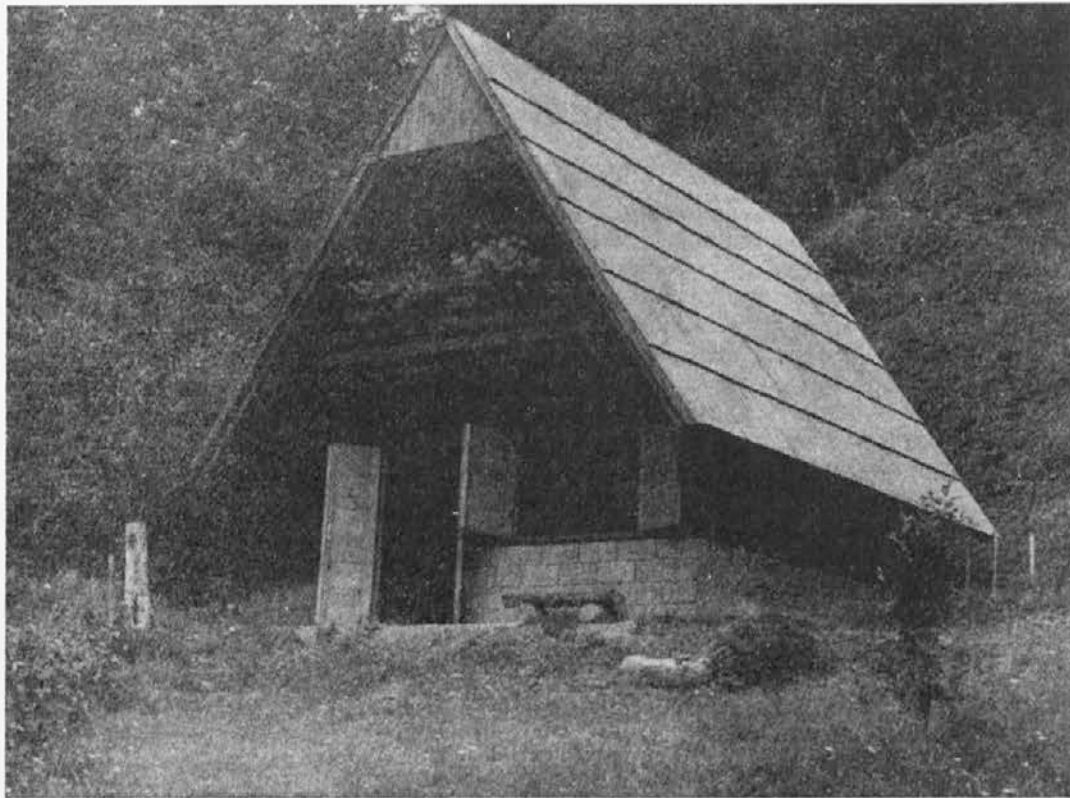
rejši krajanje še do nedavnega imenovali »Krautov bošhaus«. Bila je to pred mnogimi leti že nekoliko mehanizirana separacija rude. Rudo so v ta »bošhaus« vlačili v ovčjih mehah po zelo strmi drči iz rova sredi Šumahovega hriba. Ti rovi se še danes na rudniški geološki karti imenujejo Krautovi rovi. Rovi in separacija ob Meži so bili last bogatega gostilničarja in lastnika številnih konj za prevoz svinca. Krauta iz Mežice.

Prve stanovanjske hiše ob cesti v Žerjav so bile pred leti nizke in napol lesene grofovske olcarske bajte. Danes sta ohranjeni še Dimnikova in Miklavžinova. Poleg teh bajt je bilo leseno skladišče za hlode in drva. Lesne ali gozdne izdelke izpod Uršlje gore in Jazbine so nekoč na »bosjakovi muši«, to je iz hlodov narejenih vodnih grabljah ali vodni mreži, drvarji splavarji vlačili iz jazbinskega potoka. »Bosjakova muša« je bila ob sotočju Jazbinskega potoka v Mežo, prav blizu omenjenega lesnega skladišča. Danes sta tam samski dom in stanovanjska hiša. Ker smo že pri izlivu Jazbinskega potoka, naj omenim, da so po njem plavili hlode le jeseni in spomladi, ko je močno narasel.

Ob potoku se je vila cesta, ne tako kot današnja, ampak ozka vozna cesta, ki je vodila v planinski kot. Ako bi se podali po poti ob tem potoku, bi prišli k stari stavbi, ki je bila nekoč mehanična separacija svinčeve rude v Grabnu. Tam je več rudarskih rogov, ki so nekoč dajali mnogo svinčeve rude. Ta stavba je bila pozneje preurejena za ženski samski dom »babji perkaus«. Pot ob kateri so danes zgrajene lične hišice, vodi mimo dolinske kmetije »Merdavs« v gorsko pokrajino Jazbino, na levo pa k

»Vaška idila«

Vikend

uršljegorskim kmetijam. Ta pot nas pelje mimo »Korizla« ter kmetije Karpuh, kjer je bil doma junak Prežihove »Požganice« »Karpuhov Šantač«.

Po pobočjih Uršlje gore vodi pot mimo nekdanjih mogočnih kmetij do Križana, kjer je bila nekoč koroško-štajerska deželna meja.

Od Križana, kjer je bila v starih časih božjepotna gostilna, vodi na desno pot v planinsko vas Javorje, naravnost pa mimo Plešivca, nekdanjega veleposestva, v Suih dol in v Slovenj Gradec.

Preden prispemo do Merdavsca, vidimo ob cesti precej visoke skalne kere. Na enega teh navpično stojećih skal je pred prvo svetovno vojno eden izmed Merdavsovih sinov, Lipš Naveršnik, postavil iz desk izrezljane in pobarvanega gamsa v naravni velikosti. Ta Lipš je bil navdušen lovec in velik šaljivec. Naneslo je, da so se neko nedeljo »purgarske« gospe iz Črne sprehajale po cesti in zagledale tega gamsa vrh skale. Pohitele so nazaj in iz Žerjava je ena izmed njih, bila je žena tedanjega zdravnika dr. Simona Hohenwartha, telefonirala svojemu možu, ki je bil ljubitelj lova, kaj je videla v Jazbini. Njen mož, vesel ob tem sporočilu, je v naglici vzel puško in zajahal svojega črnega konjička, ki ga je rabil za obiskovanje bolnikov. V strahu, da bi mu med tem časom gams ne ušel predalet od označenega kraja, je urno prijezdil v bližino te skale, na kateri je še vedno mirno stal Lipšev gams. Dvignil je puško in pomeril ter menda kar dvakrat ustrelil, a žival se ni premaknila. Spoznal je, da gams na skali ni živ, ampak le iz desk narejena »maskota«.

Užaljen in nejevoljen se je vrnil v Črno.

V Žerjavski kotlini sta bili nekdanj dve kmetiji. Spodnji Čemernik in Bosjak. Gospodarsko poslopje in hiša kmeta Bosjaka sta stala nekoč više nad sedanjimi vrtovi Žerjavčanov pri lipi. Poslopje je bilo leseno in je pogorelo. Ko so gradili nova po-

slopja, so jih spodaj v dolini. Na tem mestu, kjer sta bila Bosjakov hlev in hiša, stoji danes delavski kulturni dom. Kjer je danes telovadnica, bivši sokolski dom, je bil nekoč Čemernikov hlev. Sokolski dom je zgradil rudnik leta 1926. Spodaj je bila dvorana za trening in oder za razne predstave. Zgoraj pa so bila stanovanja za rudniške delavce. Stanovanjsko hišo kmetije Čemernik so porušili leta 1973. V tej hiši je še živela sorodnica imenovanega kmeta. Ko je videla številne telovadce, ki so prihajali in odhajali iz telovadnice, je nekoč dejala: »Za našo živino je bilo v hlevu vedno dovolj prostora, za ta teleta ga je pa menda premalo!« Čemernikov mlin ob Jazbinškem potoku pa je bil preurejen v stanovanje.

Imenovana kmeta sta imela bolj majhne obdelovalne površine, zato sta prevažala les in pozneje svinco, da sta laže preživljala družino.

V prvi polovici preteklega stoletja so bila v Mežiški dolini razna rudarska podjetja, npr. Kompoš, Kraut, Rainer, Žerjav. V tistih časih so bile tudi v Balosu fužine, kjer so iz železne rude vliвали železo in iz litega železa kovali jeklo in kovno železo. V Mušeniku, kjer je danes žaga, pa so izdelovali žico. Razna manjša rudarska podjetja so se leta 1893 združila z nemško plajberško unijo (Bleiberger Bergwerks Union ali na kratko BBU).

Obe žerjavski kmetiji Bosjak in Sp. Čemernik je kupilo rudniško podjetje. V Žerjavu sta bili poleg rudarskih rogov, ročnih separacij (bošut) in male topilnice (v kateri so še kurili z drvmi) tudi še tovarna za cement ter žaga na enojarmenik.

Topilnica in ročne separacije so bile na desnem bregu Meže, v dolinici ali v medbrežju Ostrčnjakovega potočka in Meže. Na zemljišču Fijavzeve bajte se še danes vidijo razvaline, ko prideš čez most in greš proti kaminu v soteski. Kjer je danes od topilniškega dima razjedeno skalovje, je

bil v tistih časih še gosto zaraščen gozd. V hribu na obeh straneh tega potoka pa so bili rudarski rovi. Eden izmed njih mora izvirati še iz dobe, ko niso poznali smodnika. Stene tega rova, strop in dno so lepo gladko izklesani; v drugih rovih tega ni. Danes je brez nevarnosti težko priti do njega.

Podjetnik Žerjav, ki je menda bival v daljnem Kočevju na Dolenjskem, je imel tu svojega upravnika. Po tem podjetniku je dobila dolinica ime Žerjav. Vse te naprave je prodal novemu podjetniku Johanu Rainerju. Ta je leta 1842 zgradil na levem bregu Meže upravno poslopje, na desnem bregu pa je bila stara topilnica. Leta 1862 sta bili zgrajeni še cementarna in žaga ob Meži. Po prodaji teh objektov (leta 1893) novim lastnikom so leta 1896 zgradili v Žerjavu novo topilnico.

Leta 1899. so zgradili v Žerjavu prvo kopalnico in elektrarno.

1902. V žerjavski topilnici že obratujejo tri ameriške peči, pražilna peč in stara plamenska peč.

1906. Topilnica v Žerjavu prične namesto lesnega oglja uporabljati premog.

Isto leto zgradijo tudi rafinerijo svinca (renarca).

1911. Pričetek gradnje Neuburgerjevega rova — leta 1952 so ga preimenovali v Ravšerjev rov.

1912. Zgradijo dieselsko elektrarno, ki so jo med vojno uničili (minirali) partizani.

1914. Začne obratovati centralna izbiralnica (aufberaltung), gradnja je trajala od novembra 1912. do 22. maja 1914.

To veliko betonirano stavbo so gradili Italijani. Zgrajena je položno po hribu, visoka okoli 60 m.

Graditev te izbiralnice je bila baje plačana z dvema vagonoma vulfenitne rude.

28. julija Avstrija napove Srbiji vojno (začetek prve svetovne vojne).

Rudnik je bil postavljen pod vojaško upravo. V Žerjavu pa je bila vojaška komanda.

Tu so med vojno kaznovali rudarje in topilničarje za razne prekrške. Obešali so jih za roke tako visoko, da so se le s prsti na nogah dotikali zemlje. Ko je kaznovani čisto oslabel, so ga odvezali.

Med vojno je bilo med rudarji veliko pomanjkanje hrane.

Zaradi vojaške discipline so morali hoditi na »šiht«, čeprav je bilo malo hrane. Bili so namreč oproščeni, da jih niso mobilizirali v vojsko, potrebovali so svinčene izdelke.

Ker so bile rudarske družine navadno številne, so otroci šli na kmete služiti, da so imeli kruh.

Marsikateri otroci pa so hodili prosjačit na kmetije ali pa so nosili karbid v zameno za moko.

Ti otroci so nosili karbid v Koprivno in celo v Solčavo in tam so ga zamenjali za moko, kruh ali mast.

Med vojno ni bilo na prodaj petroleja.

1918. Pomanjkanje hrane je bilo tako veliko, da so rudarji in topilničarji stavkali od 26. junija do 5. julija. Med vojno je bila zgrajena ozkotirna železnica od Polene do Prevaljske železniške postaje. Gradili so jo vojni ujetniki, Rusi, Srbi in Črnogorci.

Leta 1948, ko sem bil pri vojaki v Cetinju v Črni gori, sem se pogovarjal s stari Črnogorcem.

Pripovedoval mi je, da je bil med vojno leta 1917 kot ujetnik zaposlen pri gradnji te ozkotirne železnice in kako so jih »Avstrijanci« mučili, jim dajali slabo hrano, ki je je bilo tudi malo, in na razne načine trpinčili.

3. novembra 1918. je kapitulirala Avstro-ogrska.

1919. Avstrijci zasedejo 6. maja Mežiško dolino in se 28. maja umaknejo pred zmogovito jugoslovansko vojsko.

Rudniško podjetje pride pod državni sekvester novo ustanovljene države SHS.

1921. Angleški delničarji pod firmo Central European Mines Limited prevzamejo podjetje in ga imajo pod upravo do leta 1941.

Tega leta je bila podaljšana ozkotirna železnica od Polene do Žerjava.

Med vojnama do leta 1941. so bila zgrajena še razna poslopja in naprave za predelavo svinca, tovarna šiber, cevi svinčene pločevine, lurgi za čiščenje plina, kalorična centrala, visoka peč.

1941. 9. in 10. aprila zasede nemška vojska Mežiško dolino, rudnik pride pod vojaško upravo.

Med vojno je partizanska vojska rušila in minirala razne rudniške naprave. V partizansko vojsko se je vključilo blizu 500 delavcev.

1945. V začetku maja je brigada Mirka Bračiča ponoči napadla in zjutraj ob dveh uničila sovražno postojanko v Žerjavu. Z bogatim vojnim plenom in z mobiliziranci se je popoldne umaknila po Jazbini na Javorje ter čez Koprivno na avstrijsko Koroško.

Po odhodu partizanov so se zopet pojavili nemški vojaki in takrat so padle žrtve, ki so na čast partizanov izobesili slovenske zastave.

Kri Tomšijeve in Erženičnikove žene ter Selišnikovih zakoncev je oškropila zidovje in tla med topilniškimi zidovi. Marija Selišnik, ki je po streljanju obležala ranjena pod trupli, je ostala živa priča osvajačevega zločina. Ponoči je ranjena zbežala v Ostrčnjakov hrib, kjer so jo naslednji dan našli domačini. Dne 9. maja je prišlo do popolne kapitulacije tisočletnega rajha. Po tem polomu so se sovražne kolone več kot teden dni valile skozi Žerjav.

Zadihal smo svobodno v novi Jugoslaviji.

Dne 3. julija 1976 na rudarski in borčevski praznik, je krajevno združenje borcev NOB Žerjav odkrilo v obratu topilnice spominsko ploščo, posvečeno žrtvam, ki so bile tam streljane 6. maja 1945.

Tam je zapisano: »Na tem mestu so bili 6. maja ustreljeni od sovražnika: Katrca Erženičnik, Janez Selišnik in Ljudmila Tomše.«

Spominska plošča v topilnici svinca naj opozarja vsakogar med nami, kadar se vanjo ozre, na kruto usodo in žrtve, ki jih je še ob koncu vojne sovražnik prizadel med našimi krajanji v Žerjavu.

Viri in literatura: Pripovedovanje moje matere in Lipša Naveršnika. 300-letnica Mežiški rudniki 1965.

Ivan Modrej

Žegnanje ali lepa nedelja pri Šentvidu nad Črno

Na prelazu sedanje ceste Črna—Šoštanj stoje še danes z grmovjem zaraščena pogorišča nekdanjih hiš. Le malo se še vidi razvalina nekdanje cerkvice v Šentvidu.

Ta pogorišča izvirajo iz težkih bojev med okupacijo. Sovražnik se je hotel tu utrditi in zaustaviti prodirajočo jugoslovansko armado.

V noči na 24. april 1945 je brigada Ljuba Šercerja zavzela in uničila nemške utrdbe na Slemenu. V tej bitki je pogorela cerkev svetega Vida in vse hiše v bližini: Vrtičeva gostilna in gospodarsko poslopje ter Kosijeva vila, Mežnarjeva hiša in hlev.

Cesto Črna—Šentvid—Šoštanj je gradila tedanja banska uprava, ljudje so jo imenovali kar »banovina«. Graditi so jo začeli leta 1935 v dolini pri Robnikovem mlinu v Zgornjem Javorju. To cesto so gradili brezposelni do leta 1941. Njihov zaslužek je bil zelo majhen: 20—30 dinarjev od zore do mraka.

Marsikateri naš krajan je bil med krizo zaposlen pri gradnji te ceste. Tudi rudnik Mežica je maja 1940. poslal na to cesto skupino »dninarjev« za mesec dni. Gradili smo obvoz te ceste, od Slemena, mimo kmeta Orla in nekdanje občestne gostilne Radman ter pod njivami spet priključili na imenovano »banovinsko cesto«.

Ta cestni obvoz tamkajšnji kmetje še danes imenujejo »angleška cesta«. Za 10 ur dela smo zaslužili po 35 dinarjev. Na hrani smo bili v omenjeni gostilni, prenočevali pa na hlevu v senu. Med nami sta bila dva, ki sta imela s seboj tudi instrumente. Maks Jerak je imel harmoniko, Praprotnik pa klarinet. Po končanem »sihtu« sta nam igrala, da smo se razveseljevali ob moštu. Spominjam se, da je harmonikar igral »Internacionalo«, pa vstopita v gostilniško sobo dva orožnika iz Šoštanja, ki sta bila na patrolji. Na srečo nista vedela, kaj je igral.

Igranje te revolucionarne himne je bilo v stari Jugoslaviji strogo prepovedano.

Modernizacija te nekdanje »banovinske ceste« je še danes želja vseh krajanov.

Prejšnja cesta je bila težavna in bolj slaba za vozove, povrhu tega pa je bila na več krajih zelo strma. Z motornimi vozili prehod ni bil mogoč.

Po pripovedovanju očeta je v prejšnjem stoletju in v začetku tega stoletja prišlo ob žegnanjih ali lepih nedeljah k cerkvi sv. Vida veliko ljudi.

Cerkev je bila zgrajena leta 1545. in je bila podružnica župnije Zavodnje nad Šoštanjem. Na Slovenskem je 76 cerkva posvečenih temu svetniku. Postavljali so jih na krajih, kjer so poprej častili Svetovita, poganskega boga Slovanov. Za zavetnika so Vida častili: lekarnarji, mutci in gluhi, viničarji in rudarji. Priporočali so se mu: za zdravje živcev in oči (vida). Ob nevarnosti bliska in ognja, zoper kačji pik.

Na nedeljo, ki je bila najbližja godu tega zavetnika (15. junija), je bilo glavno »že-

gnanje« ali lepa nedelja. Prišli so romarji od blizu in daleč. Bili so grofovski delavci, gozdni delavci, knapi iz Črne in uslužbenci iz Mežiške in Mislinjske doline, ki so dajali beračem, katerih se je nabralo veliko število, miloščino v denarju. Kmetje iz Javorja, Podgore, Jazbine, Razborja in Belih vod pa so obdarovali berače s kruhom. Bolj oddaljeni kmetje so pripeljali kruh z vozovi. Narezan je bil na velike kose v pletenih košarah (korpah). Berači pa so imeli za kruh pripravljene velike vreče z močnimi »ručami«, kajti navadno so se te beraške vreče napolnile do vrha z darovanim kruhom.

Za to »žegnanjsko« obdaritev beračev je večina kmetov spekla posebne vrste kruh, ki je bil iz ržene ali pšenične moke, ki so ji dodali še nekoliko koruzne. Takšnemu kruhu so pravili »zvržek«. Nekateri skupiški kmetje pa so dali namesto ržene ali pšenične moke ječmenovo ali ovseno. Berači so takšen kruh poznali že po vonju. Ko se je v cerkvi končalo cerkveno opravilo med pokanjem »možnarjev«, se je začelo obdarovanje beračev s kruhom. Romarji so se podali v bližnjo gostilno, kjer so se okrepčali z ovčjo pečenko, golažem, kislo »župo« in »majžerlem«. Berači so se spravili s svojimi polnimi vrečami po gozdni poti nekoliko v stran od prometa, k strmemu robu. Tu so kruh sortirali. Kruh, pečen iz ržene ali pšenične moke, so dali nazaj v vrečo z besedami: »Rženi jakl, pojdi nazaj v moj žakelj!« Ovseni ali ječmenov kruh pa so vrgli v grmovje po strmem bregu navzdol z besedami: »Sovri movri, ti pa pojdi po grmovji!« Na tak način so si berači nekoliko olajšali že itak težko nošnjo. A romarji, ki so se oteščali in pogasili žejo z dobrim »bizeljčanom«, so prepevali in plesali pozno v noč ali pa kar celo noč.

Bilo je leta 1902. ob takšnem »žegnanju«. Najemnik gostilne pri »Jerneju« je bil takrat Gregor Jelen. Gostilna je bila v bližini cerkve, bila je to pritlična hiša. Za hišo je vodil lesen most na podstrešje te gostilne, kjer so shranjevali seno. In na ta dan je bilo v gostilni polno romarjev, ki so pili in plesali ob zvokih muzikantov. Krava, ki se je pasla za hišo, je šla po tem mostu na podstrešje. Zaradi njene teže se ji je udrl pod nogami, ki je bil obenem tudi strop v gostilniški sobi za plesalce.

V vihrovem plesanju in veselju je zapokalo nad glavami plesalcev in v sobo so se prikazale vse štiri kravje noge.

Med smehom in zabavo so potem rešili kravo neprosto voljnega objema. Romarji so še dolgo pripovedovali, kako so se na lepo nedeljo pri Šentvidu v sobi med plesom prikazale na stropu vse štiri kravje noge.

Ta zapis je droben spomin na nekdanje čase in na obdarovanje beračev pri cerkvenih praznovanjih.

Viri: Pripovedovanje očeta. Personalstand Bistumes Lavant in Steiermark 1903.

A. Kelemina

Rojstvo slovenskega lovskega društva

Razvojna pot slovenske lovske organizacije je bila burna, tako je bila burna zgodovina našega naroda v minulih sedemdesetih letih. Vsi pomembni družbenopolitični spopadi in procesi tega časa so se na svojevrsten način obdržali tudi v razvoju in usmeritvi lovske organizacije, kot so se tudi sicer odražali v izredno bogatem društvenem življenju Slovencev.

S prebujanjem slovenskega naroda v meščansko demokratični revoluciji leta 1848 in po njej se je začela buditi slovenska lovska zavest. Vse slovenske pokrajine so bile tedaj sestavni del velike avstroogrške države. Kakor je francoska revolucija 1789 prinesla konec fevdalizma v Franciji, tako je tudi revolucija 1848, kljub temu, da se je reakcija po njej postavila zopet na noge — pomenila prodor kapitalizma v fevdalne elemente Avstro-Ogrske. Vendar so glavno besedo v Avstriji obdržali Nemci; nacionalno prebujeni kapitalisti so še bolj pritiskali avstrijske slovenske narode.

Mladi avstrijsko-nemški kapitalizem se začne prevračati v imperializem in »Drang nach Osten« (pritisk na vzhod) postaja vse krepkejši. Avstro-Ogrska je postala most za prdiranje velikonemških teženj proti vzhodu. Po robu se jim postavlja prebujeno, a še neizkušeno in gospodarsko šibko meščanstvo južnih Slovanov, med njimi Slovencev.

S propadom fevdalizma pade tudi regalni lovski sistem (v prvotnem pomenu), ko je bil lov privilegij kralja in tistih, ki jim je leta podelili posebne pravice. Regalnemu lovskega sistemu je sledil dominalni lovski sistem (»dominus« je gospod), ki se je pri nas uveljavil v revolucionarnem letu 1848. Dominalni sistem je uveljavil pravico, da sme vsak lastnik loviti na svojem zemljišču. Spričo tega je število lovskih upravičencev zelo naraslo, kar je imelo za posledico silen upad številčnosti vseh vrst divjadi. V tem obdobju, 20 let trajajočem, sta bila iz gozdov Slovenije iztrebljena divji prašič in ris. Do skrajne mere je padlo število srnjadi, medvedov in še več drugih vrst divjadi. Zaradi tega je bila leta 1870 lovska zakonodaja spremenjena, in sicer tako, da so smeli na svojem zemljišču loviti le tisti, ki so imeli večje površine strnjene sveta. Manjše površine pa so bile združene v občinska lovišča, ki so jih dajali v zakup na javnih dražbah. To je bil zakupni (še vedno dominalni) lovski sistem: na svojem posestvu mora v glavnem loviti le veleposestnik z velikim kompleksom strnjene zemljišča, loviti morejo tudi industrialec, trgovec, bankir, ki združijo zakupno lovišče za znatno vsoto denarja, kakršne delovno ljudstvo ne zmore. V največ primerih je ne zmore tudi slovenski meščan, ki mu je lov pri srcu. Skoraj vsa veleposestniška lovišča, tako imenovana samolastna, in večina zakupnih lovišč na slovenskem je v nemških rokah.

V takih okoliščinah se torej rodi misel na lastno slovensko lovsko organizacijo. V Ljubljani je tedaj sicer obstajalo »Kranjsko društvo za varstvo lova« (Krainischer Jagdschutz-Verein), ki mu je predsedoval grof Margheri. Toda društvo je bilo nemško in prednost vstopa vanj so imeli nemški lovci. Leta 1909 je društvo imelo 404 člane, katerih nekakšno glasilo je bil lovski list »Mitteilungen des Nieder-Oster Jagdschutzvereines«. Društvo je prenehalo z razpadom Avstro-Ogrske, ob koncu prve svetovne vojne.

Prvi pomembnejši sestanek slovenskih lovcev je bil 30. januarja 1907. Sklicala ga je vrhniški rojak Karel Maver, sicer poštni uradnik v Ljubljani. Zaupno sklicani sestanek je bil ob 8. uri zvečer v restavraciji hotela »Štrukelj« (sedaj hotel Turist) v Ljubljani. Sestanek je bil izredno dobro obiskan in povabljen je najbolj zanimalo za kaj pravzaprav gre. Zborovanju je predsedoval Karel Maver. Poročal je o svoji zamisli, da bi bilo umestno vrste ljubljanskih lovcev slovenske narodnosti strniti in dobiti v svoje roke in v prvi vrsti lovišča ljubljanske okolice.

Sestanka se je udeležil tudi dr. Ivan Lovrenčič, odvetniški pripravnik v Ljubljani, ki je predlagal razširjeni program: ustanoviti ne le organizacijo slovenskih ljubljanskih, ampak slovenskih lovcev vseh slovenskih pokrajin, ki naj bi ščitila interese slovenskih lovcev in slovenskega lovstva nasploh. Postavilo se je tudi vprašanje, kakšno stališče naj organizacija slovenskih lovcev zavzame do nemškega »Krainischer Jagdschutz-Verein«. Sklenili so, naj več zavednih slovenskih lovcev vstopi v to društvo in počasi skuša dobiti večino tudi v njem.

Besede, ki so padle na tem sestanku proti »Kranjskemu društvu za varstvo lova« so seveda prišle na ušesa tudi vodstvu tega društva, ki je takoj zavržalo, češ, da slovenski lovci pripravljajo naskok na to nemško trdnjavo. Razume se, da so nemški krogi z velikim nezaupanjem gledali na gibanje slovenskih lovcev. Prvi je vložil prošnjo za sprejem v nemško društvo Karel Maver, ki pa so mu sprejem odklonili.

Anton in Jakob Maternik, žrtvi fašizma z Leš

Osemčlanski odbor za pripravo pravil, ki so ga izvolili na prvem sestanku, je na dveh sejah izdelal predlog pravil in sklical lovske zborovanje v hotelu Ilirija v Ljubljani. Da vladni krogi ne bi imeli novega društva za nekakšno bojno organizacijo proti nemškemu lovstvu, so se zborovalci odločili, naj se nova organizacija imenuje »Slovenski lovski klub«. Pravila, ki jih je zbor slovenskih lovcev sprejel, je vlada vzela na znanje 7. aprila 1907.

Ustanovni občni zbor slovenskega lovskega kluba je bil 16. oktobra 1907 v hotelu Ilirija. V imenu pripravljalnega odbora je razvil program nove organizacije dr. Ivan Lovrenčič: »Častiti lovski tovariši! Malo je društev na Slovenskem, ki bi mogla zabeležiti tako lepo udeležbo na prvem občnem zboru. Pritegnila vas je sila lepa ideja, naši skupni lovski interesi: organizirati slovenske lovce, ustanoviti centralo slovenskega lovstva. Ne smemo biti samo lovci, ampak tudi zaščitniki narave. Prav tu je tisto polje, kjer lovec lahko uspešno deluje, ako lovišča samo ne izkorišča, ampak ga tudi varuje. Način lova mora biti tak, da z

njim nista spojena le užitek in zabava, ampak tudi varstvo in skrb za divjad. Kdor tega ne prizna, ta naj si ne lasti naslova »lovec«, ker ga ne zasluži. Namen kluba je izražen v 3. točki njegovih pravil:

Združevati slovenske lovce, zlasti ljubljanske, delovati za povzdigo lova na slovenskem ter skrbeti za strokovno izobrazbo svojih članov.

Še en moment je, katerega moramo poudariti: naš lovski klub je »slovenski«. Hočemo varovati slovenski značaj naše dežele in prisiliti tujca, da spoštuje slovenski značaj tal, kjer lovi. Dolžnost naša je, da se tudi kot lovci zavedamo svoje narodnosti, svojega jezika. Če sem narodnjak, sem povsod, tudi na lovu!»

Na ustanovnem občnem zboru je bil izvoljen za prvega predsednika slovenskega lovskega kluba takratni ljubljanski župan Ivan Hribar, za njegovega namestnika pa dr. Ivan Lovrenčič. Med izvoljenimi odborniki, ki jih je bilo 12, je bilo tudi nekaj zastopnikov podeželskih lovcev. Na mesto nadzornega odbora so tedaj skladno s pravili izvolili računsko preglednika z namestnikom, za urejanje medsebojnih sporov pa rabsodišče.

Širši javnosti se je Slovenski lovski klub predstavil z razstavo lovskih trofej v Mestnem domu v Ljubljani leta 1909.

Na dan otvoritve razstave je bil 2. redni občni zbor kluba, zopet v hotelu Iliriji. Tedaj je klub štel skupno 170 članov, od tega 53 ljubljancev. Spremenili so tudi ime organizacije v »Slovensko lovsko društvo« (SLD).

Na tem zboru so tudi sklenili, naj društvo začne čimprej izdajati svoje glasilo »Slovenski lovski list«. Toda kmalu so se odločili za drugo ime in januarja 1910 je izšla prva številka z naslovom »Lovec« ter s podnaslovom »list za lov in ribištvo«. Glasilo je urejal — razen prve in druge številke — do junija 1913 dr. Ivan Lovrenčič.

Tudi na drugem občnem zboru je bil za predsednika SLD izvoljen Ivan Lovrenčič. V odboru se je povečalo število podeželskih odbornikov. Svoje zastopnike so imele: Dolenjska, Gorenjska, Notranjska.

Od vsega začetka so si bili člani društva edini, da naj bo na društvenem znaku zlatorog, bajeslavni beli gams z zlatimi rogovi, ki je po pripovedki v davnih časih vodil in čuval svoj trop divjih koz v triglavskih gorah. Kot simbol na lovskega znaku pa naj pomeni, da bodo odslej — kot zlatorog nekoč — slovenski lovci čuvali svoja lovišča »od kipečega Triglava do zleknjenih Gorjancev, od nižin Prekmurja do sinjega Jadrana«.

SLD je vzelo pobudo v svoje roke prvič najizraziteje, ko je Deželni zbor pripravil in objavil predlog lovskega zakona. Vodstvo SLD je sklicalo v Ljubljani zbor »lovcev vse Kranjske dežele (Dolenjska, Gorenjska, Notranjska), brez razlike narodnosti«. Na tem zboru so sprejeli spomenico, ki so jo predložili vsem trem političnim strankam, zastopanim v Deželnem zboru, poljedelskemu ministrstvu, ministrstvu notranjih zadev itd. Med drugim so v spomenici navedli, da je v zakonu treba ublažiti nasprotstvo med kmetom in lovcem. Oblast je namreč to nasprotstvo namerno razpihovala s tem, da je pozornost kmečkega stanu zaradi njegovega perečega socialnega stanja obračala v nepravno smer, ko da so lovci in divjad njegovi poglaviti sovražniki.

Tudi Deželni zbor goriški se hoče priklopiti primorskemu kmečkemu življu. Predlaga, da naj bi divji zajec kot največji škodljivec na sadnem drevju in poljskih pridelkih prišel izven vsakršne zaščite, da naj bi bil prepuščen na milost in nemilost vsakemu, da ga lahko, kakor ve in zna, zatira na svojem lovišču. Tudi goriški lovci so se vztrajno borili proti takšnemu »reševanju« kmetovega socialnega vprašanja.

Vodstvo SLD je želelo v svojem okrilju združiti slovenske lovce vseh slovenskih pokrajin. Zato je na 3. občni zbor, 24. 4. 1910, povabilo še prav posebno lovce Koroške, Primorske in Štajerske. Zbor je zopet vodil dr. Ivan Lovrenčič. V svojem govoru je poudaril: »Ako smo Slovenci že na vseh poljih tako razcepljeni, ustvarimo vsaj mi lovci nekaj skupnega, nekaj enotnega. Kdor je vnet lovec, nam je dobrodošel, in naj kaže to ali eno politično barvo. Mi poznamo le eno: zeleno barvo naših lovišč.«

Poleg lovcev Kranjske sta na občni zbor prišla tudi zastopnika Primorske in Koroške; Štajercev ni bilo. Pri volitvah novega odbora je bil za predsednika SLD izvoljen dr. Ivan Lovrenčič, ki je bil dejansko od vsega začetka pobudnik in idejni vodja slovenskega lovstva. Poleg dolenskih, gorenjskih in notranjskih lovcev, ki so bili že prejšnja leta zastopani v odboru, so sedaj dobili vsak svojega odbornika (z enim ali dvema namestnikoma) še goriški, koroški in štajerski lovci.

Na mednarodnem lovskem kongresu na Dunaju, septembra 1910, sta zastopala slovensko lovsko društvo podpredsednik SLD dr. Eretl in dr. Lukan.

Občni zbor 2. 2. 1911 — četrti po vrsti — je bil združen z velikim lovskim plesom, da bi bila tudi udeležba na občnem zboru čim večja. SLD si je sedaj, ko je imelo v svojem odboru zastopnike iz vseh slovenskih pokrajin, prizadevalo, da svoje članstvo čim bolj pomnoži. Zbor je bil v restavraciji južnega kolodvora, lovski ples pa v Narodnem domu v Ljubljani. Na vabilu za ples je bilo natisnjeno s krepkimi črkami: »Tudi naj se ne misli, da je ples namenjen samo gospodi. Na ples lahko pride kmet in gospod, vsak bo mil in drag gost našega društva.«

Na 4. občnem zboru je tajnik Dragotin Klobučar poročal, da je društvo konec leta 1910 štelo 774 rednih in 8 ustanovnih članov, skupaj 782, in da je vseh naročnikov glasila Lovca 841, 59 nelovcev.

Omembe vredno je, da si je vodstvo SLD v tem času zelo prizadevalo odtegniti slovenske lovce izkoriščanju nemških trgovcev, zato

je organiziralo vsakoletne sejme kožuhovine ob koncu zime.

Nenehna skrb vodstva SLD je bila: razširiti društvo na vse slovenske pokrajine in s tem povečati število članstva. Zato ima mlado SLD vsekakor tudi zasluge pri združevanju Slovencev, razcepljenih na Kranjce, Štajerce, Korošce, Primorce in Prekmurce. Na vabilu za 5. redni občni zbor SLD, ki je bil 19. 3. 1912, je natisnjeno s krepkimi črkami: »Tovariše s Koroške, Primorske in Štajerske vabimo kar najprisrčneje. Kranjci pa tudi ne ostanite doma. Pridite jih pozdravit!«

Veliki lovski ples naj bi bil po sklepu vodstva SLD vsako drugo leto v Ljubljani. Smoter plesa je bil: uveljavljati naše lovstvo v širši javnosti in propagirati tudi slovenstvo. Zato so vabili na to prireditev lovce in nelovce, ne samo v lovskih krajih, ampak tudi v narodnih nošah. Lovske plesse so začeli prirejati tudi v manjših krajih posamezni lovci-zakupniki (gostilničarji), lovski klubi, lovška društva in lovske družbe.

Na 6. občnem zboru SLD, 2. 2. 1913, so udeleženci sklenili dobiček (500 kron) drugega velikega lovskega plesa, ki je bil dan prej zopet v Narodnem domu v Ljubljani, nameniti za »Zeleni križ«, ki ga je SLD ustanovilo 6. 3. 1913. To je bil sklad, v katerem so se zbirala denarna sredstva za pomoč vdovam in sirtam lovskih uslužbencev.

Če prebiramo prve letnike glasila Lovec, lahko ugotovimo, da je SLD že takoj v začetku propagiralo izobraževanje in v omenjenih glasilih so kar pogoste graje dejanj, navrednih pravega lovca.

Značilnost 7. občnega zbora SLD, 17. 5. 1914, je sklep o ustanovitvi podružnic Slovenskega lovskega društva po sodnih okrajih Slovenije. Odbor SLD je namreč spoznal, da bo samo na ta način lovsko društvo moglo postati res slovensko. Toda ta sklep je moral ostati v predalu, kajti sredi leta 1914 je izbruhnila prva svetovna vojna. Avstrijsko-nemški »Drang nach Osten« je postal krvavo dejstvo. S tem je pri kraju prvo poglavje zgodovine slovenskega lovstva.

večkrat segli tudi po divjadi. Niso redki primeri, ko jim je bila divjačina tudi več dni edina hrana. Prenekaterikrat so partizani po zaslugi lovcev pobegnili sovražniku po skritih lovskih stezah ali pa se poskrili v naravna skrivališča, ki sovražniku niso bila znana. Posebej skrbno negujemo tovarštvo, vzajemnost, solidarnost in druge socialistične moralne vrednote, ki nam bi spet koristile, če bi se ponovilo leto 1941.

Sodelujemo z lovskimi organizacijami bratskih socialističnih republik in avtonomnih pokrajin ter s slovenskimi lovskimi organizacijami zunaj naših meja, te so: klub prijateljev lova v Avstriji, Slovensko lovsko društvo »Doberdob« v Julijski krajini v Italiji. V vseh lovskih organizacijah uveljavljamo prostovoljno delo. To omogoča nenehno krepitev materialne osnove našega lovstva, ki je nujna za delo organizacije pri varstvu in gojitvi divjadi. Vsa sredstva, ki jih dobimo za prodano divjačino, morajo posredno ali neposredno nazaj v lovišče. Tolikšno število krmišč, krmilnih njiv, lovskih poti, lovskih domov in bivakov je bilo mogoče zgraditi le z izjemno velikim deležem prostovoljnega dela. Vsa ta razvejana aktivnost prispeva k trdnosti, medsebojni povezanosti, pripravljenosti in akcijski sposobnosti našega lovstva.

Divjad je res postala družbena lastnina, nihče si je nima pravice prisvajati, lovci pa moramo skrbeti predvsem za varstvo narave, divjadi in zdravega človekovega okolja.

Vse lovske naprave, zgrajene s prostovoljnimi delom lovcev in s sredstvi iz lovišča, so družbena lastnina.

Lovec je upravljalec v samoupravnem lovskem kolektivu, po delegatskem sistemu pa je tudi upravljalec v celotni lovski organizaciji — od socialistične republike Slovenije do socialistične federativne republike Jugoslavije.

Vsak občan ima pravico postati član lovske organizacije z enakimi pogoji. Njegova prva obveznost je varstvo, gojitev, potem šele lov divjadi.

Gojenje in gospodarjenje z divjadjo je skrb vse naše družbe, ki je te naloge zapala lovski organizaciji. S tem je tudi lovška organizacija postala družbena organizacija, ki je ustrezno povezana v naši samoupravni družbeni sistem. Zato tudi pri reševanju drugih problemov v našem družbenem dogajanju ne more biti več ob strani.

Vstop v lovsko organizacijo, v kateri opravljeno delo ni plačano, je prostovoljen. Prevzete dolžnosti in naloge v tej amaterski organizaciji pa niso več prostovoljne, ampak obvezne, ker je vsa lovška organizacija odgovorna celotni družbi. Reševanje vseh problemov s samoupravnimi sporazumi in družbenimi dogovori v lovski organizaciji in z vsemi zainteresiranimi za ohranitev divjih živali pomeni torej naše vključevanje v samoupravni socialistični družbeni sistem in perspektivno nadaljnje razvoja našega lovstva.

Naša organizacija razvija tudi kulturno in športno dejavnost. Mnogo članov zelene bratovščine ne strelja divjadi s puško, temveč s fotoaparati in filmskimi kamerami. Vsi ti so organizirani v klub Diana, ki

A. Kelemina

Lovstvo nekoč in danes

V letu 1977 smo slovenski lovci praznovali 70-letnico slovenskega lovstva in 30-letnico lovstva v naši občini.

V almanahih lovskih družin »STROJNA« in »PREŽIHOVO« smo lahko brali o delu, napredku in kulturi lovstva. Ob teh jubilejih je lovcem v posebno čast in ponos, da smo istočasno praznovali 40-letnico naše partije in 85-letnico prvega lovca, ljubitelja narave, divjadi ter člana zelene bratovščine — Tita.

Po zaslugi revolucije, ki jo je vodila partija s Titom na čelu, je lahko danes pri nas lovec, ne glede na narodnost in premoženje, pogoj je samo ta, da je ljubitelj narave in divjadi.

Bralcem bi rad predstavil lovca ne samo kot varuha narave in plenitelja divjadi, ampak kot splošnega družbenopolitičnega in kulturnega delavca v naši družbi.

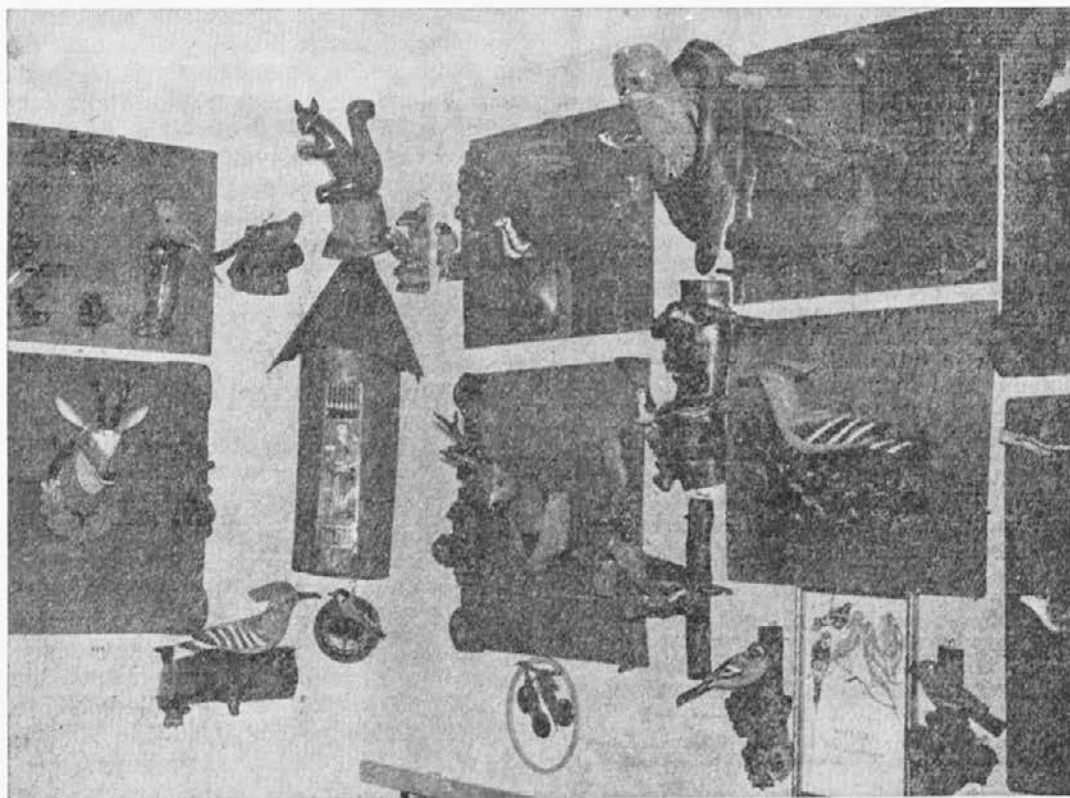
Slovenski lovci so bili vedno v vrstah naprednega družbenopolitičnega gibanja. Svojo napredno usmeritev so izražali v različnih oblikah dejavnosti v lovski organizaciji in zunaj nje.

Znano je, da v lovskih organizacijah uresničujemo tudi širše družbene naloge. Organizacija skrbi za aktivno vključevanje lovcev v vse oblike splošnega ljudskega odpora in družbene samozaščite, lahko bi rekli »oborožena armada lovcev«.

Slovensko lovsko društvo šteje danes 411 lovskih organizacij, oziroma lovskih družin, v katere je včlanjenih 18.000 lovcev, to pomeni, da je v lovskih rokah približno 30.000 lovskih pušk. Lovci smo večši v ravnanju z orožjem, doma smo v naravi, poznamo vse skrite poti in koticke. Vse to smo znali dobro uporabiti, v narodnoosvobodilni borbi.

Številni lovci so se pridružili borbem za nacionalno in socialno osvoboditev, dali so svoje puške partizanom ali pa so jih sami ponesli s seboj v boj, kolikor jim jih okupator ni odvzel. Mnogi med njimi so padli kot borci in aktivisti narodnoosvobodilne vojske ali pa so bili žrtve sovražnega nasilja v zaporih, izgnanstvu in taboriščih.

Kot partizani so lovci v stiski za prehrano partizanskih enot, še posebej bolnišnic,

Lovske trofeje iz lesa

v svoje vrste priteguje mnoge ljubitelje narave, da s kamero v roki odkrivajo skrivnosti in lepote živalskega sveta.

S sliko, filmom in pisano besedo pa hočemo prikazati in dokazati, da je divjad bogastvo in neločljiv del narave, trofeja uplenjene divjadi pa okras, ponos in dokaz, koliko je bil lovec sposoben obdržati ravnovesje v naravi.

Razvijamo tudi športne strelstvo, (streljanje na glinaste golobe in tarčo — srnjaka), ki ravno tako priteguje mnoge ljubitelje tega športa. Lovcem pa pomeni užitek in utrjevanje strelskih sposobnosti, ki nam koristijo pri lovu in v splošnem ljudskem odporu.

Veliko pozornost posvečamo izobraževanju ter stalni strokovni in kulturni rasti lovcev. Imamo več stalnih vzgojno izobraževalnih oblik, kot so: lovski izpit, tečaji za lovske čuvaje in šola za lovske tehnike. Razen tega prirejamo še več občasnih oblik, predvsem predavanja in seminarje. V zadnjem času nam je na voljo precej lovske literature. Zlatorogova knjižnica obravnava biologijo in gospodarjenje s posameznimi vrstami divjadi. Lovec, ki izhaja vsak mesec, že od vsega začetka priobčuje pomembne prispevke o varstvu divjadi in narave. S pomočjo revije Lovec se lovci pogovarjamo in obveščamo o splošnih vprašanjih in dogajanju v našem lovstvu.

Krivolovstvo ali divji lovci

Ne morem mimo tega, da ne bi spregovoril nekaj o krivem lovstvu in divjih lovcih, ki so, na žalost, še vedno navzoči med nami.

V prazgodovini je bil človek samo lovec; lov mu je bil življenjska nuja. Preživljal se je z gozdnimi sadeži in z divjačino. Pozneje si je človek udomačil nekatere vrste divjih živali in tako je postal poljedelec, lov mu je postal šport, zabava in razvedrilo.

V novejši dobi se je pojavil dominalni lovski sistem. To pomeni, da je lahko lovil samo gospod. Kmet, delavec pa je bil samo gonjač in nosač, zato nihče ne more zameriti takratnim delavcem in kmetom, če so se ukvarjali s krivolovstvom, saj so živeli samo od tega, kar jim je dal gospod. Morali so poseči po divjadi, da so lahko preživljali številne družine. Kaj pa danes? Ali je še komurkoli potrebno, da se ukvarja s krivolovstvom? Mislim, da ne. Vsak občan v naši družbi ima pravico postati član lovske organizacije, vsak ima pravico do dela ter do osebnega dohodka. Zato mu divjačina ne more biti življenjska nuja.

Mnogokrat so že povedali, da je za ohranitev narave in vsega živega v njej potrebna skrb vse naše družbe, zato je tudi divjad last vse naše družbe, nihče si je nima pravice prisvajati. Zakaj se potem nekateri posamezniki ukvarjajo s tako nehumanim poslom? Do nedavnega je bilo orožje v Avstriji in Italiji v prosti prodaji, zato so nekateri izkoristili priložnost in si po skritih kanalih priskrbeli orožje, da se lahko izživljajo nad nebogljenimi divjadjo.

Divje lovce bi morali kaznovati:

- za nedovoljeno nošenje orožja,
- ker streljajo divjad ne glede na lovopust in z neustreznim orožjem (malokalibrske puške, šibrenice). Zaradi tega divjad poginja v strašnih mukah, nebogljeni mladiči pa poginejo od lakote;
- ker rušijo ravnovesje v naravi (streljajo vse po vrsti),
- ker si prilščajo naravno bogastvo in družbeno lastnino. Človek, ki ne vzdržuje ravnovesja v naravi, ga izgubi tudi v sebi! Če človek postane sovražnik narave, postane narava njegov sovražnik.

Sestrici za abrahama

(petdesetletnico)

Se človek dobro ne zave,
mladosti čas že mimo je,
še nisi star, tako se zdi,
a hitro čas beži, hiti
in že ti Abraham presneti,
čepav si komaj jel živeti,
pot navzdol pokaže z vrha
in zdravje tudi že se krha.

Pri Klajbarju si se rodila,
v detinstvu mamico zgubila,
te dobri striček je k sebi vzel,
mladost ti lepo oskrbel,
tam so te radi imeli vsi,
saj bila si kot prava hči.

Za »kramarco« zučena si,
to vedno dobro nese ti,
prijazno vedno »barantaš«
zato veliko strank imaš.

V Mežici moža si spoznala,
ga v »Guštanj« pred oltar peljala,
a »ohcet« bila je v naši bajti,
ah, to so bili »lušni cajti«,
ko smo vsi še mladi bli,
smo pili, peli, plesali.

V planine rada sta hodila,
več lepih dni v gorah prebila,
nekoč bi skoraj Raduha
za moža usodna bla.

Si rada lušna, lepa bla,
lepo si se odevala,
obleke »glokik al' na favde«
in hodila sta na »gavde«.

Ko sta se pa odločila
in novo hišico zgradila,
je treba blo zategnit pas,
saj takšna hišica ni špas.

Je hišica »fertik« bla počasi
zdaj vračajo se lepi časi
in Abraham nikar naj ti
življenja ciljev ne skazi.
Si vsa še polna energije,
pa tudi leta dobro skriješ.
Želimo sreče, zadovoljstva, zdravja,
družina naša te pozdravlja.

Lojze Račnik

NEKAJ MISLI O NAKUPU PSA

Mnogo ljudi se dandanes odloči za nakup psa. Motiv za nakup je sedaj drugačen, kot je bil včasih, ko si je človek na deželi predvsem iz navade priskrbel nekaj, kar je lajalo na verigi ali okrog hiše. Sodobnega človeka spodbujajo k nakupu psa različni razlogi. Želi si posebnega stika z naravo, ukvarjanje s psom mu je športna oziroma rekreacijska dejavnost.

Ko se pogovarjam z ljudmi, navadno opazim, da izbirajo najprej pasmo, predvsem pa se odločajo po zunanjem videzu psa. To velja predvsem pri nakupu nelovskih psov. Veliko pozornost posvečajo kupci velikosti psa.

Presenetljivo je, da majhen, a razposajen pes pogosto zavzame prav toliko ali še več prostora kot večji, a bolj miren pes. Omenjeni kriteriji so po mnenju večine izkušenih rejcev malce zgrešeni ali vsaj pomanjkljivi.

Za prijetno sožitje človeka in psa sta najbolj odločilna značaj in temperament psa, ali bolje rečeno, kombinacija lastnosti človeka in njegovega psa. Pri tem nam pomaga že poznavanje tistih štirih znanih tipov, ki jih določa humana psihologija, priznavajo pa jih tudi nekateri znanstveniki, ki se ukvarjajo s psi: flegmatik, sangvinik, melanholik in kolerik.

Če po tej razdelitvi določimo človeka in psa, velja načelo, da se velike razlike ne privlačijo, oziroma gredo slabo skupaj. Miren, razmišljujoč, umirjen človek bo le

težko zadovoljen z objestnim, stalno poskakajočim in bevskajočim psom, medtem ko se bo kdo drug takemu psu raznežno smejal.

Športno navdahnjen človek... bo težko našel skupen jezik z lenim psom, ki je najbolj srečen, če lahko večji del dneva v miru prespi na kavču ali v kakem kotu.

Kako pa naj laik ve, katera pasma ima (navadno!) lastnosti, ki so njemu blizu? S tem smo se precej približali tudi drugemu vprašanju, ki bi ga želel v tem članku razjasniti. Namreč, kje, kako in od koga kupiti psa.

Predvsem bi želel opozoriti bralce, naj nikar ne nasedajo raznim mešetarjem in trgovcem, ki ponujajo pse v raznih oglasih naših dnevnih časopisov, celo z dostavo na dom. Ti namreč v večini primerov niti pasme dobro ne poznajo, niti je ne znajo imenovati. Po navadi oglašajo: »Prodaj čistokrvnega ovčjaka ali volčjaka.« Ker pa izkušeni kinologi takšnih avtohtonih pasem vsaj za enkrat še ne poznamo, zato k temu, upam, ni potreben komentar. Vzreja kvalitetnih psov namreč ni enostavna in zahteva, da se človek določeni pasmi posveti in jo vrsto let goji, proučuje in izboljšuje. Množična vzreja psov ne daje dobrih rezultatov. Imel sem priložnost, da sem se prepričal o kvaliteti takih psov. Zelo poučen je primer na Ravnah na Koroškem, kjer so ljubitelji kupovali — za drag denar — pse

Povhala po dobrem delu

pasme škotski ovčar od vzreditelja, ki mu je bil denar bolj pomemben kot pa čistost in kvaliteta imenovane pasme. Temu primerno je bilo tudi poznejše razočaranje ljubiteljev (gospodarjev), ki niso dobili nobene dobre ocene za svoje pse: tako pri ocenjevanju zunanosti kakor tudi na vzrejnih pregledih, kjer so jim dali tudi vzrejno prepoved.

Zato ljubiteljem psov svetujem, da kupijo psa pri vzreditelju, ki se je res posvetil vzreji ene ali največ dveh pasem in je pri tem dosegel objektivno priznane uspehe.

O tem se lahko informirajo pri kinološki zvezi, pri vzrejnih komisijah, v reviji Kinolog, vsekakor pa naj si ogledujejo razstave in preglede, tekmovanja v delu, dresuri in podobno.

Vzreditelj, ki se je posvetil eni pasmi, bo lahko novega lastnika seznanil s temeljitimi značilnostmi pasme in mu psa ne bo vsiljeval, če bo ugotovil, da tak pes morebitnemu kupcu ne ustreza. Pa tudi obratno, ne bo pripravljen prodati psa, če bo ugotovil, da kupec iz tega ali onega vzroka ni primeren za novega lastnika psa.

Vzrokov za nakup psa je veliko. Kaj pa pomisleki? Cena? Težko bi govoril o določeni povprečni ceni psa pri nas, saj so cene dokaj različne, odvisne od pasme, od kvalitete mladičev, od povpraševanja po pasmi, od ponudbe psov določene pasme in podobno. Res pa je, da je v zadnjih letih opaziti stalno padanje stvarne cene psa. Tu mislim na primerjavo med rastjo cen psov in rastjo osebnih dohodkov. Menim, da cena v glavnem ne more biti dejavnik, ki bi človeka odvrnil od nakupa psa. Podobno velja za vzdrževalne stroške, ki za enega psa niso tolikšni, da bi občutno vplivali na povprečni slovenski družinski proračun.

Po premisleku lahko ugotovimo, da tudi prostor ne more biti posebna ovira, saj pes lahko živi v vrtu ob hiši, v stanovanju,

Vihar (že sama drža pove svoje)

Kernjaku za 80. letnico tudi naše čestitke

na terasi in podobno. Največ previdnosti pa bi svetoval pri odmerjanju časa in veselja, ki ga je pripravljen človek posvetiti psu. Pri tem je treba res trezno oceniti svoje želje in predvsem možnosti. Pes je živo bitje, ki potrebuje človekovo naklonjenost. Prav tako ni prav, da ga takrat, ko ugotovimo, da nimamo časa zanj, spravimo nekam v stran. Pomisliti je treba tudi na čas letnih dopustov. Ali bomo psa vzeli s seboj na dopust? Bo pazila nanj stara mama? Ali morda prijatelj? Seveda tudi ta problem lahko rešimo, zahteva pa od nas nekaj truda.

Pogosto se ljudje odločijo, da bodo kupili psa svojemu otročku, da bosta dva in da se bosta igrala. Zamisel je prav lepa in idilična. Praksa pa kaže, da je to kaj zgrešen motiv za nakup psa. Otrok bo v začetku res navdušen, naslednji dan pa bo psa že občutil kot breme, če bomo od otroka zahtevali, da v celoti skrbi za psa. In krajšo bo potegnili pes. A vendar lahko prihod psa v družinski krog zelo pozitivno vpliva na otroka — predvsem z vzgojnega stališča.

Potrebno je le, da starši skrbijo za psa, za primeren odnos med otrokom in psom in da znajo pravilno izbrati tudi dolžnosti, ki jih ima otrok do psa.

Prihodnjič: Ali naj otroku podarimo psa?

Mici Kotnikova

MOJE SRCE JE ODDANO

Orožnik iz stare Jugoslavije, ki je služboval na Prevaljah do upokojitve, je bil honorarno zaposlen v uradu socialne službe v prostorih nad staro prevaljsko pošto, ko je bil že v pokojju.

Ob prostih dneh je odšel z nahrbtnikom in steklenicami po mleko daleč v hribe, da se je razgibal. Pa naj je bilo to poleti ali pozimi. Zdrava barva je sijala z njegovega okroglega obraza. Stopil je tudi na urad, včasih kar na dravograjski manipulat, kjer so ležale listine nepismenih delavcev, ki naj bi se jim po 48 letih »olcarske« službe odmerila siromašna pokojnina.

Upokojeni orožnik gospod Ferjančič je napravil prenekatero pot, prevrgel listine na gozdnih upravah, čakal v mrzlih jutrih na vlak, da bi doslužnemu delavcu zagotovil vsaj minimalno pokojnino. Spoprijeti se je moral z ljudmi, ki so stare delavce, bili so brez dokumentov o kvalifikaciji, in stare ljudi, ki so odhajali v pokoj, močno prizadeli z novimi pokojninskimi zakoni.

In ko je nazadnje po uradih le izbojeval, kar je bilo po zakonih le mogoče, se je uspeha razveselil, kot bi šlo zanj samega.

Tako je neki zimski popoldan, ko je zunaj bril oster veter, pričel pripovedovati: »Orožnik sem bil že v domačem kraju. Bil sem še mlad, neporočen. Jest (to je za vedno ostala njegova

beseda za »jaz«) še nisem imel dekleta. Prijatelj — orožnik pa je zahajal na kmetijo v bližini. V hiši je bilo precej otrok. Hčerka je bila godna za možitev. Prijatelju orožniku je ugajala. V prostih urah je odhajal na kmetijo. Tudi kdo drugi se je oglašil. Po mnogih mesecih se je mladi orožnik — prijatelj ojunail na travniku ob delu. Ob spravi sena je naneslo, da sta s hčerko, ki ji je mnogo del pomagal opraviti z namenom, da jo poprosi za roko — bila slučajno sama.

Dvorjenje in pomoč pri delu je dekletu očitno prijalo. Bila je nasmejana in šegava. Dobrovoljna se je naslonila na grablje, ko jo je potihogovoril, če bi mu hotela na neko resno vprašanje odgovoriti.

Jecljaje je bilo izgovorjeno. Fant je bil iz poštene družine. Želel se je poročiti. Delati po končani službi v bližini tega dekleta je bil blagoslov na njegovo mlado duševnost. Ob zahvaljevanju za pomoč pri delu je vedno zamahnil z roko, ki je postajala življava, češ: »Saj ni vredno zahvale...«

Dolgo se je pripravljval, da dekleta povpraša. Tudi v službi je bil včasih nekam zamaknjen. Tisto popoldne pa se mu je priložnost ponudila sama. Kot nalašč ni bilo nikogar drugega z njima.

Še vedno je slonela na grabljah. Z nogo je mečkala pokošeno suho travo pred seboj. Za hip je pomišljala, potem pa je, ne da bi dvignila oči, povedala: »Moje srce je oddano.« Hripavo ji je zatrepetal glas. Čisto nekam tuj je bil ton njenih besed.

»Pa komu...« je prepadeni orožnik sunkovito vprašal.

Dekle je izpustilo grablje, padle so na spodnji del lesenih vil, ki jih je mladi snubec držal v rokah.

»Moja duša je za Jezusa Kristusa.« Po dekletovem licu so zdrsnile solze. Odstopila je od mladeniča in pobegnila domov. Mladega orožnika je bolelo. V službi je postal še bolj zamaknjen. Na skupnih obhodih po okoliških krajih se je rad ustavljal kje na kraju, od koder je bilo videti polje in senožeti dekletove domačije.

Ferjančič je bil zatem premeščen na Prevalje. Kdaj pa kdaj je naneslo, da je obiskal domači kraj. Gretka in Mira sta čebljali in dorščali v Ferjančičevi družinici.

Po mnogih letih, ko so zrcala pokazala upokojenemu orožniku podobo iz mladosti v okviru srebrnih las, sta se ponovno srečala z orožnikom — prijateljem — snubcem.

Stekla je beseda o vsem mogočem, tako tudi o nekdanjem dekletu.

Orožnik — prijatelj je ostal v službi v domačem kraju. Povedal je znancu — rojaku o dogodku. »Nikoli nisem bil hudoben. Verni smo bili, nikoli se nisem norčeval iz boga. Takrat pa ne vem, kaj se je z mano zgodilo.

Bil sem že v letih. Tudi dekle se je postaralo. Tiho sva šla drug mimo drugega, ko se je vračala od maše. Pa pride v domači kraj znanec. Starejši od mene. Mornar je bil. Dobo upokojitve je želel prebiti zopet v rodni vasi. Nastanil se je nekje blizu kmetije tistega dekleta.

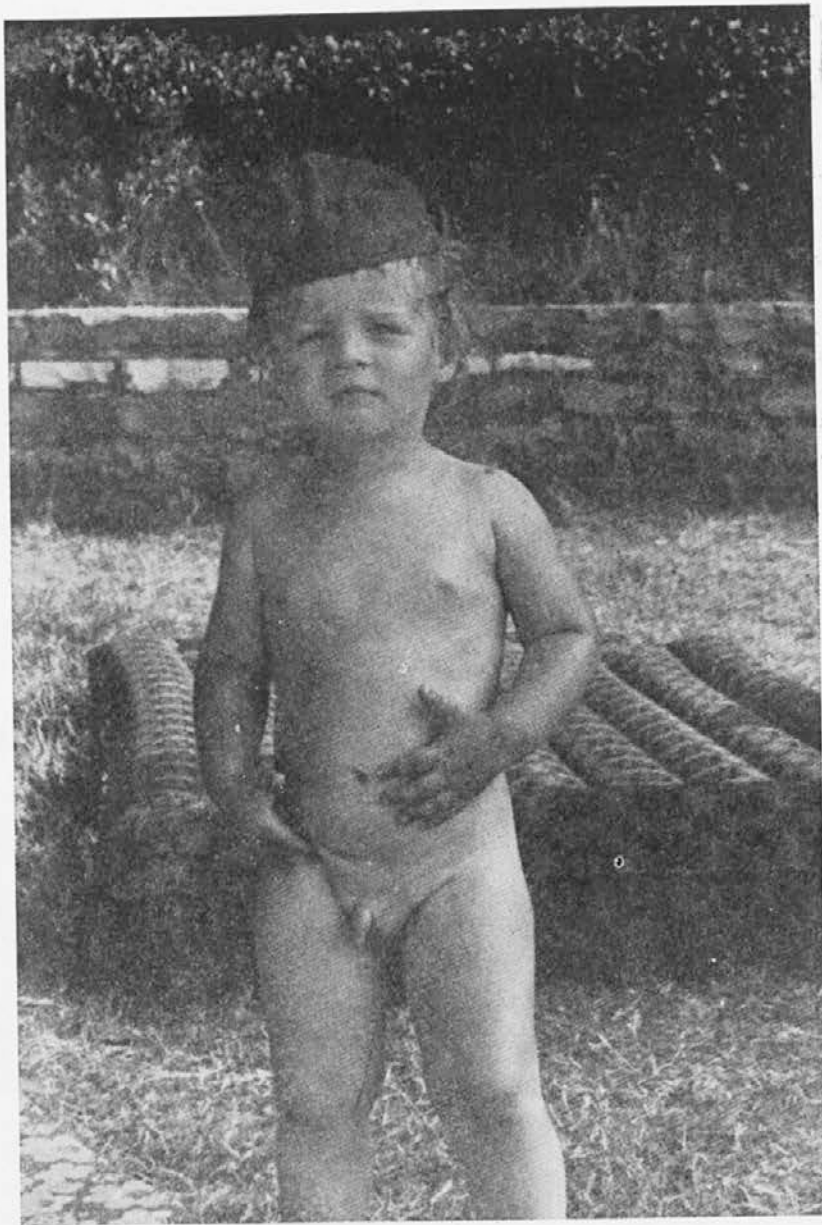
Na domu je gospodaril dekletov brat. Bratu in njegovim otrokom je bila kdaj pa kdaj »tetka« kar nekam v napatje.

Zgodilo se je, da je upokojeni mornar zaprosil »tetko« za gospodinjstvo. Posledica gospodinjstva je bila poroka.

Takrat ni bilo lepakov po zidovih. Na sejmšču je stala ob kraju klop. Tu so izklicevali razne občinske in cerkvene odredbe.

Poroka mornarja, ki je bil kapetan na ladji in že iz mladosti znan ženskar, zato se nobena ni upala poročiti z njim, se je s »tetko« poročil na nedeljo. Ona je želela obred poroke povezati z mašo.

Ko se vsujejo verniki iz cerkve, obstojijo pred cerkvijo, da si do dobra ogledajo novi par. Tisti hip zagledam ob mojem nekdanjem izbranim dekletu — kapetana, ženskarja. Kaj me je obsedlo, še danes ne vem. Skočil sem na klopco, s katere sem včasih bral kakšno naročilo. Na vso moč sem zavpil: »Pokleknite ljudje božji, glejte: Jezus Kristus prihaja!«

Mladi junak

Zavite steklenice z mlekom je Ferjančič postavljaval v nahrbtnik zelo previdno. Nič se ni polilo, niti odkrnilo. Ko je nahrbtnik zavezoval, je spet nadaljeval: »Tisti znanec — orožnik se nikoli ni podal na pot, da bi poiskal drugo dekle. Ostal je samotar.«

Ob srečanju s Ferjančičem je rad obujal spomine na tiste lepe dni, ko je bil v to dekle zaljubljen.

»Vsa leta niti ni slutil, da je v njegovi notranjosti še vedno podzavestno upanje, ki ga je porušila postava ob njegovi nekdanji izvoljenki — na poročni dan.«

Ganjeno je nadaljeval:

»Skoda je vsakega človeka, ki se zaradi življenjskega neuspeha zapre sam vase. Bolečina po neuspehu se rada razvije v boleč udarec, ki zagreni človeku vse življenje.«

Koliko bi človeštvu lahko koristili tisti nesrečniki, ki so doživeli v njim pomembni zavdevi odklon — neuspeh.

Tudi spodrsrlaj je človeški...

Saj tudi deževje ne traja v večnost.

Nov sijaj sonca je potem še lepši.

Pravemu človeku izpovedati bolečino, pomeni: odložiti dve tretjini morečih tegob.«

Pri vratih je stal gospod Ferjančič, nenaavadno ga je ganilo pripovedovanje o prijatelju v domači vasi.

Spomini na mladost so ga raznežili. Kljube s ključavnico smo že zamenjali. Vrata pa so še ista.

Včasih mi podoba upokojenega orožnika Ferjančiča živo stopi pred oči. Še vedno ga vidim stati pri vratih, govoriti o prijatelju. Iskreno prijateljstvo med dvema človekoma istega stanu.

Kako lepo je tovarštvo, človek spoznaš ob lastnih izkušnjah, ko nastopi na mestih, kamor sodi čustvovanje — praznina s plitko vrednostjo — posmeha.

Danica Kocjančič

VZOREN LOVEC

Bil je še zelo mlad, ko so ga začele zanimati puške in divjad. Ker je bil ded lovec in oče tudi, ni bilo problemov. Doma so se takoj sprijaznili, da bo njihov sin tudi jager. Malce ga je sicer skrbelo, kako bo, ker je malo škilil in šepal na levo nogo. Ker pa je bil korajžen fant, si ni dolgo belil las. Prijavil se je pri lovski družini in začel loviti s palico. Tako je Jaka Raubšič postal lovec. Na začetku svoje kariere je imel smolo. Ko je dobil puško, je poskusil sam vložiti metek. Poskus je sicer uspel, samo učinek je bil prehitel, kar se mu še danes pozna. Vendar se Jaka Raubšič tudi zaradi tiste praske ne sekira. Saj ženske ne gledajo samo na lepoto, ko izbirajo ženina. In Jaka je dobil res čedno ženo Rozo. »Ne škili, ne šepa, ni škrbasta, ne grbasta, je postavna in zna nositi glavo pokonci,« je modroval pri sebi, ko jo je peljal pred oltar. Roza je imela res vse te lastnosti in še druge, ki jih je Jaka odkril šele kasneje, ko se je resneje začel ukvarjati z lovom.

Prvo njenih skritih lastnosti je odkril, ko se je vrnil z lova šele zvečer. Zvedel je, da zna Roza zelo visoko dvigniti glas. Ko se je drugič zadržal na lovskem posvetu do poznih nočnih ur, je spoznal, da zna njegova žena Roza vrteti valjar ne le v kuharske namene.

Tako je začela silna ljubezen ugašati. In takrat se je Jaka Raubšič z vsem svojim šepastim in škilastim bitjem posvetil lovu. Najprej je postavil nekaj krmišč za fazane in srnjad. Nahrbtnik je napolnil s koruzo, zadel puško

na ramo in šel v revir. Domov se Jaka navadno ni vračal s praznim nahrbtnikom, ker je vedno nakrmil kakšnega fazana s svinčcem. Potem je doma zapahnil vrata, da ga ne bi kdo motil pri skubljenju in žganju perja. Naslednji dan je žena Roza spekla »kokoš«, ki jo je včeraj »prinesla od doma«.

Jaka je velik ljubitelj živali. Še posebej ima rad divjad. In ker se zanjo tudi boji, je sklenil napovedati vojno vsem psom in mačkam v okolici. V kratkem času je v vasi utihnil pasji lajež: Lord, Sultan, Tarzan, Reksi so izginili. Pravzaprav niso popolnoma izginili. Ko jih je Jaka pogledal na eno oko, jih je ponavadi pustil kar na kraju »zločina«. Se pravi, tam, kjer jih je zalotil pri grehu. Potem so začele izginjati mačke. Kmetje so se pritoževali, da so se po hlevih in tudi po hišah zaredile podgane in miši. Jaki Raubšiču so začeli zapirati vrata. Če bo šlo tako naprej, kmalu noben kmet ne bo imel več kregla mošta za tega jagra. Kot je videti, se Jaka sploh ne pritožuje zaradi tega. Prepričan je, da svoje delo opravlja vestno in v skladu z lovskimi pravili.

In Jaka ima prav. Ondan mu je lovski tovariš zaupno povedal, da ga bodo imenovali za vzornega lovca.

MISLI

Duhovita ženska je blago; duhovita lepota je moč.

Meredith

Duhovitost, ki je mešana s hudobijo, ni ničvredna.

R. B. Sheridan

Uspeh šale je v ušesih tistega, ki jo poslušajo, ne pa na jeziku tistega, ki jo pove.

Shakespeare

Neka stvar je smešna, dokler se dogaja drugemu.

W. Rogers

Ker je smeh prepovedan, se navadno ne sme niti jokati.

Jerzy Lec

Kdor se smeje slabemu vicu, je sposoben tudi drugih zločinov.

Walter Fink

Mežin »S«

RAČELOVI MAMI

Pokojna Račelova mama se je rodila pred 73 leti pri Čegovniku na Breznici. Kot kmečka hči ni imela lepe in brezskrbne mladosti, kakršno imajo naši otroci danes. Že zelo mlada je morala poprijeti za delo ter pomagati pri kmečkih opravilih. Delo jo je napravilo trdno, odporno, močno in vztrajno in taka je kot devetnajstletno dekle prišla leta 1925 za »ta mvado« k Račelu. Toda, kakšno je bilo življenje na kmetih v stari Jugoslaviji, vemo le še mi — starejša generacija. Tudi tu jo je čakalo zopet samo delo in skrbi — skrbi za družino, ki je prihajala. Ob delu in vsakodnevnih skrbeh je rodila sedem otrok, od katerih vsi, razen enega, še živijo. Poleg lastne družine in svojih otrok pa je imela pokojna še drugo skrb. Pri Račelu je bila šola. Pred kratkim mi je tak bivši šolar pripovedoval, kako dobra je bila pokojna mama. Za uboge šolarčke, ki so prihajali v šolo tudi po uro daleč, je imela vedno kak košček kruha, ki je bil tako dober, dober kot Račelova mama. Ljubila je te otroke in ni jih preganjala, pa čeprav so včasih v mladostni objestnosti storili tudi kakšno škodo na travi ali na sadju. Nič je ni motilo, saj je z ljubeznijo gledala na doraščajoči mladi rod, ki mu je želela le boljšo in lepšo prihodnost.

Prišlo je usodno leto 1941 in z njim okupacija naše zemlje. Okupator je sicer zasedel našo zemljo, toda nikoli je ni mogel popolnoma pokoriti. Sprva so ljudje s strahom poslušali vesti o preseljevanju najbolj zavednih Slovencev, objokovali so prve žrtve domačih izdajalcev-petokolonašev, ki so ovajali napredno misleče ljudi. Toda vsako nasilje rodi upor in tako je tudi pri nas strašno nasilje okupatorjev in domačih izdajalcev rodilo vsesplošno ljudsko vstajo. Konec leta 1942 se je pričelo tudi pri nas. Legendarni prvoborec Pavle Žavcar-Matjaž je v skalovju Pece prižgal ogenj upora, ki se je naglo širil po naši lepi, a tedaj zaslužnjeni Mežiški dolini, za katero je okupator ob zasedbi dejal: »Miestal ist befreit, Miestal gehert wieder zum reich!«

Tako se je pričelo tudi na Zelenbregu. Sprva so prihajale manjše skupine — po dva, po trije prvoborci, ki so prinesli prve iskre upora. Prihajali so: Matjaž, Marjetka, Muhobar, Jager, Skala, Korošec in drugi. Ustanavljali so prve postojanke. Račelova domačija jim je med prvimi odprla svoja vrata na stežaj. Tedaj se je pokazala visoka zavednost pokojne mame, ki je svoje otroke vzgojila v zavedne Slovence, ki so se takoj vključili v organizirano borbo proti okupatorju. Takrat je dobila Račelova kmetija kot stalna partizanska javka tudi ilegalno ime — »Pri treh Mickah« smo rekli tedaj. Kdo bi lahko preštel vse borce in aktiviste, ki so

stalno prihajali v hišo ter v njej poleg materialne dobivali tudi duševno podporo. Koliko sestankov se je v teh letih borbe vršilo prav v tej hiši — mladinski, skobjevski, OF in AFŽ — bi danes težko našli, saj so se leta že zelo odmaknila. Vsi pa, ki smo v teh časih prihajali k njim in z njimi delali, ne bomo nikoli pozabili deleža, ki ga je ta hiša dala narodnoosvobodilni borbi. Vzglede za delo pa je dajala pokojna mama. Ne le, da je poskrbela, da so bili partizani siti, poskrbela je, da smo bili tudi čisti, saj so nam pogosto oprali tudi perilo ter tako poskrbeli za naše boljše počutje. Posebno skrb pa je imela rajna tudi za našo varnost. Skrbela je za redno obveščevalno službo.

Račelova mama

Tudi za puško bi zagrabila, če bi bilo potrebno. Zato smo vedeli, da smo v njeni hiši brez skrbi, saj je bila mama hrabra in neustrašna. Bila je prava partizanska mama. Vsi, ki smo jo poznali v najtežjih dneh v zgodovini naših narodov, je ne bomo nikoli pozabili, saj ji ostajamo večni dolžniki.

V imenu krajevne organizacije zveze združenj borcev NOB Ravne ji še poslednjič izrekam iskreno zahvalo za vse, kar je velikega storila v času narodnoosvobodilne borbe za lepšo prihodnost naših narodov, pa je kljub temu ostala tiha, skromna in nezapažena. Hvala, hvala za vse! Naj počiva v miru v ljubljeni domači zemlji, ki ji je ostala zvesta do smrti, v naših srcih pa bo za njo ostal svetel lik žene, matere, borke!

Jernej Krof

*Kolmanovi materi
o spomin!*

**Blaga mati, zdaj počivaj,
ko si legla v črni grob.
Tu na sončnem Šentaneli
zdaj ne bo zate nadlog.**

**Z mozem sta vzgojila sina,
čeprav edinec je bil vaš,
pa v njem je vsa vrlina,
je partizanstva bil pristaš.**

**V borbi bil je štiri leta —
se za svobodo je boril —
so bila mu vsa gor vzeta,
za domovino je to storil.**

**Ti molila si za njega,
da vrnil se je zdrav domov.
Si še to si zaslužila,
prišla si pod domači krov.**

**Mirno v grobu zdaj počivaj,
v grob je šel tvoj blagoslov.
Srečno večnost tam uživaj!
Za tabo gremo vsi demov.**

Listnica uredništva:

Spoštovani sodelavci!

Prosimo vas, da nam dostavljate tipkane rokopise, ker včasih res ne znamo razbrati pisave, potem je pa jeza tu, če zlasti imena in priimke narobe prepisemo!

Hvala za razumevanje!

Slike so prispevali:

Rotar, (ki je prispeval tudi naslovno fotografijo), Robar, Broman, Kamnik, Kokal, Krivograd, Vobovnik, Lačen in Fotoarhiv Koroškega fužinarja.

Za vsebino člankov s tematiko iz NOB odgovarja občinski odbor ZZB Ravne na Koroškem.

Izdaja delavski svet Železarne Ravne. Ureja uredniški odbor: Silva Breznik, Jože Kert, Fanika Korošec, Rudi Mlinar, Jože Šater, Mitja Šipek, Maks Večko, Dušan Vodeb in Jože Žunec. Glavni in odgovorni urednik: Jože Šater. Telefon 861 131, interni 497. Lektor Marija Potočnik. Tiska ČGP Mariborski tisk, Maribor.

V svetu Koroškega fužinarja so poleg članov uredniškega odbora tudi: Stanko Bodner, Jurij Glavica, Ivan Leitenger, Filip Jelen, Marija Kolar, Ladislav Kukec, Janez Mrdavšič, Franc Rotar in Ivan Zunko.

Glasilo je po 7. točki prvega odstavka 36. člena zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu (Uradni list SFRJ, št. 33/72) in mnenju sekretariata za informacije SRS, 421/72 prosto plačila prometnega davka.